

51002

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

m-c.

A M. T. AKADÉMIA RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

A FŐTITKÁR.

TIZENNYOLCZADIK ÉVFOLYAM.

1. SZÁM.

BUDAPEST

HORNÝÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA.

1884.

Handwritten signature

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Első akadémiai ülés.

Összes ülés.

1884. január 7.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

1. Főtitkár bemutatja a gróf Teleki-jutalomra 1883. december 31-ig beérkezett pályaműveket (vígjátékok) így rendben :

I. *Az aesthetika doktora.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Tudós, tudósabb, legtudósabb tudor.

II. *A Peregrinus.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Csokonai.

III. *Tavaszi és ősz.* Eredeti vígjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Teleki pályázat

IV. *Rokonharez.* Vigjáték 4 felvonásban. *Jelige*: Molière.

V. *A szerelem.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Amor omnia vincit.

VI. *Ki a nyertes?* Vigjáték 4 felvonásban. *Jelige*: Nővel élni nehéz, nő nélkül lehetetlen.

VII. *Meglepetések.* Vigjáték 4 felvonásban. *Jelige*: Az első sikertől függ minden.

VIII. *Gárdisták.* Vigjáték 5 felvonásban. *Jelige*: Eppur si muove!

IX. *A miniszterjelölt.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Fény és mesterkelt öröm még korán sem meglegedés.

X. *A király tanácsosa.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Kitartás.

XI. *A jogász.* Vigjáték 4 felvonásban. *Jelige*: Ne sírj kis lány, ne sírj stb.

XII. *Fekete golyó.* Eredeti vígjáték 3 felvonásban. *Jelige*:

..... a torna-bírák

Lobogója színét s ezímerét beírják.

XIII. *Az ügyetlen.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Légy ezímednek ellentéte.

XIV. *A szerencse lovagja.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Sors bona, nihil aliud.

XV. *Műkedvelők az élet színpadán.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Mert ilyen az élet. Jajgatunk s kacagunk.

XVI. *Pálma kisasszony.* Vigjáték 5 felvonásban. *Jelige*: Bemutatom ő nagyságát.

XVII. *Házasság hirdetés útján.* Vigjáték 4 felvonásban. *Jelige:*

A szerelem, a szerelem,
A szerelem sötét verem.

XVIII. *Előkelő világ.* Vigjáték 4 felvonásban. *Jelige:* Hagyatok fel minden reménynyel.

XIX. *A nagyon okos asszony.* Eredeti vigjáték 3 felvonásban. *Jelige:* Sorsát senki ki nem kerüli.

XX. *Rang-kórság.* Eredeti vigjáték 3 felvonásban. *Jelige:* Quisque suorum verborum optimus interpret.

XXI. *Első szerelem.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige:* All-right!

XXII. *A mama öröme.* Polgári színmű 4 felvonásban. *Jelige:* Öröm.

XXIII. *A főügyészhelyettes.* Eredeti vigjáték 2 felvonásban. *Jelige:* A comicum nem a helyzet-, de a jellemben fekszik.

A pályaművek bírálatra az I. osztályhoz tételnek át, jeligés leveleik pedig, közös boríték alatt, akadémiai és elnöki peccséttel lezárva, levéltári őrizet alá adatnak.

2. Főtitkár jelenti, hogy a Karátsonyi-jutalomra (komoly drámai művek) a következő pályaművek érkeztek:

I. *Melanie.* Színmű 5 felvonásban. *Jelige:* Az élet a színpad tüköre.

II. *Hyacinthe.* Dráma 4 felvonásban. *Jelige:* Elismerést az érdemnek.

III. *A névtelen.* Dráma 4 felvonásban. *Jelige:* Nem volt neve, de lett.

IV. *Békesy Zoltán.* Dráma 3 felvonásban. *Jelige:* Csak rokon lelkek szeret-hetik igazán egymást.

V. *Házasság rabjai.* Eredeti dráma 5 felvonásban. *Jelige:* Ne játszatok a házassággal.

VI. *A proconsul leánya.* Történeti dráma 3 felvonásban. *Jelige:* Minden országnak támasza, talpköve stb.

VII. *Ilona.* Szomorújáték 3 felvonásban. *Jelige:* Talán.

VIII. *Matild.* Polgári színmű 4 felvonásban. *Jelige:* Fiat justitia!

IX. *Az áldozat.* Szomorújáték 3 felvonásban. *Jelige:*

S az emberszív, ha egyszer megreped,
Nincs balzsam, mely hegeszsze e sebet.

X. *Leóna.* Szomorújáték 4 felvonásban. *Jelige:*

A derék nem fél az idők mohától
A koporsóból kitör és eget kér.

XI. *A lázadók.* Szomorújáték 5 felvonásban. *Jelige:*

A hold alatt harez ember élete
S csak munka tesz szert érdemkoronára.

XII. *Madelaine.* Dráma 3 felvonásban. *Jelige:* A szív és ész között vívott tusákban többnyire az érzelem s nem az értelem aratja a babért.

XIII. *A Németújváriak.* Tragédia 5 felvonásban. *Jelige:*

A korellen
Egyént érvényre nem hozasz soha.

XIV. *Vértanú és szent*. Komoly színmű 4 felvonásban, egy utójátékkal
Jelige: Csodálatra méltó az anyai szeretet nagysága.

XV. *A régzet*. Tragédia 5 felvonásban. *Jelige*: Az élet — dráma.

XVI. *Tiepolo*. Eredeti tragédia 5 felvonásban. *Jelige*: Gáncs és félelem nélkül.

XVII. *Tiltott szerelem*. Szomorújáték 3 felvonásban. *Jelige*: Sajátos lénye az, mi leigázott.

XVIII. *Csupa szerelemből*. Társadalmi színmű. *Jelige*: A szívnek őh mond meg stb.

XIX. *Elisa*. Eredeti színmű 5 felvonásban. *Jelige*: Az előítélet oly sűrű ködfátyol, hogy még a legszebb napot is elhomályosítja.

XX. *Vértanú*. Tragédia 5 felvonásban. *Jelige*:

..... drága kincs a hit;
 Törni és remélni megtanít.

XXI. *Kastély és kápolna*. Eredeti dráma 5 felvonásban. *Jelige*: A nemes szívet eltakarhatja a rongy, de a bűnt a palást soha.

XXII. *Fenség és szerelem*. Dráma 4 felvonásban. *Jelige*: A vak szerelem nem nevezhető mindig bolondnak stb.

XXIII. *Jámbor Endre*. Dráma 3 felvonásban. *Jelige*: Vallás, vagyon, rang és a származás kasztot teremt.

XXIV. *Egy színésznő*. Tragédia 5 felvonásban. *Jelige*: Föl merész versenyre.

XXV. *A senki fia*. Népdráma 3 felvonásban. *Jelige*: Az igaz gyöngyöt a porban keresd.

XXVI. *Falu árvája*. Eredeti népszínmű 3 felvonásban dalokkal és táncz-csal. *Jelige*: Bizz, ha tudsz s boldog leszel.

XXVII. *Súrka sík*. Színmű 4 felvonásban. *Jelige*: J'ai vu les mœurs de mon temps.

XXVIII. *Tözsdeloragok*. Színmű 4 felvonásban. *Jelige*: A siker koronáz.

XXIX. *Pahlen Román gróf*. Történeti dráma 5 felvonásban. *Jelige*: Ardua per praeceps gloria vadit iter.

XXX. *A nagykörsői leány*. Dráma 4 felvonásban. *Jelige*: Et voluisse sat est.

XXXI. *A hazáért*. Tragédia 5 felvonásban. *Jelige*: Pro patria.

XXXII. *Első szerelem*. Tragédia 5 felvonásban. *Jelige*: Igazságot!

XXXIII. *A Ránky háza*. Színmű 4 felvonásban. *Jelige*: A szerelem mindent megbocsát.

XXXIV. *Maróthy*. Tragédia 5 felvonásban. *Jelige*: Kél és száll a szív viharja stb.

XXXV. *Szerelem bolondjai*. Szomorújáték 5 felvonásban. *Jelige*: A szerelem sütét verem.

XXXVI. *IV. László utolsó szerelme*. Szomorújáték 4 felvonásban. *Jelige*: A történelem szemei messzelátók.

XXXVII. *Nora*. Dráma 4 felvonásban. *Jelige*: A név becsülete.

XXXVIII. *II. András keleten*. Dráma 5 felvonásban. *Jelige*: Minden pályamű olyan, mint borostyánlevél stb.

XXXIX. *Rajongók*. Vígjáték 3 felvonásban. *Jelige*. Humor.

XL. *A rózsaszín hölgy*. Eredeti dráma 5 felvonásban. *Jelige*: Szívből jön, szívhez szól.

XLI. *Két testvér*. Tragédia 5 felvonásban. *Jelige*: Az igazság mégis napfényre jő.

XLII. *Capponi Luiza*. Történelmi szomorújáték a XVI. századból. *Jelige*: Fe nell animo suo proponimento stb.

XLIII. *Wanda*. Dráma 5 felvonásban. *Jelige*: Szabadság! szerelem!

XLIV. *Két Péterffy*. Szomorújáték 4 felvonásban. *Jelige*: Meghalt Mátyás! király, oda az igazság!

XLV. *Csák Máté leánya*. Dráma 5 felvonásban. *Jelige*: Hígyj tántoríthatatlanul kedvesed hűségében stb.

A korcsmárosné fia című dráma pályázatra nem boesátható, minthogy nyílt levél kíséretében, jeligés levél nélkül, küldetett be.

A szabályszerűleg benyújtott pályaművek bíráló végett az I. osztálynak adatnak ki, jeligés leveleik pedig lepecsételve az akadémiai levéltárba tétetnek.

3. Főtitkár bemutatja a gróf Nádasdy-jutalomra (elbeszélő költemény) beérkezett következő pályaműveket:

I. *A feledés útja*. *Jelige*: Állandó vihar az élet stb.

II. *Ellák*. *Jelige*: Egy régi levélen ezt írva találtam.

III. *Homályban*. Verses mű. *Jelige*: Feljárom én is stb.

IV. *Az első király*. Elbeszélő költemény. *Jelige*: Nagy emberek iránt az utókor igazságosabb mint a jelenkor stb.

V. *Szirek harsza*. Költői elbeszélés. *Jelige*: A szerelem mindent pótol stb.

VI. *Várnai csata*. *Jelige*: Győzzön a jobb.

VII. *Nádudvar*. Rege. *Jelige*: Költők világa, szép fiúvilág.

VIII. *Törököt fogtunk*. Vig elbeszélés. *Jelige*: Hol jó bort érezek, betérek.

IX. *A lét*. *Jelige*: Elégia, és nem tragédia.

X. *A mostoha*. Elbeszélő költemény. *Jelige*: Megkötém-e a csomót?

XI. *Turuljárás*. Humor mondakör. *Jelige*: Attila flagellum dei, malleus orbis.

XII. *Gyöngyike*. Elbeszélő költemény. *Jelige*: Rossz időket érünk stb.

XIII. *Tátrai tündér*. Elbeszélő költemény. *Jelige*: Köd előtt, köd után.

XIV. *Téli este*. *Jelige*: A szerenese próbával jár.

XV. *Két árva*. Költői elbeszélés. *Jelige*: Árva vagyok, árva.

XVI. *Almos*. Költői elbeszélés 12 énekben. *Jelige*: Emlékezzünk régiekről stb.

XVII. *Ilma mellűje*. Hű történeti népszerű elbeszélés XIV énekben. *Jelige*: A Magyar Tudományos Akadémia levéltára adjon igazat.

XVIII. *Bartina*. Elbeszélő költemény. *Jelige*: Ős idők, ős történetek stb.

XIX. *A sír jegyese*. Költői beszély. *Jelige*: Feltámadunk!

XX. *Alisz*. Elbeszélés versekben. *Jelige*: Vigyázz, hogy a szépséged stb.

A *Kajzó Andris* című elbeszélő költemény nem boesátható pályázatra, minthogy nyílt levél kíséretében, jeligés levél nélkül, küldetett be.

A pályaművek az I. osztályhoz tétetnek át, jeligés leveleik a levéltárban helyeztetvén el.

4. Bemutatattuk a Farkas-Raskó-jutalomra (hazafias költemény) beérkezett következő pályaművek :

- I. *Kápolnai csata emlékezete. Jelige* : Multadba' nincs öröm.
- II. a) *Várna. Elégia. Jelige* : Bátorság teszi, nemcsak erő, a harczi hatalmat.
- II. b) *Kossuth imája. Elégia. Jelige* : Nézz le Hadúr csillagszemekkel stb.
- III. *Szomorú nóta. Jelige* : Romlásnak indult hajdan erős magyar !
- IV. *Óda Ferencz József királyhoz. Jelige* : Aere perennius.
- V. *Nekünk való állapotok. Satyra. Jelige* : Nil desperandum.
- VI. *A megfogant álmom. Népmonda. Jelige* : Kérdezd a mult lengő árnyait stb.
- VII. *Rákóczy elégiája. Jelige* : Egyedül hallgatom tenger mormolását.
- VIII. *Petőfi eleste. Jelige* : Ott essem el én, A harc mezején.
- IX. *Arany sirjánál. Jelige* : Lelke nagy és szép !
- X. *Arany János emlékezete. Jelige* : Emlékitől minden szív nemesebb lesz.
- XI. *Hazafias költemények. Jelige* : Hazádnak rendületlenül stb.
- XII. *Béke-hymnus. Jelige* : Ne pártoskodjatok !
- XIII. *A magyar nemességhez. Jelige* : Szemem alá tekint.
- XIV. *A Bánffy tornya. Ballada. Jelige* : A vadász ül, hosszú méla lesben stb.
- XV. *Szöktetés. Ballada. Jelige* : Arany.
- XVI. *Az aradi vértanúk emlékezete. Jelige* : Csatájok nem volt ábrándos képzelet stb.

- XVII. *A honvéd őrszem. Jelige* : Ki áll amott a szirttetőn ?
- XVIII. *Új Golgotha. Jelige* : Feltámadunk.
- XIX. *A temetőr. Ballada. Jelige* : Ily késő éjszakán ki jár ott künn a temetőn ?
- XX. *Pályamű. Jelige* : Él még, él az isten stb.
- XXI. *A jó világ. Satira. Jelige* : Óh szép világ, pompás világ.
- XXII. *Viszálykodókhoz. Jelige* : Viribus unitis.
- XXIII. *A mai világ. Jelige* : Nem csak kenyérrel él az ember.
- XXIV. *Magyar ember dala. Jelige* : Itt még e föld mély sírjaiból stb.
- XXV. *Arany napok. Szatira. Jelige* : 'λό πωρύν.
- XXVI. *A trónja-resztett. Elbeszélés. Jelige* : Discordia.
- XXVII. *Árpád szelleméhez. Elégia. Jelige* : Ébredj nagy álmaidból, stb.
- XXVIII. *Satira. Jelige* : Fiat justitia et pereat mundus.

Bírálat végett áttétetnek az I. osztályhoz, jeligés leveleik pedig levéltári őrizet alá adatnak.

5. Főtitkár jelenti, hogy a Gorove-jutalomra (a modern realismus) a következő pályamunkák érkeztek :

I. Cím a pályakérdés. *Jelige* : A költő álma élet, alkotását valónak tünteti a képzelet.

II. Cím a pályakérdés. *Jelige* : Miért áldott meg az ég.

Áttétetnek az I. osztályhoz, a jeligés levelek szabályszerűen lepecsételtetvén.

6. Főtitkár bemutatja a Lévy-jutalomra (Kölcsy élete) beérkezett következő pályamunkát :

I. *Kölcsy Ferencz élete és művei. Jelige* : Messze tekints. A pálya kicsiny ; túl rajta nagyobb vár.

Szabályszerű megbírálas végett az I. osztálynak adatik ki.

7. Főtitkár bejelenti, hogy az Athenaeum díjára (a hírlapirodalom története) a kitűzött határidőig egy ajánlat nyújtatott be dr. Ferenczy József által.

Áttétetik az I. osztályhoz.

8. Bemutattatnak a Sztrókay-jutalomra (pénztartozások) beérkezett pályamunkák ily sorban:

I. *A pénztartozások kérdése. Jelige*: On ne prête pas volontiers là ou l'on est exposé à recevoir moins qu'on a prêté etc.

II. Czím a pályakérdés. *Jelige*: Adós, fizess!

III. Czím a pályakérdés. *Jelige*: Érezvaluta.

A pályamunkák a II. osztályhoz tétetnek át, jeligés leveleik pedig az akad. levéltárban fognak őriztetni.

9. Főtitkár bemutatja a Sztrókay-jutalomra (büntetésért) beérkezett következő pályamunkákat:

I. *A kísértet és a bevégzett bűncselekmény, a tettesség és a részesség tana. Jelige*: In rebus quibuscunque difficilioribus non expectandum, ut quis simul et seriat et metat etc.

II. Czím a pályakérdés. *Jelige*: Doctrinis variis et peregrinis ne circumferimini.

III. Czím a pályakérdés. *Jelige*:

Fele neked fészkes!...hiszen én raboltam,

Te csak őrt álltál, míg én a sírban voltam.

A II. osztályhoz teendők át.

10. Bemutattatnak a Bézán-jutalomra (differential-egyenletek) beérkezett következő pályaművek:

I. *A másodrendű két független változót tartalmazó parciális differenciál-egyenletek integrációja. Jelige*: J'ai posé les principes etc.

II. *A másodrendű két független változót tartalmazó partialis differentialegyenletek integrációjának elmélete és alkalmazása. Jelige*: Tentamen.

Megbírálás végett a III. osztályhoz tétetnek át.

11. Főtitkár jelenti, hogy a névtelen mérnök adományából kitűzött 1000 frtos jutalomra (a csekély esésű folyók szabályozása) a következő pályamunkák érkeztek:

I. *A csekély esésű folyók szabályozása. Jelige*: Hajjain Tiszánk-, Dunánk-nak Áldva szálljon felleget.

II. *A folyamszabályozási program, különös tekintettel a csekély esésű folyókra. Jelige*: Cuique suum.

III. *A csekély esésű folyók szabályozásánál követendő elvekről. Jelige*: Az állam vagyonosodása alapiját a természeti erők következetes biztosítása és észszerű felhasználása képezi.

A III. osztályhoz tétetnek át.

12. Bemutattatnak a Lévy nyílt pályázatra (a szarvasmarha-istállózás) beérkezett következő pályamunkák:

I. *A szarvasmarhatartás és különböző hasznosítása nyári istállózás mellett. Irta dr. Moder Tibor.*

II. *A szarvasmarha istállózása. Összeállította Szántó Menyhért.*

III. *Gombár Mihály előadásai a szarvasmarhatenyésztésről.* Tervrajz, mutatóval. Benyújtja Dömény József.

13. Főtitkár bejelenti, hogy a Péczely drámai jutalom, melyre múlt évi december 31-ig két pályamű érkezett, és a Lukács-alapítványból hirdetett nyílt pályázat határideje ezen évi márczius 31-én jár le. A nagy- és Marczibányi-jutalomért versenyző bölcészeti munkák benyújtásának határideje f. évi január 31-ike. Az első magyar általános biztosító-társaság alapítványából kitűzött nemzetgazdasági jutalomra igényt tartó munkák f. évi ápril hó 15-ig nyújtandók be.

Tudomásul vétetik, s a beérkezett két Péczely-pályamű levéltári őrizet alá adatik.

Második akadémiái ülés.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály első ülése.

1884. január 7.

Hunfalvy Pál r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

15. Goldziher Ignác l. t. felolvassa *A mohamedán jog eredete* című értekezését. Kivonatban így:

Renan Ernő az arabok szellemi életének jellemzése alkalmával többek között azt állítja, hogy a mohamedánok között oly magas fejlődés-fokig emelkedett *jogtudomány* (fikh) az arab genius sajátlagos terméke, melynek megteremtésében ninesen része semmi idegen befolyásnak. A jelen előadás azon feladatot tűzte ki, hogy Renan e thézisének tarthatatlanságát bizonyítsa be és annak ép ellenkezőjét mutassa ki, hogy tudniillik a mohamedán jognak nemcsak későbbi fejlődése állott idegen hatások befolyása alatt, hanem hogy a mohamedán jog alakulására a legelső lökés oly körökből eredt, melyekben a római jog tanulmánya keleten nagy virágzásnak örvendett. Az előadás mindenekelőtt a negatív bizonyítékokat adja elő, nevezetesen szól a jogfejlődési előzmények teljes hiányáról az iszlám előtti arab társadalomban, a legelső sajátképen arab és mohamedán törvényalkotási kísérletek szembeötlő fogyatékoságáról és azon tényről, hogy a mohamedán jogtudomány nem is arab földön, hanem Szyriában és Mezopotámiában indult meg. Áttér ezután az általa ez előadásban tárgyalt kérdés jelen állására, szólván *Kremer Alfréd* fényes kutatásairól e téren, és jellemezvén a franczia iskola kutatásait az északafrikai mohamedán jog

viszonyáról a római joghoz. G. azonban a kérdést egy lépéssel tovább akarja vinni, midőn nem annyira azon kétségbevonhatatlan tényre veti a súlyt, hogy a mohamedán törvény tételeinek nagy száma tagadhatatlan kölesönvétele mutat a római jogból, hanem arra, hogy a mohamedán jogtudomány methodologiai mozzanatai, hogy a jogforrásokra és azok használatára vonatkozó felfogás a római jog képmását és a mohamedán törvényanyag viszonyaihoz mért feldolgozását mutatja élénk. Mindenekelőtt a *jus scriptum* és *jus non scriptum*-ot illető tanokból mutatja ki ezt, melyeknek első gondolatát az arabok más-honnan nem kölesönözték mint a római jogot művelő köröktől, a melyekkel hogy a mohamedán theologusok sűrűen érintkeztek a fennemlített országokban, szintén bőven kimutattatik. Továbbá a *jus non scriptum*-ból való deductió módszerének egyes főbb mozzanataira tér át és a római joghoz való viszonyokat tünteti fel. Szóba kerül az *opinio*, *analogia*, *consensus* s. a. t. Előadó azt hiszi, hogy a mohamedán jogásznak neve: fakih (annyi, mint: okos, belátó ember) nem véletlenül azonos a prudens-el. Még a jogtudománynak, mint „*divinarum ac humanarum rerum cognitio*“ való definiálásával is találkozunk a mohamedánoknál, és csak az iszlám V. századában kísérelte meg Al-Sazzâli, híres mohamedán theologus, hogy e definitió ellen felszólaljon.

Ezután a „*jus non scriptum*“ érvénye ellen a mohamedán iskolákban támadt harezokra tér át az előadás és annak kimutatására, hogy a harez, midőn a *jus non scriptum* érvényére nézve kedvezően dőlt el, egyúttal megindult a mohamedán jog, mint tudomány és rendszer, még pedig e győzelem színhelyét ép azon országok képezik, a hol a mohamedán hódítás után is a keresztény egyház körében virágzásban volt a római jog tanulmánya. Szerző annak bebizonyításával végzi értekezését, hogy e körökkel a mohamedán tudósok a legsűrűbb érintkezést folytatták, úgy, hogy még dogmatikai kérdésekben is tőlök tanultak és kölesönöztek.

Birálatra adatik.

Harmadik akadémiái ülés.

A II. (philos., társadalmi és történettudományi) osztály első ülése.

1884. január 14.

Ipolyi Arnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

17. Wenzel Gusztáv r. t. olvassa következő értekezését: *Kritikai tanulmányok a Frangepán-család történetéhez.*

Szokásos módon közléteendő.

18. Ortway Tivadar olvassa ily című értekezését: *Egy állítólagos mediterrán-út Pannóniában.*

Szokás szerint elintézendő.

Negyedik akadémiái ülés.

A III. (mathem. és természettud.) osztály első ülése.

1884. január 21.

Sztoeczek József r. t. osztályelnök elnöklete alatt.

20. Mihalkovics Géza l. t. olvassa ily című székfoglaló értekezését: *Vizsgálatok a gerinces állatok húgy- és icarszerveinek fejlődéséről. I. Rész. A magasabb rangú gerincesek elemi része.*

21. Erdős János egyetemi bonczatani intézeti demonstráló részéről: *Az allantois-üreg keletkezéséről a gyíkfélénél*, bemutatja Mihalkovics Géza l. t.

Az értekező azon különbség kimutatása után, mely a madarak és hüllők allantoisának fejlődésében fennáll, az allantois-üreg keletkezését illetőleg gyíkokon tett észleleteit adja elő. Vizsgálataiban azt találta, hogy az allantois-üreg fellépése a gyíkknál az ébrényi végbunkó distalis részével összefüggő allantois dudor-belsőjében önállóan, *teljesen körülzárt sejtpusztulásból* indul ki; tehát annak fejlődése nem áll kapcsolatban sem a canalis neuro-entericussal, mint Kupfer állítja, sem az alsó csírlevél betüremlésével, mint az a madaraknál történik.

Az értekezéshez 20 rajz van mellékelve.

22. Martin Lajos l. t. *A complex-függvények partialis differentialis egyenleteiről* című értekezését mutatja be.

23. Török Aurél, mint vendég, olvassa ily című értekezését: *Az emberi koponya legjellemzőbb szögeiről s a meghatározásukra szolgáló új készülékekről.*

24. Az osztálytitkár bemutatja Tömösváry Ödön ily című értekezését: *Egy tömegesen tenyésző légyfaj az alsó Duna mellékéről (Thalassomyia congregata)* 2 tábla rajzzal, melyet Horváth Géza 1. t. nyújtott be, azon írásban kifejezett véleménynyel, hogy kiadásra ajánlja.

Mindezen értekezésekről az értekezlet fog határozni a teendők iránt.

I.

Igazgatósági ülés.

1884. január 27.

Pauler Tivadar akadémiai másodelnök úr elnöklése alatt.

1. Az Akadémia-másodelnöke bemutatja a M. Földhitelintézet levelét, a mely mellett az intézet beküldi az Akadémia 1883. decz. 31-én lezárt számadásait, vagyonmérlegét, nyereség- és veszteségszámla kivonatait, — továbbá kimutatásait az Akadémia értékpapírjairól, alapítványairól, kiadásairól, bevételeiről, valamint a befolyt adományok és hagyományok felől.

A számadások megvizsgálására gróf Cziráky János, Sztoczek József és Pulszky Ferencz igazgató tagok kéretnek föl.

2. Az Akadémia másodelnöke előterjeszti a pénzügyi bizottság jelentését az Akadémia vagyoni állásáról, 1883-ik évi bevételeiről és kiadásairól, valamint az 1884-ik évi költségvetésről, továbbá az elnökök és titkárok értekezletének javaslatait, az osztályok és bizottságok munkálataira előirányozandó összegekről; végre az építési bizottság javaslatait, az Akadémia palotáját és bérházát illető költségekről. A jelentés egész terjedelmében következő:

I. Az Akadémia vagyona 1883. végén.

A magyar földhitelintézet által 1883 deczember 31-én lezárt akadémiai vagyonmérleg az Akadémia vagyonának oly jelentékeny gyarapodását tünteti föl, a melyhez hasonlót az Akadémia, alapítása óta, csak az 1860. és 1861-ik esztendőben nyilatkozó nemzeti lelkesedésnek köszönhetett.

Az Akadémia vagyona az 1883-ik esztendőben ..... frt 152,432.33 gyarapodott. És pedig:

1. Hagyományok és adományok által. Ezek a következők:

Hamernyik János hagyománya: 15 pesti hazai első takarékpénztári részvény, (1884-iki évi szelvénynyel*). Egy részvény az 1883. deczember 31-iki árfolyam szerint 4600 frt értéket képvisel, de a vagyonmérlegbe csak 4000 frttal van fölvéve ..... frt 60,000.—

Román Ferencz alapítványa: munkácsi ház és beregmegyei birtokrészek, melyek az alapító 1868-ban bekövetkezett halála óta az Akadémiának telekkönyvileg biztosított tulajdonát képezték, de a

Átvitel. .... frt 60,000.—

* A végrendelet értelmében az özvegy az 1883-ik évi szelvényt megtarthatta. Így tehát ezen alapítvány csak 1885-től kezdve fog az Akadémia javára jövedelmezni.

Áthozat .... frt 60,000.—

vagyommérlegbe ekkorig fölvéve nem voltak. A haszonélvezőnek 1883-ban bekövetkezett halála óta, az Akadémia javára jövedelmeknek. Az Igazgató Tanács eladásukat határozta el. A hagyatéki

becsérték	"	20,000.—
<i>Tavarnoki Stummer Ágost</i> alapítványa	"	10,000.—
<i>Bük László</i> alapítványa, erdőbirtok	"	6,000.—
<i>Arany János</i> hagyománya	"	1,000.—
<i>Dessewffy Jób</i> hagyománya	"	1,017.50
<i>Zákány József</i> hagyománya	"	586.87
<i>Nemeshegyi Julia</i> hagyománya	"	500.—
<i>Boronkay Rudolf</i> hagyománya	"	250.—
<i>Káán Ágoston</i> alapítványa	"	225.96
<i>Hupka Ferencz</i> hagyománya	"	50.—

Összeg frt 99,679.93

Pacséri Szucsics Lajos hagyománya, (a hagyatéki eljárás alkalmával 37,000 forintra becsült, de sokkal nagyobb értékű pacséri birtoka), melynek tulajdonjoga az Akadémiát, haszonélvezete élet-hossziglan az özvegyet illeti, még nem vétetett föl a vagyommérlegbe, mivel a telekkönyvi átírás még nem hajtatott végre, a mi azonban legközelebb meg fog történni.

2. A kívül fekvő kamatnélküli alapítványok között ekkorig csak részben fordultak elő a halasztó föltételhez kötött azon hagyományok, melyek az Akadémia részére telekkönyvileg vagy érték-papír-letétekkel biztosítva vannak. Az Igazgató Tanács határozatából ezentúl a biztosított hagyományok mind fölvétettek az akadémiai alapítványok sorozatába. Azoknak, a melyek ekkorig a vagyommérlegben nem fordultak elő, értéke..... 48,187 frt 33 kr.

Ügymint:

<i>Kajdacsy István</i> hagyománya	frt	20,000.—
<i>Králdoránszky György</i> hagyománya	"	20,000.—
<i>Hubay Miksa</i>	"	3,000.—
<i>Udvarnok Gyula</i>	"	2,000.—
<i>Kazinczy András</i>	"	1,000.—
<i>Mannschön Ferencz</i>	"	1,000.—
<i>Szölösy Albertina</i>	"	1,000.—
<i>Burgmann Károly</i>	"	87.33
<i>Fejes Károly</i>	"	50.—
<i>Kornéli Sándor</i>	"	50.—

3. Az Akadémia vagyonának gyarapításához járult még az 1883-ik évben eszközölt megtakarításokból és a ki nem adott ösztöndíjakból .....

4. Az Akadémia vagyonára meghaladja immár a két milliót.

1883. január 1-én volt .....

1884 " " " .....

5. Az Akadémia által külön kezelt alapítványokhoz az 1883-ik évben két új járult:

- a) *A kereskedelmi műszótár* alapja, mely a hazai pénzintézetek adományaiból alakult. Befolyt. .... frt 2,658.—
 b) *Udvardi Cherna János* 1. t. jubilaris alapítványa ..... " 214.75
 c) *A Kazinczy-alapítványhoz* tartozó ingatlanok (a kis-bányácskai és felső-regmeczi birtokrészek) értéke 21,000 forintban most először vétetett föl a vagyonmérlegbe.

Ezen alap a magyar földhitelintézetnél készpénzben birt:

1882 végén 5650 frt 91 krt.

1883 " 5232 " 33 "

1883-ban ezen alap terhére a következő költségek fizetettek ki:

Kazinczy F. márvány-mellszobrára ..... 800 frt.

Kazinczy F. egyik szegény unokája segélyezése ..... 100 "

Koch építész széplalmi útja költségeire .... 50 "

Ezen alap javára 1882. végén a sátoralja-újhelyi takarékpénztárban el volt helyezve 667 frt; Mezössy Menyhért az 1883-ik év bevételeiről és kiadásairól szóló számadásait még nem nyújtotta be. A megtakarított összeg mintegy 800 frtot fog tenni. Így tehát a Kazinczy-alap 1883 végén mintegy 6700 forintot készpénzben bír.

- d) *Az Arany János szobor* alapja tesz. .... frt 70,177.88
 e) *A székelv* kívándorlási alap ..... " 6,123.94
 f) *A Czartoriszky-jutalom* alapja ..... " 2,006.82
 g) *A Reguly*-alap ..... " 1,366.45
 h) *Az Akadémia díszterme* kifestésének alapja ..... " 16,564.42

Ezen összeggől az 1884-ik évben az Akadémia mintegy 3—4000 forintot igénybe fog venni, mivel Benczur Gyula igazgató az első történeti kép festéséhez hozzá fog fogni.

- i) *A mérnöki-jutalom* alapja ..... " 989.64

Ezen jutalmat az Akadémia a jelen évben fogja kiadni.

6. Az Akadémia birtokában levő *értékpapírok* névértéke:

1882 végén volt ..... 627,550 frt — kr.

1883 " " ..... 780,100 " — "

7. Az Akadémia kívül levő alapítványainak összege:

1882 végén volt ..... 295,415 frt — kr.

1883 " " ..... 390,702 " — "

II. Az akadémia jövedelmei és kiadásai 1883-ban.

1. Az Akadémia rendes bevételei meghaladták az előirányzatot frt 2,684.61
 Elő volt irányozva ..... 120,000 frt. Befolyt " 122,684.61

És pedig:

Az alapítványok kamataiból ..... 15,000 " " " 15,973.17

Értékpapírok szelvényeiből ..... 32,500 " " " 32,251.44

Házbérből.....	35,300	frt.	Befolyt	frt	35,482.49
Országos dotatióból.....	30,000	"	"	"	31,500.—*
Könyvek elárúsításából.....	5,700	"	"	"	6,568.03
Intercalaris kamatokból.....	1,500	"	"	"	1,809.48

2. Az Akadémia rendes kiadásai az előírányzattal szemben

330 frt 46 kr. megtakarítást mutatnak.

Elő volt irányozva.....	118,400	frt.	Kiadatott	frt	118,069.54
-------------------------	---------	------	-----------	-----	------------

És pedig:

I. Személyes járandóságokra.....	25,100	"	"	"	25,238.45
II. Évkönyv, Értesítő, Almanach ...	2,000	"	"	"	2,002.20
III. I. osztály és bizottságai.....	16,900	"	"	"	17,059.60
IV. II. osztály és bizottságai.....	25,700	"	"	"	26,014.45
V. III. osztály és bizottságai.....	13,000	"	"	"	11,071.22
VI. Könyvkiadó bizottság.....	4,000	"	"	"	4,000.—
VII. Gróf Széchenyi munkáira.....	1,000	"	"	"	926.—
VIII. Jutalmakra.....	5,000	"	"	"	3,718.90
IX—XII. Folyóiratokra.....	5,700	"	"	"	5,700.—
XIII. Könyvtárra.....	5,000	"	"	"	5,410.90
XIV. Palota és bérház szükségleteire	6,500	"	"	"	6,616.74
XV. Adóra.....	3,500	"	"	"	3,454.69
XVI. Kamatokra.....	2,000	"	"	"	3,726.03

(Ezen jelentékeny többletet az magyarázza, hogy az Akadémia által külön kezelt alapokhoz az Arany-szoborra befolyt tetemes összeg is tartozik, a melynek kamatait az Akadémia az alapnak vissza fizeti.)

XVII. Ügyvédi, irodai és vegyes kiadásokra elő volt irányozva 3,000 frt. Kiadatott.....	"	3,130.46
---	---	----------

3. Az Igazgató Tanács határozata értelmében leíratott 1700 frt.

4. A <i>Könyvkiadó vállalatnak</i> 1883-ban bevétele volt.....	"	12,485.79
kiadása.....	"	14,238.30

Az 1883-ik esztendő t illető tagdíjakból még kűm van, és 1884 elején be fog folyni mintegy 3000 frt, a mely a túlkiadás és a múlt évekből fűmmaradt tartozások tőrlesztésére fog fordítatni.

III. Az 1884-ik esztendőre előírányozható bevételek.

I. Alapítványok kamatai.....	frt	15,000.—
II. Értékpapírok jűvedelme.....	"	36,700.—
III. Házbér jűvedelme.....	"	37,000.—
IV. Ingatlanok.....	"	2,000.
V. Időkűzi kamatokból.....	"	1,500.—
VI. Könyvek eladásából.....	"	7,000.—
VII. Országos dotatió.....	"	32,500.—

Összeg frt 131,700.—

* Az 1500 forint többletet a vallás- és közoktatásűgyi, valamint a közmuuka- és közlekedésűgyi m. kir. miniszterek által az Elektromos Bizottság munkádataira tölajánlott 750—750 frt segély képezi.

A házbérfjövedelemből esik :

A bérházra	frt	17,800.—
Az országos képtárra	"	17,000.—
Az Akadémia palotája egyéb helyiségeire	"	2,200.—

Az ingatlanokból :

A Román-alapítványra	"	1,000.—
A Kazinczy-alapítványra	"	1,000.—

A könyvek eladásából várható jövedelembe be van számítva 2500 frt azon 5000 frtnyi összegből, a melynek erejéig a vallás- és közoktatásiügyi m. kir. miniszter és az Akadémia összes kiadványaiból 100 példányt leszállított áron (a bolti ár 25 % -án) közintézetek számára megrendelt.

Az országos dotatióból 25000 frt (történelmi, természettudományi kutatásokra és a könyvtár gyarapítására) az országos költségvetésbe föl van véve. A vallás- és közoktatási miniszter úr saját tárczája dotációjából a Philologiai bizottság classicus-kiadásai segélyezésére 1884-ben 1000 frtot, az Elektromos bizottság munkálataira 750 frtot engedélyezett ; az Archaeologiai bizottság czéljaira 5000 frtot szokott évenként engedélyezni.

A közmunka- és közlekedésügyi miniszter úr az Elektromos bizottság munkálataira, 1884-re 750 frtot utalványozott.

Az Igazgató Tanács határozata értelmében az Akadémia saját tiszta jövedelmének 2 % -a tőkegyarapításra fordíttatik.

Ezen jövedelem 1884-ben 85,000 frtot, a 2 % 1700 frtot tesz (1883-ban 1600 frt.)

E szerint 1884-ben 130,000 frt áll az Akadémia rendelkezésére.

IV. Az Akadémia kiadásai 1884-ben.

1. *A személyes járandóságok* czímén, rendes tagok fizetésére, mint a múlt évben 3255 frt irányoztatik elő.

A főbb tisztségviselők fizetésére 1883-ban elő volt irányozva 6210 frt.

A főtitkár és az osztálytitkárok illetményei változatlanul maradnak.

A főkönyvtárnok évi 1000 frtnyi fizetésének emelését és a többi könyvtári tisztségviselők fizetésének rendezését az Igazgató Tanács 1883. január 28-iki ülésében elvileg elhatározta, az összeg megállapítását az 1884-ik évi költségvetés készítésének idejére halasztva. A pénzügyi bizottság a főkönyvtárnok fizetésének 1300 frtra emelését javasolja.

Az Akadémia ügyésze ekkorig 210 frtnyi tiszteletdíjt nyert, a mely évtizedek előtt állapítottat meg. Az utóbbi esztendőkből az akadémiai ügyész teendői amennyire megszaporodtak, hogy azokkal a tiszteletdíj egyáltalán nem áll arányban, minél fogva fölemelése alig halasztható tovább. A pénzügyi bizottság az ügyész tisztelet-díjának 500 frtra emelését ajánlja.

A többi tisztségviselők fizetésének rovatában, a második könyvtártiszt Hellebrant Árpád 800 frtnyi fizetésének emelése mellőzhetetlennek látszik, tekintettel arra, hogy hat év óta kiváló buzgalommal tölti be hivatalát, és különben is két esztendő óta 200 frtnyi jutalomösszegben részesült. A pénzügyi bizottság fizetésének 1000 forintban megállapítását ajánlja.

A könyvkiadó hivatal megszüntetése következtében Knoll Károly 1600 frt fizetése január 1-től kezdve töröltetik.

Szentes Károly akad. irnokra nézve, ki ekkorig a könyvkiadó hivatalban volt alkalmazva, a bizottság ajánlja, hogy ideiglenesen a főtitkári hivatalban alkalmazassék, addig míg a főtitkári hivatal szervezése iránt végleges intézkedés történik.

A könyvkiadó hivatalban alkalmazott akadémiái szolgát, a ki ekkorig közvetlenül a könyvkiadó hivatal pénztárából kapta 40 frt havi díját, az akad. könyvtáros saját számlájára vette át. Azonban valószínűleg szükséges lesz a főtitkári hivatalnál több év óta üresedésben levő második szolga állását betölteni.

A könyvkiadó hivatal megszüntetése maga után vonta az akadémiái könyvraktár elválasztását a könyvtáruusi üzlettől.

A könyvraktár felügyelőjévé az elnökség Kilényi Béla földhitelintézeti tisztviselő kinevezését ajánlja, a ki a könyvraktárt az elnökség megbízása következtében már is átvette és délutáni szabad óráit fogja a könyvraktár kezelésének, valamint a könyvtáros ellenőrzésének szentelni. A bizottság Kilényi Béla úr részére évi 400 frt tiszteletdíj megszavazását, és az átvételi munkáért egyszermindenkorra 100 frt utalványozását (a Vegyesek rovatából) ajánlja.

A szolgák illetményeire és ruházatára ugyanazon összeg vétetik föl, mint a múlt esztendőben.

A nyugdíjak 1280 frtnyi összege megmarad.

E szerint az 1883-ban személyes járandóságokra előirányzott 25,100 frt helyett 24,690 frt irányoztatnék elő 1884-re.

2. Az Évkönyv, Értesítő, Almanach kiadására (II) elegendő az 1883-ban fölvett 2000 frt; föltéve, hogy az Emlékbeszédek költségei ezután is az illető osztály költségvetését terhelik.

3. Gróf Széchenyi István műveinek kiadására (VII) 1000 frt volt 1883-ban föltéve. A II. kötet szerkesztési költségei kevesebbet fognak igényelni. Azokhoz az „Athenaeum“ 333 frttal járúl. E szerint elegendő lesz 500 frtot venni föl.

4. Jutalmakra (VIII) 5000 frt volt a múlt évben föltéve. Mivel több pályázat meddő maradt, ezen összeget sem kellett igénybe venni. Az 1884-ben esedékes jutalmak összege 10,500 frtra megy. Mindegyik jutalomra versenyeznek pályamunkák. És valószínűnek látszik, hogy alig egy-kettő kivételével, mindegyik pályázat sikeres lesz.

E szerint 7000 frtot mindenestre elő kell irányozni. Ezen összegben foglaltatik azon 200 arany is, mely Csiky Gergely lev. tagot a Karátsonyi-alapítványból, Plautus fordításáért, mint második és utolsó részlet megilleti.

5. A Budapesti Szemle segélyezésére, előfizetésül az Ungarische Revue, a Revue Hongroise, az idegen nyelven megindítandó természettudományi folyóiratra és a könyvtára (IX—XIII) a múlt évben előirányozott tételek (összesen 10,700 frt) vétetnek föl.

6. Az Akadémia palotájában és bérházában a fűtés, világítás, vízvezeték, tisztogatás és kisebb javítások reudes költségei 5772 frtot tesznek.

Az 1884-ik évben a következő rendkívüli kiadások szükségesek:

Tűzbiztosítási illetmény 1884. május 1-től 5 évre 589 frt.

Zellerin Mátyás számlájának törlesztésére második részlet 360 frt.

A képes terem, könyvtári olvasó terem, geológiai és archaeológiai terem festésére 200 forint.

A palota mellékapujának megfelelő második belső kapu készítése 465 forint.

A palota fölépcsőjére szőnyeg beszerzése 150 frt.

A bérházban a vízvezeték új berendezése 625 frt.

Állványok a könyvraktárban 150 frt.

Mindezen rendes és rendkívüli költségekre fölveendő 7000 frt, a melyhez járúl még az Akadémiában üléseiket tartó társulatok részére tett kiadások megtérítéséből befolyó összeg (mintegy 500 frt).

7. Adóra (XV) mint a múlt esztendőben 3500 frt.

8. Kamatokra, az Akadémia által külön kezelt alapok után (XVI) 4000 frt vétetik föl. Megemlítendő, hogy ezen összegbe az Arany-szoboralap kamatai is be vannak foglalva.

9. Az ügyvédi, irodai és vegyes kiadásokra (XVII) elegendő a múlt évben fölvett 3000 frt.

10. Ilamerzyk János és Román Sándor síremlékei, valamint Arany János arcképének festésére 1000 frt igényeltetik (XVIII).

11. Az Akadémia egyes osztályai és bizottságainak előterjesztett költségvetése összegezve,* következő:

I. osztály.....	frt 21,138.75
II. "	" 33,400.—
III. "	" 18,700.—
Könyvkiadó bizottság	" 4000.— frt 77,238.75

Ezen összeg 17,838 frt 75 krral haladja meg a múlt évben megszavazott költséget.

A pénzügyi bizottság által az I., II., VII.—XVIII. rovatok alatt előírandó összegeket az Akadémia bevételeiből levonva, a fennmaradó összeg fog az osztályok és bizottságok rendelkezésére állani. Ezen 62,610 frtnyi összegnek fölosztása lánt, az Ügyrend értelmében, az Elnökség az osztályok elnökeivel és titkáiraival fog értekezni, és az eredményről az Igazgató Tanácsnak jelentést tenni.

A Kazinczy-alapnak a múlt esztendőben megállapított szabályzata szerint az alap tiszta jövedelmének fele, valamint az ekkorig megtakarított (1883. végén 6700 frt) tőkéből a restauráció költségei levonása után fennmaradó összeg fele Kazinczy Ferencz emlékének irodalmi megörökítésére fordítandó és e végett az I. osztálynak rendelkezésére adandó.

A szükséglet:

A sír vasrácszatára ..... frt 500.—

A mellszobor márványtalapzatára ..... " 580.—

A Mausoleum fölíratára ..... " 140.—

Átvitel ..... frt 1220.—

* A részletes kimutatást l. az 1883-ik évi Értesítő 7. szám. 158. l.

Áthozat	frt 1220.—
Két szekrényre	" 250.—
A Mausoleum falainak kijavítására	" 1000.—
A Mausoleum tetőzetének kijavítására	" 630.—
Pályadíjakra	" 300.—
	<u>frt 3,400.—</u>

A fönmaradó 3300 frt összeg felét, valamint az 1884-ik évi jövedelemből 400 frtot már most az irodalmi célra lehet szentelni. A pénzügyi bizottság ajánlja, hogy Kazinezy Ferencz kiadatlan munkái közrebocsátásának megindítására 1884-ben 1000 frt bocsáttassék az I. osztály rendelkezésére.

Az Igazgató Tanács a jelentést tudomásúl veszi, a javaslatokat elfogadja. És pedig:

a) A főkönyvtárnok évi 1000 forint fizetésének 1300 forintra emelését elhatározza.

b) Az Akadémia ügyészének 210 frt tiszteletdíját 500 frtra emeli.

c) Hellebrant Árpád könyvtártiszt 800 frt fizetését 1000 frtra emeli.

d) Szentcs Károly akad. irnokra nézve, ki eddig a megszüntetett könyvkiadó hivatalban volt alkalmazva, határozza, hogy ideiglenesen a főtitkári hivatalban alkalmaztassék, addig, míg a főtitkári hivatal szervezése iránt végleges intézkedés történik.

e) Az újabban szervezett könyvraktár felügyelőjévé Kilényi Béla földhitelintézeti tisztviselő kinevezését helybenhagyja; részére évi 400 frt tiszteletdíjat, és az átvételi munkálatokért 100 frt külön-tiszteletdíjat, — ez utóbbit a Vegyesek rovatából — határozza.

f) A Kazinezy-alapból Kazinezy Ferencz kiadatlan munkái közrebocsátásának megindítására 1000 frtot bocsát az I. osztály rendelkezésére.

g) A költségvetést következőképen állapítja meg:

A. B e v é t e l e k.				
I.	Alapítványok kamatai	15000	—	
II.	Értékpapírok jövedelme	36700	—	
III.	Házbér	37000	—	
IV.	Egyéb ingatlanok jövedelme	2000	—	
V.	Könyvek eladásából	7000	—	97700
VI.	Országos dotatió:			
	a) Történelmi és irodalomtörténeti czélokra	15000	—	
	b) Műemlékek ismertetésére	5000	—	
	c) Természettudományi kutatásokra	5000	—	
	d) Könyvtár gyarapítására	5000	—	
	e) Elektromos bizottság számára	1500	—	
	f) Classica-philologiai bizottság számára	1000	—	32500
VII.	Időközi kamatokból			1500
	Összeg			<u>131,700</u>

B. Kiadások.				
I.	Személyes járandóságok :			
	a) Rendes tagok fizetése	3255	—	
	b) Főbb tisztviselők fizetése	6800	—	
	c) Többi tisztviselők fizetése	9400	—	
	d) Szolgák fizetése	3240	—	
	e) Szolgák ruházata	715	—	
	f) Nyugdíjak	1280	—	24690
II.	Évkönyv, Értesítő, Almanach kiadására			2000
III.	Az I. osztály részére :			
	a) Az osztály munkálataira	8126	—	
	b) A Nyelvtud. bizottság munkálataira	5000	—	
	c) Az Irodalomtörténeti bizottság munkálataira	3300	—	
	d) A Classica-philologiai bizottság munkálataira	2000	—	18426
IV.	A II. osztály részére :			
	a) Az osztály munkálataira	6850	—	
	b) A Történelmi bizottság munkálataira	12000	—	
	c) Az Archaeologiai bizottság munkálataira	5000	—	
	d) A Nemzetgazdasági bizottság munkálataira	3500	—	27350
V.	A III. osztály részére :			
	a) Az osztály munkálataira	7834	—	
	b) A Természettud. bizottság munkálataira	6500	—	
	c) A Hadtudományi bizottság munkálataira	2500	—	16834
VI.	A Könyvkiadó bizottság részére			4000
VII.	Gróf Széchenyi István művei kiadására			500
VIII.	Jutalmakra			7000
IX.	Budapesti Szemle segélyezésére			2200
X.	Előfizetés az Ungarische Revue példányaira			1500
XI.	Előfizetés a Revue Hongroise példányaira			800
XII.	Előfizetés egy idegen nyelven megindítandó természettudományi folyóirat példányaira			1200
XIII.	A Könyvtár			5000
XIV.	Az Akadémia palotája és bérháza költségeire			7000
XV.	Adóra			3500
XVI.	Kamatok az Akadémia által kezelt külön alapok után			4000
XVII.	Ügyvédi, irodai és vegyes-kiadásokra			3000
XVIII.	Síremlékek- és arczképekre			1000
	Összeg			130.000

Az I. osztály részére Kazinczy Ferencz munkái kiadásának megindítására 1000 frt; — a Nemzetgazdasági Bizottság részére a kereskedelmi műszótár szerkesztésének költségei (2500 frt), úgyszintén a jutalmak sorában a mérnöki és Lévay-féle jutalmak külön kezelt alapokban találják fedezetüket. A Nemzetgazdasági bizottság az Ügyrend 94. §. értelmében rendelkezik az Első biztosító társaság alapítványának 500 frt kamatjával, mely a jutalmak összegébe van fölvéve.

b) Az Igazgató Tanács az osztályoknak, az előirányzott összegek keretében, (az orsz. dotációból és a külön kezelt alapokból származó összegek rendeltetésének épségben tartásával) az átruházás jogát engedi.

3. Olvassatik az építési bizottság jelentése az akadémiái palota és bérház tűzkár ellen biztosítása tárgyában.

Az Igazgató Tanács az 1884. május 1-én lejáró biztosítás megújítását oly módon határozza el, hogy az Akadémia egy ingyen év kedvezményébeu részesüljön; továbbá, hogy az akadémiái palota padlásán elhelyezett akad. könyvkészlet 20,000 forintban biztosíttassék.

4. Az építési bizottság felhívja az Igazgató Tanács figyelmét az Akadémia palotájának az akadémia-útczei szegletén látható három nagy kődarabra, melyeknek domborművet vagy feliratot kellene viselniük.

Az Igazgató Tanács e helyen az Akadémia alapítására és a palota építésére vonatkozó monumentális felirat alkalmazását határozza el, és Ipolyi Arnold s Pulszky Ferencz igazg. tagokat fölkéri, hogy erre nézve javaslatot terjesztszenek elő.

5. Az építési bizottság jelentést tesz a Kazinczy-mausoleum restaurációjára vonatkozó számadások és előirányzatok felől.

Az Igazgató Tanács

a) Zellerin Mátyásnak, a mausoleum tetőzetén végzett bádogosmunkákért, az építész által felülvizsgált számla szerint, 631 forint 17 kr. költség utalványozását rendeli el.

b) A mausoleum homlokzatára tervezett feliratnak ércbetűkkel előállítására 115 forint költséget szavaz meg.

c) A mausoleum külső falában a megrongált kövek kicserélésére vonatkozó munkálatokkal Koch építésszt bizza meg, figyelmébe ajánlv a hegyaljai zombori kőanyag felhasználását.

d) Koch építéssztől elvárja a sírrácsozat rajzait s költségvetését.

e) A mausoleumban elhelyezendő stilszerű szekrények elkészítésére az iparművészeti múzeum igazgatóságát kéri fel.

6. Olvassatik az építési bizottság jelentése a Hammernyk János és Román Ferencz sírjai fölé, az Akadémia költségén, emelendő emlékek tárgyában.

Az Igazgató Tanács Gerenday Antalnak 500, illetőleg 165 forint előállítandó márvány-piramisok tervezetét elfogadja, és a következő felirat alkalmazását határozza el: „Hammernyk Jánosnak, (illetőleg Román Ferencznek) az Akadémia javára tett alapítványáért, hálás kegyelettel ez emléket állította a Magyar Tudományos Akadémia. 1884.” — Az emlék másik oldalára az alapító születésének és halálának éve s napja vésetik be.

7. Akadémiai másodehnök úr jelenti, hogy az akadémiái olvasókör az 1883. évre járó 800 forint lakbért nem fizette be, és a kör bevételei a lakbér fizetését a folyó évben sem teszik lehetővé.

Az Igazgató Tanács azon meggyőződésben van, hogy az áldozat, melyet az Akadémia a kör helyiségeinek ingyen átengedésével hozna, nem állana arányban azon előnyökkel, a melyek az olvasókör fennállásából az Akadémiára és tagjaira származnak; emélfogva a 800 forint lakbértől úgy a múlt, mint a jelen évre nem mondhat le, és a menyiben a kör a lakbért fizetni nem képes, a kör helyiségeinek augusztus elsejétől magánlakó részére bérbeadását határozza el. Mivel azonban kívánatosnak tartja, hogy az Akadémia palotájában olvasókör álljon fel,

az Igazgató Tanács a díszterem mellett levő nagy termet, a mellékhelyiséggel együtt, egyelőre egy évre, az olvasókörmek ingyen felajánlja.

8. Olvassatik a m. k. belügyminiszter úrnak múlt évi december 15-én kelt átirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy Tavarnoki Stummer Ágost 10,000 forintot becsátott rendelkezésére, úgy, hogy ez összeget belátása szerint valamely magyar nemzeti közművelődési célra fordítsa. A miniszterelnök úr ez összeget a M. T. Akadémiának adományozta, oly kikötéssel, hogy ez összeg tőkésítve, mint T. Stummer Ágost alapítványa, külön kezeltessék, s évi kamatai az Akadémia Igazgató Tanácsának meghatározása szerint, valamely tudományos vagy közművelődési cél előmozdítására fordíttassanak.

Az Igazgató Tanács köszönettel veszi tudomásul a miniszterelnök úr nemes áldozatkészségét, melylyel az Akadémiának immár harmad ízben adományozott ilyenmű szabad rendelkezésére becsátott összegeket, s elhatározza, hogy az alapítvány az Akadémiának a magyar nemzeti közművelődés és tudományosság előmozdítását célzó rendszeres munkálkodására fog fordíttatni.

9. Olvassatik a m. k. vallás- és közoktatási miniszter úr átirata, melyben értesíti az akadémiát, hogy a classica-philologiai bizottság céljaira, jelesen a görög és római classicusok magyar fordításai eszközülésének támogatására mintegy 1000—1200 forint évi segélyt ajánl.

Köszönettel tudomásul vétetik.

10. Olvassatik Zsivora György, 1883. nov. 30-án elhunyt I. tag végrendeletének 20. pontja, a mely szerint az örökhagyó pénzürtékéből hagyományoz „a Magyar Tudományos Akadémiának százezer forintot, oly kikötéssel, hogy a tisztelt Akadémia az örökhagyó kedves testvéröccsének, Zsivora Józsefnek, míg él, évenként 4000, illetőleg negyedévenként utólag 1000 forintot pontosan kiszolgáltatasson.”

Ezzel kapcsolatban olvassatik Görgei István, végrendeleti végrehajtónak december 24-én kelt átirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy valószínűleg a nagymérvű pénzhagyományok egész összege a meglevő pénzürtékek összegéből nem fog teljesen kitéhni, s ez esetben a hiány mindazon hagyományokat, melyeket az örökhagyó a maga pénzürtékéből rendelt, aránylag fogja érni. Egyúttal jelenti, hogy a hagyatékbirói beavatkozást kérte.

Tudomásul vétetik, s az Akadémia ügyészével közöltetik.

11. Bemutattatik gr. Sigray Fülöp három végrendelete, melyek elsejében 1871. december 30-án az Akadémiának 500 aranyat hagyományoz; a másodikban 1875. október 29-én, azon esetre, ha a végrendeletben kijelölt örökösök kihalának, összes vagyonát a Magyar Tudós Társaságnak hagyja, oly célból, hogy jövedelmét az Akadémia elhúke a cultusminiszterrel azon néptanítók közt osztsza szét, kik idegen nemzetiségek közt a magyarságot legjobb sikerrel mozdították elő; azonban a harmadikban 1878. márczius 29-én eddigi végrendeleti intézkedéseit visszavonja és megsemmisíti.

Áttétetnek az Akadémia ügyészéhez.

12. Olvassatik az 1883. decz. 13-án elhunyt Érkövy Adolf, akadémiai tag decz. 18-án kihirdetett végrendeletének 3. b) pontja, mely szerint a M. T. Akadémiának 225 forintot hagyományozott. Egyúttal a 2. pontban akkép intézkedett, hogy ha a jelenleg tíz éves általános örököse, Érkövy Kálmán, kiskorúságban, s végrendelezési képesség nélkül halna el, összes reá eső öröksége négy közinté-

zetre: a Magyar orsz. gazdasági egyesületre, a M. T. Akadémiára, a magyar írók segélyegyesületére és a magyar hírlapírók nyugdíj-intézetére szálljon; ha pedig 24 éves kora előtt s végrendelezési képességgel halna el, a neki jutott résznek csak feléről végrendelezhessék, a másik fele pedig a nevezett négy közintézet közt négy egyenlő részben osztandó el. — A végrendelet szerint az ingó vagyonból álló hagyaték értéke 51,900 frt. — A legatumok 3800 frtra mennek. Az egész fennmaradó vagyon a nevezett általános örököst illeti.

Közöltetik az Akadémia ügyészével.

13. Bemutattatik Bulyovszky Gyula 1883. máj. 12-én kelt végrendeletének 9. pontja, mely szerint a M. T. Akadémiának „Bulyovszky Gyula emlékalapítványa” czímen 2000 frtot hagyományoz, mely összeg kamatai pályadíjúl tízezdők ki a viszonylag legjobb ódaköltemény írójának. Az ódaköltemény tárgyát lehetőleg az 184⁸/₉-ki magyar függetlenségi harc eseményeivel kapcsolatos dolgok képezzék.

Áttétetik az Akadémia ügyészéhez.

14. Szalay József tápiószelci plébános, 1883. decz. 15-én kihirdetett végrendeletében, a M. T. Akadémiának 25 frtot hagyományoz.

Az akad. ügyészhez tétetik át.

15. A szikszai kir. járásbíróság 1883. decz. 16-án kelt végzésével jelenti, hogy az 1875. okt. 24-én Felsővadászon elhalt Stumpf Antal hagyatéki ügyének tárgyalása befejeztetvén, a M. T. Akadémia részére hagyományozott 50 frt kifizetése elrendeltetett.

Áttétetik az akad. ügyészhez.

16. Bemutattatik a Paeséri Szucsics Lajos ingatlanairól felvett hagyatéki leltár, mely ingatlanok tulajdonjoga az Akadémiára be fog kebelezettni. E szerint az ingatlanok állaga a következő:

1. Egy ház, 1100 □ öl beltelekkel és 9 hold kerttel. 2. Egy ház 2 hold 912 öl beltelekkel. 3. Egy 316 öl házhely. 4. Egy szárazmalom 78 öl beltelekkel. 5. Szántó föld 95 hold 1296 öl. 6. Szőlőföld 10 hold, 786 öl. 7. Kaszáló 110 öl. 8. Legelő 2339 hold. 9. A közbirtokossági koreszmában és mászárszékben rész.

Ezek becsértéke ..... 35,170 frt.

Téher ..... 3344 „

Érték 31,830 frt.

Tudomásúl vétetik.

17. Olvastatik a M. Földhitelintézet levele, melyben jelenti, hogy Hammer-nyik János hagyományából, a 15 db Pesti első hazai takarékpénztári részvény, az 1884-ki osztalékszelvényekkel együtt, az Akadémia értékpapirjaihoz csatoltatott.

Tudomásúl vétetik.

18. Másodelnök úr jelenti, hogy a Román Ferencz-féle alapítványhoz tartozó beregmegyei ingatlanok megvásárlása tárgyában több ajánlat érkezett be, de az ajánlott árak a leltári becsértéknek és a tényleges jövedelemnek meg nem felelnek. Egyúttal jelenti, hogy az Akadémia elnöke késznek nyilatkozott, tavasz nyíltával az említett ingatlanokat személyesen megtekinteni, és azok értékesítése iránt a helyszínen a kellő intézkedéseket megtenni.

Az ingatlanok eladásának ügye további intézkedésig függőben marad.

19. Olvastatik Munkács város polgármesterének 1884. jan. 4-én kelt levele, melyben az Akadémiát felkéri, hogy a Román Ferencz végrendeletében, Munkács

városában egy halottasház és egy árvaház javára tett 6000 frt alapítványának, a végrendelet értelmében, a hagyaték készpénz-vagyonából való kifizetése iránt intézkedjék.

Az Igazgató Tanács, a végrendelet értelmében, a 6000 frt alapítvány kifizetését elhatározza, és Gulácsy Dezső beregszászi ügyvédet megbízza, hogy a bereg-munkácsi takarékpénztárban elhelyezett összeget, mely 1883. decz. 31-ig 5072 frt 16 kr-ra emelkedett, Munkács város polgármesterének elismervény mellett fizesse ki. A kifizetendő összegnek 6000 frtra kiegészítését illetőleg, az Igazgató Tanács fölkéri Munkács város polgármesterét, hogy a hagyaték még be nem fizetett követeléseit behajtását vállalja el; s a mennyiben e behajtott követelések által a 6000 frt kiegészítve nem lesz, a hiány pótlására az ingatlanok folyó jövedelmei fognak szolgálni. Egyúttal Gulácsy Dezső úr felkérte, hogy az ingatlanok bérbeadására vonatkozó kimutatásait és számadásait küldje be.

20. Olvastatik Sztoczek József igazg. tag jelentése a Kazinczy-alapítványhoz tartozó ingatlanok 1882. évi számadásairól.

A jelentés alapján Mezőssy Menyhért s.-a.-újhelyi ügyvédnek a fölmentvény megadatik.

21. Bemutattatik Mezőssy Menyhért jelentése a Kazinczy-alaphoz tartozó ingatlanokról és 1883. évi bevételeiről s kiadásairól. E szerint az 1883. évi bevétel 1312 frt 53 kr., a kiadás 670 frt 84 kr. A megtakarított összegből 500 frt a s.-a.-újhelyi takarékpénztárban, 141 frt 69 kr. pedig készpénzben kezei közt van.

Az Igazgató Tanács

a) Az 1883. évi számadások megvizsgálására Sztoczek József igazg. tagot kéri föl.

b) Mezőssy Menyhért urat fölkéri a s.-a.-újhelyi takarékpénztárban elhelyezett összegnek a M. Földhitelintézethez beküldésére, oly czélból, hogy az, az ott kezelt Kazinczy-alaphoz csatoltassék.

c) Mezőssy Menyhért urat fölkéri, hogy az eladásra engedélyezett 9 hold erdő kivágása és a maradványföldek hátralékos váltásösszegének behajtása iránt mielőbb intézkedjék.

22. Olvastatik Deák Lőrinczné szül. Varga Szeréna Kazinczy unokának újabb kérvénye, a Kazinczy-alapból, évi segély adományozása iránt.

Az Igazgató Tanács 100 frt segélyösszeget szavaz meg, minden ebből vonható következtetés nélkül.

23. Bemutattatik az Akadémia könyvkiadványainak bizományba átvétele tárgyában Knoll Károlylyal kötött szerződés két példánya.

A szerződést az Igazg. Tanács helybenhagyja, és az egyik példánynak a M. Földhitelintézetnél való elhelyezését elrendeli.

24. Olvastatik a nagyterem falfestményei tárgyában kiküldött bizottság jelentése, a mely szerint Benczúr Gyula igazgató fölkérte az első történeti festmény elkészítésére, a mely Szent Istvánt Imre herczeggel, a szerzetes tanítókkal, és háttérben a pogánykor lantosaival ábrázolandja. A művész készséggel fogadta a bizottság megkeresését, s szándéka mielőbb hozzáfogni a festmény kiviteléhez.

Öröndetes tudomásul vétetik, és a bizottság fölhatalmaztatik az e czélra külön kezelt alaphól netán ez évben előlegezendő tiszteletdíj-részlet utalványozására.

25. Bemutattatik Szemenyei János akadémiai ügyész 1883-ik évi költség-jegyzéke, melynek összege 177 frt 94 kr.

Az összeg utalványoztatik.

26. Olvastatik Borovszky Samu akadémiai tisztviselő kérvénye, eddig élvezett 700 frt évi fizetésének 800 frtra való fölemelése iránt.

A kérvény érdemleges elintézése azon időre halasztatik, mikor a főtitkári hivatal rendezése tárgyalatni fog. Egyelőre 100 frt engedélyeztetik részére a vegyes kiadások rovatából, olyképen, hogy ezen összeg fele az év elején, a másik fele pedig az év végén fizettetik ki.

Ötödik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1884. január 28.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

26. Tanárky Gedeon I. t. felolvassa *emlékbeszédét* Mohár Aladár 1871. augusztus 18-án elhunyt I. t. fölött.

Az Emlékbeszédek során közrebocsáttatik.

27. Főtitkár bemutatja a M. T. Akadémiának 1884. évi költségvetését, melyet az Igazgató Tanács január 27-én tartott ülésében megállapított, az osztályoknak a részükre előírányzott összegek keretén belül (az országos dotatióból és külön kezelt alapokból eredő összegek rendeltetésének épségben tartásával) átruházási jogot engedve.

A költségvetés az osztályokkal és bizottságokkal közöltetik.

28. Főtitkár bemutatja *A határidő* című *Oh nagyok* jeligés levéllel ellátott, a Karátsonyi-díjért versenyző pályamunkát, melynek beküldője kélfően igazolta, hogy a kéziratot 1883. december 23-án adta föl Kassán a postára és szállítólevele a budapesti postahivatalban eltévedt, a miért csak január 24-én érkezett a küldemény rendeltetése helyére.

A pályamunka pályázatra bocsáttatván, az I. osztályhoz tétetik át és jeligés levele lepecsételt külön borítékban a főtitkári hivatalban fog őriztetni.

29. Olvastatik az I. osztály indítványa, mely szerint: tekintettel a pályamunkák szaporodására, szükségesnek látván a bírálók díjazását, javasolja, hogy az Akadémia bizottságot küldjön ki, mely az ügyet beható tanácskozás alá vegye és részletes javaslatot dolgozzon ki.

Az összes ülés az indítvány tárgyalására az akad. másodelnök elnöklése alatt hat tagból álló bizottság alakítását határozza, olyképen, hogy a bizottságba mindenik osztály két-két tagot válasszon.

30. Főtitkár felhívja az Akadémia figyelmét arra, hogy az akad. pályázatokra újabb időben részint nagyszámú, részint nagyterjedelmű pályamunkák érkeznek, a melyek megbírlása január közepétől a nagygyűlésig gyakran nagy nehézséggel jár, és már is fordúlt elő eset, mikor a pályázat eldöntését el kellett napolni. Ezért indítványozza, hogy a pályamunkák beküldésének határideje decz. 31-ről az akad. szüenidő végére, szeptember 30-ra téessék át.

Az indítvány tárgyalása a bírálók díjazása ügyében kiküldött bizottsághoz tétetik át.

31. Olvastatik a III. osztály javaslata, hogy a Holczer-féle ösztöndíj ezentúl a második évet végzett polytechnikumi növendékeknek adományoztassék.

Elfogadtatik.

32. Olvastatik Gaal Ernő budapesti ügyvéd levele, melylyel Csokonai Vitéz Mihály kéziratait és költői munkáit, úgyszintén Gaal Lászlónak, a költő barátjának Csokonai életére vonatkozó följegyzéseit a M. T. Akadémiának adományozza.

A nagybecsű adomány köszönettel fogadtatik és az akad. kéziratárban helyeztetik el.

33. Dr. Kohut Sándor *Aruch Completum* című talmud szótárának harmadik kötetét bemutatva, a negyedik és következő kötetek kiadása költségeinek fedezésére az Akadémia segélyeért folyamodik.

A folyamodás az I. osztályhoz tétetik át.

34. Főtítkár jelenti, hogy az Akadémia elnöke a jelen évi nagygyűlést június 3—8-ikára tűzte ki.

Tudomásul vétetik.

35. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, esere- és köteles könyvpéldányok, valamint az Akadémia kiadásában megjelent művek ily rendben:

I. Testületektől.

<i>Augsburg.</i>	Histor. Verein für Schwaben und Neuburg. Zeitschrift X. Jahrg. 1. 2—3. H.
<i>Belgrád.</i>	Szerb tudós társaság. Glasznik. Kuj. 15. 51. 52. 53. 54.
<i>Bonn.</i>	Verein von Alterthumsfreunden. a) Jahrbücher. Heft LIX. LX. LXI. LXII. LXIII. LXIV. b) Register zu Heft 1—IX.
<i>Boroszló.</i>	Verein für Geschichte und Alterth. Schlesiens. a) Register zu B. I—V. b) Register zu B. VI—X. c) Zeitschrift X. B. 1—2. H. XI. B. 1. H. XII. B. 2. H. XIII. B. 1. 2. H. XIV. B. 1. 2. H. XV. B. 1. 2. H. XVI. B. XVII. B.
<i>Brüsszel.</i>	Société R. de Nummism. Revue Belge. 1884. Livr. 1.
<i>Bukarest.</i>	Academia Romana. Kivonatok évkönyveiből. 7 füz.
<i>Calcutta.</i>	Asiatic Society of Bengal. The sauserit Buddhist literature of Nepal.
<i>Cambridge.</i>	Museum of compar Zoology. a) Memoirs. Vol. VIII. No. 2. Vol. IX. No. 2. b) Bulletin. Vol. XI. No. 3. 4. c) Annual report for 1882—3.
<i>Dorpat.</i>	Gelehrte Estn. Gesellsch. Verhandlungen. XI. B.
<i>Görlitz.</i>	Oberlausitz. Gesellsch. Neues Lausitzisches Magazin. LVII. B. 1. H.
<i>Helsingfors.</i>	Bureau Stat. de Finland. Aperçu stat. de l'état des éeées publiques pour 1881—2.
<i>Kiel.</i>	Schleswig-Holst.-Lauenb. Gesellsch. Zeitschrift I. II. III. B. IV. B. 1. II. V. B. 2. II.
<i>Lipscse.</i>	Deutsche Morgenl. Gesell. Zeitschrift XXXVII. B. 3. H.
<i>London.</i>	Angol kormány. a) Agricultural returns 1883. b) Archaeol. Survey of souther India. Vol. 1. c) Arch. Survey of India. Vol. XV. d) Catalog of sskr. Mss. in the Northw. Provinces. P. VII. e) Catalog of sskr. Mss. in Oudh for 1881.
	R. Microscop. Society. Journal. Vol. III. P. 6.

- London* R. Geogr. Society. Proceedings. Vol. I. No. 6. 7. 9. 12. II. 1. 7. 8. V. 12. II. 3. XI. 6. XIV. 1. XVIII. 5. XX. 5. XXII. 3. 4. 5. 1880: II. 11. 1881: III. 1. 5. 7. 1882: IV. 1. 2. VI. 1.
- Mexico.* Mexicói kormány. Anuario de Observatorio de Tacubaya. Ano IV.
- Moszkva.* Cs. orosz. arch. társ. Trudi. Tom. Devj. Vis. 2—3.
- München.* Histor. Verein von u. f. Oberbayern. Archiv. XXX. B. 1. 2. 3. H. XXXI. XXXII. 1.
- New-Haven.* Office of the Amer. Journal. The Amer. Journal of Science. Vol. XXVI. No 156.
- Pamplona.* Revista szerk. Revista Euskara. An. VI. No 64—65.
- Róma.* Olasz kormány. Statistica dei debiti comm. al 31. dicembre 1880. Accademia dei Lincei. Attii Transunti. Vol. VII. Fase. 16. Vol. VIII. Fase. 1.
- Schwerin.* Verein f. Meekl. Gesch. Jahrbücher u. Jahresberichte XLVIII. Jahrg.
- Szent-Pétervár.* Académie Imp. d. Sc. Bulletin. Tom. XXVIII. No 4. (2 péld.) XXIX. 1. (2 példány.)
- " Orosz földr. társ. Izvesztija. Tom. XIX.
- Tiflisz.* Physikal. Observat. Meteorologische Beobacht. im Jahre 1881₂. 1882.
- Wiesbaden.* Verein für Nass. Alterth. Annalen. V. B. 3. II.

Ossolinski-intézet. Lemberg. Spravozdanie za 1882₃.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. a) Verhandl. 1883. No. 14. 15. 16. b) Jahrbuch XXIII. B. No 4.

Horvát statiszt. hivatal. Zágráb. Publikacije Statist. VII. IX. XI. XII.

K. k. Statist. Central Commiss. Bécs. Österr. Statist. IV. B. 3. 4. II.

Cs. k. hadügyminiszt. Bécs. Mittheil. des k. k. Kriegs-Archivs. Jahrg. 1884. I.

M. k. belügyminiszt. Budapest. a) Magyarország. rendeletek tára. 1883. 10. 11. f.

b) Az 1883-ik évi törvények gyűjteménye. 4. füz. c) Ugyanaz német, román és tót nyelven.

M. k. földmiv. miniszt. Budapest. a) Jelentés a phylloxera-védekezés tárgyában tett intézkedésekről. b) Jelentés a gazd. tanintézetek állásáról az 1882₃ évben. c) Jelentés az orsz. phylloxera állomás működéséről. I. II. évf. d) Jelentés a kolumbácsi légyről.

Dunamelléki ref. egyházker. eln. Bpest. 1883. decz. havában tartott közgyűl. jegyző könyve.

Kir. Orvosegyesület. Budapest. Évkönyv 1883-ra.

M. k. földtani intézet. Budapest. a) Évkönyv VI. k. 8. 9. 10. füz. b) Földtani Közlöny XIII. k. 7—10. füz.

Orsz. statiszt. hivatal. Budapest. Magyarország áruforgalma. 1883. 10. füz.

Orsz. képviselőház eln. Budapest. Jegyzőkönyv, Napló és Irományok.

Kölessey-egyesület. Arad. Évkönyv. 1881—83.

Tudomány-egyetem. Kolozsvár. a) Tanrend 1882₄ második felére. b) Acta 1882₄ Fasc. 1.

M. k. közoktatási miniszterium. Budapest. a) A m. k. technológiai iparmúzeum közleményei. 1883. 1. 2. szám. b) A technológiai iparmúzeum tárgymutatója. 1883. 1. sz.

Meteorológiai és földdelejtességi központi intézet. Budapest. Évkönyv. X. köt.

II. Magánosokról.

- Corv. Piotrowski J. K. Varsó. *a)* Gaubetta. *b)* Jezuici. Tom. I.
 Szelestey Károly. Kolozsvár. A m. kir. esendőség évkönyve. 1884.
 Humfálvy János r. t. Budapest. Egyetemes földrajz. I. köt. 5 példány.
 Oppert M. J. Páris. *a)* Un acte de rente conservé en deux exemplaires. *b)* Deux textes très anciens de la Chaldée.
 Berecz Antal. Budapest. Jelentés a német geographusok III. nagygyűléséről.
 Hyrtl József k. t. Pechtoldsdorf. Lehrbuch der Anatomie des Menschen. 17. Auflage.
 Cust Róbert. London. *a)* Linguistik and oriental essays. *b)* The modern languages of Africa. Vol. I. II. *c)* The modern languages of the East Indies.
 Buxbaum Henrik. Pozsony. Geschichte der isr. öffentl. Gemeinde-Primär-Hauptschule.
 Kele Antal. Nagy-Kanizsa. Az új magyar gyorsírás tankönyve.
 Machik József. Budapest. Gisela. Eine Auswahl von Gedichten.
 Konkoly Miklós l. t. Ó-Gyalla. *a)* Bellarmini controversiae. I—IV. *b)* Commentarii in S. Scripturam. I. II. *c)* Tagnami controversiae. I—IV. *d)* Zegei opera omnia. I—VI. *e)* Photii bibliotheca. *f)* Historia concilii Tridentini. *g)* Teatrum vitae humanae. *h)* Platonis opera. *i)* Kazy: Historia regni Hungariae. *k)* Corpus juris civilis. *l)* Acta diaetalia. 1803. I. II.

III. Nyomdák tól.

- Löwy L. nyomdája. Ó-Becse. Csupor: Hullámok.
 Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a)* A kolozsvári keresk. és iparkamara jelentése 1881 $\frac{1}{2}$ -ről. *b)* A magy. kir. esendőség évkönyve. *c)* Iskolai Értesítők: a zilahi ref. collégiumé, a kolozsvári felsőbb leányiskoláé, a kolozsvári ref. collégiumé. *d)* Erdélyi naptár. *e)* Nagyenyedi naptár. *f)* Michelet: A franczia forradalom története. *g)* Sárkány: Az arcus tangens függvény. *h)* Orvos-term. Értesítő. Öt füzet.
 Stampfel nyomdája. Pozsony. *a)* Das Königreich Serbien. *b)* Pávay: A tüdővészről. *c)* Omnibus. 1883. 2. sz. *d)* Feuerwehr-Zeitung 1883. No. 9. 10. 11. *e)* Pisztorý: Az osztrák-magyar monarchia statisztikája. *f)* Helmár: A magyar millenarium. *g)* Ugyanaz németül. *h)* Magyar Helikon. 20—24. f. *i)* Gazdasági káté. *k)* Nyitra megye földrajza. *l)* Jung: Das Geheimniss.
 Wigand K. nyomdája. Pozsony. *a)* Wagner: Mikloschich und die magy. Sprachwissenschaft. *b)* Die Feier des vierhundertsten Geburtstages Luther's. *c)* Ev. egyház és iskola. I. 27—40. *d)* Igazságügyre vonatkozó rendeletek 1883. 1. füz. *e)* Séta a világ körül. I. 2. 3. füz.
 Gyulai J. nyomdája. Arad. Plevnánál. 2 péld.
 Drottler nyomdája. Nagyszeben. Kalender des Volksfreundes für 1884.
 Egyházmegyei nyomda. Arad. Hygiene populara.
 Krafft V. nyomdája. Nagyszeben. Istoria Literaturai Romane.
 Skarnitzel J. nyomdája. Szakoleza. Parák: Spewnik.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a)* Pulszky: A réz-kor Magyarorszáiban.
b) Math. és Természettud. Értesítő. II. k. 2—3. sz.
c) Nyelvtud. Értek. XI. k. 8. sz.
d) Társad. Értekezések. VII. k. 7. sz.
e) Természettud. Értek. XIII. k. 8. sz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADEÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Hatodik akadémiái ülés.

Az I. osztály második ülése.

1884. február 4.

Hunfalvy Pál r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

37. Barna Ferdinánd l. t. felolvassa: *Egy régi magyar nyelvész* című értekezését.

Bírálatra adatik.

38. Simonyi Zsigmond l. t. jelentést tesz *A Nyelvtörténeti Szótárról*. A jelentés így szól:

Az úgynevezett nyelvtörténeti szótárnak körülbelül három ötödrésze már ki van dolgozva úgy, hogy az egész munka gyorsan közeledik befejezéséhez. Úgy látszik tehát, ideje lesz, hogy a szótár, legalább apróbb ismertető közlésekkel, időről időre életjelt adjon magáról. Mielőtt azonban e közlésekhez hozzáfognánk, nem lesz fölösleges visszapillantanunk az egész ügynek történetére s az akadályokra, melyek haladását késleltették.

Tizenegy éve innen-onnan, hogy a magyar nyelvtörténeti szótár érdekében ki-bocsátottuk felhívásunkat. Fölhíttuk a magyar nyelv munkásait és barátait, működjenek közre, hogy összegyűjthessük régi íróink szókinését és szólásait, hogy így a való-ságos történelmi fejlődést, magokat a nyelvnek megállapítható tényeit ismerve fog-lalkozhassunk nyelvünkkel, magyarázhassuk szerkezetét, szabályozhassuk használa-tát. A fölhívást mint magánemberek bocsátottuk ki, a vállalkozók semmi fizetésre és csekély dicsőségre számíthattak, csakis a tudományos vagy hazafias érdek vezet-hette őket: mégis már egy hónap múlva 18, öt hónap múlva 45 régi munkáról adhat-tunk számot, melyekre földolgozó jelentkezett. A vállalatot nemsokára a Magy. Tud. Akadémia vette pártfogása alá, szerkesztőséget nevezett ki, s a dolgozótársaknak illő tiszteletdíjat biztosított. Mire azonban a vállalat még egy évvel idősebb lett, a munkások száma kettőre olvadt le. Ebben a jelenségben, nem lehet tagadni, volt va-lami elszomorító, főleg ha az ember összevetette azzal a másik jelenséggel, hogy ugyanabban az időben Angliában, minden anyagi jutalom nélkül, tanárok és más iro-dalombarátok százával dolgoztak azon, hogy összegyűjtsék a miénkhez képest óriási angol irodalomból az angol nyelv szókinését úgy, hogy a tömeges részvétel lehetővé tette, hogy már ma sajtó alatt van a nagy angol szótár, mely mind terjedelmére, mind tudományos becsére nézve fölül fogja műlni mind az eddigi szótárakat, s mely ezen-

túl a mi szótári törekvéseinknek is mintája és ideálja lesz. Volt azonban a munkások apadásának egy jó oldala is : a megmaradt dolgozótársak jobban belegyakorolhatták magukat a dologba, kevesebb fölösleges munkát végeztek és kevesebbé voltak kitéve a tévedéseknek. S itt van alkalmunk néhány adatot felemlíteni azon körülményekre nézve, melyek a szerkesztés menetét lassították és még folyvást lassítják.

A kezdetben vállalkozott számos ügytársnak legnagyobb része természetesen pontosan, szakértő módon megfelelt feladatának. Voltak azonban közöttük többen, a kik a feladat szokatlanságánál fogva az elég részletes utasítás segítségével sem voltak képesek eligazodni benne úgy, hogy számos és sokféle hibával nehezítették a további szerkesztést.

Az utasításnak főleg egy pontját értették sokan félre, azt, a mely megkívánta, hogy minden lapocskának — mert az egyes adatok megannyi külön lapocskára vannak írva — czímül az illető szó szolgáljon, még pedig *mai helyesírással*. Ezen utasításnak csak az volt a czélja, hogy a lapocskákat könnyebben lehessen rendezni a kezdőbetűik szerint, ha például a codex *zakudaas*-t ír, a lapocska még is mindjárt az első rendezésnél a *szakadás* szóhoz kerüljön az *sz* betűbe, ne pedig a *z*-be ; szintúgy p. *jonkább* az *i* betűbe, hogy ott együtt legyen az újabb *inkább* alakkal stb. Már most némelyek ezt arra értették, hogy nemcsak mai helyesírással s kiejtéssel írták föl a czímzót, hanem a mai *körülírással*. Hogyha t. i. az illető szó vagy jelentésében, vagy mindenestül elavult, akkor egyszerűen lefordították, helyébe tették a mai kifejezést. Így például a régi *képzeni* szót evvel helyettesítették : *képzeln*, a *képzés*-t evvel : *képezem*, a *hálálatlan*-t evvel : *háláttan* stb. Akadt egy czédula ilyen czímzóval : *háború*, pedig az idézet így hangzik : „csudálatos had vala ez, az halál és élet között” (Born : Ének. 45. lap). Némely czímzókban az volt a meglepő, hogy a modern nyelv-újításnak egy-egy szabálytalan alkotását tette a régi szó helyébe ; az illető vagy félreértette, rosszul olvasta, vagy lefordította a régi szót. Egy lapocskának például ez volt a czíme : *kétely* ; az idézet pedig így szól : „meg fehed haborusagoknak *ket-helyth*” (Keszth. cz. 455), azaz : megfejtse haborúságoknak *kötelt*. Egyik hibásan *Lég*-nek olvasta az *Eég* szót, mert a nyomtatásban kopott volt az *E* betű. A másik *tetszalott*-at írt föl czímül, a hol az idézet a megfelelő régi *holteleren* szót foglalta magában. A harmadik *zsarnok*-ot írt föl *tiranus* helyett, *kedély*-t *kedr* helyett, *komoly*-t *komor* helyett. És így tovább. Ennek természetesen az volt a következménye, hogy a rendezés alkalmával számtalan lapocska rossz helyre, sokszor egészen más kezdő betűbe került, mint a hová tartozott. Az ilyen hibák jobbára csak most, a valóságos szerkesztésnél, a végleges kidolgozásnál jönnek napfényre, s ez a folytonos áthelyezés egyik akadékos hátráltatója a munkának.

Egy másik ilyen akadályos körülmény az *idézés módja*. Némelyek a legfontosabb s legritkább szót is egymagában idézték úgy, hogy a mondatbeli összefüggésből kiragadva sokszor a jelentésük, sokszor még azonosságuk is kétes. A legtöbb ilyen esetben az a kényszerűség szakítja félbe munkánkat, hogy a kifejezést meg kell keresnünk az idézett helyen, az eredeti forrásban. Nem is említem azokat az eseteket, mikor az ilyen utánajárásnak pusztán ellenőrzés a czélja, mert gyakran más kétségek merülnek fel az idézetnek helyességére vagy értelmére nézve.

Egy harmadik, nem ritkán előforduló akadály a *lapszámoknak hibás vagy czélszerűtlen idézése*. Ha például a könyvnek csak levelei vannak megszámozva, nem pedig minden lapja külön, s ha ilyenkor a levélnek második lapját idézik, az általános szokás az, hogy a szám mellé oda tesszük a szót : *verso*, vagy pedig egyszerűen

a b. betűt : 13b. Már most a Heltai-féle krónika földolgozója az ilyen hátsó lapokat mindig a rá következő levél számával idézi úgy, hogy a 13b. lapot 14-nek, a 14b-t 15-nek írja stb. — Még nagyobb a baj néhány codex idézésénél. A Vitkovics-codexnek jelenlegi bekötésében össze-vissza vannak forgatva levelei úgy, hogy lapocskáink számozása nem egyezik a codexnek azóta megjelent kiadása lapszámaival ; minthogy pedig a kiadás közkézen forog, a számokat természetesen e szerint kell minden egyes esetben kiigazítanunk. A Cornides-codexet az akadémiai kéziratárban őrzött másolatból dolgozták föl a czédulák. Azóta kiderült, hogy az egyetemi könyvtárban őrzött eredetit megcsontkították s néhány más codexet gyártottak belőle, mint most a codexnek kiadásában, a Nyelvemléktár illető kötetében elő van adva. Itt is az utóbbinak lapszámaihoz kell igazítanunk, átszámítanunk a magunkéit. — Ismét más eset forog fenn az *Érsekujvári codex* lapocskáinál. — Ezek szintén az akadémiai másolatból vannak kiírva, még pedig a másolat lapszámaival, mert ebben nem voltak megjelölve az eredeti lapkezdek és lapszámok. Azóta e másolatba e codexnek kiadója belejegyezte az eredeti kéziratnak lapszámaait, s most ezek segítségével kell kiigazítanunk a számozást. Természetes, hogy ez a codex okoz legtöbb bajt, mert itt minden egyes idézendő kifejezést meg kell keresnünk a másolatnak illető lapján. Melőzzük is ezen codexet, a hányszor csak tehetjük a szótár kára nélkül.

Végre negyedik hátráltató körülmény az volt, hogy a szerkesztők egyike viszalépett, midőn már egy évig folyt a végleges szerkesztés munkája ; utódja pedig, más módszerrel dolgozván, egészen elülről kezdte az illető munkarészletet.

Azonban mindezen akadályok mellett a munka szaporán foly és gyorsan közeledik vége felé. A szótár ügye, igaz, hogy már tíz évnél idősebb, de ebből az időből hét évnél több az előkészítő munkálatokra volt fordítva : az anyaggyűjtésre és a rendezésre. Az igazi szerkesztés, a szótárnak kidolgozása csak 1881. elején indult meg, s 1885. végén valószínűleg be lesz fejezve, s így mindössze öt évet vesz igénybe. Tehát 7—8 év az előkészületekre, 5 év a tulajdonképi munkára. Ez a tény jellegé mutatja, mily kevésbé jogosult e szótárral szemben némelyeknek a türelmetlensége, a kik elfelejtették, hogy Czuczor és Fogarasi szótára három évtizeden át készült. Grimmék szótára már körülbelül négy évtized óta van munkában, jelenleg három szerkesztő dolgozik rajta s mégis alig van még túl a felén.

Szótárunknak *szerkezetéről* tán fölösleges volna hosszasan szólni. Az irányadó részletes utasítás, melyet az egyik szerkesztő javaslata alapján a nyelvtudományi bizottság dolgozott ki, megjelent két évvel ezelőtt az Akadémia Értesítőjében. Azért a berendezés részleteit mellőzve, csak egy jellemvonását emelem ki, mely egyéb szótárainktól megkülönbözteti, s melylyel az eddigi legjobb modern szótáraktól is véleményünk szerint joggal eltér. A bizottság — kétségkívül, mert helytelenítette azt a subjectív módszert, melylyel a Czuczor-Fogarasi-féle szótár készült — most a legnagyobb *tárgyilagosságot* tette a szerkesztésnek legelső kötelességévé. Ez a tárgyilagosság annyira megy, hogy a kifejezésnek még csak értékét, jelentését sem mi magunk határozzuk meg, hanem régi szótárainkból vesszük át (rendszerint latinul), azután pedig — szintén minden subjectív magyaráztatás nélkül — egymásután felsoroljuk a bizonyító adatokat. Tévedne azonban, a ki e jellemzésből akár azt olvasná ki, hogy hát az egész szerkesztői munka a lapocskák gépies lemásolásából áll, akár azt, hogy az olvasó — magyarázatok hiányában — cserben lesz hagyva az egyes kifejezések megértése tekintetében. A szerkesztők dolga, az idézésnek már említett javításán kívül, először is a

használható és valóban tanulságos adatok megválasztása; másodsor az egyes idézeteknek kritikája és ellenőrzése az illető nyelvelmékek segítségével; harmadszor az egyazon szóra vonatkozó adatoknak alak-, jelentés- és mondatbeli szerkesztés szerinti csoportozása (példa az utóbbira: szokik valamihez, valamire, valamibe, irni szokott). Azonkívül, ha valamely szó vagy jelentés az eddigi szótárakban hiányzik, ezt magunk pótoljuk, s ha valamely idézetnek hiányos az értelme, azt egy-két szóval kiegészítjük. De a mit így a szerkesztés tesz hozzá, azt, valahányszor félreértéstől lehet tartani, gondosan szögletes rekeszjelbe tesszük, hogy idézeteink minden meghamisítástól meg legyenek óva. Az utóbb említett, bár csekélyeknek látszó eszközök elégségesek lesznek arra, hogy a bajosabb esetekben kétségektől s tévedésektől menten maradjon az olvasó.

Szótárunknak tartalmából, a napfényre került nyelvtörténeti tényekből ezúttal csak néhányat akarok fölemlíteni, még pedig főleg azon szempontból, hogy föltüntessem, hányféle irányban várhat nyereséget nyelvészetünk e munkától, mely kétségkívül egyik legbiztosabb alapja s legdúsabb forrása lesz összes nyelvtudományunknak.

Szótárunk először is számos szót tartalmaz olyant, melyet eddigi szótárainkban vagy hiába keresünk vagy kételkedve olvastunk. Így nem rég volt alkalmam szóba hozni, Balassa Bálint egyik helyére vonatkoztatva, a *lesz* igének néhány régi írónknál előforduló *lécél* vagy *lejél* származékát, s közlésemtől indítva, erre vonatkozó adatainkat azóta is szaporította két ügýtársunk a „Magyar Nyelvőr“-ben. Így tartalmazza szótárunk a kárhoztatást jelentő *kárhoth* s a híresztelést jelentő *hírhet* igét, tehát olyan képzés példáit, melynek eddig jóformán csak két esetét ismertük: *helyhet* és *sebhét*. Efféle példákat más alkalommal nagyobb számmal fogok előterjeszteni.

Viszont ezen ajándékaiért cserébe a nyelvtörténeti szótár megfoszt bennünket egy-egy szótól, mely, mint állítólag régi szó, vagy elavult szó eddig kétségbevonatlan megvonult szótárainkban, még a legújabbakban is. Így például az állítólagos *erek* szónak, melyet Mohár Alberttől Ballagiig összes szótáraink idéznek s melynek segítségével Czuczorék az *erkély* szót vélték a némettől visszahódíthatni, a szótárakon kívül sehol se hire, se hamva, úgy, hogy bizonyosra foghatjuk, hogy csak sajtóhibával van dolgunk: *erek* e. h. *eresz*. Még sajtóhibánál is silányabb alapja van a *esölék* szónak, melyet a nagy szótár szerkesztői a helyett, hogy legalább megkeresték s megnézték volna Calepinus szótárában, honnan Kresznerics idézi, egyszerűen elfogadnak s úgy magyarázzák, hogy a csörmelékből vagyis törmelékből van rövidítve. Az egész szó csak Kresznerics tévedésének köszöni létét; ő Calepinusban az *esölék* szót nézte *esölék*-nek. — A Czuczor-Fogarasi-féle szótár ismer egy *kármány* szót s azt mondja róla: „a felöltő ruhának újja, mely a kart takarja; már Gyöngyösinél előfordul.“ Csoda, hogy neologusaink többször nem hivatkoztak e szóra, midőn az *okmány* és *bizottmány*-féléket védelmezték. Pedig Gyöngyösinél az illető helyen e szó a nyereg értelmezője, s nem is kármány, hanem kármány nyereg, mely a régieknél ép oly gyakran előfordul, mint a kármány kengyel, kármány zabola, kármány körte stb.

Szótárainknak másféle tévedéseit is így igazítja helyre a nyelvtörténet. Kresznerics például a XVI. századbeli Monoszlainak egy helyét félreértve azt mondja, hogy *karapolás* annyi mint kerepelés. Pedig soha, mióta a világ, magyar ember nem mondott kelepelés helyett karapolást. A szót most több régi írónál

megtaláltuk, még pedig ebben a jelentésben: öntözés. Ugyanilyen jelentésben a népiyelvből idézi Czuczorék szótára, de második jelentésül oda teszi a kerepelést, nem vizsgálva Kresznerics adatának hitelességét. Hogy a többi újabb szótár ezt és az előbbieket szintén vaktában közli, az magától értődik. — Az *állkapca* szóhoz megjegyzi Czuczorék, hogy helyesebben *állkapocs*. Mostanában pedig egynémely tudakos az állkapcát egyenesen kiátkozza mint hibás alakot. Pedig a régiek soha sem írnak állkapesot, hanem mindig állkapcát, s az újabb *állkapocs* csak amolyan irodalmi népetimologia (ha szabad így neveznünk), mint pl. a *mértföld* az eredetibb mérföld, mélföld helyett (mél-meile).

Igen gyakran fog szótárunk meglepő világot deríteni egyes szavainknak és kifejezéseinknek *származására*, és meg fog igazítani számos etimológiai tapogatózást. Az *andalodik*, *andalog* szót pl. Czuczor és Fogarasi egy képzelt *and* gyökérből magyarázzák, Budenz pedig az *ámbolyog* és *áll* igékkel rokonítja. Ha pedig nyelvtörténeti adatainkat nézzük, melyeket már a M. Nyelvőrben közzé tettem, alig maradhat kétségünk arra nézve, hogy *andalodik* azelőtt annyi volt, mint „bolondul, esztét veszti“, hogy az *Antal* keresztnévből származik. Azelőtt forrásaink tanúsága szerint így mondták: antalodik, antalkodik, s voltak ilyen gúnyos közmondások: Antal a feje, megjött Antal Budáról. — Az *éhhom* szó nyelvemlékeink változatos adatai szerint önként megmagyarázódik ebből a két elemből: *éh* + *jonh* (az utóbbi a m. bél, belső rész, gyomor). — A *csödör* szót a régibb *zödör* segítségével sikerült a német *zelter* szóra visszavezetnem. — Viszont Révai és Miklosics óta idegen eredetűnek tartották a *kótyaretyét*, és ámbár Czuczorék a *kótyog* és *kótis* szókkal rokonítva *kótó-retőnek*-nek azaz ütő-retőnek magyarázták, ennek a magyarázatnak — tekintve az ő visszahódító irányzatukat s a bizonyító adatok hiányát — nem igen meggyőző volt az ereje. Nyelvemlékeink azonban már sokkal valószínűbbé s majdnem kétségtelenné teszik e szónak magyar eredetét, midőn a következő régi kifejezéseket szolgáltatják: kótyavető, kótyavetés, kótyát vetni, kótyát hányni, sőt kótyavetést hányni („ottan az táborban hánytak kótyavetést“ Tört. Tár. XV: 159; olyanféle kifejezést mint a régieknél „könnyhullatást ejteni, vagy öntení“ vagy Arany Jánosnál „csókvetést hinteni“). Csak az volna a kérdés, miféle tárgy volt az a kótya, melyet úgy látszik a régi árveréseknél vetettek — talán annak a jeléül, hogy az eladás megtörtént. A szó azonos lehet avval a székel *kótya* szóval, mely Kriza szerint „egy hosszú fáska, melyet a játész legénykéek négyesben szoktak ütni botokkal.“ A játékot kótyázásnak nevezik. Azonfölül lapta jelentéssel is van egy *kotyka* szó a székelységben.

Még csak egy példát idézek arra, milyen hasznos és szükséges a nyelvtörténet ismerete a mai kifejezések magyarázatára. Ismeretes dolog, hogy a székelységben használatos *oszipora* szó most papi bért jelent, melyet meghatározott mennyiségű gabonával rónak le, holott régente egy kis ezüst pénzt neveztek így, a török aszpert. Már most szolgálhat szótárunk egy ehhez egészen hasonló jelentéssel. Czuczor-Fogarasi szerint ugyanazt a papi bért Dumántúl *karacz*-nak nevezik. Azt mondják e szóról: „papi járandóság, melyet a pap házról-házra szed vagy szedet be a hivektől. Ennek gyöke vagy a körüljárást jelentő *kar* (karingós, karika stb.) vagy pedig az egész a. m. *karács*.“ Hogy a szónak egészen más az eredete, azt szótárunknak két adata kétségtelenné teszi. Ezek szerint a *karacz* szó a XVI. s XVII. században egy meghatározott gabonamértéket jelentett, a milyen p. a mérő, köböl, véka, szapu stb.. mai jelentése pedig ebből fejlődött, ép úgy

mint az oszporáié, tehát nem a körüljárást jelentő elvont *kar* gyökből, sem pedig a *harács* szóból. Hogy pedig az a mértéket jelentett *karcz* szintén olyan edénynév volt eredetileg, mint a küből (=ném. kübel), véka, szapu, azt bizonyítja az a körülmény, hogy a tótoknál *korec* mailag a. m. véka; továbbá az, hogy népünk néhol ma is *korez-fűz*-nek mondja a rekettyefűzet, németül is *korh-weide*, mert kosárfonásra használják.

Lesz alkalmunk máskor még *mondattani* részleteket idézni. De azt hiszem, az előadottak is elégségesek két dolog bizonyítására: először, hogy a *nyelvtörténeti szótár készül*; másodszer, hogy *meglesz a haszna*.

Hetedik akadémiai ülés.

A II. osztály második ülése.

1884. február 11.

Ipolyi Arnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

40. Salamon Ferencz r. t. olvas *A pesti arany-bulla történetéről*.

Értekezése tudomásul vétetik.

41. Pesty Frigyes olvassa Kandra Kabos vendégnek ily című értekezését: *Szabolcsvármegye alakulása*.

Szokott módon elintézésre adatik.

42. Az elnök úr zárt ülésre kérte föl az osztály tagjait. Ez ülés tárgyat képezte a millenium ügye.

Az osztályelnök úr előadja, hogy az Akadémia összes ülése 1883. évi május 28-án azt a felhívást intézte az osztályhoz, hogy tekintve azt, hogy a II. osztály ápril 30-án tett újabb fölterjesztésében a magyarok bejövetele ezer éves fordulójának megünneplésére az 1894. évet ajánlja ugyan, de ajánlatát csak opportunitási okokkal támogatja, a történeti valószínűséget pedig egyszerűen csak fel-említi, annak indokolását pedig egészen mellőzi, — közölje az osztály azon érveket is, melyek az ő véleményét a magyaroknak 894-ben történt bejövetelére támogatják.

E felhívásnak engedve a történelmi bizottság egy albizottságot küldött ki e kérdés megvitatására és az indokolás formulázására. Ez albizottság f. évi január 28-án tartott ülésében újra is a 894. év mellett nyilatkozott, és az osztályelnök úr által javaslatba hozott indokolást elfogadta, és a f. évi február 8-án tartott ülésben a történelmi bizottságnak bemutatta. Beható megvitatás után a történelmi bizottság az ide mellékelt részletes indokolást elfogadta, határozván, hogy ez közvetlenül a II. osztálynak terjesztessék eléje. Az indokolás így szól:

Általánosan felvett vélemények egyike az, hogy a magyarok 894-ben mai lakhelyeikbe bejüttek, és ez évben már az országot végrészeig, a morva határokig egyrészt és másrészt a Dunán túl is, az akkori bajor határszélig megszállották.

A magyarok e bejöveteléről s a mai Magyarországnak általok való ez évi megszállásáról és elfoglalásáról szóló összes történeti adatok és vélemények támogatját különösen a magyar-morva és a magyar-bolgár háborúról szóló adatok képezik.

I. A magyar-morva háborút s Magyarország ekkori megszállását a leg-hitelesebb, közel egykorú keleti-byzanti, valamint nyugoti történetkútfők szerint 894-re lehet tenni.

A keleti kútfők közül nevezetesen Konstantin Porphyrogeneta (De Adm. Imper. A bonni kiadás 38. 170—1 lap) tudósít, hogy „*Sphendopoklos (Svzatopluk) morva fejedelem halála után fiai közt viszály támadván, ezek harcra keltek egymás ellen. Ekkor támadtak rájuk a magyarok és levervén teljesen a morrákat, elfoglalták országukat, melyben maig laknak*“.

Svzatopluk morva fejedelem ezen halála évét azonban éppen Salamonnak az összes ülés által áttett véleményében is döntő súlyúnak tartott Fuldai évkönyv (lásd ezt Pertz: Monumenta. Scriptores I. köt.) nemcsak 894-re teszi, mely *tehát bejötték volna a magyarok*; hanem ugyancsak Salamon „A honfoglalás éve“ legújabb irata 14. lapján még erre azt is megjegyzi, ezen általa leghitelesebbnek tartott évkönyvről, hogy „a mit más hiteles kútfők 893-ra tesznek, azt ezen évkönyv 894-re teszi, mert 893—4 télen történt“. E szerint tehát valószínű lenne az is, hogy Svzatopluk halála már 893-ban történt, s ezzel annál bizonyosabb volna a magyaroknak nemcsak 894-ben megtörtént bejövetele, hanem az országnak általok ez évben véghatáráig való megszállása.

Ezen felül is azonban még határozottabban tudósít e Fuldai Annalis 894-ről hogy „*a magyarok ez időben a Dunán-túli részeket is bekalandozván, sok kegyetlenséget követtek el. Egész Pannoniát néptelenné tették*“. Ez természetesen krónikás phrasis, és nem azt jelenti, mintha csakugyan az összes lakosságot elpusztították volna; hanem hogy lakóit székeikből jórészt elfizve, többeket megölve, másrészt rabszolgáikká téve, azok székeit elfoglalták. A mint ezt alább a krónika is különösen kiemeli, hogy a nőket rabságukba ejtették.*

A hildesheimi krónika már ezen beütést is egy évvel előbbre 893-ra teszi, úgy hogy a foglalás már 894-ben annál inkább megtörténhetett. Kétségtelen ugyanis, hogy a magyarok sajátlag 892 óta, midőn őket Arnulf császár a szlávok ellen segítségül behívta, a bejövetelt nem sokára megkezdhették, és 894-ben teljesen létesítették.

II. A magyarok mai honába beköltözte idejének második támpontját a bolgár-magyar háború időpontja képezné, mint a mely után foglalták volna el, ezen történeti adatok szerint, mai országukat.

De ez időpontra vagy annak sajátlagi esztendejére nézve még inkább csupán véleményekre és feltevésekre vagyunk utasítva. Mert ennek írói sem határozott évet nem említenek, sem a körülményekre nézve egymással meg nem egyeznek. Sőt ezek közül még a leghitelesebb író is egy s ugyanazon művében magának ellenmondva, két eltérő adatot szolgáltat.

De hogy ezen magyar-bolgár háború alkalmából állított bejövétel is 894 körül történhetett, az ezen eltérő határozatlan adatokból is kimutatható. Az alapkútfő erre is a fenn idézett Konstantin Porphyrogeneta. S az ő számítása szerint is, a

* (Szó szerint a fent, Salamon fordításában adott szöveg eredeti szavai:) 894. Avari qui dicuntur Ungari, in his temporibus ultra Danubium peragrantes multa miserabilia perpetravere — homines occidendo. juvenculas secum trahentes — Pannoniam usque ad internecionem deleverunt. Pertz: Monum. Germaniae. Script. I. 410. (Lásd erre Salamon idézett irata 14. és 48. lapjait is.)

mint ez esetet, t. i. a bolgár háborút s a magyarok bejövételét, idézett művében majd egy helyütt 55 év előtt, míg másutt 50 év előtt történtnek mondja, ha előbbi számítását az 55 évet vesszük, az épen 894-re esnék; valamint e számítását Salamon is idézett iratában (5. lap) helyesen kimutatja.

De e mellett szólnak az ide vágó többi keleti kútfőeknek, melyek a magyar-bolgár háborút érintik, legjelesebb történetbúvárai is. A bolgár történet mai legalaposabb ismerője s írója Jiriček*, és Dümmler e kornak tiizes monographusa, a ki épen a Fuldai Annalisok hitelességét leginkább érvényesíté, ugyanezen évet véleményeznék, és pedig úgy a későbbi keleti görög írók: Georgios Monachos, Theophanes névtelen folytatója, Leo Grammaticus és Symeon Magister, valamint nyugati kútfők: a Fuldai Annalisok és Pagius mult századi chronologiai művei nyomán is előadva feltevéseiket és véleményeiket, mivel egyéb határozottabb adat a mintegy 893—896-ig folyt bolgár háborúkra nézve, nem volt kimutatható.** Hogy tehát a magyarok bejövétele már 894-ben kezdetét véve megtörtént, a fentebbi kútfők adatai, valamint újabb történetíróink is, — hogy közülök csak Szalay Lászlót említsük — elfogadott véleménye.

Ezek szerint is tehát lehető valószínűséggel állítható, s a felhozott történeti adatokkal s a történettudományból vett indokolással, mint az Akadémia összes ülése kívánta, támogatható e vélemény, a mint azt az előadottak világosan tanúsítják.***

Midőn az osztályelnök úr e javaslatot a mai napon az osztálynak elfogadásra ajánlja, arról van meggyőződve, hogy az osztály ez által az összes ülésnek, mely különben a 894. évet már tudomásul vette, és mely ez évnek csak is indokolását kívánta, teljesen megfelelt.

A felolvasott javaslat ellen felszólal Salamon Ferencz r. t., kívánván, hogy a javaslat bővebb megvitatás végett, az osztályértekezlethez, illetőleg a történelmi bizottságba adassék vissza. De mivel e kívánságot senki sem támogatta, az elnök szavazásra bocsátotta a kérdést, melynek eredménye, hogy a II. osztály a ma felolvasott javaslatot elfogadja, és az összes ülésnek felterjeszteni határozta.

Nyolczadik akadémiai ülés.

A III. osztály második ülése.

1884. február 18.

Sztoczek József osztályelnök úr elnöklése alatt.

44. Högyes Endre l. t. olvassa: *Adatok a hypnotismus tüneténeinek ismeretéhez*, című értekezését.

45. Konkoly Miklós l. t. bemutatja következő értekezéseit: a) *Napfoltok megfigyelése 1883.* — b) *Hullócsillagok megfigyelése 1883.* — c) *Astropyhsikai megfigyelések. 1883. II. rész.* — d) *616 állócsillag spektroskopos átkutatása.* A kivonatok így szólnak:

* Geschichte der Bulgaren. Prag. 1876. Simeon király uralkodását, midőn a háború kezdetét vette. 893-ra teszi.

** Dümmler De Arnulfo rege és Die südöstlichen Marken. Theophanes Cont. 357. és Georgios Monachus 853. Symeon Magister 700—2. bonni kiadásaikban.

*** Lásd egyébiránt mindezen adatokat és véleményeket összefoglalva s részletesebben előadva, a „Jelentés a honfoglalás időpontjának meghatározása tárgyában“ című s a II. osztály által nyomtatásban kiadott. az Akadémiának már a mult évben előterjesztett iratában

a) A napfoltok megfigyelését programmszerűleg az 1883. évben is folytattuk, még pedig ugyanazon módon és ugyanazon műszerrel, mint 1882-ben. A nagyobb és állandóbb foltokat tehát egész pontossággal határoztuk meg, a kisebbeknek helyzetét pedig csak egy megközelítő mód által számítottuk.

A megfigyeléseket többen végezték: legelőször Gyuresovics Mihály segéd úr, majd dr. Kobold, és annak a csillagdámról történt távozása után Kövesligethy Radó observator úr. A kisebb átmenetek észleletében osztoztak későbben Bártfay József, kandidátus és Farkas Ede meteorologus úr, utóbbi a rajzokat is szokta rendszeresen elkészíteni.

Az ez évben megfigyelt napfoltok száma, beleértve az ismétléseket is, 2254-re rúg; a megfigyelési napok száma 203. Szigorú helymeghatározás történt 400 folton. Minden egyes megfigyelési napra esik egyszersmind egy naprajz is, a melyeknek száma tehát szintén 203.

Ha a napfoltok számát elosztjuk a megfigyelési napok számával, nyerjük a relatív számokat; ez pl. 1883-ra nézve = 11·11.

Mivel 1872. óta, midőn napfolt-megfigyeléseimet kezdtem, épen 11 év, vagyis egy teljes napfolt-periodus folyt le, érdekes lesz minden évnek relatív számát felsorolni.

1872	10·17.	1878	0·78.
1873	7·45.	1879	1·17.
1874	5·33.	1880	5·48.
1875	2·68.	1881	5·06.
1876	1·34.	1882	7·37.
1877	1·61.	1883	11·10.

1883 egyes hónapjaira a megfigyelések a következőkép oszlanak szét:

H ó n a p	Megfigyelési napok és rajzok száma	Foltok száma	Foltok helyzetének száma szigorú	megközelítő
Január	10	220	58	163
Február	15	149	59	185
Márczius	14	117	28	79
Április	17	322	63	272
Május	15	97	36	94
Június	23	246	—	94
Július	22	258	28	113
Augusztus	26	161	44	137
Szeptember	14	116	20	68
Október	12	167	15	82
November	13	198	23	124
Deczember	14	205	26	130

A napfoltok gyakoriságának ingadozásait az egyes hónapokban legjobban úgy tüntetjük fel megint, ha az egyes hónapok relatív számát keressük, így találjuk azután, hogy a nap tevékenysége legnagyobb volt áprilisban, legkisebb augusztusban, úgy, hogy az utóbbi hónapban alig volt az áprilisi foltszám egy harmada elérve.

A hónapok relatív számai így hangzanak:

Január	12·22	Július	11·72
Február	9·93	Augusztus	6·19
Márczius	8·35	Szeptember	8·28
Április	18·94	Október	13·99
Május	6·46	November	15·23
Június	10·69	December	14·64

Ha, a mit legközelebb tenni szándékozom, a saját megfigyeléseimmel kombinálom a potsdamiakat, Red-Hillieket, rómaiakat, palermóiakat, stb., remélhető, hogy igen megközelítő értékét nyerjük a napfoltok gyakorisága periodusának.

Az értekezés adja a Spörer-féle 296 rotáció-periodustól 309 periodusig észlelt napfoltok helyzeteit heliographicus koordinátákra redukálva, valamint azon változások leírását, melyeket a különböző napokon a korongon figyeltünk meg, s ezen megfigyelési mód az, melynek segítségével remélhetőleg felderíthetjük a nap több rendbeli physikai tulajdonát.

b) Az elmúlt évben a hullócsillagok megfigyelésében részvevő észlelők száma tetemesen megfogyott, a mennyiben sem Gyula-Fehérvárról, sem Nagy-Beeskerekéről nem érkezett be egyetlen-egy megfigyelés sem. A megfigyelésekben tehát csupán csak a következő állomások vettek részt: Ó-Gyalla, Selmecz, továbbá egy új, t. i. Vág-Sellye, illetve Tornócz, (Nyitramegye.)

Selmeczbányán dr. Schwartz Ottó tanár úr volt szives a megfigyeléseket eszközölni, mint ezt eddig is több segéddel tette; Ó-Gyallán rajtam kívül az észleletekben részt vettek: Kövesligethy Radó observátor úr, Bártfay József kandidatus úr Budapestről, és Farkas Ede tanító úr. A vág-sellye-tornóczy állomáson Zeller Árpád úr végezi a megfigyeléseket, ki is a tornóczy m. k. távirda-állomásra az ó-gyallai csillagdából időjeleket kap. Meteoroskoppal a kir. magyar természet-tudományi társulat látta el Zeller urat, míg duplex-órát az ó-gyallai csillagdától kapott kölesön.

Ó-Gyallán 9 megfigyelő napon 337 hullócsillag kezdő és végső pontját jegyeztük fel;

Selmeczbányán Schwartz tanár úr pedig 7 megfigyelő napon 223 hullócsillagot észlelt, és

Zeller úr Tornóczon csak november 15-én figyelt, s akkor is kedvezőtlen időjárás miatt csak három hullócsillag helyzetét jegyezhetette fel.

A megfigyelések a júliusi, augusztusi és novemberi napokból valók és a következőképen tartoznak az illető rajokhoz:

Ó-Gyalla:	július 26.	megfigyelt hullócsillag	36
	" 27.	" "	36
	" 28.	" "	1
	" 30.	" "	68
	" 31.	" "	7
	augusztus 11.	" "	126
	" 12.	" "	55
	november 15.	" "	2
	" 28.	" "	6
Selmeczbánya:	július 25.	" "	17
	" 27.	" "	51
	augusztus 8.	" "	46
	" 11.	" "	54
	" 12.	" "	22
	november 25.	" "	7
	" 28.	" "	26
Vág-Sellye-Tornócz	november 15.	" "	3

Összesen: megfigyelő nap 17, hullócsillagok száma 563.

Maga az értekezés ezen 563 hullócsillagnak felvillanási és eltűnési pontjainak aequatorialis összrendezőit adja, oly berendezéssel, mint minőt már az előbbi években is tartottam volt meg.

c) Tartalma: 1. egy spektroskop villamos megvilágítással; 2. a Pons-Brooks üstökös színképe; 3. az év végén mutatkozott esti pír spektroskopikus vizsgálása; 4. 214 villám spektroskopikus megfigyelése; 5. néhány állócsillag spektroskopikus megvizsgálása; 6. Jupiter felületének megfigyelése.

1. Az észlelés kényelme és így mondhatjuk pontossága is, nagyon sokban függ a skála megvilágítás-módjától, úgy, hogy az, az észlelést nagyon kellemessé vagy éppen kínossá teheti. Egy műszeren, mely mint a spektroskop a távesővön, az észlelés alatt is változtatja fekvését, a mikrometereket megvilágító lámpák leggyakrabban végtelen boszantók. A különböző helyzet nem jön tekintetbe villamos megvilágítással, s azon kellemességgel van még összekötve, hogy a megfigyelő a fényt teljesen

hatalmában tartja, hogy tehát tetszés szerint a mikrometert megvilágítja vagy egy pillanat alatt a látómezőt elsötétíti. Miután ezen megvilágítás előnyeit egy spektroskopen tanulmányoztam, elhatároztam, hogy valamennyit villamossággal fogom megvilágítani, akár skála, akár fonal vagy egyéb mikrometer szolgálna a mérésekre. Ezen célra mogyoró nagyságú Swan-lámpákat alkalmaztam, még pedig minden spektroskopen más-más módon, a mint ez t. i. az igényeknek megfelelt, a mennyiben ezen egy lámpa nemcsak a mikrometert, hanem annak esetleg dobját vagy skáláját is megvilágítja.

Érdekesnek tartottam egy ilyen spektroskopnak tüzetesebb leírását adni, melynél a lámpa kétféle célnak felel meg; itt azonban csak azt említem még, hogy minden egyes lámpa villamosságot két akkumulátorból nyer, melyet magam készítettem, s melyet naponként 10 Meidinger elem tölt. Ezek azután oly erősek, hogy egy estére kényelmesen beéri velök az észlelő, bár meddig tartson is az észlelés.

2. A Pons-Brooks üstökös szinképe sok tekintetben igen érdekes volt, bár maga az üstökös valami meglepő fényt nem ért el. Mellőzve azon észleleteket, melyek a három szokott üstökössáv helyzetének meghatározására tétettek, csupán a rajzokat, említem melyeket spektrumáról készítettem. Deczember 29. és január 1-én láttam a spektrumban 10 vonalat 6 különböző csoportban; eddig a legnagyobb szám, mit üstökösnél észleltek. Mig az eddigi üstökösök szinképe mesterséges úton leginkább a Methan-gázzal állítható elő, úgy ez majdnem teljesen identicus az Aethangáz ($C_2 H_6$) spektrumával. Érdekes volt ezen üstökösnél továbbá azon körülmény, hogy láthatósága alatt vagy háromszor nagyobb intenzitási változatok álltak be, mi a spektrumban úgy mutatkozott, hogy a zöldessárga és a kék sáv folyton változtatták fényerejüket.

3. Az év végén mutatkozott esti pír spektroskopikus vizsgálása négy estén eszközöltetett. A tűnemény mutatta azon jeleneteket, melyek kétségtelenül a vízgőz jelenlétére engedtek következtetni; megjegyzendő azonban, hogy nem is oly nagy mértékben, mint ezt pl. néha tengerparti vidékeken zivatar után szokás látni napnyugtakor. Miután ezen tűneményt sokfélekép összefüggésbe hozták a jávai vulcanicus kitöréssel, érdekes volt ezen befolyás tanulmányozása, melyet a levegőben függő szilárd testrészezekék gyakorolnak a spektrumra. Ha a nap spektrumát sűrű füstfellegen át néztem, ugyanazon tűneményt láttam, mint minőt nyújtott az esti pír. Tehát igen is valószínű, hogy ezen pír a jávai eruptiókkal összefüggésben áll.

4. 24 villám spektroskopikus megfigyelése. Múlt évi július 22-én éppen Herényben létemkor alkalmam volt Gothard Jenő úrral számos villámnak spektrumát észlelhetni. Míg az egyik észlelő mindig a spektrumnak jellegét határozta meg, a másik feljegyezte a villám alakját a szerint, hogy ez vagy zig-zag, vagy területi villám volt. A zig-zag villámok rendesen egy vagy három fényes vonalból álló spektrumot adnak, míg a terület-villámok folytonos spektrumot egy fényes vonallal. A földre csapó villám pedig leginkább a nitrogén sávját mutatja, de még légköri absorptió vonalokat is.

Megjegyzem még, hogy a zivatar elején leginkább folytonos és nitrogénspektrumot észleltünk; később mindinkább kifejlődött a hidrogéné is. Az izzó natrium sárga vonalát egyetlen-egy villámban sem láttuk.

5. Jupiter felületének megfigyelése 1883-ban nem nyújt ennyi adatot physikájához, mint a múlt években. A bolygó kedvezőtlen helyzete és a légköri viszonyok gyarlósága az észlelést lehetetlenné tette.

A nagy refractoron három rajzot készítettem: február 1. és 2., és márczius 23-án. Ezek nem mutatnak valami nagy változásra, csak az egyes kisebb sávokon láthatni időnkénti részletváltozásokat. Nevezetes azonban a márczius 23-iki megfigyelés. Akkor ugyanis még a felületnek különben legállandóbb sávjai is roppant szaggatottsággal bírtak, úgy, hogy az egész kép a szabályostól elütőnek benyomását tette.

6. Nehány állócsillag spektroskopikus megfigyelése, melyek állítólag az I. b typushoz tartoznak.

A β Orionis spektrumának leírásában található eltérések érdekessé teszik ennek megfigyelését. Míg az egyik észlelő semmi nemű vonalat nem lát, említ egy másik sok finom vonalat, egy harmadik széles vonalat és így tovább.

Múlt évi október 29., november 29. és deczember 2-án Kövesligethy úr méréseket tett ennek spektrumán, a melyekből kitűnik, hogy a hidrogen-vonalak csakugyan jelen vannak. Míg C gyenge, a törekenyebbek elég erősek. Ezeken kívül látszott még B és egy finom vonal az ibolyában.

ξ és ε orionis szintén állítólag folytonos spektrummal bírnak; most már kétségekivül II. a-hoz kell őket számítani, a mennyiben sok, elég erős fémvonalat láttam bennök.

Igen valószínű, hogy itt gyorsan végbemenő változásokkal van dolgunk, a mi egyébiránt vagy β Lyrae, vagy γ Casiopeiae spektrumának megfigyeléséből még valóbbszínűvé válhatik.

d) Az égen végbemenő változásokat, melyek tanulmányozása feladatát képezi a csillagászatnak, csak úgy deríthetjük ki, ha a különböző időkben tett megfigyeléseket egymással összehasonlítjuk.

Valamint tehát lehetetlen lett volna a csillagok önmozgását, vagy a napnak saját mozgását a térben már most kitudni, ha már ez előtt 100 évvel nem készítettek volna csillag-katalógusokat; ép oly lehetetlen lenne jövőben meghatározni azon physikai változásokat, melyek a csillagokon történnek, ha nem találkoznék valaki, a ki nem fél a fáradságtól, a csillagok legnagyobb részét spektroskoppal rendszeresen megfigyelni. Ily értelemben mondhatja dr. Vogel H. C., a potsdami astrophysikai observatorium igazgatója, a ki ezen spektroskopikus átkutatást megkezdé, hogy ez oly munka, melylyel a jelenkor a jövőnek tartozik. Dr. Vogel befejezte már azon övet, mely -1° -tól $+120^{\circ}$ -ig terjed.

Ezen szép munkában mi is siettünk részt venni, s átvállaltuk az égnek 0° -tól -15° -ig terjedő zónáját, melyben minden csillagot megfigyelünk egész a 7-ik nagyságig, sőt ha spektruma elég tipikus, 7.5 nagyságig. A műszer, melyen ezen észleletek tétetnek, a fényerejéről már általánosan ismert 162 mm. refraktor, összekötve egy kis Zöllner-féle átkutatási spektroskoppal; fényereje abból is kitűnik, hogy tiszta levegőnél még lehetséges vele 7.5 nagyságú csillagokat spektroskópie megfigyelni.

A munkával Kövesligethy observator urat bíztam meg, ki is ezt múlt évi augusztus 1-én kezdte meg. Az észleletek lehető legkényelmesebben eszközöltettek: a csillagok lehetőleg közel a meridiánhoz, hogy a levegő absorptió spektruma minél kisebb zavaró befolyást gyakorolhasson. Hogy a csillagok azonosításában tévedés ne fordulhasson elő, készített Kövesligethy úr Diens atlasa szerint kisebb égabroszokat, melyekbe a csillagokat egész az 5-ik nagyságig berajzolta. A táveső keresőjének látómezeje szolgált mértékül, az észlelt csillagoknak a mappába történendő berajzolásánál, és így rectascensióban a pontosság 1^m , declinációban $12'$, a mi éppen elég arra, hogy a csillagot ismét megtaláljuk, különösen, ha annak nagysága is adva van.

A csillagok posíciója főleg Lalande katalógusából van véve; de mivel az nem foglalta magában valamennyi általunk észlelt csillagot, kénytelenek voltunk Weisse és Schjellerup katalógusát is segítségül venni. A posíciók, melyek ebben sem foglaltatnak, valószínűleg itt lesznek meghatározandók a délkörön.

Ezen helyzetek Vogel mintájára 1880-0-ra vannak redukálva, Kövesligethy úr által szerkesztett táblák segítségével, valamint Vogel, úgy mi is elégségesnek tartottuk rectascensióban 0^m1 , declinációban $0.1'$ pontosságot tartani meg.

Teljes biztosság elérése kedvéért Kövesligethy elhatározta, hogy minden csillagot kétszer észlel. A mostoha őszi és téli légviszonyok azonban azt gyakran lehetetlenné tették, s a második észlelet e szerint csak egy évvel később történhetik.

A megfigyelésnél a főfigyelem a csillag spectrumára, tehát annak típusára, színére és nagyságára fordítattott.

A spektrumok osztályozásánál a Vogel-féle típusokat fogadtuk el, mint legegyszerűbbeket; a színeket szintén Vogel skálája szerint becsültük:

fehér, fehérsárga, sárgás fehér, sárga, sárga vörös, vöröses sárga, vörös.

A csillag típusa és színe között összefüggés van, a mennyiben a fehéres csillagok az I., a sárgások a II. és a vörösek a III. typushoz tartoznak.

Ezen összefüggés könnyen tévútra vezetheti az észlelőt: ha pl. egy csillagnak színét sárgás vörösnek ismertük fel, biztosak lehetünk, hogy benne — különösen, ha a csillag kisebbrendű — vastag vonalokat, vagy sávokat látunk, még akkor is, ha tényleg nincsenek is benne. Vogel ezen csalódásnak úgy vette elejét, hogy a színeket egy assistenssel határozattatta meg. Kövesligethy úr mindig egyedül volt és azért következőleg járt el: a kereső nagyítása oly csekély, hogy színkülönbségek nem tűnnek fel benne; a nagy távesőben pedig a szín csak akkor határozottatott meg, mikor már a csillag típusa meg volt állapítva. A színmeghatározás jelen esetben tehát nem csak hogy tévedésre nem adott okot, de inkább a typus helyes meghatározására nézve ellenőrzésnek volt tekinthető. Hogy a színmeghatározás céljából ne kelljen a spektroskopot mindig lecsavarni az okulárról, ezt egy félretolható lemezre erősítettük az okulár diaphragmán.

A 8 órában, t. i. 19—2 eddig 616 csillag figyeltetett meg; ezek közül 324 az I., 246 a II. és 41 a III. typushoz tartozik. 1 csillag spectruma, t. i. η Ceti fényes vonalokkal bír és egy másikról még nem tudtuk ezen körülményt határozottan eldönteni.

A csillag nagyságai között, a mint ezeket Kövesligethy úr meghatározta, és mint azt a katalógusok adják, gyakran nagy eltérés van. Ha az

eltérés 1 mg, akkor ez meg van jelölve a jegyzetekben, s akkor vagy változó csillaggal van dolgunk, vagy pedig a katalogusban tévedés lehet.

Végre még megemlítem, hogy átlag egy este 36 csillag figyeltetett meg, mely szám esetlegesen egészen megegyezik azzal, melyet Vogel nyert.

46. Gotthard Jenő részéről: *Astrophysikai megfigyelések a herényi csillagdán*, előterjeszti Konkoly M. Kivonata ez:

Az Observatorium ezen évben csekélyszámú, de jelentékeny és érdekes eredményeket mutathat fel. A műszerek is szépen gyarapodtak, mennyiben két spektroskop, egy Wymshurst-féle influenz-gép készült s a meglevőkön tetemesebb, czélszerű átalakítások történtek.

Különböző publicatiók által több oldaluan életjelt is adott magáról, sőt az önálló kiadványok első füzeté is sajtó alá rendeztetett.

I. Spektroskopikus megfigyelések.

Az állócsillagok spektroskopikus átvizsgálását ez évben beszünttettem, úgy vélekedvén, hogy azon néhány 6—10 észlelésre alkalmas estét sokkal czélszerűbben lehet más módon értékesíteni s rossz levegőnél tett észlelésekkel pedig nem akarok csalódásokra s hibákra utat engedni.

Ezen évben csak 15 csillagképet vizsgáltam 86 csillaggal, közülök 35 I. typusa, 22 II. typusa, 5 III. typusa, a többiek különböző típusokba tartoznak, (I b, I c) vagy spektrumok folytonus.

Egyes csillagok spektroskopikus megfigyelése nagyon érdekes és fontos eredményeket adott.

γ Cassiopeiae spektrumában aug. 13-án H α fényes vonalát láttam meg, melyet évek óta hasztalanul kerestem, később D β , H β H γ fényes vonalait is sikerült meglátnom, s helyzetüket lemérnem. β Lyrae spektruma még sokkal érdekesebb, mert gyors változásokat tüntet fel. Így a D β vonal, mely aug. 26-án nem látható, szept. 29-én a legfényesebb a többi vonal (H α , H β) között, azután fényét folyton veszíti, nov. 21. után már csak igen nehezen látni, míg később végkép eltűnik. A H α és H β intenzitása is, függetlenül a levegő állapotától, erősen változik.

A Wolf-Rayet-féle csillagok, η Ceti és 1551 Lal. észlelése nem vezetett kellő eredményhez.

β Orionis és γ Pegasi spektrumában a sötét hydrogenvonalakat észleltem.

Üstökös-megfigyelések. A Swift-Brooks-üstököst márcz. 2. és 4-én észleltem; spektruma közönséges üstökös-spektrum három fényes vonallal.

A Pons-Brooks üstökös spektrumán tett hosszú észlelés sorozata későbbi értekezés tárgya leendő.

Vegyes megfigyelések.

Az Orion-ködöt decz. 2-án vizsgáltam, spektrumában 4 fényes vonalat észleltem, a mérések igen jól sikerültek, s a nitrogen és hydrogen jelenlétét konstatálták.

Az esthajnalpír észlelése még folyton tart, s az eredmény kidolgozásra vár.

II. Jupiter-megfigyelések 1883-ban.

Jupiterről 20 rajz készült, melyekből a Jupiter-föltület állandósága tűnik ki. A főbb jellemző sávok, melyek majd mindig láthatók: gyenge sáv délen, a rozsdavörös déli sáv, mely után sötétebb színű, felhőzettel borított egyenlítő sáv következik, ezt északon sötét sáv határolja. Északon erős homály látszik délfelé egy, néha két sávval, ezek s az egyenlítői zóna között fehér öv terül el. A vörös folt halvány, de eléggé látszik, sokszor érdekesen megváltoztatja a kép alakját.

III. Időmeghatározások.

20 időmeghatározás történt, az órák járását kitanulmányozandó, mely kielégítőnek bizonyult be. Egész éven át minden nap összehasonlítom a két óra állását.

IV. Meteorológiai megfigyelések.

A meteorológiai megfigyelések szokott módon háromszori leolvasással naponként, a m. kir. központi met. intézet műszereivel történnek.

47. Beke Manó középiskolai tanár részéről: *A legkisebb működés elve a Gauss-féle görbület-elmélet alapján*, megismerteti Szily Kálmán r. t. Kivonatban így:

A legkisebb működés elve a múlt században keletkezett. Maupertius néhány mechanikai problémára alkalmazta azon egyszerű fogalmazásban, hogy a mozgó pont sebességének és útjának szorzata minimum. Ebből azt az általános elvet következtette, hogy a természet a legkisebb működést fordítja tüneményeinek létesítésére. Nagy fontosságú elv volt ez éppen a múlt században, melynek természet-philosophiája csakhamar magáévá tette. Euler pártjára kelt a megátadott Maupertiusnak, minek folytán elkeseredett vita keletkezett,

melybe még koronás fő is avatkozott. — Az elv maga nem mindig érvényes. A legegyszerűbb esetben, midőn erő nem működik, tehát r állandó, azt követelné, hogy s minimum legyen, vagyis, hogy a leírt pálya geodeticus vonal legyen. De, mint Jacobi kimutatta, ez csak akkor áll be általánosságban, ha a kezdet- és véghelyzet elég közel vannak egymáshoz. — Már Poisson felismerte, hogy nem mindig jelent minimumot a működés, miből azt következtette, hogy maximumnak kell lennie. Lagrange kapcsolatba hozta a mozgás elveivel. Jacobi végül metaphisikai jellegéből egészen kivetköztette, és az elvet úgy fogta fel matematikai értelemben, hogy az egy integrál minimuma léte-
lét követeli. Ugyanesak Jacobi a szabad mozgás esetében ebből az elvből a Lagrange-féle elvet is leszármaztatta, és annak új alakját adta. Ezt a Jacobi-féle tárgyalást röviden felvesszem. Azután áttérek a működés felállítására azon esetben, midőn feltételeknek van alávetve a mozgás. Ezen esetben is a működés eleme, mint a független coördináták differentiáljainak quadraticus függvénye áll elő, melynek determinansa pozitív mennyiség és identicusan nem tűnhetik el. Hogy a mechanica többi elveit leszármaztassuk, a variatio számítási problémának megfelelő első rendű partialis differentiál-egyenletet állítjuk fel, mely ebben az esetben nem követel mást, mint a quadraticus alak transformatióját az adjungált alakra. A partialis differentiál-egyenlet minden teljes megoldása egyúttal a működést szolgáltatja, ha a mozgás egyenletei ki vannak elégítve. Az itt véghez vitt transformatió általánosabb, mint a Lionville-é és tulajdonképen nem más, mint általánosítása annak, a mit a Gauss-féle felületelméletben követünk, midőn a felület elemét a geodeticus vonal elemével és még egy más változó differentiáljával fejezzük ki. A belőle folyó következtetések egyúttal azt is föltüntetik, hogy a fölirt elsőrendű differentialegyenlet-rendszer voltaképpen nem más, mint a Hamilton-féle intermedier integrálok. Az arányossági factor meghatározásával a mozgási egyenletek második Lagrange-féle alakjára jutunk, vagyis a legkisebb működés elvéből a mozgás összes elveit leszármaztathatjuk. A Lionville követte transformatió bizonyos esetben egyszerűsödik. Abban ugyanis, midőn a működés eleme n dimenziós síkbeli sokaság elemeül tekinthető, vagyis, midőn differentiálok négyzeteinek összegéül állítható elő. Megvizsgáljuk minő összefüggésnek kell lenni az egyúththatók között, hogy ilyen transformatio lehetséges legyen. A vizsgálat geometriai speculatiótól ment és azon általános problémával kapcsolatos, mely a partialis differentialegyenletrendszernél felmerül, hogy minő feltétel mellett állhat fönn k

függvényre vonatkozó, n változót tartalmazó, r számú partialis differentialegyenlet, mely problema, mint előre sejtendő, a magasabb rendű partialis differentialegyenlet megoldásánál alkalmazható. Általánosságban, ha feltételi egyenlet áll fenn a koordináták között, ilyen transformatio nem lehetséges. Felállítom a feltételt, hogy minőnek kell a feltételi egyenletnek lennie — ha ilyen csak egy van, — hogy a működés eleme differentiólok négyzet összegére transformálható legyen. Ez a feltétel azon esetben, midőn egy mozgó pont van, követeli, hogy a felület, melyen a mozgó kényszerítve van maradni: lefejtendő felület legyen. Ha ez a feltétel-sorozat az együttthatók között teljesítve van, akkor a partialis egyenlet, melyre a problema vezet, ugyanolyan alakú, mint a szabad pontrendszer mozgása esetében. Erről pedig már Jacobi kimutatta, hogy nagyon egyszerűen visszavezethető totaldifferentialegyenletre. Ha ezek a feltételi egyenletek nincsenek kielégítve, akkor a transformatio ilyen alakra nem lehetséges, de mindenesetre lehet a független koordináták differentióljai lineáin függvényeinek négyzetösszegére transformálni, a mely utat Lionville követte.

48. Emich Gusztáv részéről: *A csajkó (Lethrus cephalopotes) átalakulásának története*, bemutatja Kriesch János r. t.

49. Ónodi Adolf egyetemi tanársegéd részéről: *A csigolya közötti dűcsok és ideggökök fejlődéséről*, előterjeszti Mihalkovics Géza l. t.

50. Vályi Gyula részéről Kolozsvárról: *Többszörösen collineár háromszögek képszeleteknél*, című közleményt előterjeszti König Gyula l. t.

Mindenzen tárgyakról a további intézkedés az értekezleten fog megtörténni.

Kilenczedik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1884. február 25.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

51. Akadémiái másodelnök úr bejelentvén gróf Cziráky János igazgató tag f. évi február 9-én bekövetkezett elhúnytát, meleg szavakkal emlékezik meg buzgóságáról, melyet az Igazgató Tanács ezen legrégibb tagja az Akadémia vagyoni érdekei intézésében három évtizeden át tanúsított.

Az Akadémia e veszteséget fájdalmas részvétellel veszi tudomásul.

52. Galgóczy Károly l. t. felolvassa *emlékbeszédét* Benkő Dániel 1883. november 19-én elhunyt l. t. fölött.

Az *Emlékbeszéd* során közrebocsáttatik.

53. Az I. osztály bemutatja véglegesen megállapított 1884. évi költségvetését :

1. A régi magyar költők tására	1000
2. Régi magyar nyomtatványokra	500
3. A Festus-codexre	570
4. Az osztályértekezésekre	1600
5. A nyelvemléktárra	406
6. Nyelvtörténeti szótárra	1800
7. Finn-magyar szótárra	744
8. Magyar kötőszókra	397
9. Arany-szótárra	300
10. Körösi Csoma Sándor irataira	800
11. Nyelvtudományi bizottság	5309
12. Irodalomtörténeti bizottság	3000
13. Classica-philologiai bizottság	2000
	<hr/> 18126

Egyszersmind jelenti az osztály, hogy a Kazinczy Ferencz kiadatlan munkái megindításának ügyét az irodalomtörténeti bizottságra bízta.

Tudomásul vétetik.

54. Az I. osztály dr. Asbóth Oszkár egyetemi helyettes tanár részére engedélyt kér, hogy *A szlávok és a magyar-keresztény terminológia* című értekezését az osztály egyik ülésében személyesen felolvashassa.

Az engedély megadatik.

55. Az I. osztály jelenti, hogy a pályaművek bírálóinak díjazása tárgyában alakítandó bizottságba Szász Károly és Gynlai Pál r. tagokat választotta.

Tudomásul vétetik.

56. Az I. osztály pártolólág terjeszti elő dr. Halász Ignác székesszékesszérvári tanár kérvényét, a ki a lapp nyelv déli dialectusainak tanulmányozása végett Svédországba szándékozván utazni, az Akadémia erkölcsi és anyagi támogatásáért folyamodik.

Az Akadémia a nyelvtudományi bizottság azon határozatát, hogy dr. Halász Ignác részére 500 forintnyi utazási segélyt szavazott meg, tudomásul veszi, és egyúttal az ügyet a vallás- és közoktatásiügyi miniszter úr figyelmébe fogja ajánlani, olyképen, hogy az ajánlkozó folyamodásának a kért félévi szabadság-időre és az akadémiai segély kiegészítésére nézve helyt adni méltóztassék.

57. A II. osztály bemutatja véglegesen megállapított 1884-ik évi költségvetését:

1. Értekezésekre	2500
2. A korona leírására	800
3. Corpus Statutorum	600
4. Péch Antal munkájára	500
5. Szimneyi Repertoriumára	950
6. Philosophiai írók tására	600
7. Philosophiai Szemlére	300
8. Hunfalvy J. munkájára	600
9. A történelmi bizottság részére	12000
10. Az archaeologiai bizottság részére	5000
11. A nemzetgazdasági bizottság részére	3500
	<hr/> 27350

Tudomásul vétetik.

58. A II. osztály jelenti, hogy a pályaművek bírálóinak díjazása tárgyában alakított bizottságba Tóth Lőrincz és Pauler Gyula r. tagokat választotta.

Tudomásul vétetik.

59. A II. osztály ajánlja, hogy ezentúl minden pályakérdést a nagygyűlésen tüsszön és hirdessen ki az Akadémia, és erre nézve a Péczely-pályázat, a melyet az Ügyrend 125. §-a értelmében a deczemberi összes ülésből kellett hirdetni, ne képezzen kivételt.

Az indítvány elfogadtatik és az Ügyrend 125. §-ának oly módosítása határoztatik el, hogy a Péczely-alapítványból minden második esztendőben kihirdetendő történeti pályakérdést a nagygyűlés tűzi ki.

60. A III. osztály, az 1883. febr. 26-iki összes ülésben hozott határozatnak megfelelő, előterjeszti azon történettudományi okokat, a melyek a történelmi bizottságot és az osztályt arra indították volt, hogy a 894-iki esztendőt a magyarok bejövetele legvalóbbszinűen fölvehető időpontjának fogadja el, és ennek következtében a honfoglalás ezredéves évfordulója megünnepelésére az 1894-ik esztendőt ajánlja.

Az Akadémia az osztály jelentését, a melylyel a május 28-iki összes ülés határozatának eleget tett, és a melynek tudományos megvitatására az összes ülést hivatottnak nem tekinti, tudomásul veszi, és a vallás- s közoktatásügyi minisztériumhoz fölterjeszteni határozza.

61. A II. osztály bemutatja 1884. évi véglegesen megállapított, következő költségvetését:

1. Értekezésekre és Értesítőre	6134
2. Péch Antal munkájára	1200
3. Bolyai Farkas munkájára	500
4. Math. és természettud. bizottságnak	6500
5. Hadtudományi bizottságnak	2500
	<hr/> 16834

Tudomásul vétetik.

62. A III. osztály jelenti, hogy a pályaművek bírálói díjazása tárgyában alakított bizottságba Szily Kálmán és b. Eötvös Lóránd r. tagokat választotta meg.

Tudomásul vétetik.

63. A gr. Széchenyi István munkái kiadása tárgyában kiküldött bizottság jelenti, hogy mivel gr. Széchenyi István munkái kiadását a Naplók ismertetésével megindította és bevezette, Zichy Antal t. tagot a beszédeket tartalmazó második kötet szerkesztésére megkérte; mivel pedig a III. kötet gr. Széchenyi leveleit fogja tartalmazni, ajánlja, hogy az Akadémia gr. Széchenyi Istvánnak még élő kortársait a birtokukban levő leveleknek felhasználás végett beküldésére kérje föl.

A bizottság indítványa elfogadtatik.

64. Az edinburgi egyetem jelenti, hogy 1884. ápril 16-án háromszázados főnnállása emlékűnnepét fogja ünnepelni, és arra az Akadémiát meghívja.

Az összes ülés Szabó József r. tagot megkéri, hogy az ünnepen képviselje az Akadémiát, s üdvözlő iratát mutassa be.

65. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta beérkezett könyvek és akadémiai kiadványok ily rendben:

I. T e s t ü l e t e k t ö l.

<i>Bukarest.</i>	Academia Romana. <i>a)</i> Pravila Bisericeasca. <i>b)</i> Operele Demetriu Cantemiru. Tom. VI. VII.
<i>Cambridge.</i>	Museum of Compar. Zoology. Bulletin. Vol. VI. No 5—6. 7.
<i>Flórencz.</i>	Accademia della Crusca. Atti del 25. Nov. 1883.
<i>Görlitz.</i>	Oberlausitzische Gesellschaft der Wiss. Neues Lausitz. Magazin. LIX. B. I.
<i>Liege.</i>	Société Géolog. de Belgique. Annales. Tom. IX.
"	Institut Archeol. Bulletin. Tom. XVII. Livr. 2.
<i>Lipese.</i>	Deutsche Morgenländ. Gesellschaft. <i>a)</i> Zeitschrift. XXXVII. B. 4. H. <i>b)</i> Wiss. Jahresbericht im J. 1878. 2. Hälfte.
<i>London.</i>	R. Geograph. Society. Proceedings. Vol. VI. No 2.
"	Angol kormány. Statistical Abstract from 1872. to 188 $\frac{1}{2}$. 10. Nov.
"	R. Microscopical Society. Journal. Ser. 2. Vol. IV. P. I.
<i>Luxembourg.</i>	Section Historique de l'Institut. Publications. 1879.
<i>New-York.</i>	Amer. Geograph. Society. Bulletin. 1883. No 3. 4.
<i>Páris.</i>	Bureau internat. des poids et mesures. Travaux et Mémoires. Tom. II.
<i>Philadelphia.</i>	Academy of natural sciences. Proceedings. 1880. P. I. II. III. 1883. P. II.
<i>Róma.</i>	Olasz kormány. Annali di Statistica. Ser. 3. Vol. 8.
"	Accademia dei Lincei. Atti. Transunti. Vol. VIII. Fasc. 2.
<i>Stockholm.</i>	Svéd tört. múzeum. Teckninger. Ser. V. H. 3.
<i>Szent-Pétervár</i>	Académie Imp. des Sciences. Mémoires. Tom. XXXI. No. 5. 6. 7. 8.
<i>Tokio.</i>	Tud. egyetem. The Calendar of the dep. of law, sciences and liter.
<i>Berlin.</i>	Gesellschaft für Erdkunde. <i>a)</i> Verhandlungen. X. B. No 8. 9—10. XI. B. No 1. <i>b)</i> Zeitschrift. XVIII. B. 4—5. 6. II.

Cseh kir. múzeum. Prága. *a)* Casopis. 1883. Szv. 2—3. 4. *b)* Pamathy. Dil. XII. Ser. 5. 6. 7.

Kais. Academie der Wiss. Bécs. *a)* Anzeiger. 1883. No. 26. 27. 28. *b)* Inhalt zum XX. Jahrg. der Math. Naturwiss. Cl.

K. k. Statist. Centralcommission. Bécs. *a)* Stat. Jahrbuch. 1881. 3—4. 7. II. *b)* Oesterr. Statistik. III. B. 2. II. IV. B. I. H.

Horvát archeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. VI. Br. 1.

Érseki hivatal. Eger. Schematismus cleri Archidioec. Agriensis ad 1884.

Délmagyarországi term. tud. társulat. Temesvár. Természettud. Füzetek. 1883. 4. füz.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közlöny. XIII. k. 11—12. f.

Fővárosi közmunkák tanácsa. Budapest. Hivatalos jelentés 1882-ről. 5 péld.

Érseki hivatal. Kalocsa. Schemat. cleri archidioec. Colocensis ad 1884.

M. k. belügyminisztérium. Budapest. Magyarországi rendeletek tára 1883.

Ludovika Akadémia igazg. Budapest. A Ludov. Akadémia könyvtárának czím-jegyzéke.

Orsz. Statiszt. hivatal. Budapest. *a)* Magyarország áruforgalma. 1883. 11. f. *b)* Stat. közlemények az osztrák-magyar monarchia viszonyairól 1881-re.

Kir. József-műegyetem. Budapest. Műegyetemünk elhelyezésének kérdése.

II. M a g á n o s o k t ó l.

Dähne A. Metz. Die Stabilität der Drehachse.

Schmidt Fr. Budapest. *a)* Dirksen: Darstellung der Variations-Rechnung.

b) Hrantschl: Logarithmisch-trigonometrisches Handbuch. *c)* Ritter: Algebra und die niedere Analysis. *d)* Schön: Höhere Mathematik. *e)* Maszka: Elementarlehre von den Logarithmen. *f)* Unger: Angewandte Mathematik I. II. B. *g)* Pasquitsch: Elementa Analyseos et Geom. sublimioris. Vol. I. II.

Massaroli József. Faenza. Phul e Tuklatpalasar. II.

Bianchi Károly kaanonok. Zara. Antichità romane di Zara.

Ivánka Imre. Budapest. *a)* A népfelkelésről *b)* Ugyanaz németül.

III. N y o m d á k t ó l.

Wajdies nyomdája. Nagykanizsa. Hajgató S.: Dalos liget.

Városi nyomda. Debreczen. *a)* A tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesület Évkönyve. VI. évf. *b)* Békessy: Általános állattenyésztés. *c)* Az egyetemes convent jegyzőkönyve 1883-ról. *d)* A tiszántúli ref. egyházkerület 1883. szept. gyűlésének jegyzőkönyve. *e)* Tóth: Természetráj a III—V. elemi osztály számára. *f)* Révész: Imakönyv.

Filtsch nyomdája. Nagy-Szeben. Programm des ev. Unterrealgymn. in Sächsisch-Regen für 188³/₄.

Nadasch Ignác nyomdája. Zombor. Dömötör: Újabb költemények.

M. k. egyetem nyomdája. Budapest. *a)* A közoktatás állapotáról szóló 12-ik jelentése a közoktatási miniszternek. *b)* Az orsz. tanítói nyugdíj- és gyámalap 1882. évi állapota. *c)* Tanterv a népiskolák számára. *d)* Acta r. sc. Universitatis Budapestinensis anni 188³/₄. Fasc. I. *e)* A budapesti m. k. tud. egyetem tanrendje 188³/₄ második felére. *f)* Nemzetgazd. Szemle 1883. 10. füz. 1884. 1. 2. f. *g)* A meteor. és földdelejárás központi intézet Évkönyve. X. k. *h)* A m. k. technológiai iparmúzeum közleményei. 1. évf. 2. sz. *i)* Kath. theologiai folyóirat. 1. évf. 3. 4. füz. *k)* Wolafka: A hazafiság erénye a kath. egyházban. *l)* Néptanítók lapja. 1883. 46—52. sz. 1884. 1—7. sz. *m)* Gyógyászat. 1883. 46—52. sz. 1884. 1—7. sz. *n)* Sbornik. 1883. Br. 32. 33.

Ref. főiskola nyomdája. S. Patak. A lélek csalhatatlansága, csalhatatlanul bizonyítva a spiritizmus által.

Özv. Kirchnerné nyomdája. Versecz. Gesch. der Deutsch-Werschetzer Schule. (1717—1795.)

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a)* Szinnyei: Finn-magyar szótár.
- b)* Mathem. Értekezések. X. k. 9. 10. 11. sz.
- c)* Értesítő 1883. 7. sz.
- d)* Simonyi Zs. l. t. A magyar kötőszók. III. k.
- e)* Term. Érték. XIII. k. 4. 12. sz.
- f)* Emlékbeszédék. I. k. 10. sz.
- g)* Nyelvtud. Érték. XI. k. 6. 7. sz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Tizedik akadémiái ülés.

Az I. osztály harmadik ülése.

1884. márczius 3.

Hunfalvy Pál r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

67. Vámbéry Armin r. t. felolvassa *A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet* című értekezését.

68. Bogisich Mihály l. t. *Huszár Gál énekeskönyre a XVI. századból* című értekezését mutatja be. Kivonatban így:

Huszár Gál egyike azoknak a magyar hitújítóknak, kik a XVI-ik század közepén a lutheránus felekezetet mindinkább leszorították s Kálvin tanait egész hévvel terjesztették. Debreezenben, Magyar-Óvárrott és Pápán viselt predikatori tiszte. Pápán könyvnyomdát is állított, mely az enyingi Török-család védelme alatt még halála után is soká fenmaradt. Pápán püspöki előkelőségre emelkedett. Huszár Gál többrendbeli irodalmi működésével tűnik ki társai közül. Mint óvári predikátor 1557-ben Bullinger Henrik thorgauai (szászországi) protestáns paphoz írt latin levelet, melyben Magyarország akkori gyászos sorsát rajzolja. Mint magyaróvári „lelkipásztor“ 1558. évben kiadta az úrvacsorájáról és Krisztus urunk kinszenvedéséről s feltámadásáról szóló prédikációit. 1577. évben kiadta a Baranya vármegye Herezegszöllős helységben 1576-ban tartott zsinatnak 47 czikkeiyét latin és magyar nyelven. Állítólag tőle származik egy, Debreezenben 1560-ban kiadott, énekeskönyv („Isteni dicséreték s psalmusok“), melyből azonban egy példány sem maradt meg. Ő szerezte a szent Lélekről szóló „Könyörögjünk az istennek szent lelkének“ című éneket. Legnevezetesebb műve, illetőleg gyűjteménye az 1574-ben Komjátiban (Nyitravármegye) írt s Debreezenben kinyomatott hangjegyes énekes-könyve

Ez a magyar középkornak irodalmi vagy helyesebben szólva nyelv- és zenetörténeti kincsesháza. — Liturgiai szempontból még érdekesebb, mert a kath. egyház kebeléből kivált új reform. felekezetnek benső szertartásos eszelekvényeit oly világos színben tünteti fel, mint azt az egykoru „agendáriusokban“ alig találjuk; végre a könyv legfőbb értéke, hogy gazdag s változatos tartalma kimutatja a magyar egyházi énekek régiségét s katolikus eredetét, s így utját vágja azon mindinkább erősebben hangoztatott s minden kutatási alapot nélkülöző téves állításnak, mely szerint a magyar egyházi ének a református egyházban keletkezett, s így a magyar nyelv és nemzetiség fentartása s virágoztatása a reform. egyház dicsősége. A 16. században megjelent reform. énekeskönyvek sorozata látszólag ezt bizonyítaná, de a könyvek gondos átvizsgálása az ellenkezőt fogja tanítani, azaz: az énekek túlnyomó részét a kath. egyház tulajdonának itéli. Címe: „A keresztényi gyülekezetben való isteni dicséretetek és imádságok“. A vaskos kötet 4-rét, 347. lapra terjed. Erőtéljes nyomás, értelmes szép betűkkel s négy-szögletes üres fejű hangjegyek ékítik a könyvet. A dallamok legnagyobb része tenor-kulesban van írva, ritkább az alt kules, más kules nem észlelhető. Az énekeket terjedelmes „előszó“ előzi meg, melyben szerző az egyházi ének fenségéről, szükségességéről, régi eredetéről s nemzeti nyelven való rendezéséről elmélkedik. A könyv öt szakaszra osztható. A gyűjtemény a többi protestáns énekes könyvek főforrása. A nagyszámu hymnuszok hangjegyzett vagy hangjegy nélküli dallamai, azoknak címe, felirata és bemutató sorai, valamint maga a szöveg azt bizonyítja, hogy Huszár Gál ezen könyvnek nagyobb részét régi katolikus kézirat, vagy nyomtatott gyűjteményekből állította egybe, melyek a török hódoltság s az új hit háborgós viszontagságainak áldozatul estek. Ezt bizonyítja a 47 latin és magyar dallam-felirat. A római egyház magyar és latin dallamai 1574-ben oly általánosan ismertek voltak, hogy II. G. a karácsonyi, husvéti, pünkösti énekek-nél a dallamot nem is közli, hanem csak a latin vagy magyar nótának az első szavait idézi. Hogy ezek dallam s szöveg tekintetében katolikus eredetűek, látszik onnét, hogy a többi ref. énekeskönyvekben 1806-ig mind felvették, de ekkor kimustráltatás által kimaradtak. Bogisich ezután a könyv leírása szerint bemutatott egy vasárnapi reggeli istentiszteletet énekszóval. Nagyon hasonlónak találja a breviáriummok énekléséhez. Az első részben a hymnuszok, antiphonák, zsoltárok a gregorián ének szerint közöltetnek. A második részben az adventi, karácsonyi hymnuszokat találjuk. Itt is sok oly hymnusz van,

melyet a hitújítás előtt már énekeltek, mint ezt a feliratok s ezímek kétségtelenül bizonyítják.

Bemutatott egy Máriát dicsérő himnuszt, melynek szövege megvan a Nádor-kódexben is; még a XIII-ik századból ered és valószínű, hogy Huszár Gál énekeskönyve is a régi ősi dallamot őrizte meg az utókor számára.

A harmadik rész liturgiai szempontból legérdekesebb, mert elénk állítja a teljes magyar misét, annak minden részét gregorián énekmoddal. Több részt elénekelt a Kyrie, Gloria, Graduale, Credo, Praefatio, Sanctus és Pater nosterből. Még a „kommunikáláskor“ való ének is szöveg tekintetében katolikus. Az Úr vacsorájának kiszolgáltatási módja bizonyítja, hogy 1574-ben a reformátusok a katolikus egyház szertartásaival éltek. A magyar nép zöme katolikus volt, mely az új hitben legfeljebb a nemzetiségnek hódolt, nem pedig az új hitelveknek, melyek még a gyulafehérvári nagy gradualéban (1636) is közelebb állottak a katolicizmushoz, mint az új hithez, melyet nálunk tán a magyar mise miatt „magyar hitnek“ neveztek el. A negyedik rész a Krisztus kinszenvedéséről és föltámadásáról szóló himnuszokat foglalja magában. Az ötödik rész a pünkösdí s szentháromsági énekeket.

Az énekek jellegét tekintve feloszthatók: latin vagy római eredetűekre; latinból meghonosodottakra és ismeretlen eredetűekre. A magyar hitújítók közül mint énekszerzők következők szerepelnek: Szegedi István, Szegedi Gergely, Batizi András, Huszár Gál, Szilveszter János, Gyulai István, Sztáray Mihály fejenként egy-két vagy három énekkel — latin dallammal. Ezek ellenében áll 47 latin és magyar ősi dallam, különböző versiculusok, adjutoriumok, antiphonák, a miserészek, a karácsonyi, husvétí, szentháromságnapi praefatiók, a vasárnapi délelti vécsernyékre s a reggeli könyörgésekre rendelt zsoltárok éneklési módja.

A gyűjteményből azonban hiányzik a hazafias jelleg; a magyar nemzeti dallamot nem fejlesztik. Ősi gregorián és leginkább német származású dallamok teszik a nagy részt. A reformátusok még akkor nem léptek föl új dallamokkal. Sajnos, hogy Sztáraytól, kit képzett énekesnek ismertünk, dallamok nincsenek följegyezve, hanem csak utalás történik rá. Huszár Gál esakis felekezetének akart a gyűjteménnyel szolgálai, de ma már a magyar egyházirodalom és történet egyik főforrása lett.

Bírálatra adatik.

Tizenegyedik akadémiai ülés.

A II. osztály harmadik ülése.

1884. márczius 10.

Ipolyi Arnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

70. Szilágyi Sándor r. t. olvassa következő czímű értekezését: *Bethlen Gábor gyulafehérvári emléke és alapítványai.*

Tudomásul vétetik.

71. Vécsey Tamás l. t. értekezik: *Aemilianus Papinianus római jogtudósról.* Bőviden így:

A szerző összeállítja a Papinianusra vonatkozó összes irodalmat a göttingai, lipesei, bécsi könyvtárak segélyével. Papinianus keleti eredetét s görög alapműveltségét igazolja a P. irataiból. Papinianus jogot nyer a respondeálásra M. Aureliustól, egyszersmind tanítja a jogot, e czélra írta *Definitionum Libri duo* művét. A kinestári ügyészséget 173—175 közt viselte. Tanulótársa majd sógora Septimius Severus, 193-ban császárrá kiáltatván ki, hihetőleg Sabariában, egyik támaszát bírta Papinianusban; rá bízta 193—198-ban a kabinei iroda-főnökséget (*magister scrinii libellorum*), kikérte jogi tanácsát a legfőbb forumon (*auditorium principis*), és végül 205-től fogva rá ruházta a testőresapat egyik paranesnokságát (*praefectus praetorio*). Őt kérte fel a két ifjú császár t. i. Antoninus Caracalla és Géta békebirájává. Papinianus akarta megosztani köztük a birodalmat *keletre és nyugatra*. Géta a trónviszálynak, Papinianus a praetorianusok lázadásának esett áldozatul 212-ben. Egész új világításban tűnik fel Papinianus tragikus sorsa. Műveiből kitűnik, hogy ő hűve volt a portikusnak, védője az erkölcsi érdekeknek, terjesztője a méltányosságnak, pártolója a közgazdasági érdekeknek. Jellemre nézve: első az elsők közt; a mit hirdetett, azt cselekedte is: *quae facta laedunt pietatem, verecundiam, existimationem, et ut generaliter dixerim contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est.* Tisztelői közül: Constantinus, II. Theodosius és III. Valentinianus, a többi jogtudós fölé emelték műveit. A Papinianus-ünnepélyt Justinianus is meghagyta. Papinianus műveiből 10 töredék olvasható a magyar *Corpus Juris Hungarici* toldalékai közt.

Az értekezés az Ügyrend értelmében kerül elintézésre.

Tizenkettedik akadémiai ülés.
A III. osztály harmadik ülése.
1884. márczius 17.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

73. Balló Mátyás l. t. bemutatja következő értekezéseit: a) *A glycerythrit.*
 — b) *A levegő szénsactartalmának meghatározása.* — c) *A borhegyi ásványvíz elemzése.*

74. Auer Henrik részéről: *Az aethylphenol*, megismerteti Balló Mátyás l. t.

75. Schenzl Guidó r. t. olvassa következő értekezését: *A Krakatau vulkán kitörésének hatása a budapesti légnyomásra.*

76. Braun Károly részéről: *A kalocsai csillagda geographiai hosszúsága*, közli Schenzl Guidó r. t. Kivonata ez:

Csillagdánknak a m. k. országos háromszögelésből geodeticus úton leszármaztatott hosszúsága $= 36^{\circ}38'37.7221''$ Ferrótól.

(V. ö. Math. és Term. Ért. I. köt. 11. lap).

Ezen értéknek astronomicus úton való független meghatározására csak a táviró-jelzések nyújthatják a megkívánt pontosságot, s azért a többi módszereket mind mellőztem.

1881. évi ősszel összeköttetésbe hoztam csillagdánkat az itteni táviró-állomással és mindjárt a kalocsai és bécsi új csillagda közti hossz-különbség meghatározásához fogtunk. De kedvezőtlen időjárások miatt csak egy estén (1881. nov. 19-én) sikerült mind a két helyen megfelelő észleléseket vinni véghez. Közbejött akadályok miatt a miveleteket nagyobb mértékben nem ismételhettvén, egyelőre azon egyes meghatározást vettem számítás alá, és a nyert eredményeket ezennel közléteszem.

Mind a két helyen két-két időmeghatározás történt; e végett 19 alkalmas csillagnak a délkörön való átmenetét észleltük, melyek közül 13 csillag mind a két helyen azonos volt. E két idő-meghatározás közt vagy 100 telegraphicus jelzéssel eszközöltük ki a két óra különzkét.

A két idő-meghatározás időpontjait az óra-járáásra, a műszer-tengely elhajlására, a collimatio és aberratio diurnára nézve kijavítottam; azután a műszernek azimuth-hibáját meghatároztam és számításba hoztam.

Jel-váltáskor a bécsi óra állása $= - 3^{\circ}481''$ és a kalocsai óránál $U = - 14^{\circ}271''$, a két óra közti különbség $= 10^{\text{m}}43^{\text{s}}.4939''$ volt.

Ennélfogva a keresett hossz-különbség $= 10^{\text{m}}32^{\text{s}}.6674''$, a személyi egyenletet némileg tekintetbe véve.

Kalocsa-Bécs = $10^m32.77^s$, s a csillagda abszolút hosszúsága = $36^m38'18.80''$.

Az astronomicus és geodeticus meghatározás közt tetemes minuskülönzék, t. i. $19''$ vagyis $1.3''$ mutatkozik.

Eme különbség sokkal nagyobb, hogy sem a miveleteknél elkövetett hibákra lehetne visszavinni, és csak ama feltevés által magyarázható, hogy a függélynek helyi eltérései a hosszúság-irányban nem egyenlők Bécsben s Kalocsán. Ha azt teszszük fel, hogy Bécsben a függélynek eltérése nyugot felé $14''$, és Budán $10''$ -et tesz (a legnagyobb körben), akkor nem csak a fennebbi különbség, hanem ama feltűnő tény is kellő magyarázatát találná, hogy a Buda-Bécs hossz-különzék astronomicus úton mindig kisebbnek találtatik, mint geodeticus úton. Ily feltevés egészen megfelelne a három város (Bécs, Buda, Kalocsa) helyszínrajzi fekvésének, a mit számos hasonló esetekből bebizonyíthatni.

Oly fontos ténynek tisztába hozása végett mi további hossz-meghatározásokat fogunk véghez vinni, és aztán néhány melléktényezőt is, különösen a személyi egyenletet fogjuk számításba hozni.

Ellenőrzés végett új eljárás szerint redukáltam az átmeneti időket. Sajátságos nehézségekkel jár nagyobb számú átmeneti idők átszámításának azon módszere, melynél a mellékhibáknak (tengely elhajlása, collinatio, azimuth, táblázati hibák a RA-ban) kiküszöbölése után lehetőleg pontosan az óra-javítás határoztatik meg.

A gyakorlatban alkalmazott megközelítő módszerek nem tökéletesek, különösen azért nem, mert a számítás egyes részei csak egy vagy két csillagon, nem az összes észlelt csillagokon alapulnak.

Ugyanazon célra általam alkalmazott rajzoló eljárás azon előnnyel bír, hogy egyes részei az észlelt csillagok összefoglalásán támaszkodnak, s azonfelül a pontosságnak ugyanazon fokát nyújthatja, mint akármelyik számítási módszer.

Lényegében abban áll, hogy az égi délkör orthogonaliter a szemhatárra vetítettik, és a vetület kelet-nyugot irányban vagy 13750-szer nagyobb mértékben mint éjszak-dél irányban rajzoltatik, úgy hogy kelet-nyugot-irányban csak a délkörhöz közel fekvő részek ábrázoltatnak.

Eme vetületen mindegyik csillag az illető párhuzamos körnek azon pontjánál jelöltetik, melynél a középső szálon átment, mire elég-séges az óra-állásnak megközelítő ismerete.

A pontok által képviselt csillagokból, némi egyszerű szerkezet segítségével, nem csak az összes fennevezett hibákat és az egyelőre

felvett óra-állásnak még hiányzó kisebb javítását lehet felismerni, hanem, a mellékhibák elmellőzésével, azonnal a feladat sarkpontját lehet megoldani, t. i. az óra-javítást pontosan meghatározni.

Az összes csillagoknak tekintetbe-vétele a súlypont elve szerint történik, mint a legkisebb négyzetek elméleténél.

A rajzoló eljárásnak pontossága azért nagy (elvileg határtalan nagy), mert kelet-nyugat-irányban a vetület mértékét tetszés szerint lehet venni egy második rajz számára, úgy hogy az észleleteknek pontossága többé nem képes a rajznak alapjául szolgálni.

Hozzá járul még azon előny is, melylyel a rajzoló eljárások általában bírnak, hogy az észlelésnél esetleg történt hibák, még a műveletnek bevégezése előtt, azonnal az első tekintetre mutatkoznak.

77. Téglás Gábor dévai tanár részéről: *A karácsonfalvi barlang őstörténelmi leletei Hunyadmegyében*, bemutatja Szabó József r. t.

78. Primies György kolozsvári egyetemi tanársegéd részéről: *A fogarasi hucások geológiai viszonyai*, előterjeszti Szabó József r. t.

E tárgyakról a további intézkedés az értekezleten fog megállapíttatni.

Tizenharmadik akadémiui ülés.

Összes ülés.

1884. márczius 19.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

80. Csiky Gergely l. t. mint a gróf Teleki József-féle drámai pályázat bíráló bizottságának előadója, felolvassa jelentését az 1883. évi pályázatról, a mely szerint a jutalom a XXI. számú „All-right!“ jeligéjű „Első szerelem“ czímű pályaműnek ítéltetik oda. A jelentés így szól:

Mélyen tisztelt Akadémia!

A gróf Teleki József alapította drámai jutalomra az elmúlt évben vígjátékok pályáztak. A bíráló bizottság, mely Jókai Mór t. tag elnöksége alatt az Akadémia részéről Szász Károly rendes és Csiky Gergely levelező tagokból, a Nemzeti színház részéről Náda Ferencz és Vizvári Gyula urakból állott, megbirálás végett huszonhárom pályázó darabot vett át. Tekintélyes szám, mely jóval felülhaladja az előbbi évek pályázatain megjelent versenyműveket, s a drámaírási kedv fokozatos emelkedéséről tesz bizonyosságot. Es mivel nem lehet mondani, hogy e pályázat ez évben csak az absolute tehetségtelenek arénája lett volna, sőt több versenymunkában gondot, törekvést, gondolkozást, vagy legalább itt-ott egy gondolatot lehet találni, s általában többeknél mutatkoznak az írói tehetség nyomai: ezt a pályázatot egészen meddőnek vagy vígasztalannak nem lehet nevezni.

Természetesen a huszonhárom szám elég nagy arra, hogy megférjenek benne az előbbi pályázatok kísértő rémei, a gyalóság kezdetleges kísérletei is. A

jelen pályázaton is megjelent elég oly munka, melyről semmit sem lehet mondani. Kezdve „A m a m a ö r ö m e“ című pályaműtől, mely fejletlen gyermeki értelemnek és a tolforgatást most tanuló kéznek productuma egy iskolai irkában, egész ama törzsvendégekig, melyek minden pályázaton megjelemlenek, s régi ismerősök gyanánt mosolyognak a bírálókra, kikkel már több előbbi versenyen találkoztak: mind azt tanusítják, hogy még mindig vannak olyanok, kik az akadémiái pályázatokat sorsjátéknak tekintik, hol egy kis szerenésével akárki nyertes lehet. Ezek közé tartozik az „E l ő k e l ő v i l á g“ is, mely, a mint czíme is mutatja, a főúri életet, szokásokat, nézeteket akarja festeni. Általában több pályázó tanusított kiváló hajlamot a felsőbb körök iránt, s onnan vette tárgyát, vagy egyes alakjait. Ugy látszik, az újabb franczia társadalmi színműveket akarták utánozni, melyeknek legtöbbször szintén felsőbb körök viszonyaiból veszi tárgyát. Ide követték őket a mi drámáiróink is; csak úgy hemzsegnék náluk a herezegek, grórok, dúsgazdag urak, kik esodálatos hidegvérrel dobálják a milliókat. De nem említve most sok minden különbséget a nálunk is színpadra került franczia színművek s a mi grófos drámáink közt, többeken kívül az a nagy különbség is van köztük, hogy amazok ismerik az életet, melyet festenek, ezek nem ismerik. Már pedig ha az írónak joga van az emberi élet bármely területéről, a társadalom bármely osztályából választani tárgyát és alakjait, viszont kötelessége ismerni is azt, a mit leír, s oly vonásokat és színeket használni, melyek legalább hasonlítanak a valósághoz. Ezeket a hibákat, tapintatlanságokat és baklövéseket dús bokrétába kötve nyújtja az „E l ő k e l ő v i l á g“ című pályamű. Grófi teremben vagyunk, hol épen egy herezeg látogatását várják. Nagy újedelem, futkározás, hogy jó ebédrel fogadják ő herezégességét, ki az egyik grófkisasszonyt valószínűleg nőül fogja kérni. A grófiné kétségbe van esve, nyelvel, pöröl, a grófkisasszonyok kávéit darálnak, ezukrot törnek a salonban. Nyelvök olyan, mint a rossz népszínművek mesterkélt népiessége vagy inkább durvasága. A grófi mama békának szólítgatja leányát. „Juj, juj! Jézuskám!“ síkongat a grófkisasszony. Legnagyobb szerepet játszik a herezeg otromba és szemtelen inasa, ki mindjárt azzal kezdi, hogy összeüldgeti az egyik grófkisasszonyt. Folytonosan láb alatt van, mindenbe beleszól; urát a herezeget kituszkolja az ajtón, midőn kezébe veszi a csomó megoldását, a mit el is végez, a mennyiben báró Rózsai Bendeguzt, a gazdag zsidó gavallér-kérőt kidobja. S miután így rendbe hozott mindent, az egész főúri társaság kellő közepén csókolgatja a szobalányt — s ezzel vége a darabnak.

Nem sokkal jobban ismeri a régi bretagnei herezegi udvart a „S z e r e n e s e l o v a g j a“ című pályamunka szerzője sem. De ennek legalább mentsége, hogy a több százados fátylon keresztül nem oly szembeszökők a valótlanságok és tapintatlanságok. Másikülben is mindenkép sokkal fölötte áll az előbbi munkának. Verselése elég folyékony, néha egy-egy csinos sorra s valóban szép gondolatra akadunk. Hőse Pölheim, kalandor lovag, ki minden nőt meghódít első föllépésével. Anna, bretagnei herezegnő udvarába vetődik, kinek kezéért három fejedelem versenyez. Pölheim Jolandét, a herezegnő udvarhölgyét szereti, de eszerben hagyja, mert fényesebb reményei vannak. Anna herezegnő ugyanis az első látásra megvallja neki szerelmét, nyakába borul s megígéri, hogy Miksa herezeg nejévé lesz, mert így háborítatlanul szerethetik egymást továbbra is. Furesa morálja van ennek a fiatal herezegleánynak, s akkor sem változik, mikor kiábrándul Pölheim ránti szerelméből, s megszégyenül előbbi megfélekedését, mert ekkor meg az öreg

frank király kezét fogadja el, azon reményben, hogy e mellett szeretője lehet Orleans hercegnének, régi imádójának, ki házas ugyan, de hő szerelemmel lángol Annaért. Ezen a hibáján kívül az is hátrányára válik e vígjátéknak, hogy nincs tulajdonképi cselekvénye. Kuszált, meg-megáll, kitér, nem fejlődik. Pölheimban nincs semmi komikum. Hogy mindig szerencséjébe bízik, s ez végre is eszerben hagyja: ezt a szerző jól gondolta, de nem tudott neki cselekvényben testet adni. Végső felsülése pedig éppen nem drámai, s csak abból áll, hogy elbeszéli egy régi kudarczát, mely a jelen vígjáték cselekvényével semminemű összeköttetésben nem áll.

Tárgyuk szerencsés választásáért elismerést érdemelnek a „Gárdisták” s a „Tavas és ősz” szerzői. A mult századbéli magyar élethez fordulnak, mely oly közel fekszik hozzánk, és amyi mindenféle szállal fűződik a jelenkor eszméihez, törekvéseihez és eredményeihez, hogy jól felhasználva el nem tévesztheti a legélelkebb érdeklődés fölgerjesztését, s azonkívül a fejlődni kezdő nemzeti társadalomban, az európai befolyás nagyobb elterjedésében, az udvari ármányokban, a nemzeti sajátosságok és az általános polgárosság összeütközéseiben és kezdődő egybeolvadásában gazdag tárházat nyit a dráma számára. Valóban hálás munka volna, ha szépíróink mind az elbeszélésben, mind a színműben nagyobb figyelmet fordítának történetünk e legközelebb fekvő és legjobban elhanyagolt területére, melyet az újabb történeti művek napról-napra hozzáférhetőbbé tesznek; s éppen ezért méltók elismerésre az említett pályaművek szerzői. A „Gárdisták” tárgya Mária Terézia korából való, s cselekvényét udvari eselszövények képezik a nagyraavagyó Grein gróf, és Grace báróné a hatalmas főudvarmesternő között. Grein a főudvarmesternő megbuktatásával miniszter akar lenni, szövethetik a cselszövő és kémkedő páter Bonifáziussal, kinek püspökséget ígér, s szerzetét hitegeti gyámleánya, Toroczka Teréz, erdélyi árva, javai-val. Teréz azonban a gárdista Naláczi szereti, s ezzel meg is szökteti magát Prágából. A testőrök a karmeliták pincéjében borozgatnak, kockáznak, hol páter Bonifázius egy fülkéből meglesi őket, s referál rólók Grein grófnak! Ez a testőroket, kik dorbézolásukkal áthágták a tilalmat, meglepi és elfogatja. Véletlenül köztük van Teréz is, ki a császárnő elé kerül, s megnyeri ennek kegyét. Grein gróf a gárdisták ellen ármánykodik; Grace báróné, ki szerelmes Bessenyeibe, pártfogásába veszi őket, de ellenök fordul, mihelyt azt sejtí, hogy Bessenyei nem őt, hanem Terézt szereti. — A darab cselekvénye tulajdonképen abból áll, hogy Gracénét hitegetik Bessenyei szerelmével, s ekkor a gárdistákat pártolja, majd meg gyanakszik, hogy Bessenyei nem szereti őt, s ekkor a gárdisták ellen fordul. E minduntalan ismétlődő helyzetek egyhangúvá teszik a darabot. A jelenetkezésben némi technikai ügyesség mutatkozik, bár néha erőltetett. Verselése meglehetősen szabályos; de száraz, hideg, prózai; alakjai szintén szárazak, egyhangúak, színtelenek, egy mellékalakját, Czirjék testőrt kivéve, kinek festésében bizonyos vidámság nyilatkozik.

A másik a „Tavas és ősz” című pályamű. A tizennevezedik század elején, a szatmári békekötés után játszik. Dengi Kelemen, ősmagyar kurucz nemes, szerelmes volt egy labancz magyar család leányába, ki azonban Zarándi gróf nejje lett. De azért Dengi, ki szerelmét soha sem árulta el, folyvást jó barátságban maradt a családdal, s a szatmári béke után azért nem bujdosott ki, hogy folyvást a szeretett s most már özvegy nő közelében maradhasson, kinek pedig

már eladó leánya is van, Matild. Ebbe szerelmes Dengi unokaöccse, Ákos, császári őrnagy, ki most bátyjával látogatóba jó Zarándiékhoz. De az előszobában elveszti bátorságát, visszamegy és bátyjára bizza a leánykérést. Dengi azonban találkozáván a szép özvegygyel, csak a maga dolgát intézi el, a mennyiben azon nyilatkozattal lepi meg őt, hogy húsz év óta szerelmes belé s most kezét kéri. A szép özvegy, kinek van is kedve, nincs is kedve a házasságra, kitérőleg felel, s végre Dengi bajusza ellen tesz kifogást. Dengi szerelme sokkal nagyobb, hogysém rá ne számná magát ez áldozatra, és levágatja bajuszát. De Matildnak egy indigena báró is udvarol, ki mellesleg a társalkodónót, Stauczi kisasszonyt is csábítgatja. Matild ábrándozva emlékezik Ákosra, semmi hajlamot sem érez Fridolin báró iránt, de jól nevelt leány létére kész nejjévé lenni, ha anyja akarja. Az özvegy már hajolni kezd Dengi felé, de csak úgy menne hozzá, ha leányát is férjhez adhatná. Dengi nem említi Ákos szerelmét, kinek pedig a grófné szívesen odaadná leányát, míg végre a harmadik felvonásban egy elhasznált színpadi fogással minden kifiznik és jó véget ér. Folyékony, könnyű nyelven van írva, s a mi dicséretére válik, látszik benne a korfestési törekvés. Kár, hogy eszelekvénye oly vékony, oly gyenge szálakon függ, hogy alig nevezhető eszelekvénynek. Az elején akár be is lehetne fejezni, mert Ákos és Matild szeretik egymást, szerelmöknek semmi sem áll útjában, csak szólniok kellene, hogy egymáséi legyenek. S a miért nem szólnak, annak nincs semmi elfogadható oka. Így hát erőszakosan kell végighúzni három felvonáson a eszelekvényt, s nagyobb részét csupa járás-kelés, kitérés foglalja el.

A társadalmi darabok közt leggyengébb a „Fekete golyó” című pályamű. Csakis helyesen választott tárgyáért érdemel említést, a mennyiben a most uralkodó párbaj-mániával foglalkozik; különben igen kezdetleges dolgozat. — „A főúgyész helyettes” meséje egy vidéki városban történik, hol nagyban készülnek egy szépirodalmi társaság vándorgyűlésére. Horváth Ákos törvényszéki bíró neje, Lydia rajong a költőkért, s kivált e társaság tagjaiért, úgyannyira, hogy még házi kötelességeit is elhanyagolja, és mint a fogadó-bizottság tagja minden idejét az előkészületekre fordítja. Férje nagyon haragszik e miatt, s több jó és rossz élezet mond a gyűlésező költőkre. De ki is akarja gyógyítani feleségét, s e célra szövöttezik Tarnay főügyész helyettesével, ki épen látogatáson van nála. Egy társasági tag nevében levelezésbe bocsátkoznak Lydiával, ki eleinte kap a kitüntetésen és fellengősen válaszol, de a költő következő levelei egészen kiábrándítják és elkeserítik. Tarnay azonban szerelmes Olgába, Lydia hugába, s midőn ez meglátja nénjénél a vélt költő leveleit, Tarnay kezeirására ismer, miből új félreértés támad, míg a bonyodalomnak véget vet a férj magyarázata. Szerkezete e darabnak is igen kezdetleges, de van legalább egy meglehetősen rajzolt alakja, a vidéki szerkesztő, és dialógja elég könnyen folyik.

A „Házasság hirdetés útján” című pályamű szerzőjének van gondolata, de nem látszik benne az írói tehetség és gyakorlat. Az első, tökéletesen felesleges és különben is izléstelen felvonás után a bonyodalmat elég jól indítja meg; a barátnők szerepeseréje, a két kérő kipróbálása, a barátnő kedvesének és örökségének visszaszerzése mind jól van gondolva; de a kivitel gyenge, gyakorlatlan kéz munkája, dictiója színtelen, dialógja terjengős és lapos, s a szerzőnek még sokat kellene olvasnia és tehetségét művelnie, hogy használható színművet írjon.

„Pálma kisasszony” gondos nyelven, könnyű, sima dialógokban van írva. De nyelvét néha magyartalanságok zavarják, néha furesaságok. Sámson kapitány így udvarol annak a leánynak, kit nejevé óhajt tenni: „Tömérdék nőt ismeretek, tisztességest és nem tisztességest... Őn oly finom, okos, méltóságteli mint a tisztességes nők, és oly könnyed, eleven, kedves mint a nem tisztességesek.” Pálma kisasszony vén leány, kinek milliójára több rokon aspirál. E kapzsi rokonok nagyon is híven vannak festve, nem látszik rajtuk más, mint az aljas pénzvágy, s nem komikusak, hanem visszataszítók; kivált Péter, ki fiát is szeretné megszálni, és saját testvérét cselédnek fogadja házába. Pálma kisasszony alakjában volna egy komikus vonás: folytonos habozása, ingadozása rokonai közt, hogy kinek hagyja vagyonát, s végrendeletének folytonos változtatása. De ez a vonás elmosódik; a szerző nem tudta megragadni, s kellő kidolgozással valóban komikussá tenni vele ez alakot. Így, a hogy bemutatja, nagyon egyenetlenül és határozatlanul van rajzolva; néha okos, egyszerű, kedves, máskor kevesebbé az. Egy másik nőalakjában, Klárában furesa erkölcsi felfogás nyilatkozik. Elvetemült életet vitt, de mivel beestelensége jövedelméből leányát nevelte fel, szintén azt kívánja, hogy szentnek és vértanúnak tartsák, s hogy a szerző csaknem szintén ily jóakaró indulattal viseltetik iránta, abból látszik, hogy a darab végén igazságot szolgáltat neki. Általában úgy látszik, mintha a szerző készakarva kereste volna össze az ellenszenves, visszataszító alakokat, kiknek még az a mentségük sincs, hogy legalább mulatságosak. Két rokonszenvesebb alakja, Pista és Jolán csak az első és ötödik felvonásban kerülnek elő; amott Pálma kitagadja, itt visszafogadja őket; de ez az átalakulás Pálma lelkében, mely szavai szerint Jolán által jó létre, ki visszaadja szívének a hitet és bizalmat, nem drámailag történik. Az a baja ennek a darabnak is, mint sok másnak, hogy a minnek a színpalak közt kellene történni, azt a színpadra viszi, s a minnek a színpadon, szemünk előtt kellene lefolyni, azt a színpalak közt intézi el.

A „Rangkórság” rimes versekben van írva, melyek nem mindig tartalmasak ugyan, de elég ügyesek és folyékonyak, s néha emelkedettek is. Az elszegényedett Örmödy Elemér gróf, anyja falusi birtokán, a hegyek és erdők közt, meglehetősen vadon nő fel, míg végre anyja a fővárosba küldi világot látni. Itt egy bálban, táncz közben amyira megfellelkezik magáról, hogy megcsókolja a vele tánczoló hölgyet, mire ez nyakon üti, a mint a gróf később maga beszéli el barátjának, mert ez a csóktörténet a darab előzményei közé tartozik. Elemér gróf ezen idő óta halálosan szerelmes az illető hölgybe, kinek nevét és lakását sem tudja. Anyja kívánságára meglátogatja a gazdag nemes birtokost, Keszegit, hogy Minna leányát nőül kérje. Keszegi el van ragadtatva a grófi szerencsétől, neje pedig, a ki egyszerű asszony, a városból két izetlen és igen visszataszító professzort járát magához, hogy méltóvá legyen az új grófi rokonsághoz. De Keszeginak van egy szomszédja és jó barátja, a dúsgazdag új nemes, Frangepán Izidor, kinek Róza leánya éppen az a hölgy, kit Elemér gróf egykor megcsókolott a bálban. Találkoznak, egymásra ismernek, kibékülnek, szeretik egymást, a mi annál jobb, mert Minna ugysem a grófot szereti, hanem ennek nevelőjét, Mérő ügyvédet. A két szerető pár boldogságát most már semmi sem akadályozná, ha közbe nem lépne a rangkórság ördöge. Mert míg Frangepán Izidor el van ragadtatva az előkelő kéréstől, Keszegi sem akar lemondani a grófi vőről. A két jó barát összevész, s végre Keszegi ünnepélyesen kijelenti, hogy tovább nem hallgathat, ki kell mon-

dania, hogy Frangepán Izidor multját egy rút szégyenfolt ékteleníti, melynek következtében gróf Ormódi nem veheti el leányát. Mi lehet ez a „szégyenfolt”? A szerző oly baljóslatúlag készíti elő a leleplezést, oly csoportozattal veszi körül, mintha Frangepán Izidorra rablógyilkosságot vagy legalább is sikkasztást és váltohamisítást akarna kisütni. Végre kimondja Keszegi, hogy mi ez a szégyenfolt?

Az, hogy Frangepán Izidor hajdan zsidó volt. Ezt ugyan, ha másból nem, nevéből is sejthette volna mindenki. E leleplezésre a gróf egy szót sem szól, a leány reszketve tekint felé, s a függöny legördül. A harmadik felvonásban megérkezik az öreg grófné, ki eleinte semmit sem akar tudni fia házasságáról, de akkor előáll Keszegi Minna, s hatalmasan megleckézteti a grófnét, megmagyarázva neki, hogy az arisztokráciának is megvannak a maga hibái, s egy grófra nézve nem megalázó dolog, ha zsidó leányt vesz feleségül. S mivel ugyanekkor az elrejtett Róza a grófné lábai elé borúl, ennek szíve is meglágyul, s megáldja a szerelmes párt, mire aztán Minna is Mérőre lesz.

E darab cselekvénye a második felvonás közepéig, bár lassan és nem sok leleménnyel, de elég jól halad, csak a beszélő szobor jelenete van nagyon elnyújtva, s ez által épen izetlenné téve; hanem Frangepán Izidor „leálarcozása-tól” egyszerre füresa fordulatot vesz, ezélzatos, és ezélzatoságában durva lesz.

Ettől fogva hangja is megváltozik, mintha egészen más ember irta volna, mint előbbi részét. Frangepán Izidor így fohászkodik:

Oh Szálikám, ott fenn a magas égben,
Te jól imádkozál, hogy ezt megértem!
És lesznek nékem grófi unokáim;
Mint irigyl majd a Zrinyi Efraím,
A Hunyadi Izsák, Szécsényi Kóbi,
Ha ezt a „Pester Lloyd” is fogja hozni.

Mily esés az előbbieik választékos hangja után! Pedig ezt a szerző olyan jónak tartja, hogy egészen ugyanazon szavakkal még egyszer ismétli.

Alakjai közül Minna és Róza elég jól vannak festve, a többiekben azonban, kivált Keszeginé és Frangepán Izidor alakjában sok a durva szín, a két professzor pedig valóban szomorúan bohózatos figura.

A hellén ősvilágból vette tárgyát az „Első szerelem”. Az első felvonásban erdős-bérczes tájon, barlang bejárata előtt vagyunk. Itt lakik tizenhat év óta Agenor, korinthus király, kit a lázadás elűdözött trónjáról. Nines vele más, mint Jocus barátja, és fia Leander. Agenor mélyen gyűlöli a nőnemet, mert minden baj, mely őseit és őt érte, nőtől származott.

Fiát tehát meg akarja óvni e veszedelmes fajzattól, s azért e magányban nevelte fel, hol soha sem érte asszonyok szeme. Jocus nem helyesli királyi barátja elveit, s előre látja, hogy Leander sem fogja elkerülni sorsát. Agenor aggódik, mert fia már három napja távol van, s atyja reszketve gondol a szörnyű lehetőségre, hogy talán asszonynyal találkozott. Végre megijő felindultan, ábrándozva; egész lénye mutatja, hogy szíve háborog. Atyja sürgetésére elmondja, hol járt és kit látott. Madarat kergetve szétvonta egy bokor ágait s ekkor:

Előembe tűn egy tulvilági kép.
Minőt nem láttam eddig semmikép....

Elöttem a patak csörögve fut,
 A merre nézek, szirtbe vész az út,
 A víztükrök kiesillan, elborúl,
 S én állok, állok mozdulatlanúl,
 Míg végre lengő irisek közül
 Mosolygva, énekelve felmerül
 Egy bűvös-bájos földfeletti lény,
 Regék szülötte, égi tünemény.

Leírja aztán szépségét a legragyogóbb képekkel, hallgatja énekét, s végre „felé rohan, üzve ismeretlen vágtyót”. — A „földfeletti tünemény” kingrik a vízből, magára kapja fátyolát, Leander nyomában van s megragadja a fátyolt, mely kezében marad, míg a leány, mint „a felzavart kis őzike, tovább oson és vissza sem tekintve eltűnik a sűrű rengeteg homályiban”. Leander azóta csak rá tud gondolni, keblén hordja az elragadott fátyolt, „s vagy megtalálja őt vagy meghal”. Atyja kétségbe van esve, a barlangba viszi fiát és lefekteti. Aztán nagy szenvedésekről beszél hozzá, melyek snjtaui fogják, ha el nem feledi ezt az átkozottat, míg végre Leander zokogva feledést ígér s elalszik. Agenor e feletti örömben visszatér Jocushoz, víg dabra szólítja fel őt, s kettősben eljárják a fáklyatáncot. De Jocusnak egy kulacs bora is van, s Agenor a tizenhat év óta nem élvezett ital hatásától elgyalázva visszatáutorog a barlangba. Ekkor félénken fellép Doris, Aglaya szobalánya. Az a tünemény ugyanis, melyet Leander a patakban látott, Aglaya volt, Athamasnak, Apollo főpapjának leánya; az elrabolt fátyol pedig nagyon fontos jószág, mert az a jóslat van róla, hogy

Ha eltűnik, szülő, barát, rokon
 És harmadízig mindenik család
 Elveszti apját, gyermekét, javát.

E fátyolt tehát minden áron vissza kell szerezni. Jocus, a ki királyi barátja kedvéért tizenhat év óta szintén nélkülözötte a női társaságot, bár nem osztja Agenor elveit, — meglátva most a szép Dorist, erővel meg akarja csókolni. Sokáig incselkednek egymással, míg végre Jocus a barlangba megy Leanderért, s ugyanakkor elősiet az aggódó Aglaya is. Leander térdre borul előtte s kérdi:

Te vagy, te vagy, lelkem, szívem reménye,
 Legszebb virágom, éltem égi fénye?
 Te vagy...? Szememnek hinni nem merek,
 Csodálva nézlek s félve rettegek:
 E rózsá-arcz, e termet, mint a pálma —
 Beteg szívemnek egy csalóka álma,
 S az ébredéskor, mint a füstgomoly,
 Ha szél süvöltve bontja, — szertefoly.

Így folytatják tovább. Annyi bizonyos, hogy szeretik egymást, ámbár egyikük sem tud számot adni ez érzésről — hanem szebbnél-szebb képekben írják körül azt, a mit röviden kimondani nem tudnak. Aglaya végre visszanyeri fátyolát, s ígérve Leandernek, hogy még fognak találkozni, megesketi, hogy most nem megy utána, és ezzel homlokou csókolva Leandert, elsiet a hegyi ösvényen.

Leander meg akarja tartani esküjét, de Jocus biztatására mégis a távozó leány után szalad. Ekkor kirohan a barlangból Agenor, számon kéri fiát Jocustól, fenyegetőzik, átkozódik, kétségbe van esve, midőn egyszerre meglátja az urnője után siető Dorist. Elfelejt minden kétségbeesését és nőgyűlöletét, Dorishoz siet és egy csókot kér tőle. Doris megüti és elfut, Agenor utána rohan. Ekkor jönnek Athamas szolgái, kiket a főpap a fátyol keresésére küldött, mert a csillagokból kiolvasta eltűnését. Meglátva Dorist, szintén utána szaladnak, s mialatt így mindnyájan szaladnak és kergetik egymást, a függöny legördül.

A második felvonás Nestor juhász házába vezet. Kívül erős vihar dül, mennydörgés hallatszik, benn a juhász leányai s a szomszéd lányok fonnak, míg Fortuna, az öreg juhásznő, mesét mond nekik. Azután elküldi a leányokat, hogy szedjenek virágokat Luperceus ünnepére. Ekkor a menekülő Aglaya kopog az ajtón, s éji tanyát kér. A pásztornők szívesen látják, a leányok testvérökiül fogadják, s elviszik magokkal virágot szedni. Alig ürül ki a szoba, ijedten fut be a menekülő Doris s utána Agenor. A vén nőgyűlölőt a hosszú kergetőzés sem hűtötte le, még mindig meg van bősziülve, s mindenáron csókot akar kapni. Doris kaczerkodni kezd vele, feloldatja saruit, haját fésülteti, aztán botot kap kezébe s verve kergeti körül az öreg urat. Majd a belépő Fortuna kezébe nyomja a botot, kiszökik az ajtón, mire Fortuna folytatja Agenor botozását, melyet ez egy ideig nyugodtan tűr, azon hitben, hogy még mindig a szép Doris veri; de észrevéve, hogy a botot most már egy vén asszony kezeli, megharagszik és elszalad Doris után. Nem sokára berohan Idas, a juhász fia, jelentve, hogy egy fiatal embert fogtak a tilosban, s ezt legnagyobbik néje, Iris, most rabszolgául tartja magának. Ez a foglyúl esett fiatal ember pedig nem más, mint Leander, kit Iris nem sokára be is hoz, szalagra kötve és maga előtt hajítva, mint a lovat, mondván neki:

Repülj fakó! gyi hej, gyi hej!... hahó!

Kérdik Leandert, mit keresett a tilosban, mire így felel:

Lepke repült fel a csipkebekorra,

Rózsa ülén óhajtvá nyugodni.

Láttam a rózsát pirba borulni,

Már el is ejté egy levelét —

S im a szívemben vágy tüze lángolt:

Óvni virágom hókebelét,

S hogy soh'se szálljon rózsabokorra —

Messzire űzni a cifra lépét . . . !

... Szunnyad az erdő, lombja se rezdül,

Méla, borongó volt a határ,

Halkan — alig hogy lépve — közelgtem,

Ah, de az ég is tudja, remegtem: —

Szirmait elhullatja a rózsa,

Pille a mézzel messzire száll, —

Be se vár.

Zöld puha gyeptől font sima szőnyeg

Léptem előtte . . . rajtok üték,

Jobbom a pillangó fele nyújtom,

Szárnya himes gyöngyét letörülni.

S üzni tovább, ki a messze világba,
 Hogy soha rózsát meg ne raboljon,
 S az, ki merészli, véle lakoljon.
 „Meg vagy!” eként kiáltok örömmel....
 Ah! de a lepke vígan tova lebben.
 Szétszakadozva kezemben a rózsza,
 Zord tüvisével véremet ontva...!
 Ömlik a vérem... halva virágom —
 Földjön el engem is az örök álom.

Semmit sem használ mentegetőzése, a pásztorok tolvajnak tartják, s az asztal lábához kötik. Irisnek azonban egészen más szándéka van a szép ifjúval. Ugy sines megelégedve férjével, Ixionnal, ki mindig alszik, s most fölteszi magában, hogy Leander szerelmében keres kárpótlást, „hadd győzzön a hitvesen a nő.” Ezalatt bejönnek a többi leányok, s pajkosan ingerkednek a megkötözött ifjúval, sőt meg is ütögetik. Iris aztán szerelemről beszél neki, de Leander nem érti ezt a szót, csak kaczag rajta, mire a boszús asszony megveri; majd ismét ellágyul s megmagyarázza neki a szerelem, a csókos ajk s több efféle dolgok jelentését, de Leander csak nem tudja megérteni, mire Iris egészen melancholikus hangulatban távozik, Leander pedig elalszik. A sötét szobába egyenkint visszalopóznak a lányok, kik az előtt csufolódtak vele, s most bűnbánólag virággal, csókkal akarják kiengesztelni. Leander álmában epedve beszél, a hold besüt a szobába, a leányok egymásra ismerve ijedten szétrebbenek, Leander fölébred és ábrándozik. Ez alatt Livia, a juhász második leánya, nem messze Leandertől találkozik szeretőjével, Damon bojtárral. Szerelmi vallomásaikból, csókolózásaikból Leander végre sejteni kezdi a szerelem mivoltát és felsóhajt:

Oh ég

Ez hát, miért annyit sóhajtozék!
 Mi éjszakámon át meg átragyog,
 Miért kiesufolt árva rab vagyok?!
 Szeretsz? Szeretlek! csókolj meg! szívem
 Nem érezé e drága kéjt soh'sem.
 Ez földre sok, az égre meg kevés!
 Egy édes csók — egy forró ölelés —
 Ez nyitna mennyet — érzem — földön is,
 Mit bánom aztán, föld ha elföd is!
 Oh lány, te fény leánya, jőjj karomba,
 Egy édes csókot forró ajakamra!
 Kibledre vágyom... rajta égni el
 Éltem reménye, szenvedésével.
 Oh jőjj! valósulj végre, sejtelem.
 Ragyogj reám, szép csillag, szerelem!

Míg Leander így ábrándozik és epekedik, új vendégek érkeznek, kiket a vendégszerető juhász vacsorára tartóztat. Ezek a korinthusi főpap és két főúr, kik hajdanában a fő-főbujtogatók voltak Agenor ellen, de most magokba szállva föl akarják keresni az elűzött királyt, hogy őt vagy fiát visszahelyezzék a trónra.

Jocus, ki szatírnak ültözve szintén ide kerül, rájok ismer, s töredékesen kihallgatott beszélgetésökből azt sejtí, hogy gonosz csínyt tervelnek Agenor ellen.

Ezalatt Leander és Aglaya találkoznak, szerelmet vallanak egymásnak és eltűnnek. Athamas fegyveres szolgái pedig, kik Aglayát üldözve ide kerülnek, csak Dorist fogják el, s éppen meg akarják ostorozni, midőn Jocus előlép, s azzal vádolja eselből a jelenlevő korinthis főurakat, hogy ők rabolták el Aglayát. A szolgák megkötözik a vélt rablókat, midőn berohan Angenor, fiát keresve. A korinthisak rá ismernek, s térdre borulva királyuknak szólítják, mindnyájan elcsodálkoznak, s Fortuna rémülten felkiált: „Megraktam egy királyt!“ s a meglepett csoportozat fölött legördül a függöny.

A harmadik felvonásban Apollo templomának előcsarnokába jutunk, hol két enyelgő és marakodó rabszolgától megtudjuk, hogy Athamas főpap a fátyol eltűnése óta borzasztó hangulatban van, dühöng, verekszik, iszik, átkozódik. Alig tiút el a fátyol, legott meghalt az öcsce, „pedig csupán husz éve volt beteg“. Majd himűkők jűnnek, az egyik jelenti, hogy a jég elverte virágzó földjeit, a másik azzal jó, hogy az ég villama hatszor sujtott nyájai közé. Athamas mindezt a fátyol elvesztének tulajdonítja, s midőn egy pap áldozatra és áldásra hívja a templomba, oly iszonyu átkokra fakad, hogy a jámbor pap borzadva menekül ez istenkáromlás elől. De ekkor megérkezik Aglaya és Leander. A főpap mohón kap a bűvös fátyol után, s keblére szorítja, mialatt keserű szemrehányásokat tesz leányának, sőt meg is akarja ütni, midőn eléje áll Leander, hogy kedvesét védje. A főpap haragja még hevesebb lángra lobban, midőn az ifju nőül kéri leányát. Szó szót ad, szidalom szidalmat szűl, míg végre Leander keményen megkorholva a főpap babonásságát, kiragadja kezéből a fátyolt és darabokra tépi, mondván :

A balgaságot üttem el szeméről,
Lerombolám a tévhit templomát!
Im itt hever foszlányra tépve, nézd,
S nem sujt a villám, nem dörren meg ég.
Te élsz . . . körülűtünk semmi változás,
Csak arczod váltja halvány köntűsét
Pirosra, zűldre, mint ki halni készűl. ‘
Apolló papja, szégyeneld magad!

Nem használ semmit e jőzan okoskodás, e kézzelfogható bizonyíték, Athamas kétségbe van esve, fel van bűszűlve, s a vakmerőt Aglayával egyűtt börtűnbe hűrezoltatja. Ekkor hozzák szolgái az elfogott korinthisakat, kikkkel félrevonul, míg a templom ajtait megnyitják az áldozó népnek, melynek soraiban mind megjelennek a második felvonásból ismeretes pásztorok és pásztornűk. Jocus is jön Dorissal. Gorgon rabszolgától meghallják, hogy az ifju szerelmesek megkerűltek, és a börtűnben űlnek. Doris hűzelgéseivel ráveszi Gorgont, hogy az ifjakat boesássa szabadon, s őt és Jocust zárja el helyettűk. Alig szabadult ki a szerelmes pár, Agenorral találkoznak, ki előszűr meg akarja űlni a csábító leányt, de látva fiának nagy szerelmét, megenyhűl nűgyűlőlete, s beleegyezik házasságukba, mely ellen Athamasnak sines kifogása, miután a korinthisaktól megtűdta, hogy a király fia kéri leánya kezét. Ez alatt a többi személyek kűzt fenforgó aprűb szelermi differentiák is elintűzésű nyertek, s minden rendbe jűvén, Leander egy hűnapig tartó lakodalmat ígér az ősszegyűlt népnek, s míg

ezek lelkesülten éljenzik a királyt, Leander Aglayához fordulva így fejezi be a darabot:

A merre nézek, boldogság, öröm,
S e boldogságot néked köszönöm.
Ah! bármi érjen, csak te légy velem,
Szép hajnal-álom, első szerelem!

Részletesen, jelenetről jelenetre, több rendbeli idézettel mondtam el e darab meséjét, mert ez nyújtja leghívebb képét jó és rossz tulajdonságainak, erényeinek és hibáinak. Először is minden figyelmes hallgatónak észre kellett vennie e darab egyik nagy hibáját, a szerkezet lazaságát, a cselekvény egyenletes haladásának és fokozatos fejlődésének hiányát. Az első felvonás még a legjobb e tekintetben, de a második felvonás nagyon szétfolyik, majd meg úgy összekuszálódik, henye és a cselekvényhez nem tartozó jeleneteivel, hogy az olvasó feje szinte belekábul. Nagy helyet foglalnak el benne a különféle közjátékok, a fonók mesélgetése, a leányok ingerkedése Leanderrel, a szatir bohóskodásai, melyek mind szépen vannak írva, de rendkívül lomhává teszik a cselekvény menetét. Sok benne a felesleges, olyan sok, hogy elfoglalja a tért a szükséges elől, s kiszorítja az indokolást. Nagyon sok dolog történik, minek nem látjuk okát és célját, s azért nem is értjük. Levegőben jár, mint az álom; igaz, hogy szép és sokszor kedves álom, de mégis csak álom. Az a fátyoljóslat, mely pedig egyik alapkőve volna a történetnek, homályos és érthetetlen. Azt sem tudjuk, hogyan akarta a szerző rajzolni, komolyan vette, komolyan vétette-e személyeivel vagy csúffá akarja tenni, mint babonát? Egyszer az egyik, másszor a másik szándékot sejteti, s homályban hagyja az olvasót. Ily ingatagságot tapasztalunk alakjainak festésében is. Nem értjük, mit akar Agenorral? Ha nőgyűlöletét komikussá akarta tenni, mely duzzog, átkozódik a nő ellen, s az első csinos arcz láttára rögtön megfélemlszik minden elvéről: akkor nagyon elhibázta rajzát, mert itt csak visszaszuszitóvá tudta tenni. Ha pedig a komoly apát, az elkeseredett, meggyötört embert akarta bemutatni, a milyennek mutatja is a többi jelenetben, akkor e pillanatnyi fellobbanásában undorítóan hóborstosnak tünteti fel. Efféle ellenmondásokból van szöve több más alakja is. Athamas bölcs és bolond, szilaj és könnyen megjuhászodó. Fortuna gyöngéd és goromba, Iris csókolódó és verekedő. Általában sokat verekszenek, botoznak, pofozkodnak e darabban, úgy hogy még ily naiv pásztori költeményben is megsokalljuk, valamint az oly gyermekes izetlenségeket is, mint például midőn Iris lónak fogja be az elfogott Leandert, vagy midőn a két rabszolga, Gorgon és Morgon, Bodri kutyának szólítgatja és uszítja egymást.

De hibáiért kárpótlást találunk erényeiben. Verselése általában művészi, néha még a drámai előadásnak rovására is. A költészet kedves melege árad el az egész munkán, bizonyos naiv báj ömlik el rajta, s kivált a pásztori élet idilli részletei és a gazdag lírai helyek egészen elbűvölik az olvasó képzelmet s elfeledtetik vele a szembeszökőbb hiányokat is. Tulajdonképen komikus jellemei és helyzetei nincsenek ugyan, de mosolygó vidámsága olyan, mint a derült görög ég, mely alatt történik, s ha a valóságot kereső szemünk sokszor ütközik is meg ellenmondásain, költészetének erejével mégis illúzió képes gerjeszteni, s az ős pásztorregék kedves világába, Arkádia csendes völgyeibe, erdei tisztásaira, gazdag pásztjaira, legelő bárányok és pajkosan ugrándozó szatírok közé, az örökké

játszó, mindig vidám, enyelgő és boldog nép körébe varázsolja képzelmiünket, hol a pásztorok fuvalója szól a tölgy alján, s a legelő nyáj kolompolásával egybevegyül a driadok vidám nevetése, a faunok tréfás rikoltozása, hol a frissen vágott fű és erdei virágok illatától terhes a levegő, a természet megnépesül s emberföltött lények vegyülnek a boldog emberek játékaiba és mulatásaiba, — abba a világba, mely soha sem létezett, s melyben még is örömmel és boldogan elkalandoz a képzelem.

Színpadai előadásra e darab csak jelentékeny törlésekkel és módosításokkal lesz ugyan alkalmas, de költői szépségeinél fogva így is határozott irodalmi értéke van. azért a bizottság egyhangúlag arra kéri a mélyen tisztelt Akadémiát, hogy a jutalmat a 21. számú, „All right“ jeligéjű, „Első szerelem“ című pályaműnek kiadni méltóztassék.

* * *

A bizottság javaslata elfogadtván, a jutalom a XXI. számú „Első szerelem“ című és „All-right!“ jeligével ellátott pályaműnek odaitétetik. Felbontván a jeligés levél, abból mint szerzőnek,

Somló Sándornak

neve tünt elő. A többi pályaművek jeligés levélkéinek elégetésére Vadnai Károly és Deák Farkas I. tagok küldettek ki, kik még az ülés folyamán jelentették, hogy küldetésükben eljárak.

Tizenegyedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1884. márczius 24.

Ló ny a y M e n y h é r t gróf, akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

82. Margó Tivadar r. t. felolvassa emlékbeszédét Darwin Károly 1882. április 19-én elhunyt kültag fölött.

Az Emlékbeszédek során kiadatik.

83. Főtitkár bejelenti Hegedűs László I. t. február 28-án, és Lugossy József r. t. márczius 7-én bekövetkezett elhunytát.

Az Akadémia e kettős veszteséget fájdalmas részvétellel veszi tudomásul, és az I. s II. osztályt felkéri, hogy az emlékbeszédek megtartásáról gondoskodjanak.

84. Szász Károly r. t. felolvassa jelentését a Farkas-Raskó alapítványból 1883-ra kifizűött pályázatról.

A jelentés így szól:

A Farkas-Raskó-alapítványból évenként 100 frttal kifizűött pályadíjra 1883. december 31-ig összesen 28 pályamű érkezett s adatott ki a bíráló bizottságnak, mely Gyulai Pál és Szász Károly r. s Lehr Albert I. tagokból állott.

Határ-ildó után, sőt már a bíráló eljárás végnapjaiban (márcz. 14.) érkezett ugyan még egy munka egyenesen az I. osztály titkári hivatalához intézve, de a bíráló-bizottság, melynek az átadatott, arra sem érezte magát jogosítva, hogy a pályaművet rejtő borítékot felbontsa — s azt ezennel fölbontatlanul bocsátja a T. Akadémia rendelkezése alá.

E pályázat föltételei egyszerűen „hazafias költeményt“ kívánván. „mely

lehet hymnus, óda, elégia, dal, ballada, költői beszélyke, sőt tanköltemény és satira is, — a bírálatra adott 28 pályamű közt csakugyan az elősorolt műfajok majd mindenikével találkoztunk. Van köztük királyhymnus és békehymnus, van vagy tiz óda, van egy pár elegia, két vagy három ballada, egy-két románcz, néhány — a dal körébe sorozható költemény, három vagy négy satira, melyek egyike vagy ketteje is inkább tanköltemény volna mint satira, a műnek magát nevezi. Van mondai költemény Emes álmáról, történeti kisebb költői beszély Salamon király trónvesztéséről — szóval a megengedett műfajok egyike sem maradt képviselő nélkül. Sőt a szélesre szabott határon is túlmént a pályázat, a mennyiben van a pályaművek közt olyan is, mely semmi hazafias vonatkozással nem bír, pl. *A temető-őr* című rémballada, egy sirrablóról, kit a kirabolt s levetkőztetett halottak szellemei örülésgig ildőznek; sőt a *Bánfi tornya* és *Szökötetés* című, úgy nevezett balladák, melyekben szintén csak annyi a hazafiság, hogy történelmi nevek, Bánfi és Bethlen szerepelnek bennök.

A tárgyaiknál fogva csakugyan hazafias s emnyiben a pályázat fő-feltételének megfelelő pályaművek legnagyobb része oly gyarló s többnyire kezdő kísérlet, hogy legkisebb vagy csak igen csekély irodalmi beccsel sem bírván, a bírálók egyhangu nézete szerint figyelembe nem jöhetett. Mindössze öt olyan művet talált a bíráló bizottság, melyek irodalmi színvonalon állván, rólok szólani érdemesnek tarthatta, hármukat megemlítésre, egyet komolyabb figyelembe vételre, egyet végre a jutalomra is érdemesnek ítélvén.

Az említésre méltó három közül az *Uj Golgota* című (18. sz.) költemény nagy hangu óda, mely néhol a szertelenbe esap, de a szertelent meglábolni vagy átszárnyalni nincs elég ereje. Formája, nyelve azonban, bár a minden áron nagyot mondani akarás hibájában szenved, elég szabatos, s e részben legalább felül-múlja pályatársai nagyobb részét. A más kettő, (9. és 10. sz.) Arany Jánost dicsőíti, és pedig az előbbinél is jobb versekben, melyekből itt-ott az érzés melege s a gondolat csilláma sem hiányzik, de inkább egyes esinos versszakokat adnak, mint jól megalkotott, összefüggő s folyvást emelkedő vagy fenszárnyaló ódát. Mind a kettő, mintha egy kéz két kísérlete volna, próbálgatva: hogy sikerülne jobban; tele van természetesen szándékos Arany-reminiscenciákkal, mintegy mozaik-szerűen rakosgatva össze Arany egyes költeményei vagy alakjai töredékvonásaiból, melyek azonban nem olvadnak egy képbe, egy alkotásba össze. Alakjuk is egy, menetük is hasonló. De mivel egyik sem közelíti meg azt az „Arany emlékezetét“ melyet egy jeles költőnkől már bírnak, jutalomra egyiket sem ajánlhatnók, már csak e miatt sem.

Valamennyi pályamű közül kettő válik ki leginkább: a 13. sz. *A magyar nemességhez* s a 24. sz. a *Magyar ember dala* címűek. Amaz ódai hangban tartva, erős lendülettel indul s emelkedik egy darabig, közepe táján túl azonban meglankad, ismétlésbe vagy már egyszer kimondott eszmék bővebb fejtegetésébe esik s elnyúlik; végén még egyszer összeszedi magát egy erősebb mondásra, de a befejezés már nem foly az előzményekből, sőt némileg ellenmondásba jó azokkal. A másik ellenben, bár jól, de lassabban indul, végéig folyvást emelkedik s emnyiben is elsőséget érdemel, a hatás helyesebb beosztásánál fogva.

A magyar nemesség címűben több az eszme, ámbár nem mindig helyes. A nemességet mint a nemzettől külön állót, azzal némileg ellentétbe helyezendő fogja fel, s nem azon van, hogy összeolvadjon a nemzet többi részével, elsajátítva

annak jó tulajdonait s közölve vele a magáéit, hanem azt régi sajátságainak, a haladó korral s áramulatával szemben is megtartására inti, s azzal végzi, hogy ha sajátságait meg nem tarthatja, inkább veszessen el. Ellenben a *Magyar ember dalá-*ban mintegy a nép fiának a szava hangzik, a ki a földet, mert hazája s apáinak öröke, szereti, szívesen öntözi verítékével, hogy gyermekeinek adhassa át, s megvédi vérével ha kell; az új nemzet szava ez, mai demokratiánké, melynek a munkában van menedéke s hazaszeretet az evangélioma. A bíráló bizottság némileg fennakad azon, hogy a szerző a haza lehető ellenségei közül, kikkel esetleg meg kell küzdeni, csak egyre gondolt, arra, melyet „észak viharja“ s „kozák patkók“ kifejezésekkel jelez, a helyett, hogy általában minden, bár honnan jövő támadás ellen buzdítson, s fegyverkezzék. De ezen a szerző egy tollvonással segíthet.

A *Magyar nemességhez* címűben a hang néhol erőteljesebb, hangzatosabb, de inkább szónoki mint költői, emlékeztet régibb politikai költészetünk hangjára; a *Magyar ember dala* formailag és tartalmilag egészen subjectiv s egy inkább melegen érző, fel-fellobogó, mint „merészet és nagyot“ gondoló lélek nyilatkozása.

A bizottság mindent összevéve, beható megfontolás után egyhangúlag abban állapodott meg, hogy a 100 ft jutalomnak a *Magyar ember dala* részére kiadását kéri, mint a melyet — ha nem sorolhat is irodalmunk első rangú termékei közé — főnnebb lősorolt érdemeinél fogva, már csak a fiatalabb erők buzdítása végett is, de önmagában is, a jutalomra érdemesnek vall.

A bíráló bizottság javaslata elfogadtatván, a jutalom a XXIV. számú „Magyar ember dala“ című pályamunkának ítéltetik oda. A jeligés levél felbontatván

Vargha Gyula

neve tünt elő. A bíráló bizottsághoz márczius 14-én beküldött pályamunka (Egy dalt kívánok énekelni) e pályázatra nem bocsátható; a mennyiben szerzője nem vonja vissza, a jövő évi pályázatra tartatik fenn.

85. A jutalmat nem nyert pályamunkák jeligés leveleinek elégetésére elnök úr Nendtvich Károly és Heinrich Gusztáv tagokat küldi ki.

A kik az ülés folyamán jelentik, hogy a megbízást teljesítették.

86. Olvastatik a m. k. belügyminiszter márcz. 9-én kelt leirata, melyben a M. T. Akadémiát fölkéri, hogy a törvényben megállapítandó magyar államezímér tárgyában készített javaslatokat és tervrajzokat tudományos vizsgálat alá vegye.

Véleményadás végett a Történelmi bizottsághoz tétetik át.

87. Olvastatik Székesfehérvár város közönségének levele, melyben az Akadémiát értesíti, hogy a város nagynevű szülötte Horvát István születése évszázados fordulója alkalmából, május 11-én emlékünnepet rendez, és erre az Akadémiát meghívja.

Az Akadémia a nagy történetbúvár emléke iránt kegyeletét ez úton is kifejezni óhajtván, az ünnepélyen küldöttség által képviselteti magát. A küldöttség tagjaiúl: Pulszky Ferencz t. t. vezetése alatt, Hunfalvy Pál és Vámbéry Ármin rendes, Majláth Béla és Csontos János lev. tagok kéretnek föl.

88. Az I. osztály jelenti, hogy a gróf Karátsonyi-pályamunkák megbírlására kiküldött bizottság, a pályamunkák nagy száma miatt, jelentését a mai ülésen be nem mutathatta, és kéri, hogy e jelentés előterjesztése és a pályázat eldöntése végett márcz. 31-én rendkívüli összes ülés tartassék.

Az indítvány elfogadtatik.

89. A Történelmi-bizottság, az 1883. február 26-ki összes ülés felhívására, néhai Mircse János hátrahagyott könyvtára értékesítése tárgyában azon javaslatot terjeszti elő, hogy a könyvtárt az Akadémia, a budapesti kir. m. egyetemi könyvtárnak, négy évi 500 frtos részletekben fizetendő 2000 frt áron engedje át.

Az összes ülés a javaslatot elfogadja, olyképen, hogy a vételár, a hagyatéki ügy bírói eldöntéséig, az Akadémia kezelése alatt álló külön alap gyanánt fog tekintetni.

90. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles könyvpéldányok, valamint az Akadémia kiadásában ez idő alatt megjelent Értékezesek, ily rendben:

I. T e s t ü l e t e k t ö l .

<i>Basel.</i>	Schweiz. Gesellschaft der ges. Naturwiss. Neue Denkschriften. XXVIII. B. 3. Abth.
<i>Berlin.</i>	Kön. Preuss. Akademie der Wiss. a) Sitzungsberichte 1883. XXII—LIII. b) Register zu Stück I—XXVI. 1883.
<i>Bern.</i>	Naturforsch. Gesellschaft. Mittheilungen. 1882. 2. H. 1883. 1. H.
<i>Buffalo.</i>	Society of Natural Sciences. Bulletin. Vol. III. No. 5. Vol. IV. No. 1. 2. 3.
<i>Cambridge.</i>	Museum of Compar. Zoology. a) Bulletin. Vol. XI. No 8. 9. b) Memoirs. Vol. X. No. 1.
<i>Darmstadt.</i>	Hist. Verein. a) Quartalblätter. 1883. No. 1—2. 3—4. b) Verzeichniss der Druckwerke und Handschriften.
<i>Florenz.</i>	Accademia della Crusca. Vocabolario. Vol. V. Fasc. 1.
"	Società Ital. di Antrop. Archivio. Vol. XIII. Fasc. 3.
<i>Hága.</i>	Holland kormány. A Boro-Boudourra vonatkozó 14 táblarajz.
<i>Jéna.</i>	Verein für Thüring. Gesch. a) Thüring. Geschichtsquellen. Neue Folge I. B. b) Zeitschrift. Neue Folge III. B. 3. 4. H.
<i>Kopenhága.</i>	Société des Antiquaires du Nord. a) Aarboger. 1883. 2. 3—4. H. b) Tillaeg. 1882.
<i>London.</i>	Angol kormány. Miscellaneous Statistics. P. XI.
"	R. Geograph. Society. a) Journal. Vol. XLIX. b) Proceedings. Vol. II. No 11.
"	R. Microscopical Soc. List of Fellows. 1884.
<i>Moszkva.</i>	Société Imp. des Naturalistes. Bulletin. 1882. No 4. 1883. No 1.
<i>München.</i>	Kön. Bayerische Akad. der Wiss. a) Abhandlungen der Hist. Cl. XVII. B. 1. Abth. b) Über Herkunft und Sprache der transgangetischen Völker. c) Sitzungsberichte. Math. Phys. Cl. 1883. 3. H. Philos. Philol. u. Hist. Cl. 1883. 4. H.
<i>New-York.</i>	Academy of Sciences. a) Annales. Vol. I. No. 9. 10. 11—12. 13. 14. Vol. II. No. 1—2. 3—4. 5—6. 7—8. 9. Vol. XI. No 13. b) Transactions. Vol. I. No 2. 3. 4. 5. c) List of Duplicates. d) List of Deficiencies.
"	Amer. Geograph. Society. Journal. Vol. XIII.
<i>Nürnberg.</i>	Germanisches Museum. a) Anzeiger. 1883. No. 1—12. b) 29-ster Jahresbericht.

- Pamplona.* Revista szerk. Revista Euskara. An. VI. No. 66.
- Philadelphia.* Academy of Natural Sciences. Proceedings. 1881. P. I. II. III. 1882. P. I. II. III.
- " Amer. Philos. Society. *a)* Transactions. Vol. XV. P. III. *b)* Proceedings. No. 106—112. *c)* List of the membres 1880.
- " Board of public education. LXI. annual report.
- Saint-Louis.* Academy of Sciences. *a)* Contributions. P. I. *b)* Transactions. Vol. II. No. I. Vol. IV. No 2. Vol. VI. No. 3.
- Stuttgart.* K. Statist. Topogr. Bureau. Württembergische Vierteljahrschrift. VI. Jahrg. 1. 2. 3. 4. H.
- Szent-Pétervár.* Physik. Central-Observatorium. *a)* Annalen. 1882. I. Th. *b)* Repertorium für Meteorologie. VIII. B.
- Velenceze.* Istituto Veneto. *a)* Florae Dalmaticae Supplementum. P. II. *b)* Atti. Ser. V. Tom. VII. Disp. 10. és Appendice. Tom. VIII. Disp. 1—10. Ser. VI. Tom. I. Disp. 1. 2. 3.
- Washington.* Smithsonian Institution. *a)* Report. 1878. 1880. 1881. *b)* Contributions. Vol. VIII. XIV. XX. XXI. XXII. *c)* Miscellaneous collections. Vol. VIII. IX. XIII—XXVII. *d)* List of foreign Corresp. 1882. *e)* Census-Bulletin. No. 278.
- " Észak-amerikai kormány. *a)* Congressional Directory. 47 congres. *b)* Departement of Agriculture. 1878. 1879. 1880. 188^{1/2}. *c)* First annual report of the bureau of Ethnology. *d)* Commission of fish and fisheries. P. VII. *e)* Bulletin of the Fish-commission. Vol. I.

- K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. *a)* Verhandlungen. 1884. No 2. 3. 4. *b)* Jahrbuch XXIV. B. No 1.
- Kais. Akademie der Wiss. Bécs. *a)* Anzeiger. 1884. No 1. 2. 3. 4. *b)* Denkschriften. Philos. Hist. Cl. XXXIII. B. Math. Naturw. Cl. XLV. XLVI. B. *c)* Sitzungsberichte. Philos. Hist. Cl. Cl. B. 5. H. CII. B. 1. 2. H. CIII. B. 1. 2. H. Register zu den B. 91—100. Math. Naturwiss. Cl. I. Abth. LXXXVI. B. 1—2. 3—5. H. LXXXVII. B. 1—3. 4—5. H. II. Abth. LXXXVI. B. 2. 3. 4. 5. H. LXXXVII. B. 1. 2. 3. 4. 5. H. III. Abth. LXXXVII. B. 1—3. 4—5. H. *d)* Archiv f. Oesterr. Gesch. LXIV. B. 2. Hälfte. *e)* Almanach für 1884.

Érseki hivatal. Kalocsa. A kath. iskolatígy Magyarországon. II. k.

Orsz. képviselőház elnöksége. Budapest, Jegyzőkönyv, Irományok és Napló.

M. k. belügyminisztérium. Budapest. 1884. évi Orsz. törvénytár. 1. 2. sz.

Orsz. Statiszt. hivatal. Budapest. Magyarország áruforgalma. 1883. 12. f.

Verein f. Siebenb. Landeskunde. Nagyszeben. *a)* Archiv. XVIII. B. 2. H. XIX. B. 1. H. *b)* Jahresbericht für 188^{2/3}.

Magyarorsz. Kárpátgyesület. Késmárk. Évkönyv. X. évf. 3. 4. f.

II. M a g a n o s o k t ó l.

Jalcsovies Aladár. B.-Füred. A balatonfüredi gyógyhely.

Cav. A. F. Dr. Giacich. Fiume. *a)* L'allevamento e la mortalità dei bambini. *b)* A kisdetek fölnevelése és halandósága.

- Linás Károly. k. t. Arras. Les disques crucifères, le flabellum et l'umbella.
- Bilik László. Budapest. *a)* Seelman Károly: Minden, Európában, Ázsiában és Afrikában volt és mostan virágzó rendeknek tiüköre avagy rövid leírása.
- b)* Réti Szabó: A világnak közönséges Históriaja.
- Szendrei János. Budapest. Borsodmegye ős telepei.
- Fekete Ignác. Szabadalmi jogunk reformja.
- Fejérpataky László. Budapest. A németújvári Ferecz-rendi zárda könyvtára.
- Rácz Vilmos. Szabadka. Közgazd. viszonyok a Bácskában.
- Kánitz Ágost. l. t. Kolosvár. Magyar növényteni lapok. VII. k.
- Machik József. Budapest. *a)* Könyek (férfi négyes). *b)* Királyhymnus.
- Halavács Gyula. Budapest. *a)* Óslénytani adatok. *b)* U. a. németfl.
- Oltványi Pál. Szeged. A népoktatási ügy Magyarországhban.
- Jung F. Pozsony. Die Geheimnisse der Welt. (Neue Ausgabe.)
- Leyboldt F. New-York. Library Aids.

III. Nyomdák tó l.

- Réthy L. nyomdája. Arad. *a)* Az aradi deákok száz év előtt. *b)* Az aradi szent-háromság-szobor története.
- Pannonia-nyomda. Kassa. Rétai: A postai közíg. és kezelési szabályok kézikönyve.
- G. kath. seminarium nyomdája. Balázsfalva. Fisica pentru scoalele populare.
- Angelies nyomdája. Nápoly. Wagner (Estratto) 3 péld.
- Franklin társulat nyomdája. Budapest. *a)* Kraft: Az elmebetegségek tankönyve.
- b)* Schenzl: Útmutatások a földmágnességi helymeghatározásokra. *c)* Thanhoffer: Az összehasonlító élet- és szövettan alapvonalai. *d)* Mathem. und. Naturwiss. Berichte aus Ungarn. I. B. *e)* Madarász J. Emlékiratai. *f)* Jókai: Negyven év viszhangja. *g)* Bánóczy: Kisfaludy K. munkái II. k. *h)* Ilintner: Görög nyelvtan. *i)* Döntvénytár. Új folyam VI. k. *k)* Csengery Antal összegyűjtött munkái. I. II. III. IV. V. k. *l)* Kiss: Mese a varró-gépről. *m)* A Kisfaludy társ. Évlapjai. XVIII. k. *n)* A polgári peres eljárás reformja. *o)* Dollinger: A massage. *p)* Black Willám: Jolán. *q)* Verne: Kéraban, a vasfejl. *r)* Jósika M. regényei. 69—71. 72—74. f. *s)* Kálmán: Dávid király zsoltárkönyve. *t)* Gyulai: Egy régi udvarház utolsó lakója.
- u)* Várady: Az aesthetikai testtartás kézikönyve. *x)* Galgóczy: Mezei gazda. I. k. *y)* Karczag: Most és mindig. *z)* Moore: Lalla Roukh. *j)* Turul I. k. 3. f. *c)* Nemzeti nőnevelés. 1883. 9. 10. f. 1884. 1. f. *w)* Olesó könyvtár. 165—174. sz. *aa)* Pulszky: Életem és korom. I. II. k. *bb)* Pálffy: Esztiike kisasszony professora. I. II. k. *cc)* Történeti könyvtár. 77. f. *dd)* Egyet. Philol. Közöny. 1883. 10. f. 1884. 1. 2. f. *ee)* Földtani Közöny. 1883. 7—10. 11—12. f.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a)* Term. Értekezések. XIII. k. 13. 15. sz. XIV. k. 1. sz.
- b)* Mathem. Érték. X. k. 8. sz.
- c)* Nemzetgazd. Érték. II. k. 4. sz.

II. Igazgatósági ülés.

1884. márczius 30.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

28. Akadémiai elnök úr bejelenti gr. Cziráky János igazgató tagnak folyó évi február 9-én bekövetkezett halálát, és meleg szavakkal emlékezik meg az elhunytak az Igazgató Tanács föladatai megoldásában élete végeig buzgó közreműködéséről. Egyúttal jelenti, hogy az Akadémia fájdalmas részvétét távirati úton kifejezte az elhunyt özvegyének, továbbá hogy a gyászszertartáson Haynald Lajos s gróf Károlyi Sándor igazg. tagok képviselték az Igazgató Tanácsot.

Az Igazgató Tanács, legrégibb és egyik legbuzgóbb tagjának elvesztését fájdalommal veszi tudomásul.

29. Akadémiai elnök úr fölkéri az Igazgató Tanácsot, hogy a gr. Cziráky János halála által az Igazgató Tanácsban megüresedett hely betöltése iránt intézkedjék.

Az Igazgató Tanács ezen hely betöltését az akadémiai nagygyűlés idején tartandó igazg. ülés napirendjére tűzi ki.

30. Olvastatik az Akadémia 1883. évi számadásainak megvizsgálására kinevezett bizottság jelentése, mely szerint a számadásokat pontosan vezetteknek, egyes tételeit az intézet könyveivel és az ott létező iratokkal teljesen egyezőknek, a pénztárban elhelyezett értékpapirokat pedig a legnagyobb rendben találta.

Az Igazgató Tanács örömmel veszi tudomásul, hogy a Magyar Földhitelintézet az Akadémia vagyonát és számadásait, mint az előtt, úgy a múlt évben is, lelkiismeretes pontossággal és elismerésre méltó buzgósággal kezelte. Ezért az intézetnek legőszintébb köszönetét fejezi ki; az 1883. évi számadásokra nézve a felmentést, a jelen jegyzőkönyv kivonatában kiadatni határozza, és Trebitsch Ignác földhitelintézeti főkönyvvezető úrnak fáradozásaiért, köszönete nyilvánítása mellett, százhusz arany tiszteletdíjat utalványoz.

31. Főtitkár jelenti, hogy az 1884. évi országos költségvetésbe fölvett akadémiai dotatio fele része (történelmi és irodalomtörténeti czélokra 7500, természettudományi czélokra 2500, az akadémiai könyvtár gyarapítására 2500 frt) kifizetett, — a másik fele része pedig július 1-én fog kifizetetni. Továbbá a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr, saját tárczája dotatiójából, műemlékek kiadására 5000, classikai kiadásokra 1200, az elektromos Bizottság munkálataira 750; végre a közmunka- s közlekedésügyi m. kir. miniszter úr az elektromos Bizottság részére 750 frtot utalványozott.

Tudomásul vétetik.

32. Akadémiai másodelnök úr bemutatja az Akadémia ügyészenek az akadémiai alapítványok biztosításáról és a jogi ügyek állásáról szóló jelentésének első felét; és bejelenti, hogy a jelentés másik részét az ügyész legközelébb be fogja nyújtani.

E két jelentés együttes tárgyalása a következő igazgatósági ülés napirendjére tűzetik ki.

33. Olvastatik az akadémiai ügyész jelentése Zsivora György hagyatéki ügyének állásáról. E szerint:

Néhai Zsivora György hagyatéka áll

a) Készpénzben	3871	frt	04	kr.
b) Ingóságokban	440	"	70	"
c) Értékpapírokban	155.334	"	85	"
d) Activ követelésekben, melyek behajthatók	87.187	"	03	"
e) Ingatlanokban, mintegy	12.000	"	—	"
Összesen	258.833	frt	62	kr.

Van ezen fölül kétes követelés mintegy 72.000 frt, és teljesen behajthatatlan mintegy 66.000 frt. Nem számítván ide a dr. Artner Kálmánnak hagyományozott rákosi ingatlanokat.

A végrendeletileg tett hagyományok a számbavehető vagyont tetemesen meghaladják, miért is reductionnak lesz helye. A jelenleg tehető calculus szerint a hagyományosok 75—80% közt fognak kapni, többet aligha; úgy, hogy az Akadémia a részére hagyományozott 100,000 frt helyett mintegy 75—80 ezer frtot fog kapni.

A hagyaték fölött f. évi márczius 17-én volt az első tárgyalás, mely alkalommal az érdekeltek — köztök az akad. ügyész is, mint a M. T. Akadémia képviselője — tekintettel az értékpapírok kedvező árfolyamára, egyhangulag elhatározták, hogy az összes értékpapírok értékesítettvén, azokból az egyes hagyományosokra, hagyományaik szerint eső rész azonnal fizetessék ki; a minék folytán remélhető, hogy a M. T. Akadémia a Zsivora György által tett hagyomány nagy részét rövid idő alatt meg fogja kapni.

Az Igazgató Tanács a jelentést egyelőre tudomásul veszi, és az értékpapírok eljárásítása érdekében tett intézkedést jóváhagyja.

34. Olvastatik Zsivora József kérvénye, melyben a számára hagyományozott és megholdogult testvérbátyja halálától (1883. nov. 30.) számítva, 1884. évi febr. utólján legelőször lejárt évnegyedi 1000 frtnak életjáradéki s élelmezési természetét tekintve, oly határozat hozatala végett folyamodik, hogy a M. T. Akadémia nem ellenzi, sőt beleegyezik, hogy Görgei István kir. közjegyző, mint a Zsivora György végrendeletének végrehajtója az Akadémiának a hagyatékból kifizetendő hagyományösszegeből, előre, a részére évnegyedenként járó ezer forintot, nyugtájára kifizethesse, és az Akadémiának a hagyomány kifizetésekor, abba beszámíthassa.

Az Igazgató Tanács, a Zsivora György alapítványából az Akadémiára háramló kötelezettségek iránt, az ügyész meghallgatása után, a legközelebbi ülésen fog határozni; mindazáltal a nagylelkű alapító szándéka iránti kegyelet által indítatva, elhatározza, hogy Zsivora József úrnak egyelőre ezer frt előlegképen kifizetessék, és a végrendeleti végrehajtót felhatalmazza, hogy az Akadémiát illető hagyatékrészből az 1000 forintot kifizethesse.

35. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az Akadémiát felszólítja, hogy az 1885. évi országos kiállításban vegyen részt.

Az Igazgató Tanács az akadémiai kiadványok kiállítását elhatározza, egyttal az elnökséget fölkéri, hogy az akadémiai kiadványok egyszerű bekötésére, valamint a kiadványok befogadására alkalmas, egyszerű, de nemes izlésben készült szekrény előállítására, a jövő ülésre költségvetést mutasson be.

36. Munkács város Tanácsa, az Igazgató Tanácsnak a Román Ferencz hagyatékát terhelő 6000 frt alapítvány kifizetése tárgyában hozott határozatáért

köszönetet mond; egyúttal kijelenti, hogy a hagyaték követeléseinek behajtását nem vállalhatja el.

Az Igazgató Tanács e kijelentést sajnálattal veszi tudomásul.

37. Bemutattatnak a Román-féle alapítvány ingatlanaira újabban érkezett ajánlatok, a melyek egy részéhez csatolva voltak a M. Földhitelintézethez beküldött bánatpénzek.

Az Igazgató Tanács, korábbi határozatát megújítva, elnök urat fölkéri, hogy a helyszínén az alapítványhoz tartozó ingatlanok értéke és elárúsításuk legegyszerűbb módja iránt tájékozást szerezzen.

38. Az Akadémia másodelnöke jelenti, hogy az akadémiai Olvasókör választmánya, az Olvasókörnek a f. évi június 30-án végleges feloszlását, illetőleg a feloszlás iránti javaslatnak a közgyűlés elé terjesztését határozta el; mivel pedig az Akadémia tagjai körében az az óhajítás nyilvánult, hogy az Akadémia saját tagjai részére rendezzen be olvasótermet, f. évi február 25-én ez ügyben az Akadémia osztályelnökeivel és titkáraival értekezletet tartott.

Az értekezlet egyhangúlag szükségesnek tartotta, hogy az Akadémia palotájában olvasó és társalgó terem létezzék; annál inkább, mert a könyvtári helyiségek szerencsétlen berendezése következtében csak egy olvasó terem létezik, a melyet az ifjúság egészen betölt; így tehát az akad. tagok a szűk könyvtárnoki irodát kénytelenek igénybe venni, a mi kényelmetlen is, és a könyvtári szolgálat szempontjából helytelen. E mellett a könyvtárban egyáltalán nincs oly hely, hol a hírlapokat olvasás végett ki lehetne tenni. Az értekezlet ezért ajánlja:

a) A nagyterem mellett levő előterem, melyet az Igazgató Tanács már is az Olvasókörnek felajánlott, rendeztessék be akadémiai olvasóteremnek, a hol az akad. hírlapok és folyóiratok ki legyenek téve, és a hol a könyvtárból felvett könyveket is használhassák.

b) Ez olvasóterem kizárólag az akadémiai tagok használatára szolgáljon; a kik azonban föl vannak jogosítva esetről esetre más irodalmi férfiakat bevezetni.

c) Az olvasóterem délután 3—9 óráig álljon nyitva.

d) Bútorozására az Olvasókör bútorai használhatók föl.

e) Az Olvasókör eddigi szolgálja, a ki tíz év óta tényleg akadémiai szolgálatban van, a főtitkári iroda szolgálatába veendő át. Az eddigi főtitkári szolgálat pedig, a ki ezen szolgálatra már képtelen és nyugdíjazandó volna, használtassék arra, hogy az olvasóteremben szolgálatot tegyen; délelőtti órákban ő is egyéb szolgálatokra levén felhasználható.

Az Igazgató Tanács, az értekezlet javaslatait elfogadja, és a javasolt intézkedések keresztfelvitelére, valamint az akadémiai Olvasókör által elfoglalt lakosztály bérbeadására az elnökséget felhatalmazza.

39. Bemutattatik Budapest főváros közgyűlésének határozata, mely szerint az Akadémia fölterjesztése alapján, az Akadémia palotájára kövezési és csatornázási illeték címén kivetett 1405 firt 42 krt elengedi.

Az Igazgató Tanács a főváros e határozatáért köszönetét a főváros Tanácsának levél útján ki fogja fejezni; egyúttal az Akadémia bérházára kivetett 1213 firt 75 kr. kifizetését elrendeli.

40. Olvastatik gr. Festetics Taszilo levele, melyben az Akadémiát értesíti, hogy a gróf Festetics László-féle 10.500 firtos alapítványt készpénzben ki akarja fizetni.

Tudomásul vétetik.

41. Bemutattatik a beregszászi kir. törvényszék jelentése az 1884. márczius 8-án Beregszászon elhunyt Kántor Sámuel kir. tanácsos által az Akadémia javára tett végrendeleti hagyomány iránt.

Az ügyész a végrendelet másolatának megszerzésére és a hagyomány behajtására fölkéretik.

42. Akadémiai elnök úr felhívja az Igazgató Tanács figyelmét azon körülményre, hogy a néhai Hamernyik János által az Akadémiának hagyományozott Első pesti hazai takarékpénztári részvények árfolyama, az utóbbi időkben oly magasra emelkedett, hogy azok elárúsítása előnyösnek s kívánatosnak látszik.

Az elnökség felkéretik, hogy a tizenöt darab részvénynek lehetőleg előnyös áron értékesítését alkalmas módon eszközölje; úgy azonban, hogy az eladási ár a jelen árfolyamnál (5250 frt) csekélyebb ne legyen.

43. Az Akadémia palotájának gondnoka, tekintettel hosszas betegeskedésére, segélyért folyamodik.

Ötven forint utalványoztatik.

44. Bemutattatik az orsz. kisededovó egyesület választmányának folyamodása, melyben az egyesület érdekében f. évi április 6-án rendezendő *Matinée* számára az Akadémia nagytermének átengedését kéri.

Az Igazgató Tanács, ha bár az Akadémia palotájának helyiségei tudományos czélokra vannak rendelve, ezen egy esetben a nagytermet, a jótékonyczélú művészeti előadás megtartására kivételesen átengedi, oly hozzáadással, hogy a terem fűtése és tisztítása költségeit az egyesület viselje.

Tizenötödik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1884. márczius 31.

Gróf Ló ny a y M e n y h é r t akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

92. Hunfalvy Pál r. t. bejelenti Lönnrot Illés kültagnak márczius 19-én bekövetkezett halálát, és indítványozza, hogy: tekintettel az elhunyt kiváló tudományos érdemeire és azon súlyos veszteségre, melyet ezzel az egész tudományos világ s különösen az egész finn nemzet szenvedett, az Akadémia kegyeletes részvétét a finn irodalmi társasággal távirati úton tudassa.

Az indítvány elfogadtatik, és az Akadémia ezen határozata az I. osztálylyal közöltetik.

93. Heinrich Gusztáv l. t. mint a gróf Karátsonyi drámai pályázat bíráló bizottságának előadója felolvassa jelentését, mely szerint a bizottság a pályadíj ki nem adását javasolja.

A jelentés következő:

Tekintetes Akadémia! A gróf Karátsonyi Guidó nagylelkű alapítványából hirdetett pályázatra, az akadémiai ügyrend 111. §-a értelmében, az 1882—83-ik évi ciklusban „komoly drámai művek“ pályáztak. A kitűzött határnapiig, 1883. december 31-éig *negyvenhat* drámai munka érkezett be, melyek közül csak a

XXXIX. számú, *Rajongók* című, mint vígjáték, nem jöhetett tekintetbe. A többi negyvenöt darabot az akadémiai ügyrend 114. §-a értelmében kiküldött bíráló bizottság, — mely Zichy Antal tiszteleti tag elnökelete alatt, Arany László, Heinrich Gusztáv, Pompéry János és Szigeti József lev. tagokból állott — átvette, elolvasta és megbírálta, a jelentés szerkesztésével a tisztelettel alulirottat bizván meg.

Már eleve nem valószínű, hogy negyvenöt egyszerre érkező dráma mind kiváló vagy csak közép szerű munka is legyen, és a bíráló bizottság megelégedett volna azzal is, ha e daraboknak legalább egyharmada megfelelt volna szerény igényeknek. De e várakozásunk nagyon túlzottnak bizonyult, mert a negyvenöt dráma közül kerek számmal negyven olyan, hogy sem elolvasni, sem rólok részletesen referálni nem érdemes.

A pályázati szabályzat 112. §-a igen tágra szabja a komoly dráma körét, voltaképen épen csak a vígjátékot zárva ki belőle. És a beérkezett darabok csakugyan a félig és egészen komoly dráma minden képzelhető színezetét képviselik. Van történeti és társadalmi tragédia, történeti és társadalmi színmű, regényes história, történeti korrajz, népszínmű stb. Némelyikben a történeti események vagy nevek csak háttérül szolgálnak, másokban egyes társadalmi problémák megoldása lebeg a szerzők szeme előtt.

De, mint említém, néhány munka kivételével a pályázó dolgozatok legnagyobb része csak a szerzők tehetetlenségéről s műveletlenségéről tanúskodik.

Minden ok és cél nélkül fárasztanám a tek. Akadémiát, ha ezeket a teljesen eltévesztett darabokat egyenkint taglalnám. Szerzőik is sokkal tehetség telenebbek és iskolázatlanabbak, semhogy tévedéseik feltűntetése reájok nézve tanulságos lehetne. Azért csak néhány rövid általános megjegyzésre szorítkozom, melyekben csupán a feldolgozott tárgyakat, a drámai technikát és a munkák nyelvét és verselését érintem.

Leggyengébbek a történeti tárgyú darabok. A legtöbb szerző azt hiszi, hogy eleget tesz a történeti tragédia feladatának, ha hősét II. Andrásnak vagy IV. Lászlónak, Gray Jankának vagy Nerónak nevezi, és ez alakokkal valamely történeti eseményt kapcsolatba hoz. A korok szelleméről nincs fogalmuk; darabjaik nemcsak közönséges anachronismusoktól hemzsegnek — hisz az ilyeneken sokszor könnyű segíteni, — de az egész munka egyetlen egy anachronismus. Lehető bőkezűen szerepeltetik a külső történeti elemeket, melyeknek a legújabbkori történeti regény is oly nagy tért nyitott, — de, úgy látszik, nem sejtik, hogy különböző korokban különböző problémák foglalkoztatták az elméket, és hogy az emberi érzés nyilatkozásai kívánságokban és tettekben felismerhetően módosulnak a századok folyamában. Még tűrhetőbbek azok a darabok, melyekben a történeti események és alakok csak háttérül szolgálnak, a cselekvény maga pedig a szerzők műve, bár ezekben is visszatartó az a tehetetlenség, mely nem tud a múltnak nagy embereihez felemelkedni, hanem lehúzza azokat saját korlátoltságának szintjére. Minél nehezebb a probléma, annál nagyobb természetesen a kudarcz. Egyik tragédiánk például, mely pedig különben szerzőjének bizonyos technikai ügyességére enged következtetnünk, Nero korában játszik. De milyen Nero ez! A szerző azt hiszi, ha a történetiróktól sokat szidott s a drámairóktól még többet nyomorgatott császárt lehető butának, gyerekesnek és nevetségesnek tünteti föl, megoldotta a ezázárok örökltségének érdekes problémáját. Még vadabb dolgokkal találkozunk egy buenos-ayresi tragédiában, melyben

a szereplők nagyobb része vadállatok, melyek minden ok és czél nélkül csak vért szomjaznak; vagy egy keleti, Kashmirban játszó drámában, melyben a regényes ország királynője a darab végén azt kérdezi imádott ideáljától, a Dalailámától, igaz-e, hogy őt „fiatal korában oly emberré változtatták, a mily emberekre a moszlimok háremeik őrzését szokták bízni“?!

A történeti tragédiák szerzői általában nem kisebb mintát tartanak szem előtt, mint Shakespeare Macbethjét. Iszonyú alakok, borzasztó tettek, számtalan gyilkolás minden képzelhető eszközzel, megőrülés, kísértetek szereplése stb., — ezek azok az elemek, melyeknek fokozásában és szaporításában találják a modern tragédia-író feladatát. Alakjaik, e felfogás alapján, természetesen torzképek — vagy a gonoszságnak vagy a jósnak kétlábú megtestesítései, élet és igazság nélkül. Jellemzésre való törekvést csak azon genreszerű mellékalakokban tapasztalni, melyekkel majd minden darabban találkozunk. De itt is azt hiszik a szerzők, hogy elég ez alakokat egy-két furcsa, kivételes, főleg neveltető különbséggel felruházni, a mi természetesen még nem jellemzés. Mégis akad egy pár különben teljesen eltévesztett, kuszált dolgozatban néhány ilyen alak, melyek más összefüggésben létjoggal bírnának s nem maradnának egészen hatás nélkül.

A társadalmi darabok, melyek a modern életből veszik tárgyaikat, a mindenféle erkölcsi piszoknak dúsgazdag gyűjteményei. Rablás, gyilkolás, vérfergetőzés, sikkasztás, erőszak stb. a legtöbb darabban kombinálva vannak. A tragikum helyébe a gázság lép, s természetesen a tragikus katharzis helyébe az aethetikai s erkölcsi undor. Mennyi vér foly e darabokban! Van dráma, melyben minden szereplő meghal — természetesen egy sem természetes halállal — az inason és a levélhordón kívül; még egy ártatlan szomszéd is, a ki véletlenül és ok nélkül látogatóba jön, az általános gyilkolási diűh áldozatává lesz. És mily stilusban és mily dolgokról beszélnek ezek az emberek! mintha a bűn krónikáinak lelkes tanulmánya egészen elfojtotta volna bennök a rossz és aljas és csunya iránti ellenszenves érzéket! Ha nem tudnók, hogy e művekben nevetlen és tudatlan emberek erőszakosan felesigázott fantáziájának izetlen termékeivel van dolgunk, a szerzőknek ijesztő erkölcsi romlottságára kellene következtetnünk. De szépérvökök bizonyára teljesen fejletlen, különben észrevennék, hogy a gázságok ezen felhalmozása a milyen valószínűtlenné, épen annyira izetlenné teszi a cselekvényt. Hogy a darab végén, miután a tisztességes emberek mind elpusztultak, végre a gazemberek is tönkrejutnak, — az kiengesztelheti a köznapí igazságszolgáltatást, de távol sem elégséges arra, hogy valamely cselekvény a tragikum igényeinek megfeleljen.

És e rosszul választott és helytelenül felfogott tárgyakat oly technikával dolgozza fel a szerzők legnagyobb része, mely sokszor kacajra, sokszor szárdalomra készítet. Arról nem is akarok szólni, hogy egy némelyik nem is jelenetezi darabját, hogy a hely és idő viszonyai mind végig titokban maradnak, hogy a szereplők ki- és bejárnak, a mint a szerző jónak találja; — vannak oly darabok is, melyekben előbb hosszadalmasan tervezgetnek, aztán kényelmesen véghez visznek s végre hosszadalmasan mesélnek, — természetesen egy és ugyanazon, sokszor elég jelentéktelen eseményről. Vannak olyan darabok is, melyekben a szerző utasításul adja egyik személyének, hogy mesélje el a tegnapi történeteket egy másik személynek! A hosszadalmas elbeszélések általában igen gyakoriak; minden szereplő, a ki fellép, elmondja teljes élettrajzát, néha öreg apján kezdve

a mesét, pedig senki sem kíváncsi múltjára, mely a darab cselekvényére is ritkán van befolyással.

Hogy az ily kezekben a próza és a vers egyaránt kegyetlen, azt hangsúlyozni sem kellene, ha a verselés vadsága és a stílus hihetetlen rosszasága oly megdöbbentő nem volna. A legtöbb írónak rhythmusról fogalma sincsen, némelyik a grammatikával sem áll jó viszonyban. De különösen kétségbeejtő a legtöbb pályázónak bőbeszédűsége. Nincs mit mondania s mégis bámulatos kitartással folytatja a dialogust, mely a legtöbb esetben csak váltakozó monologokból áll és ritkán van befolyással a dráma cselekvényére. A pályázók nagy része eléggé olvasott, ezt bizonyítják a folytonos kölesönzések első és másodrangú drámákból: de alig egy pár van, ki gondolkodva olvasta mintáit vagy tanulmányozta volna a drámai költészet törvényeit, — az elengedhetetlen és semmi tanulmánynyal nem pótolható hivatottságról nem is szólva.

Ilyen a pályázó negyvenöt darab közül körülbelül negyven.

A hátralevők közül is csak kettő ragadta meg az összes bírálók figyelmét. De mielőtt ezekről szólok, megemlékszem röviden azon drámákról is, melyek ugyan nem nagy értékűek, sőt egy némelyikök eltévesztett munka, de egyik-másik tekintetben mégis figyelmet érdemelnek, mert szerzőik tehetségére engednek következtetni.

Az I. számú, *Melanie*, színmű öt felvonásban, úgy látszik, a pályázat áldozata, mert csakis az idei pályázat követelményei vihették a szerzőt arra, hogy a feldolgozott tárgyat színművé erőszakolja, holott az tisztán csak vígjátékban volna feldolgozható. Hőse egy *gouvernante*, kibe minden szereplő beleszeret, a miből muló, csekély jelentőségű kellemetlenségek származnak, melyek azonban semmi nagyobb bajra nem vezetnek. A szerző komoly színművet akart csinálni e tárgyból, s azért világfájdalmassá tette *Melanie*t, ki ismételve, minden ok nélkül sir és nagyhangzúsít, de üres frázisokban filozofál a világról és az emberi sorsról. A szerző az összeütközéseket is erőszakosan csavarta fel a komolyság egy bizonyos magasztára, bár a legtöbb konfliktus most is tisztán komikus s az alakok vígjátékosak. A szerző különben érti a dráma technikáját és tud bonyolítani; egyes alakok, pl. a naiv fiatal leányka, jól vannak jellemezve. Kár, hogy a dialogus egy kissé lapos és a komolyságra való indokolatlan törekvés következtében, telve frázisokkal. A zsidó családnak, főleg a házi asszonynak inkább bohózszerű rajzát sem helyeselhetni, mert izetlenségekre vezet, — nem is tekintve azt, hogy a darab jelen alakjában semmiképen sem fér össze a dráma komoly — bár voltaképen álkomoly — hangulatával. Vígjátékban inkább tűrhető volna, de abban is valamivel több izlés nem fogna ártani.

Szintén gyakorlott és ügyes írónak vall a XLIII. sz. *Wanda* című dráma öt felvonásban. De itt meg a szerző abban hibázta el a dolgot, hogy csak novelistikus feldolgozásra alkalmas tárgyat erőszakolt a drámai alakba. Nincs is a darabnak igazi cselekvénye, bár elég történik benne, és a véletlennek nagyon is nagy szerep jutott. *Wanda* egy lengyel forradalmárnak, *Wladimir*nek volt menyasszonya, most egy orosz hercegnék lesz neje, és kész, hogy első vőlegényét megmentse, az alávaló jellemű orosz várparancsnok kedvesévé lenni. A hercegnéhez így szól: „Szerelmem ön iránt, bevallom, nem érzek“, s mégis neje lesz. Nem tekintve azt az agyfűrt észjárást, melylyel elhatározza, hogy az utált zsarnok szeretője lesz, nézeteinek és érzéseinek ismételt átalakulásairól hallunk ugyan be-

szélni, de nem látjuk azokat végbemenni. A dráma keretében ez nem is könnyű dolog, míg az elbeszélés (novellában vagy regényben) túlegíthet minden nehézségen. Hogy Wanda atyja, ki a lengyel vitézt elárulta, büntetlen marad, bizonyára nagy hiba. Vagy büntetése legyen leányának önmegsemmisítő elhatározása, mely tudomására sem jut? „Atyám, felkiált Wanda, te elárultad, a kit én legjobban szerettem — Wladimirt; én elárulom, a kit te legjobban szeretsz — önmagamat!” Ez nem az érzés vagy szenvedély tévedése, hanem egyenesen logikai abszurdum. A tárgynak ez alaphibája lehetetlenné teszi a drámát, pedig a szerző gyakorlott író, ügyesen bonyolít, és még nyelve és stílusa is jóval magasabban áll, mint negyven vetélytársának élvezhetetlen dadogása vagy határt nem ismerő fecsegése.

Körülbéliül egy niveaun állnak a XXIX. sz. *Pahlen Román gróf*, történeti dráma öt felvonásban, és a XXXI. sz. *A hazáért* tragédia öt felvonásban. Az első munka művelt és tanult szerzőre vall; de általában sablonszerű intrikadarab, melyben nem is Pahlen a hős, hanem Feodora, mert ebben van a drámai küzdelem, az összeütközés szerelme és halála közt. Pahlen maga mit sem tesz, csak kártyázik. A bonyodalom magva különben inkább vígjátékba való. Feodorának egy jóakarólag, de rosszul kifőzött ármánya okozza, hogy Pahlen elkésik a hajóról, mely őt a csárné parancsára Stockholmba vigye. Ez Pahlenre nézve nagy csapás, és a szerző úgy tünteti fel a dolgot, hogy más hajó egyáltalában nem volt kapható. Ekkor Mása, a ki Pahlent szereti, ráveszi nővérét, hogy mondjon le Miro hajóskapitányról, kit szeret, és megígéri Mironak, ki őt (Mását) szereti, hogy neijévé lesz, ha Pahlent rögtön elviszi Stockholmba. Ezzel minden baj el volna intézve, csak az az egy nem, hogy az ilyen motívumokat és lélektani ugrásokat mégis bajos komolyan venni. Vígjátékban könnyebben elnézzük az ilyen bonyolítás felületességét és valószínűtlenségét. Természetes, hogy ilyen cselekvény keretében a jellemzés sem lehet sikeres. Csak a szerkezet bizonyos ügyessége árulja el, hogy a szerző nem tehetségtelen ember. E műve nehezen első kísérlete a drámaírás terén.

E darab párja, a XXXI. sz. *A hazáért*, melylyel találkoztam már, ha nem csalódom, egy Teleki-pályázaton, gyenge indokolása s egyenetlen kivitele daczára egyik-másik tekintetben mégis magára vonta a bizottság egy tagjának figyelmét. A dráma hőse a szép Bánfy, de drámai cselekvénye sem egységes, sem világos. Bánfy, az osztrák párt híve, összeütközik a nálánál hatalmasabb Telekivel, ki a török szövetséget pártolja, de bukását nem Teleki idézi elő, bár megindul kettejük közt valami küzdelem-féle, hanem az a mellékes körülmény, hogy a ledér hősnő felébred a Béldiné iránti szerelem. Béldiné s Bánfyné igaz barátnők, s az első vissza akarja vinni Bánfyt neje karjaiba. Ezt legjobban úgy véli elérhetni, ha Bánfyval kacérkodik s befolyást nyer reá. De ez a furcsa politika természetesen nem vezet célhoz, hanem felkölti Béldi féltékenységét, mely börtönbe s utóbb bitóra juttatja a hőst, pedig Béldi is az osztrák szövetség híve. Szerző úgy akarná feltüntetni hőseit, mint kit dacza és gőgje veszít el. Csakhogy Bánfynak e dacza és gőgje csak Telekivel szemben lép akcióba, a halálos csapást pedig Béldi méri reá. A szerkezet igen laza, a személyek jönnek mennek, mint a sétatű, s oly fontos alakok, mint Apafi s Apafiné, kezdettől végig nincsenek tisztában az iránt, hogy mit akarnak, vagy mit tegyenek. A többi szereplők jellemzése sem világos. A darab csak nyelve, verselése és egy bizonyos fokig bonyolítási ügyessége miatt érdemli meg e néhány megjegyzést. Úgy látszik, jóra való törekvés, de szerény tehetség műve.

Hasonlóképen egy niveau állnak a XXV. sz. *A senki fia* és a XXVI. sz. *Falu árvája*, mind a kettő népszínmű három felvonásban. A nyelvezetben mutatkozó, elég feltűnő eltéréseket nem tekintve, annyira hasonlítanak egymáshoz, hogy egy szerző műveinek lehetne tekintenünk; még a feldolgozott cselekvény is rokon a két műben. Persze, ebből manapság nehéz következtetni, midőn a népszínmű már teljesen chablonszerű csinálmány lett. Indokolt cselekvényt, következetes jellemzést hiába keresünk. Csupa véletlen az egész világ. Ha az egyik szereplő a nagy sárban elkésik, vagy a másik jó lovon egy perczezel előbb jön, egészen más lesz a dolgok sora. A kített és idegenektől felnevelt gyerekek, a titkos gazemberek, a nagylelkű önfeláldozók, a falu ismeretes genreszerű alakjai (bíró, koldus, cigány stb.) — csupa chablon! A *Falu árvája* különben a jobbik; csak cselekvénye van nagyon elnyújtva s dialogusai roppant hosszadalmasak; de egyöntetűbb a jellemzés és meg van az indokolásra való törekvés; — *A senki fia* csupa véletlen, alakjai mondva csináltak. Bakos László pedig, ki kedvesét elveszti és aztán ennek völgyéneért feláldozza magát, valóságos pszichológiai képtelenség. A két mű szerzői talán nem tehetségtelenek, csak hogy jó népszínmű megírásához egyéb is kell, mint a *Falu rossza* külsőleges utánzása. Míg be nem látjuk, a mit Szigligeti jól tudott s Tóth Ede jól sejtett, hogy a népszínmű ugyanazon aesthetikai törvények alá esik, mint Shakespeare és Molière remekei, addig e szépen megindult drámai specialitásunk nem fog kivergődhetni mai silányságából s izetlenségéből.

A pályázat legjobb két darabja a XVI. számú *Tiepolo*, tragédia öt felvonásban, s a XXXVII. számú *Nóra*, dráma négy felvonásban. A bizottság egy tagja az elsőt tekintette a pályázat legsikerültebb darabjának, a bizottság más két tagja az utóbbit a jutalomra érdemesnek. A bizottság többsége a *Nóra* című drámát ismerte el viszonylag legjobbnak, de nem tekintette oly kiváló alkotásnak, mely a Karátsouyi-pályázat 115. §-a szerint „drámai, színi és nyelvi tekintetben becses s így kitüntetésre méltó.”

A *Tiepolo* című tragédia a múlt évi Teleki-pályázaton is megjelent *Bajamonte* címmel. De akkor nem keltett nagyobb figyelmet. A szerző, ha emlékezetem nem csal, mert a mostani bírálók közül egyedül én ismerem a darabot tavalyról, mert csak én voltam a múlt évben a Teleki-bizottság tagja, — a szerző néhány csekélyebb vonásban változtatott (nem merem mondani, hogy javított) művén, alaphibái megmaradtak, ez alaphibák pedig sokkal jelentékenyebbek, semhogy e mű a jutalom odaítélésénél szóba jöhessen.

A szerző előszava szerint „e műhöz az alapeszmét gr. Teleki László tragikus sorsa szolgáltatta . . . Tiepolóban — így folytatja — a gáncs és félelem nélküli lovagot kívántam rajzolni, kinek *idealizmusa* hajótörést szenved a doge józan zsarnoksága mellett, mert magasra törekvésének ezéjja előtt belátja, hogy a kényuralmat csak úgy döntheti meg, hogy ha *még nagyobb zsarnok lesz* s a hatalmat nem a saját szent elveivel, hanem *ellenfelének gyűlölt eszközeivel* szerezheti s tarthatja meg”. Eddig az előszó világos, és a gondolat, melyet kifejez, annyira helyes, hogy azt már előtte is régen kifejezték, sőt ismételve drámai alakban ismegtettesítették. Legfeljebb az nem egészen világos az idézett mondatokból, hogy a szerző körülírtá tragikumnak mi köze van gróf Teleki László tragikumához.

De már a következő passzus (az idézett előszóból) ködös dagályba vesz.

„Ez a meghasonlás öumagával — folytatja szerzőnk — és a világrenddel (?), a két felé tett eskü végzetszerűsége, a *túlhajtott nagy erények* tisztább nemű *tragikum* (?), az ideális nemesség, fenkölt nagylelkűség elkerülhetetlen bukása.“ Nem vagyok egészen tisztában az iránt, hogy mennyi e mondatban az alany és mennyi az állítmány; talán kimaradt néhány szó. Annyi bizonyos, hogy mostani alakjában félig talány, félig bombaszt.

De lássuk, hogy szerzőnknek alapjában helyes első gondolata miképen nyert alakot drámájában.

Gradenigo doge nagy zsarnok, — ezt állítja minden szereplő; hogy e zsarnoksága miben áll, azt nem tudjuk meg. Mert, hogy a hősi vérrel meghódított Ferrarát nem akarja egyszerűen és kárpótítás nélkül visszaadni a pápának, ezt zsarnokságnak legkevesebbé sem mondhatni. Gradenigo ellen nagy párt jön létre, melyhez Tiepolo is tartozik. A doge számiúzi Tiepolót, de ez éjjel titokban viszsztatér, hogy menyasszonyát, Violantét láthassa. Carlo, a doge unokaöccse és helyettese, ki szintén szereti Violantét, Tiepolóra talál és becsukatja.

Csak a cselekvény fővonásaira szorítkozom.

Carlo, a ki sohasem tudja, hogy mit akar, nem végezteti ki Tiepolót, kit gyűlöl, — Violante kedvéért, mintha bizony Violante kezét könnyebben kaplatná meg, hogyha vőlegényét megmenti. Gradenigo viszsztatér, Tiepolót eléje hozzák s ez büszkén vitára kel a dogéval. Már itt kezdődik a ködös motívumok elhatalmasodása:

Tiepolo: Kimondtam nyíltan, a mit akarok.

Hazámat félttem én, te koronádat!

Rettegve viseled, míg Tiepolo

Él és lehel —

És most halljuk a vad zsarnokot, a ki ellen ez a jeles és hős vitéz, ez a páratlan Tiepolo egy nagy párttal összeesküdt és újra összeesküszik:

Gradenigo (kikelve színéből): Szent Márk csodája,

Segíts! Ím néhány pusztá szó megdöbönt.

Hol a dicsőség, mely ma rám sugárzott?

Hol győzelmem a nagy Róma fölött?

Mind csupán agyrém, botor áltatás!

Hisz ime van halandó, elítélve,

Halálra készen, nyomorult fogoly,

Ki büszkébb nálam, és szemembe rágja,

Hogy *úr* fölöttem! (Az örökhöz) Hozzátok a kardom,

A kardom rögön! (Tiepolóhoz teljes fölénnyel)

Hát azért szereztem

Négy tartományt, virágzót, gazdagot,

Azért vivám ki egész Európa

Csodálatát Veleneze zászlajának,

S a szent atyát, ki legfőbb *úr* e földön,

Azért rettetgetém meg, hogy hazámban

Az *ábrándos szabadság betegétől*

Ne birjam megőrizni trónomat?

(Átv teszi és átadja a kardot.)

Im itt a kardom! Használd *ellenem!*
 A mérközéstől nem fél Gradenigo!
 Czélod nemes, s nem az-e az enyém?
 Ám válaszs más utat, mint az enyém,
 Lehet, hogy végül majd találkozunk!
 Lovag vagy, bátor és szeplőtelen,
 A nemesség virága, büszkesége!
Ez menti tettem s elhatározásom . . .
 Nyugton hajtom párnára a fejem,
 Mig Tiepolo támad ellenem!

Nem furesa egy zsarnok? De még furesább a szabadsághős, ki vele szemben áll:

Tiepolo (ki eddig csodálkozva nézte):

Nagy Gradenigo! *Vér ne undokítsa*
E kardot, mely tenkezedből enyém most,
 Csak a hazának ellensége!
 Kit szabadon választott meg a nép,
A doge éltét órom —

Gradenigo (mohón) Esküszöl?

Tiepolo Orgyilkos Tiepolo nemzetében

Nem támadt soha még. Im, esküszöm!

Erre Gradenigo szabadon bocsátja Tiepolót. — Mit várhatunk ezen expositió után? A doge nem zsarnok: okos politikus és egy kissé sentimentális; Tiepolo pedig egy szép frázis kedvéért elfelejti, a mi élete főczélja, hazája szabadságát, a mint ő azt felfogja. Egyszersmind esküszik, hogy a dogét nem fogja *mint orgyilkos meggyilkolni*. Kell az ilyenre még esküdni is?

Most megindul a chaosz. Nem vázolom Tiepolo félig érthetetlen, félig nevelésügyi viszonyát Violantéhoz, kiről feltételezni képes, hogy azt a kiállhatatlan aljas Carlót szereti, — sem Carlónak még sokkal képtelenebb viszonyát Brigittához, választott menyasszonyához, és Violantéhez, kit szenvedélyesen szeret, — sem Violante megfoghatatlan észjárását, ki Tiepolót imádja, terveit pedig elárulja a gyűlölt Carlónak. E confus viszonyokból úgy sem következik semmi lényeges. Lássuk Tiepolo szereplését. Tudjuk, mert a szerző folyton ismétli, hogy Gradenigo nagy zsarnok. Közvetlenül a fennebbi sentimentális alku után Tiepolo rögtön újra összeül társaival, és tovább főzik az összeesküvést. Az elégedetlenek most azt követelik, hogy Ferrarát vissza kell adni a pápának, — Gradenigo ellenzi, — az összeesküdtek ujjongnak, mert „most övök a tér.“ Ez a második felvonás tartalma. Megjegyzem, hogy a ferrarai ügy merő státusactió; helyes-e a doge felfogása, nem-e, az olvasó nem tudja megmondani, — bár a pápai nuntius sajtószertű beavatkozása miatt hajlandó a doge felfogását helyesnek tekinteni. Hogyan válaszszon az ellentétes pártok közt, ha nem látja világosan, hogy melyik félnek van igaza? E kérdésben is esupa köd marad minden.

A harmadik felvonásban kitör a lázadás, melyben utóbb a doge is elesik. Tiepolo már nem tudja, hogy mit beszél, teljesen elmerül a phrásisban:

Óh te akartad így, örök szabadság!
 Im fölvirrad napod! Lángözöne
 Vaksággal sujtja elleneidet
 S megvilágítja híveidnek útját . . .
 Óh meddig vártalak! Rabszolga módra
 Epedett lelkem, *mocczanni se merce. (?)*
 A démon, a ki az egekbe tör fel
 S az örök üdvöt elrabolja titkon:
 Nem érdemel sujtólóbb büntetést,
 Mint én szenvedtem, míg ez óra eljött!
 Im dobzódhatok végre! — Óh mi kék!
 S ki minden bűn között *az árulást*
Gyűlölttem legjobban, im *társamul*
 Ezt fogadom s *a zsarnokot ledöntöm!*

Csak azért idézem e verseket, hogy a tek. Akadémia is méltányolhassa a továbbiakat. A zendülés kitör, — és Tiepolo, ki arra a vádra, hogy lázadó, azt mondja:

Lázadó én? . . . Ám jó, *hát az leszünk*
Mindnyájan, kik hazánk üdvét akarjuk —

Tiepolo, a ki nagylelkűen megmenti és szabadon bocsátja Gradenigót, midőn ez merész elhatározással az összeesküdték közt megjelen, — Tiepolo egyszerre kezd declamálni:

Hah! átkos Gradenigo, hány halált
 Róttál reám a kegyelem szavával? —

elhagyja társait, ledöfi lelkes sógorát, tönkre teszi egész pártját, trónra segíti az elvetemedett Carlót s elvérzik e leggyűlöltebb ellenfele keze alatt. És ezt miért? Talán mert Gradenigónak esküvel fogadta, hogy nem gyilkolja meg? Hiszen nem ő gyilkolta meg! Vagy, mint sógora, az ifju Zeno sejtette:

Hogy föllengző szíve a félúton
 Majd visszadöbben a nagy tett előtt, —

vagy mert megutálta a szabadságharez kinövéseit, mint maga mondja:

Nem harcolhatok többé veletek!
 Utálom már Velence szabadságát,
 Míg gyujtogatók serege vívja ki!

Nem, nem ez okokból hanyatlik és pusztul el, hanem mert maga sem tudja, hogy mit akar. Az utolsó felvonásban csupa pose és csupa rhetoricus sallang:

Megszegtem a dogénak esküjét, —

declamálja elkeseredetten, pedig nem is igaz!

Tiepolo romanticus ábrándozó, holdkóros declamátor; ily alakra tragédiát építeni nem lehet. Meglehet, hogy a szerzőnek a hős egészen másképp állt szeme előtt, hogy Tiepolót, a szabadságért rajongó népkegyenczet összeütközésbe akarta hozni

a dogéval, kinek, hivatásával ellentétes ígéretet tesz ; hogy kényszerűségből akarta a nép jogaiért való küzdelembe ragadtatni, melyben feltámadó lelkiismerete tépelődésbe s ingadozásba viszi, mely utóbb bukását okozza ; lehet, hogy a szerző ezt akarta, — az bizonyos, hogy e törekvése nem sikerült, mert darabja alapján el van tévesztve.

De nemcsak a hős és fátuma nem sikerült, el vannak tévesztve a mellékalakok is, melyek ép oly ellenmondásosak és ködösek, mint Tiepolo maga. A nagyszerű sceneria, melyre a szerző törekedett, a lendületes, bár itt-ott dagályos és homályos nyelv, a folyékony verselés, a félreismerhetetlen bonyolítási és jelenetelési ügyesség, — mind ez természetesen nem segít a darab hiányain, melyek közül hadd említsem fel végül még azt is, hogy a cselekvény a IV. felvonással teljesen be van fejezve s így az V. felvonás csak szükségtelen szöbeszéd.

E darabnál minden tekintetben magasabban áll az utolsó mű, melyről még szólnom kell, a XXXVII. számú *Nora*, dráma négy felvonásban. Ezt nemcsak ügyes és gyakorlott, ezt kétségtelenül jeles tehetségű író írta. Technikája biztos, bár nem kifogástalan ; nyelve és verselése többnyire igen szép ; színyszerűsége pedig, — mely annyira megy, hogy az egyes alakokban a nemzeti színház kiválóbb művészeire ismerhetni, kiknek száma vannak, — nem közönséges theatrálisus erőre vall. Kötelességem röviden indokolni, hogy ezt a sok tekintetben kiváló munkát mért nem tartotta a bíráló-bizottság többsége a jutalomra érdemesnek.

Bécsben vagyunk a XVIII. század elején, a szatmári béke megkötése után. Az osztrák kormány nagy ünnepeket rendez a magyarok tiszteletére, kiket minden módon megnyerni, Bécshez lánczolni óhajt. Tíz napja, hogy a pozsonyi országgyűlésnek egy küldöttsége Bécsben van s ennek tiszteletére rendezte Szinzendorf miniszter azt az udvari ünnepet is, melyvel a darab cselekvénye megindul.

Nora a parvenu Morgan leánya, ki tábori szállítóból gazdagsága alapján nemesember és udvarképes lett. A leány nemcsak nagyon szép, hanem egyszersmind felekölt szellemű, nemes érzésű, büszke és igen eszes. Rosszúl érzi magát az udvar légkörében ; bántja őt, hogy ide nem tartozó tolakodónak nézik.

Roland, Albano hercege, katonatiszt a császári seregben, szereti Norát ; épen most vallotta be neki szerelmét és kéri :

Igérd meg, Nora, hogy nem távozol,
S kihallgatsz még ma este e helyen.
Addig mentem már, hogy a folytatást
Holnapra sem szabad halasztanom,
Hogy megalázó ne legyen reád.

E „folytatás“, mint egy későbbi párbeszédéből megtudjuk, Roland következő kérése :

Hallgass szavamra, Nora, és kövess !
Tudom jól, hogy családom büszkeségét
Egy könnyen meg nem törhetem. Nem is
Várok reá, — nem, — daczolok vele.
Kövess engem, s titokban, messze innen
Légy hitvesemmé.

Nora nem ellenzi Roland tervét s még az nap este akarnak távozni. Mielőtt

ezt elhatározzák, Szerémi, a magyar küldöttség legjelesebb tagja is szerelmet vall Norának, de ez alig hallgat rá, s Szerémi később akar eljönni a leány válaszáért.

Nemsokára megtudjuk, hogy Roland nővére, Lujza, hevesen ellenzi testvére viszonyát a parvenu leányával, mi a két nő közt heves szóvitára vezet, melynek az épen fellépő Roland azzal vet véget, hogy Norát menyasszonyának jelenti ki.

Lujza. Őh ezt a perczet nem felejttem el.

Sinzen Dorf (melléje lépve). Ne félj, hercegnő, én is itt vagyok :

Más vőlegénynek szántam én e lányt.

Evvel végződik az első felvonás. Hosszúra nyúlt, egy kissé üres és még nem is teljes expositió, melyet a genreszerű alakok szereplése nem tesz tartalmasabbá vagy drámaibbá. Az első két felvonás összefoglalása bizonyára előnyére válnék a darabnak.

A második felvonás ugyanaz nap este játszik, az erdő szélén, hol Roland találkozni kíván Norával, hogy megszöktesse. Az egész udvari társaság vadászatra készen együtt van. Szerémi társai észreveszik, hogy az ifjú vitéz szerelmes, s az egyik gúnyolódik, hogy „a Szerémiek utolsó ivadéka beleházasodik az udvarba“, mire Szerémi a következő dagályos szóhalmazban tör ki:

Hallgassatok, szentségtelen kezek
Ne bolygassák édes szent titkomat !
Hallgassatok, vagy elfeledhetem
Mi köt hozzátok s oly hosszúra gyúl
Lelkem, *hogy szétperzselnek lángjai.*
Mit tudjátok ti, mily nagy, mily nemes
Ez érzelem, mely áthatá egész
Valómat és egygyé lett életemmel ?
Mit tudjátok, mivé tesz, mire visz,
Mily küzdelemre ád erőt szívemnek ?
Mint vágyom harczra kelni a világgal,
Párbajra hírní ármányt és hatalmat,
S a balítélet ádáz szörnyeit!
S ha ellenem fordítaná az ég
A hit megszentelt szörnyű fegyverét :
Az ős titánok lelke szállna meg,
És harczra hívnám az eget magát . . .

És ez mind azért, mert jó magyar társainak nem tetszik a német frigy ! És Szerémi még egy szót sem hallott Nora ajkairól, és nem is sejtheti, viszonzozza-e Morgan leányá érzelmait !

No de nézzük a szavak után a tetteket. Sinzen Dorf megtudja, hogy Nora Rolandot szereti és hogy Szerémi Noráért lelkesedik. A mód, a mint ezt megtudja, elég primitív, és kár azt oly terjedelmesen és lépésről lépésre a közönséggel megértetni. Elhinnők, hogy a hatalmas miniszter ezeket az ártatlan titkokat megtudhatja, ha nem is látnók a titkos rendőrség főnökét és még két titkos rendőrt oly szakismerettel forogni, hallgatódzni, kombinálni stb., a mi mind nagyon unalmas, mert teljesen nélkülözhető.

Sinzendorf elhatározta, hogy Nora Szerémi neje legyen; így véli ezt a gazdag és tekintélyes magyar urat az udvarhoz lánczollhatni. Nora atya természetesen meghunyászkodik ura parancsa előtt, s Sinzendorf most elküldi Rolandot, Eugen savoyai herezeghez Belgrádba, azon ürügy alatt, hogy fontos sürgönyt kell a fővezérnek átadnia. E pillanatban kell indulnia:

Sürgős a parancs,
Egy percznyi késés nagy veszély lehet.
E fontos küldetésre tégedet
Választ a császár: benned van bizalma.
Roland. Egy órát, fél órát engedj uram!
Sinz. Ha a császár parancsol, nem szabad
A katonának alkudoznia.
Indulj!
Rol. Éltemnek boldogsága függ
E pár rövidke percztől.
Sinz. Katona
Számára más boldogság nem lehet, mint
Ura parancsát teljesíteni.
Indulj!
Rol. Minden csepp vérem, életem
Császáromé, de nem becsüiletem.
A becsület kívánja, hogy rövid
Időre még maradjak.
Sinz. Mit jelent ez?
Csatába, harcmezőre küldelek,
S te itt maradsz — a becsület nevében?
A katona számára harcmezőn
Virul a becsület s nem udvari
Bálokban, s a ki másutt keresi,
Vagy szökevény vagy gyáva a neve.
Rol. Elég, uram, megyek.
Sinz. És ne feledd:
E percztől fogva szolgálatban állsz.
Magánügyet végezned nem szabad.

Ez utolsó mondat mutatja, mily felelszígázott és erőszakolt praemissákon nyugszik az egész darab.

Roland mégis végez magánügyet. Levelet ír Norának s Wratislavra, a német lovagrend komthurjára, bizza. Ez a komthur ízetlen alak. Egész nap hódít ősz fejével s pontosan feljegyzi platonicus hódításait jegyzőkönyvébe, melyet minduntalan elővesz. Már az első felvonásban is sokat beszél és jár ki-be; de mivel teljesen szüükségtelen butor, eddig mellőztem. Most először lép actióba. Wratislav átveszi a levelet, de mivel Sinzendorf úgy parancsolja, nem adja át Norának, hanem magánál tartja. Nem világos, hogy a német lovagrend komthurja mért amilyen engedelmes a bécsi miniszter iránt, hogy lovag és komthur létére ily könnyen szószegővé válik; de e kis bajon könnyen segíthetni. Más kérdés az, lehet-e egy megrázó tragédiát ily olesó és könnyű vigjátéki motívumra építeni?

Most fellép Nora s egy bokor mellé rejtőzik, mert Wratislav és Lujza erre mennek a vadásztársaság után. Itt meghallja nagy meglepetésére, valamint Lujza is nem kisebb meglepetéssel hallja, hogy Roland elutazott.

Lujza. Elutazott? Hová?

Wrat. Azt — nem tudom —

Azaz titok . . . Csupán csak azt az egyet
Szabad megvallanom, hogy Magyarország
Felé vágat már . . .

Lujza. Távozott, s nem is

Vett búcsut tőlem . .

Wrat. Sietett nagyon.

Nora tehát hallja, hogy Roland rögtön elutazott, nővérétől sem véve búcsút, oly sietős volt útja. De, úgy látszik, ez eszébe sem jut a fenkölt szellemű, eszes leánynak, mert előlépve, hevesen kikel:

Mit várok még? Itéletem ki van

Már mondva: *megret, elhagyott.*

Játszott szívemmel, játszott s eldobá,

Aztán kaczagva taposott reá.

Szerelmet kért, hogy *megmutassa, mily*

Silány előtte, mint nem kell neki . . .

Oh szégyen! megalázás!

Stb. stb. két lapon keresztül. Indokolt ez a kitörés? indokolt ez az egész észjárás? Még egy óra előtt ideálja volt Roland, nem győzi nemességét, jelességét magasztalni; még e percben is őriútnak nevezi kételkedését; most pedig azt hallja, hogy Rolandnak oly sietve kellett elutaznia, hogy testvérétől sem vehetett búcsút, s ime, miket nem tesz fel róla!

De Nora még tovább megy. Atyja jön, ki Sinzendornak megígérte, hogy Szerémi érdekében fog hatni leányára.

Nora. Hagyj el, hagyj el! Nem tudok

Szemedbe nézni . . . Oh! *a megalázás*

Pirját ne kívánd látni arczomon . . .

Morg. Tudom, elutazott! *Szégyen, czudarság!*

És ez herczegnek mondja még magát!

Mért nincs most itt! Majd adnék én neki!

Igy megesal, így csuffá tesz, így elárul . . .

Még én is érzem ezt a megalázást —

Hát még te, oh szegény, szegény leány!

Nora. Hát még én!

Morg. És az udvar . . . Borzadok

Ha erre gondolok . . . Mily gúny, nevetség!

Morgan kedvezőnek tekintí a helyzetet és emlékezteti leányát, hogy Szerémi is megkérte kezét:

Roppant szerencse ez . . .

El fog nímúlni minden rágalom,

S te magasabban hordhatod fejed . . .

Nem érhet gúny, tisztán fog állani
 Jó hired és neved. *Lesz a ki védjen,*
Lesz a ki megbosszuljon!

Nora (kiegyenesedik, szilajon): *Bosszú! Ah!*
Lesz bosszulóm!

Morgan fel akarja használni a kedvező percet és elmegy Szerémiért, Nora pedig folytatja:

A bosszú! Ah, mily új, sötét világot
Tárt föl szívemben ez a szó! Vadúl
Szángold a vér erebben, mintha minden
Cseppjét tüzes korbáccsal hajtának
Sikoltozó, szilaj kísértetek . . .
Oh mily sötét az ég, mily fekete
Felhők borulnak rám minden felől . . .
A villám fénye ad már csak világot . . .
Ott, ott, hasítsd ketté a fellegeket
Sűrű palástját! — sujts le, sujts le, villám,
Bosszú villáma, adj fényt éjszakámba!

Mielőtt Szerémi megérkezik, még egy nem épen indokolatlan, de ok nélkül túlzott jelenetnek kellemetlen kelyhét kell kitűritenünk. Lujza jön, hogy megköszönje Norának, ha ő küldte el Lorandot. Lujza észbeli állapota nincsen sehol pontosabban körülírva, de ez a gondolat igazán felséges, főleg a két nő közt előbb lefolyt szenvedélyes jelenet után, és még sajátságosabb, midőn Lujza megígéri Norának, hogy titkát nem fogja elárulni:

Felindulásod, könyed, panaszod
Csalódásodnak árulója ne
 Legyen. *Megőrzöm titkodat, ne félj.*
S ha bárművő panaszra van okod,
 Családunk minden kárpótlásra kész —

a mi prózában amnyit is tehet, hogy Albanóék elvállalják egy netaláni gyermekágy költségeit!

De ez egy hercezkisasszony részéről mégis túlságos tájékozottság volna. Bajos megérteni, hogy Lujza mit akar mondani; de Nora, úgy látszik, szintén célzásnak értve a mondottakat, iszonyu sértésnek veszi azokat a szavakat, és a legnagyobb felindulással utasítja vissza e szükségtelen infámiát, sőt most már az egész Albano-családot gyűlöletével s *bosszújával* fenyegeti. Lujza örültnek nézi s távozik, Nora pedig ismét szegényével tépelődik:

Itt, itt az égő bélyeg homlokom
 Felett, szívemben gyűlölet, halál,
S nincs senki, a ki bosszút álljon értem —
Nincs senki, senki —
 (Észreveszi Szerémit, a ki jön.)

Áh! lesz bosszulóm!

És Szerémihez fordulva:

Azt mondtad, hogy szeretsz. Felelj, uram,
Oly nagy szerelmed, oly igaz, hogy érte
Mindenre kész vagy?

Szerémi.

Ah! Szerelmedért

Bármily nagy áldozatra kész vagyok.

Szeretsz hát Nora?

Nora. (magán kívül)

A tied vagyok!

Vége a második felvonásnak és az *egész* expositiónak. Ez utóbbi, mint látni való, a drámának majdnem teljes felét foglalja el. Ez bizonyára nagy baj, melyen azonban a szerző könnyen segíthet. Nehezebben fog segíthetni az expositió két főelemén: a levél intrikáján és Nora bosszúvágyán. Az első, mint már említettem, vígjátéki motívum, még pedig igen elesévelt, gyarló motívum, mely itt még azon felül oly erőszakolt előfeltételeken nyugszik, hogy az egész épület a kártyafláz hatását teszi az olvasóra.

Es Nora bosszúja! Mit akar ő megbosszúlni? és hogyan akar bosszút állani? A *férj* büntesse meg a szeretőt, hogy szerelme ideálját *ő reá* hagyta? Ez valóban nevezetes észjárás, no de szerencsére csak szóvirág; de szóvirág, mely megbosszúlja magát. Az olvasó ugyanis Nora valami tettét várja, mely bosszúja sugallatából származzék, de sem ilyen, sem más tette nem következik.

A harmadik felvonás fényes teremben játszik, Szerémi palotájában. Ez a terem arról nevezetes, hogy itt az emberek minden géne nélkül járnak ki-be, a kire épen a szerzőnek szüksége van. Régen olvastam darabot, melyben a fellépések indokolása oly gyenge volna.

A függöny felgördültekor a nászmenet visszajön a templomból, és a mellékterembe megy. A rendőrfőnök jelenti a miniszternek, hogy Roland visszatért. Sinzendorf fel sem veszi, hogy a herezeg szökevény lett, és egyáltalában nem tart tőle; „Nemes, lovagias férfi, meghajol a császár akarata előtt.“ Ennek a miniszternek az észbeli állapota is kétséges; az nem jut eszébe, hogy most az ő intrikája kistül s eshetőleg neki is lehet egy kis baja. A IV. felvonásban különben még sokkal különösebben viseli magát.

Végre mind távoznak. Nora belép, lelke nem bírja tovább; összeroskad; egy pillanatra pihenni kíván, — igen boldogtalan, de a bosszúról teljesen megfeledkezett, pedig Rolandra gondol:

Te tetted ezt, te, — kit szeretni tudtam!

Hol vagy, Roland? Jer, lásd, mivé tevél!

Mért nem jössz hát élvezni művedet?

Oh mint gyűlöllek! Mért nem vághatom

Arczodba boldogságomat . . .! Haha! . . .

Felugrik, földre vonja az erkélyre vezető függőnyt, hogy friss levegőt szívhasson, — onnan dült arczczal elébe lép Roland. Nora rémülten sikolt, utóbb hangosan és hevesen szól, de a mellékteremben nem hallanak semmit — illetőleg csak azt, a mire a szerzőnek szüksége van, — és nem is nélkülözik a nap hőjét, a fiatal asszonyt, ki egy pillanatra kijött s egy pár órát tölt fényes társaságától távol.

A Nora és Roland közti jelenet tartalmát mindenki sejtheti. A szenvedélyes szemrehányások mindkét oldalról érik egymást, míg egyszerre nagyon is prózaivá válik a helyzet. „Hol a levél, melyet küldöttem?“ kérdi Roland. Persze Nora nem kapott levelet. Erre Roland felkiált: „Hol van Wratislav?“ — és ime, ezt már

meghallja Wratislav a melléktéremben. A szükséges felvilágosítás után Nora visszautasítja s elküldi a szenvedélyesen kitörő Rolandot, mert ő már másé, és Roland megy, de megígéri, hogy visszatér.

Most belép Maróthy, Szerémi honfi- s követtársa, és itt egy szép jelenet következik, melyben a magyar úr sejteti Norával, hogy tud titkáról. De ő is elmegy; végre a férj is észreveszi, hogy nejét már vagy egy óra óta nem látta s egy-szersmind tudatja vele, hogy az egész nagy társaság már eltávozott! Erre szobájába kíséri anyját. Nora magára marad, Rolandról ábrándozva. — Ez megjelen és újra magához hódítja Norát. Épen midőn szökni akarnak, jön Szerémi vissza. A férj párbajra indul Rolanddal s megöli. A haldokló elmondta neki, hogy boldogtalanságuk ármány műve. Rendőrök keresik Roland gyilkosát; Szerémi megvallja, hogy ő ölte meg. Saját követelésére elviszik. Nora elájul. A 3-ik felvonás vége.

Még csak néhány szót. A IV. felvonás a császári palota egy termében játszik, mely abban a tekintetben szakasztott mása a harmadik felvonásbeli terem-nek, hogy itt is minden képzelhető dolog történik s az emberek oly otthoniasan járnak ki-be, mint a szerző jónak találja. Szerémi az államtanács előtt áll s kijelenti, hogy Rolandot azért ölte meg párbajban, mert az hazáját és nemzetét ócsárolta. A lotharingiai herceg, a császár helyettese, e nyilatkozatból hazaárulást s felségsértést magyaráz ki, és az államtanács, Nádasdy esetére hivatkozva, halálra ítéli a magyar országgyűlés követét! Nora, e határozatról értesülve, természetesen megvallja a lotharingiai hercegnek a párbaj igazí okát. Szerémi visszanyeri szabadságát, Nora pedig mérget vesz és meghal.

Nora tragikuna helyes felfogáson alapsúl. Bosszút szonjazva lesz Szerémi nejévé; később megtudja, hogy Roland ártatlan, de akkor már késő, nem teheti többé elhamarkodott lépését jóvá. Roland halálát is ő okozza, bár nem szándékosan, mert az albanói hercegen a férj, háza megsértett becsülete miatt, vesz bosszút. Nora vétett szerelme ellen s felidézte bizalmatlanságával annak halálát, a kit szeretett; férjét nem szereti s azonkívül még homályt hoz nevének becsületére. Szerémi keresi a halált, hogy házának és nejének becsületét megmentse. Ily körülmények közt Nora nem maradhat életben. Férjét nem szereti, de meggyilkolni nem akarhatja. Vallomást tesz tehát a császár helyettese előtt és véget vet önhibájából eltévesztett életének. A cselekvény szála erős csomóba fűződik össze — csak kár és hiba, hogy ez nem történik mindig biztos alapon és meggyőző okokkal.

A tragikus sors, mely e drámában három nemes és jeles alak végromlását okozza, — mert Szerémi sem szenved kevesebbet, mint a kiket a halál megszabadított boldogtalanságuktól, — e megrázó sors egy gyenge vígjátéki motívumon — az át nem adott levélen — és egy szenvedélyes leány képtelen bosszúvágyán nyugszik, mely bosszúvágy elalszik, még mielőtt igazán felébredt és ezélt talált volna, — és a költő, ki e főmotívumot teljesen elejti, mégis azt követeli tőlünk, hogy Nora lelketlen, öngyilkos elhatározását, melylyel t. i. Szerémi nejévé lesz, e bosszúvágygyal indokoltnak tekintsük. A cselekvény ez első része, az esküvőig, gyökeres módosításokat igényel, — főleg e résznek gyengéi kényszerítették a bizottság többségét arra, hogy a „Nora“ szerzőjétől a jutalmat megtagadja.

Mert többi kifogásaink *ezekkel* szemben alárendeltebb jelentőségűek.

A szerző általában könnyen bánik el a motivációval s a valószínűség igényeivel. A harmadik felvonást már említettem. Az ifju asszony távol férjétől

s vendégeitől tölti az egész estét a palota egy szalonjában. Itt a legmeggrázóbb jelenetek folynak le: sikoltozás és hangos szenvedélyes támadások, de a szomszéd teremben nem hallanak semmit. Csak midőn a szerzőnek Wratislavra szüksége van, ez rögtön meghallja nevét és megjelen. Oly jeles tehetség, milyennek e mű szerzőjét tekintenünk kell, jobban indokolhatná személyeinek megjelenését és távozását.

Az indoklás helyenkénti lazasága szüli a valószínűtlenségeket, melyek nem csekély számúak s elég súlyosak. Csak a két főmomentumot emelem ki. Roland elutazásától az esküvőig húsz nap telik el: Roland megtudja a bécsi dolgokat — Belgrádban, és Nora nem tudhatná meg, hogy kedvese a fővezér táborában van? hogy a császár küldte oda fontos sürgönyvel? És Roland egy sort sem ír a táborból Norájának? . . . Nem sokkal indokoltabb Szerémi halálos ítélete, — ha nem is reflektálunk arra, hogy az ifjú a magyar országgyűlés követé s hogy Bécsben minden törekvés oda van irányozva, hogy a magyarokat kien-geszteljék, megnyugtassák, megnyerjék. A lotharingiai herceg kérdezi Szerémitől, ő ölte-e meg Rolandot, mire az igemmel válaszol s hozzá teszi, tettének védel-mezésére:

Csak egy szavam van: gyilkos nem vagyok
Nemes lovaghareg volt a viadal,
A melyre szálltunk — fegyver fegyver ellen —
S az isten ítelt köztiünk.

Herceg. Mást nem is

Tudnék föltenni rólad, mint nemes,
Nyílt viadalt. De így is szörnyű tett ez,
S nagy és rettentő ok lehet csupán,
Mely legalább megmagyarázza, ha
Nem is enyhíti —

mert a törvény „szigoruan tilt minden párcsatát“. Mi volt az a nagy és rettentő ok? Mit vétett Roland?

Szerémi. Hazámnak ellensége volt,
Szabadságát gyűlölte, szent joga
Ellen esatázott —

és alább: Beeszmérelé szabadságát s jogát
A népnek, melyhez én is tartozom.

A lotharingiai herceg, kit Sinzendorf bölcs politikájában úgy látszik, teljesen mellőzött, bár a miniszter fönn maga hivatkozik a császár akaratára: a magyar főúrnak ezen vallomásából elég erőszakosan — a mi pedig nem lehet czélja — pártütést és felségstértést olvas ki, és az államtanács nyomban halálra ítéli Szerémit. Teljesen megfoghatatlan Sinzendorf magatartása, a ki az egész ármányt szötte, ki rendőreitől is pontosan tud mindent, ezen tárgyalás alkalmával pedig felkiált: „Megfoghatatlan rejtély!“ Nem valószínű, mert nem is volna helyes, hogy a szerző az osztrák minisztert szándékosan bárgyúnak akarta rajzolni; de ekkor egész eljárása e IV. felvonásban „megfoghatatlan rejtély.“

De legyen elég a kifogásokból, mert csakis ilyeneket hoztam fel eddig; — hiszen első sorban indokolnom kellett a bizottság eljárását, mely nemcsak viszony-

lag legjobbnak, de magában véve is igen figyelemre méltónak találta e művet, és mégis kénytelen volt, három szavazattal kettő ellenében, a jutalmat megtagadni tőle. „Nora“ egy kiváló tehetségnek kissé elhamarkodott műve, — de minden részében erős drámai és igen gyakorlott írói tehetség terméke. Nyelve és verselése — néhány dagályosabb helyet nem tekintve — igen szép, compositiója az érintett gyengéken kívül nagyon ügyes; néhány jelenete, főleg a Nora és Roland köztiek, Maróthy érintett epizódja, Szerémi anyjának mellékes jelenetei sikerültek. Az államtanács ülése hatásos kép. A jellemzés egy kissé chablonszerű, főleg a főalakoké; de Nora atyja is csak a tipikus parvenu. Wratislav izetlen torzkép; de Szerémi két társa igen sikerülten személyesítik a magyar pártok magatartását a bécsi udvarral szemben. A bizottság kisebbsége a darab különös érdemeitől a kort is tekintette, melyben játszik s a bizottság többsége is kíváncsian találja, hogy a dráma- és regényírók figyelme hazánk múlt századi történetének érdekes eseményei felé forduljon. *Nora* azonban mégis annyiban nagyon laza összefüggésben van ama korral, a mennyiben sem Nora, sem Roland, sem Szerémi nem tudnak Sinzendorf tervéről. Sorsuk e korlátolt ember mesterkedésének a műve; ők magok nem is sejtik államboldogító politikáját. Egészen másképen állna a dolog, ha a főszereplők egyike vagy másika a kérdéssé állami raisonból cselekednék; ekkor a politikai eszme, mely most csak a külsőleges ármány alapját képezi, a drámai összetükközés egyik forrásává válnék, s a dráma cselekvénye a kor szellemét tükröztetné vissza.

Nora talán mostani alakjában is tetszenék az úgynevezett nagy közönségnek, melyet a legújabb francia drámának bámulatos technika és szellemtől szikrázó dialogus által kitűnő termékei rég elszoktattak attól, hogy a színműben józan indokolást és egységes jellemzést keressen. De a színi siker nem bizonyítéka a drámai értéknek, és e mű szerzője, úgy látszik, többre törekszik, mint múlt színi hatásra; — ezt következtetjük legalább azon tényből, hogy művét elküldte a Karátsonyi-pályázatra, mely hála nemes alapítójának, nem hozhatja az ország legelső tudományos testületét azon szomorú helyzetbe, hogy eshetőleg egy aesthetikai és logikai beszámítás alá nem eső rimes balletszöveget jutalommal kell kitüntetnie. — A Karátsonyi-pályázat „drámai, színi és nyelvi tekintetben becses és így kitüntetésre méltó“ terméket követel, azaz oly művet, mely drámai irodalmunknak igazi gazdagodását jelölje. És ez helyesen van így. Hadd legyen legalább egy forumunk, mely a drámai költészet terén, minden melléktekintet nélkül, egyedül a művészet magasabb mértékét alkalmazza. Nem merjük remélni, de legalább őszintén kívánjuk, hogy legyen meg idővel az az áldásos hatása, melyet tőle várunk: egy oldalról serkentse tehetségesebb drámaíróinkat, a repertoire napi szükségének hasznos és érdemes kielégítése mellett, legalább egyszer-más-szor arra, hogy erejüket a legmagasabb czélok elérésére fokozzák s központosítsák, — más oldalról pedig riaszssa vissza a mind nagyobb tömegben tolatkodó hivatlanok seregét, kik végre is be fogják látni, hogy ezen a pályázaton hiába pazarolják a másolás költségeit.

A *Nora* című dráma, mai alakjában, minden kiváló tulajdonsága mellett, melyet örömeist elismerünk, mégis fogyatékosabb munka, semhogy a Karátsonyi-jutalom igényeinek megfeleljen. A bíráló bizottság azért tisztelettel kéri a tek. Akadémiát, méltóztassék elhatározni, hogy a Karátsonyi-díj ez alkalommal nem adatik ki.

A pályadíj ki nem adása az Ügyrend 116. §-a értelmében elhatároztatik.

94. A jelígés levelek elégetésére Hunfalvy Pál r. és Heinrich Gusztáv l. tagok kéretnek fül, a kik még az ülés folyamán jelentik, hogy megbízatásukban eljárak.

95. Főtitkár bejelenti, hogy a Péczely-pályázatra (nyomtatásban vagy kéziratban benyújtott, de színpadon előadott magyar történelmi színmű) a következő pályaművek érkeztek márczius 31-ig, mint záros hatánapig:

I. Bartók Lajostól: *Kendi Margit*. Történeti dráma öt felvonásban.

II. *Julia*. Történeti tragédia három felvonásban, jelígés levéllel.

III. *Titok és áldozat*. Színmű három felvonásban, jelígés levéllel.

Az I. számú, nyomtatásban benyújtott pályamű, szabályszerű megbírlás végett az I. osztályhoz tétetik át; a II. és III. számú pályaművek ellenben, mivel szerzőik nem igazolták, hogy színműveik valamely színpadon előadattak, pályázatra nem boesáthatók, és a szerzőknek, kellő igazolás után, visszaadni határoztatnak.

96. Főtitkár jelenti, hogy a Lukács-pályázatra (Kazinczy élete) márczius 31-ig dr. Bayer Ferencz löcsei tanártól érkezett be ajánlat és tervrajz. Áttétetik az I. osztályhoz.

97. Gróf Széchenyi Béla t. tag előterjeszti, hogy a nagy nevű atyja, gróf Széchenyi István által hatóságokhoz, társulatokhoz és magánosokhoz írt levelek fogalmazatainak és másolatainak hét ívrétű kötetbe foglalt gyűjteményét a M. T. Akadémiának megőrzés és irodalmi értékesítés végett ajándékkul átnyújtja.

Az Akadémia, a nagybecsű adományért gr. Széchenyi Béla t. tagnak hálás köszönetét nyilvánítja, a gyűjteményt levéltárában való kegyeletes megőrzés végett átteszi, és azt a gr. Széchenyi István munkái kiadásában felhasználás végett, maga idején, az ezen munka vezetésére kiküldött bizottság rendelkezésére boesátja.

Tizenhatodik akadémiai ülés.

Az I. osztály negyedik ülése.

1884. márczius 31.

Hunfalvy Pál r. t. és helyettes elnök elnöklése alatt.

9. Dr. Asbóth Oszkár, mint vendég felolvassa „A szlávok és a magyar keresztény terminologia” című értekezését.

Kivonatban így:

Történetirőink kiváló szerepet tulajdonítanak a cseheknek a magyarok keresztény hitre való térítése körül. A nyelvész itt ott e szerep egyes apróbb vonásait is kiolvashatja még a magyar nyelvben lerakott emlékekből, a meghonosodott szláv szókából. Mégis megjegyzendő, hogy nem a *cseh* nyelv hatása szól ezekből a szókából, hanem az általános egyházi szláv nyelv, az úgynevezett ószlovén nyelv. Ez magyarázatot talán abban leli, hogy a csehek akkor szintén az

ószlovén nyelvet használták az egyházban, a mire különben is több jel látszik mutatni. De más módon is kimagyarázható ez a körülmény. A csehek talán csak a főbb papi állásokat viselték — a cseh eredetű Asztrik, első (esztergomi) érsek volt — az alsó papság a szlovének közül került ki, a kik tudtak magyarul is, megértették a cseh téri-töket is, tehát nagyon alkalmas közvetítők voltak.

A szláv hatás nagysága kitetszik abból, hogy a következő egyházi kifejezések ószlovén eredetre mutatnak: kereszt (ószlovén *krzstz*), keresztény (ószl. *krstijanž*), koma (ószl. *kumž*), pogány (ószl. *poganž*), eretnek (ószl. *eretznikž*), malaszt, halotti beszédben milost (ószl. *milostž*), hála (ószl. *hvala*), oltár (ószl. *oltárž*), szent (ószl. *soctž*), angyal (ószl. *andjelž*), pap (ószl. *popž*), barát. HB. brat (ószl. *bratž*), [kápa ószl. *kapa* és] pilis (ószl. plēs), apát (ószl. *opatz*), apáca (ószl. *opatica*), [író-]deák (ószl. *dijakž*), kanonok (ószl. *kanonikž*), prépost (ószl. *prépositz*), püspök (ószl. *piskupž*), zsoltos (ószl. *sluzsba*), vécsernye (ószl. *vecernja*), veternye (ószl. *utrsuja*), (zsoltár újszlóvén *žoltar*, lengyel *žoltarz*, cseh *žaltár*), karácson (ószl. *kracunž*), pünkösöd (ószl. *pinkustž*). Ide tartoznak még a hét napjainak nevei is, ha — a mi nagyon valószínű — a keresztény kultusszal együtt kerültek hozzánk, tehát szerda (ószl. *srěda*), esőtörtök (*cetvrtzkž*), péntek (ószl. *petzkž*), szombat (ószl. *sabota*).

Más kifejezésekben csak is a sajátságos észjárás mutatja még a szláv hatást, mint a következőkben: keresztelni (ószl. *krzstiti*), kereszt-név, keresztanya, keresztanya, keresztfiú, keresztleány, keresztlevél, keresztvíz (az ószlovénben *krzstz* már magában is keresztelést jelent), vízkereszt (ószl. *vodokrzstž*) feszület (ószl. *raspelo*, *propelo*), világ (ószl. *sočtž*) képmutató (ószl. *liceměrs*) húshagyó (ószl. *mesopustž*) húsvét (ószl. *vzzmž* v. ő. szerb-horvát *vazani*) olvasó (ószl. *četki* v. ő. orosz *četki*), olvasni (ószl. *cssti*, *čitati*-numerare és legere), levél (ószl. *listž* folium és *epistola*).

Maga az írás-olvasás is ezen úton került hozzánk, a mi már magában valószínű volna, hiszen ezen az úton került a többi népekhez is, de a mi még bizonyosabb lesz, ha a régi magyar helyesírást a régi cseh helyesíráshoz fogjuk. A magyar *s*-nek a többi európai nyelvek használatától eltérő hangértéke innét magyarázandó.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA É R T E S Í T Ő J E.

Tizenhetedik akadémiai ülés.

A II. osztály negyedik ülése.

1884. április 7-én.

Tóth Lőrincz r. t. elnöklése alatt.

102. Vámbéry Ármin bemutatja és magyarázatokkal kíséri Súlyom-Fekete Zsigmond ily című értekezését: *A húnok és avarok nyomai Ausztriában.*

Az értekezés és a magyarázás némely tételei ellen felszóltak Hunfalvy Pál és Torma Károly. Miután továbbá maga Vámbéry Ármin kijelenté, hogy az értekezés egyes állításait kifogásolja, és azok módosítását óhajtja, az osztály elhatározza, hogy az értekezés, a mennyiben kiadatása az Akadémia által czéloztatnék, az osztályértekezlethez utasíttassék, a szükséges módosítások kijelölése végett.

103. Fraknói Vilmos r. t. olvassa ily című értekezését: *A magyarországi pápai követek a mohácsi rész előtt.*

A magyar főpapok által megindított nagy fontosságú vállalatból, mely a vatikáni levéltár magyarországi érdekű okiratait és levelezéseit van hivatva közrebocsátani, a jövő hónapban két kötet fog megjelenni. Az egyik a mohácsi vész előtt Magyarországon működő pápai követek jelentéseit tartalmazza, 1524. aug. havától 1526. szeptemberig.

Ezen követek: Campeggio Lőrincz bibornok-legatus és Bárány Burgio Antal nuntius, a kiket VII. Kelemen pápa, kevéssel trónralépte után, bízott meg azzal a feladattal, hogy Magyarország belső bajainak orvoslásában és a törökök támadásai ellen megvédekezésében közreműködjenek.

Előadó ismertetí ezen két követ magyarországi tevékenységét. Miután életpályájuk folyamát előadta, így jellemezi egyéniségüket.

„Hivatása betöltésére mind a két pápai követ a közügy terén szerzett gazdag tapasztalást hozott magával. Ehhez a sokoldalú műveltség előnyei csatlakoztak. Mindketten *humanisták* voltak. Campeggio az írók és művészek azon köréhez tartozott, mely X. Leo udvarában az Augustusok fénykorát eleveníté föl; a távolban, súlyos felelősséggel járó tárgyalások gondjai között, római barátainak levelei és irodalmi műveik olvasásában keres üdülést. És Burgiót nem elégit ki az elismerés, melyben utasításai lelkiismeretes teljesítéseért, Sadolet a

pápa államtitkára részesíti; ambíciója: hogy ez a hírneves író egyik munkáját ajánlja neki, és ezzel nevét az irodalmi világban ismeretessé tegye.

De míg a classici műveltség szelleme áthatja őket, egyszersmind mély vallásos érzet uralma alatt állanak. Leveleik czáfolatul szolgálhatnak azon divatos állításra, mely szerint a Medici-pápák udvarában a főpapokat inkább az Olympus isteneinek, mint az egyház szenteinek cultusa foglalta volna el.

Campeggio és Burgio vallásuk egyedül üdvözítő volta és hitágazatai isteni eredete felől oly szilárd meggyőződést tápláltak, a pápaság hierarchiai állásához oly erősen ragaszkodtak, mint akár az Ágostonok és Ambrusok egy évezred előtt.

Épen ezért a Luther által megindított mozgalom jelentőségét soha sem kicsinyelik. Szorongó lélekkel követik folyamát. Az elkeseredést és gyűlöletet, mely jelentéseikben nyilatkozik, az a meggyőződés sugallja, hogy milliók örök üdvössége, és nem egyedül a római Cúria hatalmi állása forog kockán.

Az egyház egysége és épsége megmentésére minden eszközt föl akarnak használni. Az uralkodók fegyverét, az anyagi érdekek rúgóit nem haboznak igénybe venni. De a fölvilágosítás és meggyőzés eszközeire helyezik a fűsúlyt, és kellően értékesítik azt a tényezőt, mely a wittenbergi reformátor művében oly hatalmasnak bizonyodott, t. i. a könyv-sajtót. Campeggio Németország katolikus hittudósaival szoros összeköttetésben áll; könyveket irat és nyomat; e czélra soha sem kíméli a szent-szék pénzét; sőt azt javasolja a pápának, hogy a német birodalom nagyobb városaiban, tudós egyházi férfiaknak állandó fizetést rendeljen, oly kötelezettséggel, hogy a reformátorok által közreboesátandó könyvekre azonnal czáfolatot irjanak és nyomassanak.

Vallási meggyőződéseik szilárdságával erkölcsi érzésük bensősége teljes összhangzásban áll. Az egyház körében elhatalmasodott visszaélések elől nem hűnynak szemet. Ismételten hangoztatják, hogy „az egyház testét elborító sebek“ orvoslására csak egy gyógyszer van: „a vallás ügyének, az egyház méltóságának rég várt restauratiója“. Magasztalják a pápát, ki el van határozva arra, hogy a reformot keresztülviszi. Lelkesítik ezen szándék valóstítására. Javaslatokat terjesztenek eléje. És Campeggio, 1524. nyarán, a regensburgi gyűlésen, legátusi hatalmát „a clérus élete javítására“ vonatkozó statútumok megállapítására használta föl.

A magán élet feddhetetlen tisztasága nagy becsben áll előttük. Tudják, hogy az egyház hatása a szolgálatában álló férfiak reputációjától is függ. Tartózkodás nélkül sújtják a bűnt, bármily magasan áll a bűnös. Minden alkalommal kíméletlenül ostorozzák az erkölcsi sülyedést, melynek Magyarországhban tanúi. Jellemző, hogy példát is hozunk föl, Burgio fölháborodása, mikor értesül, hogy Balbi Jeromos, Lajos királynak gyermekkorában tanítója, a római udvarnál kiftűntető fogadtatásra talált és fontos megbízásokat nyert. A szellemdús humanista író kedveli, munkáit nagyrabecsüli; de erkölcsi jelleme árnyoldalait föltárva, a pápát figyelmezteti, hogy ilyen ember szolgálatait fölhasználva, magát is compromittálná.

Állásuk természete lehetővé teszi, hogy az egyének és állapotok felől hiteles információt szerezzenek. De két nehézséggel kellett küzdeniök. Egyik az, hogy a magyarországi politikai viszonyok szálainak kúszt szövénnyét nem mindig bírják kibonyolítani. A másik a pessimismusból származik, mely különösen Burgio jellemző tulajdonsága. Folytonosan elkeseredett hangulatban van, s ez

néhá ítéletét túlszigorúvá, vagy igazságtalanná teszi, mikor a felelőség egész súlyát olyanokra hárítja, kik a szerencsétlen helyzetnek inkább áldozatai, mint okozói. De elfogultságról is kegyelettel szólhatunk. Annak kútforrása : a magyar nemzet iránti szeretete. Míg az önzést és könnyelműséget ostromozza, tudja méltányolni a nemzet nemes jellemvonásait, melyek minden jövővényt, a ki ellenséges érzület nélkül lépi át az ország határát, megragadnak.

Burgio pedig meleg rokonszenvet hozott magával, mely a magyar jellem megértését könnyítette, és sugalmazója volt azon ügyességnek és tapintatnak, melyet a magyarok irányában bánásmódja kitüntetett, és a melyet úgy Campoggio bíbornok, mint egy római ügynök, a ki a mohácsi vész előtt néhány héttel jött Magyarországra, csodálattal eltelve magasztalnak.

Rövid idő alatt egészen acclimatisálódott Magyarországon. „Mindnyájan úgy szeretjük őt — írják innen Romába — mint ha a magyarországi Siciliában (a székel földön) és nem az olaszországi Siciliában született volna. Igazi magyar embernek tartjuk“. És ő maga is több ízben hangoztatta, hogy magyarnak tekinti magát.

Valóban, az egyház feje atyai gondoskodásának közvetítőjét mintegy a hazafiúi áldozatkészség szelleme vezérli pályáján.

És jelentéseinek tanulmányozása arra az eredményre vezet : „hogy soha idegen diplomata azon ország java iránt, mely működése színhelyétől szolgál, bensőbb érdeklődést és nagyobb buzgalmat nem tanusított, mint a milyennel Burgio Magyarország érdekeit és megmentése ügyét fölkarolta.“

Az előadás ismerteti a szentszék állását a magyarországi politikai pártok irányában.

„Szemben a pártküzdelmekkel, melyek Mátyás király halála óta Magyarországon, úgy szólván, színet nélkül dúltak : a pápák mindenek fölött oda hatottak, hogy az országban a belső béke és egyetértés helyreállíttassék, a nemzet egyesült erővel orvosolja a zavarteljes időkben elhatalmasodott bajokat, és oltalmazza meg hazáját.

VII. Kelemen pápa törekvéseinek is ez volt végcélja. Mindazáltal a két párt közül *rokonszenve a nemzeti párt* felé hajolt.

Az egyház feje és az olasz fejedelem egyaránt fölismerete annak szükségességét, hogy Magyarország az erős és független állam föltételeit bírja, mert csak így várhatta, hogy egyrésztől az ozmán hatalom, másrésztől úgy a francia királyok, mint a német császárok világuralmi törekvései ellenében védgátat fog képezni. Az európai egyensúly föntartására legbiztosabb és legönzetlenebb szövetségesül *Magyarország és Lengyelország* ajánkoztak. Ezen két államot szoros kapcsolatba hozni; a belső bajok megszüntetése és a külső veszélyek elhárítása nagy szolgálataival, a két állam kormányában a szent-szék befolyását állandóan érvényesíteni : ez volt VII. Kelemen politikájának iránya.

Törekvéseiben nem számíthatott a magyarországi *udvari pártra*, a mely teljesen az ausztriai házra támaszkodott, és a melynek egyik legbefolyásosabb tagja : György örgróf, a szent-szék irányában ellenséges állást foglalt el, nyíltan Luther felé hajolt.

Ellenben a *nemzeti párt* mindig azon volt, hogy hódolatát és szolgálatkészségét a szent-szék irányában kitűntesse. Egyik vezére, *Verbőczy István*, kiváló államférfiúi tapintat jelét adta azzal, hogy a bácsi gyűlésen — a melynek

az ő szava adott irányt — X. Leo pápához követség küldését határozta el, és vezetését magára ruházta. Vallásos lángbuzgalma, classicai műveltsége és retorikájának hatalma mély benyomást tett a római udvarnál, a hol a legkiválóbb főpapok, köztük Medici Gyula bíbornok, a leendő VII. Kelemen pápa, tiszteletét és rokonszenvét megnyerte.

Ezt megőrizni és gyarapítani igyekezett ezután is. A mire legalkalmasabb eszközt választott, mikor a Luther elleni küzdelemben közreműködését ajánlotta föl a szent-székeknek. Az 1521-ik év elején egy bécsi dominikánus ezáfoló munkáját „Luther Márton istentelen, pestist terjesztő dogmái ellen“ saját költségén kinyomatta. És kevéssel utóbb, a worms-i birodalmi gyűlésen kísérletet tett, hogy Luthert tévtanai visszavonására bírja.

Majd az 1523-ik évi rákosi országgyűlésen a nemzeti párt vitte keresztül azt a végzést, mely „a lutheránusokra, pártfogóikra és párthíveikre“ a fej- és jószágvesztés büntetését határozta.

Verbőczy a szent-szék magyarországi követeihez mindig benső viszonyban állott. És bizonyára ő volt az, a ki Burgio bárót a nemzeti párt czélzatai jogosultsága és üdvös volta felől meggyőzte.

Ezen meggyőződését már akkor szerezte meg Burgio, mikor Vio bíbornok-legátus oldala mellett működött Magyarországon, és VII. Kelemen pápa megválasztása után Rómába utazván, itt a magyarországi állapotok felől adott információiban is kifejezésre juttatta. A pápa leveleiből tudjuk, hogy Burgio *Zápolyai János* „nagy tekintélye, az ország védelmében tanúsított hűsége és vitézsége felől, sokat beszélt előtte“; hogy továbbá előadta, „mily bölcseséggel és buzgalommal működik közre *Verbőczy* az ország igazgatása- és oltalmazásában.“

Mikor Burgio nuntiusi állása elfoglalása végett Rómából Magyarországra jött, szokás szerint, ajánlólevelet hozott magával a királyi párthoz, a legkiválóbb főurak- és főpapokhoz. A pápa az udvari párt vezérei irányában sem fukarkodott udvarias és elismerő nyilatkozatokkal. De a nemzeti párt vezéreire intézett levelek, a chablon keretét túllépve, *politikai magoktartása világos* jóváhagyását tartalmazzák.

Az erdélyi vajdát arra buzdítja a pápa, hogy „az ekkorig megszokott erélyvel és buzgalommal örködjék az ország fölött, a melynek java az ő jólétével szoros kapcsolatban áll; ne szünjék meg a szent hit és a király ügyében érdemeket szerezni.“ És értesíti, hogy „bizonyos dolgok iránt, melyek úgy Isten dicsőségét és az ország oltalmát, mint az ő saját javát illetik“, a nuntius értekezni fog vele.

Verbőczynek pedig tudomására hozza, hogy „az ország java és a király dicsősége előmozdítására irányzott üdvös tevékenysége örömmel tölti el; az ő és a vele együtt ugyanazon czél felé törekvők irányában hálára érzi magát lekötölni; minélfogva őt, kit bíbornok korában megszeretett, ezentúl még jobban fogja szeretni.“

Közhelyesléssel fogadtatott és tudomásul vétetett.

Tizenegyzedik akadémiái ülés.

A III. osztály negyedik ülése.

1884. április 21-én.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

105. Török Aurél mint vendég: *Kiváló férfiak koponyaalakjairól* értekezik.

106. Konkoly Miklós l. t. értekezését: *Csillagászati megfigyelések az ó-gyallai csillagdán 1883-ban*, bemutatja Schenzl Guidó r. t.

107. Gothard Jenő részéről: *A Pons-Brooks üstökös spektroskopikus megfigyelése a herényi astrophysikai observatoriumon* című dolgozatot előterjeszti Schenzl Guidó r. t. s ennek kapcsán egyszersmind benyújtja az Akadémia könyvtára részére, Gothard Jenő nevében, a herényi observatorium német nyelvű kiadványainak I. kötetét.

108. Fröhlich Izor l. t. *Az elhajlított fény polárizációjának elméletéhez* című értekezését olvassa föl.

Ez értekezések iránt az osztályértekezlet fog határozni.

Tizenkilencedik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1884. április 28.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiái elnök úr, majd Pauller Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

110. A főtitkár bejelenti Mignet Ferencz kültagnak márczius 24-én, Dumas János kültagnak április 11-én, és Samuel Lloyd lord Overstone kültagnak több hónappal ez előtt bekövetkezett elhúnytát.

Az Akadémia fájdalommal veszi tudomásul a súlyos veszteséget, melyet az egyetemes tudományosság ügye szenvedett, és reményét fejezi ki, hogy az illető osztályok az elhunytak emlékének megünnepléséről gondoskodni fognak.

111. Szabó József r. t. jelentést tesz, hogy az Akadémia megbízásából Edinburgban, az egyetem háromszázados jubileuma ünnepélyein részt vett, ott az Akadémia üdvözlését tolmácsolta, kitüntető fogadtatásban részesült és tiszteletbeli jogtudorrá graduáltatott.

Örvendetes tudomásul szolgál.

112. Főtitkár bemutatja a márczius 31-ig beérkezett tagajánlásokat, melyek az Értesítőben kinyomattak és a tagoknak megküldettek.

Tudomásul vétetik.

113. Olvasztatik a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr f. hó 17-én kelt átirata, melyben sajnálattal értesíti az Akadémiát, hogy dr. Halász Ignác székesfehérvári állami főreáliskolai rendes tanárnak, nyelvtudományi kutatások és tanulmányok céljából, félévi szabadságidő s külföldi államsegély iránt benyújtott s az illető tankerületi főigazgató útján fölterjesztett kérelmét, részint a folya-

modónak a nevezett tanintézetben való elfoglaltsága, részint a külföldi segélyalapnak ez évre kimerültsége miatt nem találta teljesíthetőnek.

Tudomásul vétetik.

114. A II. osztály felhatalmazást kér dr. Marczali Henrik tanár részére, hogy „Pálffy Miklós gróf emlékiratai Magyarország kormányzásáról” című értekezését felolvashassa.

A felhatalmazás megadatik.

115. Olvastatik a Történelmi Bizottság előterjesztése a magyar czímernek a m. k. belügyminiszter által megbirálás végett átküldött tervrajzáról.

E szerint a Történelmi Bizottság elfogadja azt a javaslatot, melyet a magyar heraldikai s genealogiai társaság a magyar államezímerné nézve 1884. január 31-én a minisztériumnak fölterjesztett. Csak Fiuméra nézve fordultak elő nézetkülönbségek, a memyiben a fiumei czímernek az államezímerné felvétele ellen külön véleményt jelentettek be: Pesty Frigyes, Fraknói Filmós és Nagy Imre. E kérdésre nézve a bizottság másik fele csak azért tartá helyesebbnek a fiumei czímer fölvetelét, nehogy annak elhagyásával a horvát aspiratióknak kedvezni láttassanak. A szavazatok egyformán lévén megoszolva, az elnök szavazata döntötte el a kérdést, oly értelemben, hogy a fiumei czímer a magyar állam-czímerbe fölvetessék. A különvélemény a fölterjesztéshez kapcsolandó.

Az Akadémia, a Történelmi Bizottság többségének véleményét magáévá teszi, és a különvéleménnyel való fölterjesztését elhatározza.

116. Főtitkár bemutatja az Első magyar általános biztosító társaság alapítványából kitűzött jutalomért versenyző nemzetgazdasági értekezéseket, ily rendben:

I. Lindner György: Öszinte szó az agrár kérdéshez, illetőleg a kisbirtok hitelügyének rendezéséhez. Budapest, 1883.

II. Dr. Jekelfalussy József: a) A községek háztartása és pótdíjok. b) A községi pénzügy főbb eredményei hazánkban. Budapest, 1883.

III. Ecséri Lajos: A munkás-segélyezés ügye Magyarországon, tekintettel a munkás-biztosítás kérdésére. Budapest, 1884.

IV. Kövály László: Az életbiztosítás rendszere. Budapest, 1884.

V. Pólya Jakab: Az újabb agrár-mozgalom és irodalom hazánkban. Budapest, 1884.

VI. Dr. Thallóczy Lajos: Oroszország és hazánk. Budapest, 1884.

VII. Dr. Neményi Ambrus: A budapesti lakáskérdés. Budapest, 1883.

VIII. Krausz Károly: a) Adatok Magyarország állategészségügyének mikénti szervezéséhez. — b) A keleti marhavész és a lépfene. Budapest, 1883.

A Nemzetgazdasági bizottsághoz jelentéstétel végett áttétetnek.

117. Olvastatik Zsoldos Ignác r. t. levele, melynek kapcsán az Akadémia könyvtára számára felajánlja az 1825/6-ki országgyűlés folyamán írt naplójegyzetei egy kötetét.

Az Akadémia, a kegyeletesen felajánlott becses kéziratot köszönettel elfogadja.

118. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és kötelek könyvpéldányokat, valamint az Akadémia kiadásában ez idő alatt megjelent műveket, ily rendben:

I. T e s t ü l e t e k t ö l.

- *Belgrád.* Szerb tudós társaság. Glasnik. Kn. 55.
Bonn. Verein von Alterthumsfreunden. Jahrbücher. LXXVI. H.
Brüssel. Société R. de numismatique. Revue Belge. 1884. 2. Livr.
Drezda. Isis, naturwiss. Gesellschaft. Sitzungsberichte und Abhandlungen. 1883. Jan.—Juni.
Dürkheim. Naturwiss. Verein Pollichia. XL—XLII. Jahresbericht.
Edinburg. R. Society. List of membres. 1883.
 „ Tudományegyetem. The story of the university of Edinburgh. Vol. I. II.
Göttinga. K. Ges. der Wissenschaften. a) Abhandlungen. XXX. B. b) Nachrichten. 1847—1851., 1856—1861., 1864., 1867., 1883. (két kötet). c) Gelehrte Anzeigen. 1824—1830., 1836 : 118, 119. sz. 1837 : 64., 65. sz. 1836 : Register. 1838., 1839., 1840. (két kötet), 1841., 1843., 1847., 1848., 1850., 1851., 1856—1861., 1864 : I. II. B. 1867 : I. II. B. 1883 : II. B. d) Register über die götting. gel. Anzeigen.
London. Angol kormány. Statistical Abstract from 1868. to 1882. No. 20.
 „ R. Geogr. Society. Proceedings. Vol. VI. No. 4.
 „ Royal Society. a) Philos. Transactions. Vol. 174. P. II. b) The R. Society. 1871—1873., 1876., 1877. c) Proceedings. No. 56., 65., 66., 227., 288. és Contents for Vol. IX.
 „ R. Microscopical Society. Journal. Ser. II. Vol. IV. P. 2.
Lüneburg. Museumverein für Lüneburg. V-ter und VI-ter Jahresbericht.
New-York. Amer. Museum of Nat. History. a) The fifteenth annual report. b) Bulletin. 1884. Vol. I. No. 5.
Páris. Francia kormány. a) Inventaire sommaire du departement des affaires étrangères. b) Rapports sur les travaux de la commission des archives diplomatiques. 1880—82. 1883.
Philadelphia. Academy of Nat. Sciences. Proceedings. 1883. P. III.
Róma. Accademia dei Lincei. Atti Transunti. Vol. VIII. Fasc. 4—9.
 „ Olasz kormány. Atti parlamentari. Sessione 243.
Saint-Louis. Academy of Sciences. Transactions. Vol. IV. No. 2.
Schwerin. Verein für Mecklenburg. Gesch. u. Alterth. a) Urkundenbuch. VII., IX., X., XI. B. b) Jahrbücher und Jahresbericht. 36., 39., 40., 41. Jahrg.
Stockholm. Kir. Akadémia. Manadsblad. Arg. 1882. 1883.
Szent-Pétervár. Orosz földrajzi társaság. Iszvesztija. Tom. XIX. Vis. 5.

Geschichtsverein u. Landesmuseum. Klagenfurt. Carinthia. 73-ter Jahrg.

K. k. Deutsche Universität. Prága. Ordnung der Vorlesungen im Sommersemester. 1884.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1884. Nr. 5., 6., 7.

Tudom. Akadémia. Krakó. a) Rocznik. 1882. b) Pamietnik. Tom. VIII. c) Rozprawy. Hist. Philos. Tom. XVI. Mat. Przycz. Tom. X. d) Sprawozdanie.

- Tom. XVII. *e)* Sprawozd. Hist. Sztuki. Tom. II. Zesz. 3—4. *f)* Monum. medii aevi. Tom. VIII. *g)* Słownik. *h)* Wewnetszene. Tom. II. *i)* Zbior do Antropol. Tom. VII. *k)* Puncta in judiciis terrestribus observanda.
- Cseh. kir. múzeum. Prága. *a)* Časopis. R. LVIII. Sv. 1. *b)* Památky. D. XII. S. 8.
- K. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1884. Nr. 5., 6., 7., 8., 9.
- Alterthumsverein. Bécs. Monatsblatt. 1884. Nr. 1., 2., 3., 4.
- K. k. Statist. Central-Commission. Bécs. Statist. Jahrbuch für 1881. H. 8.
- K. k. Kriegsarchiv. Bécs. Mittheilungen. Jahrg. 1884. II.
- Technische Hochschule. Bécs. Reden, gehalten bei der Inaugur. des Rectors. 1883
- Zoologisch Bot. Gesellschaft. Bécs. *a)* Verhandlungen. XXXIII. B. *b)* Beiheft zu B. XXXIII.
- Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közöny. 1884. 1—3. füz.
- M. k. földmiv. miniszt. Budapest. *a)* Jelentés a talajjavítások terén 1883. évben tett intézkedésekről. *b)* Tömösváry: A kolumbácsi légy. 2 péld.
- Horvát arch. társaság. Zágráb. Vestnik. God. VI. Br. 2.
- Orsz. stat. hivatal. Budapest. *a)* Magyarország áruforgalma. 1884. 1. füz. *b)* Évkönyv. XII. évf. 6. füz.
- Délszláv Akadémia. Zágráb. *a)* Monumenta Hist. Juridica. P. I. Vol. III. *b)* Monumentum. Scriptores. Vol. I. *c)* Starine. Kuj. XV. *d)* Rad. Kuj. XLVI., XLVII., XLVIII.
- Dunántúli ref. egyházker. elnöks. Pépa. Az egyházkerület névtára. 1884. 2 péld.
- M. k. belügymin. Budapest. *a)* Az 1884. évi törvények gyűjteménye. 1. füz. *b)* Magyarországi rendeletek tára. 1884. 1., 2., 3. füz. *c)* Landesgesetz-Sammlung 1884. 1. H.
- Érseki hivatal. Esztergom. Schematismus Cleri Archidioec. Strigoniensis pro 1884.
- Orsz. képviselőház elnöksége. Budapest. Jegyzőkönyv, Napló és Irományok.
- Rég. és művelődéstört. társulat. B.-Gyula. Évkönyv. IX. k.
- Fővárosi statiszt. hivatal. Budapest. Bulletin annuel des finances des grandes villes. V. année.

II. M a g á n o s o k t ó l.

- Bük László. Budapest. *a)* Gesch. des deutschen Adels. *b)* Taschenbuch zur Verbreitung geographischer Kenntnisse.
- Pósa Lajos. Szeged. Dalok. Regék.
- Fischner Ágost. Lipse. The sun changes its position in space etc.
- D'Olivecrona k. t. Stockholm. *a)* Le mariage des étrangers en Suède. *b)* Bidrag till sveriges offie. Statistik. Ny följd. XXIV. XXV. 1. 2.
- Schulhof Lipót l. t. Páris. Sur l'orbite de la comète de 1812.
- Kőrösi József l. t. Budapest. Der Haushalt europäischer Grosstädte. (Külön levonat.)
- Kápolnai B. Nagymárton. Hilfsbüchlein der ungar. Sprache.
- Goldis János. Arad. Carmen Sylva: Jehovah.
- Niessel G. Brünn. Über die astronom. Verhältnisse bei dem Meteoritenfalle von Mocs.
- Vaskovics Serédy Izabella. Budapest. Arany János emlékezete.
- Szendrey János. Budapest. Orsz. magy. tört. ötvösmű-kiállítási emlék.

Mihalkovits Árpád. Pécs. Julia, a második Heloise. 8—9. füz.
Télfy Iván l. t. Budapest. Egyetemi collegium-pénz.

III. Nyomdák tó l.

Gyulai István nyomdája. Arad. Schematismus religiosorum Ordinis minorum
S. Francisci Conventualium pro 1884.

Tóth László nyomdája. Keeskemét. *a)* Szegedi: A messiás. *b)* Protestáns pap.
IV. évf. 1—12. sz. *c)* Szombathy: A valószínűségről. *d)* Iskolai Érte-
sitők 188²/₃-ról: a keeskeméti jog- és államtud. kar; a keeskem. kegyesr.
főgymn. és a keeskem. állami főreáltanoda részéről. *e)* Hajnal Abel em-
lékezete. *f)* A vallásos iratokat terjesztő egyesület kiadványai. 27. füz.
Bittermann nyomdája. Zombor. A zombori keresked. és iparbank igazg. jelentése
1883-ról. 3 péld.

Réthy L. nyomdája. Arad. *a)* Tóth: Gertfa cea Mare. *b)* Kollmann: Homerosz
Iliásza. XVIII. ének.

Érseki nyomda. Balázsfalva. Istoria Basericei Romanesci.

Kovács Mihály nyomdája. Rozsnyó. *a)* A görögői ref. egyház története. *b)* Utasi-
tási javaslat.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Wenzel Gusztáv: A Fuggerek jelentősége. (Okmánytárral.)

b) Nyelvtud. Közlemények. XVIII. k. 1. füz.

c) Emlékbeszédek. II. k. 1. sz.

d) Nemzetgazd. Értekezések. II. k. 5. sz.

e) Értesítő. 1884. 1. sz.

f) Nyelvtud. Értekezések. XI. k. 9. sz.

A könyvtárba helyeztetnek el.

119. Galgóczy Károly l. t. felolvassa emlékbeszédét Erkövy Adolf l. t. fölött.

Kivonatban így:

Erkövy Adolf 1818. szept. 28-án született az elszászi herezegség-
ben Ehrstein községben. Atyja Ploetz Péter, cseh születésű dragonyos
kapitány, anyja ehrsteini születésű Schmeltz Erzsébet volt. A keresz-
tségben Venczel nevet kapott; az Adolf nevet a bérmlási szentség-
utján kapta. Szülőivel egy éves korában került Magyarországon
Keszthelyre, a hová atyja az ehrsteini erősségből áthelyeztetett. Itt
növekedett ő atyja szárnyai alatt öt éves koráig, a mikor atyja meg-
halván, anyja és gyámja Volf Ferencz gondozása alatt növekedett
tovább. Iskolázását is Keszthelyen kezdte. Tanult aztán Zágrábban,
Kaposvárt, Pécsen és Szombathelyen, míg nem a gazdasági tudomá-
nyokat ismét Keszthelyen a Georgiconban végezte az 1836/7-dik évi
tanév alatt. Ugyan itt vesztette el 1836. tavaszán édes anyját. 1837.
őszén a pesti egyetemen a joghallgatók közé iratkozott be, de azok
közül csakhamar kilépett, Bácsmegyében, Bikityen Latinovics Constan-
tin földbirtokos gyermekei mellett vállalván nevelőseget.

1838-ban gróf Károlyi István urodalmi szolgálatába lépett, hol negyedfél évi szolgálat után, jószágigazgatósági titkárnak neveztetett ki Főthra. 1844-ben grófi titoknok lett. Ily minőségben vezette egyúttal gróf Károlyi Sándor nevelését négy évig. Annak bevégezése után 1848-ban gróf Károlyi István csongrádi és szentesvásárhelyi urodalmiainak felügyelője lett, később a király-daróczi és pásztói urodalom is kormányzása alá adatván.

Nevét 1847-ben magyarosította, születése helyéről — Elhrstein — idomítván azt Érkövyre.

Gróf Károlyi István szolgálatában 1857. májusig maradt, ekkor nyugdíjaztatván Pestre költözött, a hol társadalmi s irodalmi működésben élt 1866-ig, a mikor ismét hivatalt, és pedig ez alkalommal állami hivatalt vállalt, ez év augusztus 31-én a csakovár-kővéresi kerületi alapítványi uradalomnak, 1867 szept. 1-én pedig a pécskai kerületi kincstári uradalomnak főtisztjévé neveztetvén ki, mely utóbbi állástól megvakulása következtében 1880-ban vált meg, miniszteri tanácsosi czímmel végleg nyugdíjaztatván, a midőn növekedése helyére, Keszthelyre vonúlt, s ott halt meg 1883. december 13-án.

Kincstári uradalmi főtiszttségéből fenmaradást érdemlő emléket hagvott maga után az által, hogy az állami javak jövedelmezőségének emelését a kis és nagy bérleti rendszer általános alkalmazásával és szabályos kifejtésével érvényesítette azután, hogy az 1873. XXII. törvény következtében Arad, Békés és Csanád megyékben a kincstári telepítvényeket mintegy 40,000 katasztrális holdon megörökítette.

A társadalmi s irodalmi téren szintén számos érdeme van.

Bűzgő tagja volt az Országos magyar gazdasági egyesületnek, melynél választmányi tagságot s szakosztályi alelnökséget is viselt. Volt tiszaszabályozási elnök, több szakaszban, melyek az ő közreműködésével 100,000 hold posványt szárítottak ki, s adtak át az áldásos termelésnek. Két ízben volt országgyűlési képviselő, előbb az 1869-diki, azután az 1872-diki választási szakon, mind kétszer Csanádmegye batonyai kerületéből.

1837-től fogva különböző lapban s folyóiratban megjelent igen sok czikkén s közleményén kívül önálló művei: *Robot és dëzma* 1844-ben a magyar gazdasági egyesületnél 50 arany jutalmat nyert pályamű; — *Homokkötés*, melyet 1846-ban a pestmegyei fiók gazdasági egyesület adott ki; — *A népesítés és haszonbér*, szintén a magyar gazdasági egyesületnél 1847-ben 100 arannyal jutalmazott pályamű, de melynek kézírata 1848-ban elveszvé, ki nem nyomattathatott; — *Az 1863-dik évi*

aszályosság a magyar alföldön, saját kiadmánya 1863-ról; — *A telepítési kérdésről, tekintettel a kirándorlásra, bukovinai vércink visszatelepítésére, czélszerű hazai néposzlatra s a mezőiparos nagy közösségek elhomlítására*. szintén saját kiadásában utolsó műve 1883-ról, melylyel az 1848-ban elvesztett telepítési művét pótolta. 1857. júliustól 1859. májusig Heckenast Gusztáv kiadása alatt szerkesztette a *Falusi Gazdát*. Ekkor *Magyar Gazda* cím alatt, saját kiadása és szerkesztése mellett új szaklapot kezdeményezett, s adott ki 1861. végéig; ezt 1862-ben *Gazdasági füzetek* címe alatt időhöz nem kötött füzetekre változtatta, melyekből azon év végéig nyolcz füzetet bocsátott közre.

Szerkesztései gondosságot, a kor igényei kielégítésére szorgalmas törekvést s alapos szakképzettséget tanúsítanak, saját magától is számos jeles czikkel érdekesítve. Irodalmi műveit pedig általában zamatos írómodor, sok becses anyag, különösen a régi vívmányok szorgalmas felkutatása és újlag előtérbe állítani törekvése jellemzi.

A Magyar Tud. Akadémia 1864-ben választotta levelező tagjává s itt székfoglalóját ugyanazon év október 3-án, e cím alatt tartotta meg: „A síkföldi erdők, mint eső-tényezők“.

Az Emlékbeszédek során közrebocsátandó.

120. Szily Kálmán r. t. az Akadémia tudomására hozza, hogy Klein Gyula akad. l. tagnak az Akadémia múlt évi egyik ülésén felolvasott növényteni értekezése a külföldi szakkörök elismerését annyira kívánja, hogy azért a franczia Académie des Sciences egyik jutalmát ítélte neki oda.

Az Akadémia, ez egyik tagját ért megtiszteltetést örvendetes tudomásúl veszi.

Z á r t ü l é s.

121. Olvassatik a III. osztály előterjesztése, a mely szerint Hazslinszky Frigyes r. tag részére 400 forintnyi segílyt megszavazni, vagy pedig őt a fizetéssel r. tagok sorába fölvétetni kéri, tekintettel a magyarországi fűvészet terén kifejtett érdemdús munkásságára, valamint arra is, hogy az Akadémia segílye nélkül utazási és buvárlatai folytatására nem képes.

Az összes ülés az indítványt, tárgyalás és javaslattétel végett, az Akadémia elnökei- és osztályelnökeiből s főtítkára- és osztálytitkáraiból álló bizottsághoz teszi át.

122. Olvassatik a pályázatok határideje és a bírálatok díjazása tárgyában kiküldött bizottság javaslata.

Az összes ülés e javaslatot tárgyalás végett az osztályokhoz utasítja.

123. Olvassatik az I. osztály jelentése dr. Kohut Sándor „Archi Completum“ cz. munkájának segílyezése tárgyában. Az osztály e munkát az Akadémia segílyére minden tekintetben méltónak ismeri el; mivel azonban erre a jelen évi költségvetésben fedezet nincs, azt ajánlja, hogy az Akadémia e munka egy példányát saját könyvtára számára rendelje meg.

Az indítvány elfogadjatik.

T A G A J Á N L Á S O K.

Az I-ső osztály részéről.

I. Beöthy Zsolt. I. tag rendes tagul ajánlva

Szász Károly rendes tagtól.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztályban, széptudományi részről ürességbe jött *rendes tagságra* Beöthy Zsolt. lev. tagot van szerencsém ajánlani.

Hogy levelező tagjaink díszes sorából több érdemes s részben régiebbek közül épen Beöthy Zsoltot ajánlom, oka az, mert rendes tagjaink között a tiszta széptanul foglalkozó egy sincs; a költészet, szépirodalmi kritika, irodalomtörténet bőven vannak képviselve, a széptan nincs. S e téren Beöthy Zsolt — irodalmi működésével s egyetemi tanszékén is — kiváló jelelt adta tudományos képzettségének és munkásságának.

Beöthy Zs. 1877-ben választatván Akadémiánk levelező tagjává, irodalmi munkásságának csak ez idő óta termékeit kell ajánlásam indokolására elősorolnom.

Önálló munkái ez idő óta

1. *A magyar nemzeti irodalom története* (1879—84) két kötetben, második s harmadik át- meg átdolgozott kiadásokban. E munkájában Beöthy a Toldy által tört nyomokon önállóan halad, sok új adattal és mindenütt saját ítélettel. Míg a legtöbb irodalmi kézi könyvünk csak Toldy kivonata vagy átirása, az övé, még a hol Toldyt követi is, önálló ítéleteken alapúl, melyek aesthetikai tanulmány s ízlés gyümölcsei.

2. *Rajzok* (1879), szépprózai dolgozatok, a Kisfaludy Társaság kiadásában.

3. *Színműírók és színészek* (1882), önálló aesthetikai tanulmányok.

4. *Csató Pál szépirodalmi munkáit* (1883. a Kisf. Társ. kiadásában), egy kis kötetet tevő életrajzi bevezetéssel látta el.

5. *A szépprózai elbeszélés* a régiebb magyar irodalomban. A Kisfaludy Társaság által 1880-ban 100 arany pályadíjjal jutalmazott mű. Sajtó alatt.

6. *Ráskai Lea* (1881) költői elbeszélés.

7. *A tragikum* (k. i.), sajtó alá kész, s a Kisfaludy Társaság által kiadásra szánt nagyobb tanulmány (mintegy 30 ív), mely a tragikum elméletét minden oldalról kifejti s oly monographiának tekinthető, minő önállóan, más irodalmakban sincs. A tragikum, mint az aesthetika egy része tárgyalatott eddig; külön s oly részletes fejtegetésben, mint Beöthy e dolgozatában, még nem volt megírva.

Ez önálló dolgozatokon kívül Beöthy számos szépirodalmi, kritikai, aesthetikai s irodalomtörténeti dolgozattal gazdagította irodalmunkat. Legyen elég ezek közül csak néhány nagyobb s főbbet említeni. Ilyenek:

1. Mikes Kelemen novellái (Budapesti Szemle 1880).

2. Mária Terézia és a m. nemz. művelődés (Árvízkönyv 1881).

3. Faust és Ádám. (P. Napló 1883).

4. Antigone. (M. Taniigy 1884).

5. Haller és a Hármaskönyv (Philol. Közl. 1881).

6. Munkácsy és a Krisztustypusok fejlődése. (P. Napló 1883).

7. *Greguss Ágost emlékezete.* (A Kisz. Társ. 1884. évi közgyűlésén. Pesti Napló 1884).

Megemlítem végül, mint szerkesztést, hogy a Kisz. Társ. évlapjai XIV—XVIII. kötetait, mint a társaság titkára, szerkesztette.

Mindezek alapján s a fentebb megjelölt szempontból bátorodom ajánlástomat megújítani, s a T. Osztály és majdan a Tek. Akadémia figyelmébe ajánlani.

2. Szarvas Gábor l. tag rendes tagul ajánlva

Hunfalvy Pál rendes tagtól.

Szarvas Gábor a „Magyar Nyelvőr“ szerkesztője 1871 óta az Akadémiának levelező tagja. Azóta részint az ülésekben olvasott fel a magyar nyelvészetet tárgyazó értekezéseket, részint a Magyar Nyelvőr-ben közlött és közöl folyvást számos dolgozatot, behatóan és kiváló szakértelemmel tárgyalván leginkább a nyelv gyakorlati használatára vonatkozó különféle kérdéseket.

A nyelvészet terén kifejtett munkásságot tekintve, szükségtelennek tartom a részletekbe bocsátkozást. Művei közül kiemelem „A magyar igeidők“-ről írt, az Akadémiától jutalmazott terjedelmes munkáját. Az *ik*-es igeikről szóló cikksorozatot.

Főleg őt, mint a „Magyar Nyelvőr“ szerkesztőjét illeti annak érdeme, hogy most magyar nyelvészeti kérdések iránt országszerte élénk érdeklődés uralkodik, s hogy sokan a népnyelv sajátosságait megfigyelik s annak kellő ismeretére adatokat gyűjtenek. Nem kevésbé fontos Szarvas Gábornak azon munkássága, melyet a nyelvtörténeti tanulmány ügyében kifejtett, kivált mint a Nyelvtörténeti szótár terjedelmes munkálatainak főintézője.

Levelező tagsága óta a következő nagyobb dolgozatokat írta (a melyek nyelvmélt-tanulmányra, népnyelvismeretre, szóeredetnyomozásra vonatkoznak):

1. A Ferencz-legenda. (Nyelvőr I. köt.) — 2. A magyar nyelvbeli idegen szók (u. o. II. köt.) — 3. A moldvai csángó nyelv (u. o. III. köt.) — 4. Az *ik*-es ragozás kérdése (u. o.) — 5. A nyelvújítás apológiája (u. o. IV.) — 6. A szlávóniai tájszólás (u. o. V. köt.) — 7. A magyar nyelv szótára (u. o. VII. k.) — 8. Ballagi Mór és a magyar nyelv (u. o. X. k.) — 9. Miklosich: A magyar nyelvbeli szláv szók (u. o. XI. k.) — 10. A nyelvígazítók. — 11. Szómagyarázatok. (Trágya. Kőce. Kágyló. Csődör. Csákó. Viheder. Rét, réteg. u. o. XII.) stb. stb.

3. Ponori Thewrewk Emil l. tag rendes tagul ajánlva

Zichy Antaltiszt. tagtól.

Ponori Thewrewk Emil egyetemi tanár ezelőtt tíz évvel lett Hunfalvy, Budenz és Ballagi tagtársaink meleg ajánlatára, Akadémiánk tagjává. E választást, ifjúkora daczára, addig kifejtett irodalmi munkássága bőven indokolta ugyan; de még fényesebben igazolá nyomban a kedves meglepetés, melyet barátainak s nyelvészeti irodalmunk minden barátjának azzal szerze, hogy a *Helyes Magyarság elvei* című munkájával a Marczibányiféle 80 aranyos pályadíjat elnyerte.

Azóta kifejtett írói munkássága e kezdetnek méltó folytatása volt.

Jókor felismerve kiváló hivatását, első sorban ugyan a nálunk kissé aláhanyatlott, de újabban ismét lendületet nyert *classica-philologiai* tanulmányoknak szentelte idejét és erejét; de tudott időt találni ugy *egyetemes nyelvtudományi*,

mint magyar nyelvészeti értekezések, s ezen felül tanulmányi, sőt költői, nagyobb kisebb munkák — önálló és műfordítások — írására is.

A legelől említett rovatban elég a *Homér Iliásá-* és *Odysszejára*, ugy *Anacreonra* vonatkozó tanulmányait, a *Bionról*, *Platónról*, a *görög történelemről* (vonatkozással az angol Grote művére) s a *római és görög pénzsámításról* írt, mindig találó és eredeti felfogásról tanuskodó értekezéseit, — s ezekkel párhuzamosan a *latin klasszikusokról* is, mint Vergil-, Tacitus-, Martialis-, Livius- és Julius Caesarról írt kritikai cikkeit kiemelnem.

E dolgozatok a mi középiskolai tanárainknak, a Tanodai Lapok, Magyar Nyelvkincesek, Magyar Nyelvészet, Tanáregylet Közlönye, Kalauz stb. szaklapok olvasóinak élénk és hálás emlékezetében vannak, s nem egy új tehetséget serkentettek nemes példakövetésre.

Munkáinak az említettem öt szakba osztályozható hosszú sorát megörökíti Akademiánk Almanachja is. (Lásd: Tagok munkálatai 1872. óta egész mostanig.)

A nálunk oly nagy hézagot pótló, s immár a külföld elismerését is kiérdemelt *Philologiai társaságnak* Thewrewk úr volt megalapítója. Ennek most is buzgó elnöke, éltető lelke, s hivatalos közlönyének, az Akademia által méltán gyámoltott *Egyetemes Philologiai Közlönynek*, Heinrich Gusztávval egyetemben nyolcz év óta szerkesztője s egyuttal legszorgalmasabb munkatársa.

Az Akademia pártfogása alatt álló *Nyelvrörnek* is munkatársa, s etymologiai fejtegetései, — p. o. Évad-ivad, Cserbenhagyás, Fiúspénz, Bőrönd, az *i* képzb, Talan-telen, Lag-leg, az állatok beszédéről stb. e. — e derék szakközlönynek kiváló lapjait foglalják el.

Míg egyes cikkekkel, bel- és külföldi szaklapokon kívül, szétszórttan, régebben az Új Magyar Muzeumot, Figyelőt, utjabban majd a Fővárosi Lapokat (Czigány-nyelv s népdalok, Szabó István jubileuma) majd a Nemzetet (Kőrösi Csoma Sándorról, Arany Jánosról, az Udvariasság nyelve stb.), majd Magyarország és a Nagyvilágot stb. gazdagította, s időnként élces Epigrammákkal fűszerezte, komolyabb tanulmányait pedig, saját lapján kívül a mi Nyelvtudományi Közleményeinkben rakta le: a Philologiai társaság évi közgyűlésein talpraesett *elnöki beszédeiben* a philologia terén való egész működésünket s kivívott sikereinket összegezte, — felmutatva a régibb műveltségű népek előtt is, hogy nem méltatlan versenytársaik vagyunk, ébresztve, buzdítva a jövőben még többet ígérő ifjabb erőket s becses adalékokat nyújtva a korunk kulturtörténete leendő kutatóinak s megíróinak.

Kevés zajjal, fénynyel, kevés anyagi haszonnal jár e hangyaszorgalmu működés; de annál inkább felhívja az avatott körök, a tudományos testületek méltányló figyelmét.

Derék tudósnak kora zenitjétől még távol állva bár, az e téren mozgó külföldi tudósok és tudós társulatok figyelmét rég magára vonta, s azok részéről a buzdító elismerés nem egy, reánk is díszit hozó, jelével találkozott.

Stier, zerbsti rector, a brémai Philologische Rundschauban kiemeli, saját szavait idézve „das durch E. v. Thewrewk *angeregte frische Leben* in der Philologenwelt.“

Jordan, königsbergi tanár. *Vindiciae Sermonis Latini Antiquissimi* (Regiomonti 1882) cz. munkájában, mint „*vir doctissimus illius*“ emlékezik meg róla.

Georges, a jelenkor első lexicologusa, a legkittünőbb eredményeket, „*Leistungen*“, helyezi kilátásba a „*Gelehrtenwelt*“ számára ama tudóstól, kinek olyan alapos készsége van (so gründliche Vorstudien).

Franziaországban arra méltatták, hogy a Charles Graux emlékére kiadott gyűjteményes munkában ő képviselje hazánkat.

Olaszországban Angelo de Gubernatis az ő Dizionario Biografico-jában, az „egregio filologo“ életrajzát adta ki.

A berlini *Philosophische Wochenschrift* méltó dícséretekkel halmozza el, s szinte fájlalva az általa oly szigorúan követett horatiusi *nonum prematur in annum*-ot, várva várja az általa kiadandó Festus-codexet, melyet, mint legjavát, — the last but not the least, — indokolásomban utoljára hagytam.

A fentidézett tudósok is már előre tudomást vettek e Festi Paulus kiadványról, melyet jeles szaktudósunk, — a mi méltó büszkeségünkre is, sajtó alá rendez, s melylyel egy monumentum aere perennius fog magának állítani.

Míg a mi budapesti tudományos egyetemünk, e jeles tanárát tiszteletbeli doctori diplomával tüntette ki, a berlini Gesellschaft für das Studium der neueren Sprachen szintén tagsági oklevéllel tisztelte meg.

Nagyítás nélkül mondhatjuk, hogy Ponori Thewrewk Emil, a modern nyelveknek is különben alapos ismerője, a classica philologia újabb tudományos módszerének magyar földön tulajdonképeni megalapítója lett.

S hogy mennyire központja ő nálunk az e téren való tudományos mozgalomnak, azt mutatja ama művek nagy száma is, melyeket az ifjabb nemzedék tagjai neki ajánlottak. Mesterüket, útmutatójukat tisztelik benne.

Legújabbban az I. osztály kebelében megalakult *Classica-philologiai bizottságban*, kiváló tehetségének és szorgalmának, előadói s jegyzői minőségben is, új működési tért nyert.

Első kiadványunk az ő Anacreon fordítása lesz, melylyel az Akadémia aegise alatt világgá bocsátandó klassikai gyűjteményünket a legméltóbban megkezdhetni véljük.

Ha csak az imént szentesített középtanodai törvény várható befolyását mérlegeljük is, — és ha méltó elismeréssel fogadjuk a közoktatásügyi miniszternek a mi philologiai bizottságunk irányában tanúsított előzékenységet: szinte erkölcsi kötelességünkké válik az immár hanyatlani kezdett ó-görög és római műveltség kultusának, ahol alkalom kínálkozik, részünkről is segítségére sietni, s felvirágoztatására megtenni azt, a mi tőlünk telhetik.

E szempontból is alig vonhatjuk meg elismerésünket már is európai hírek örvendő tudósunktól, kitől még ezentúl is sok jót, jelest várhatunk.

A közelismerésnek jól kiérdemelt annyi jelei után, siessünk mi is Ponori Thewrewk urat Akadémiánk *rendes tagja* címével és jogaival felruházni.

4. Baksay Sándor kun-szent-miklósi reform. lelkész, a Kisfaludy Társaság tagja levelező tagúl ajánlva

Ponori Thewrewk Emil lev. tagtól.

Huszonhárom éve, hogy Baksay mint szépíró a nyilvánosság elé lépett, s ezen idő alatt a következő művei jelentek meg:

Pálóczi Horváth Adámról szóló irodalomtörténeti rajza, Ballagi „Házi kincstár“-ában.

„Egy kopott naplóból“ és „Szentkirályi Kata“ című erőlesi irányu zajra, ugyanott. Szerzőjük egészséges, törül metszett, magyaros prózájával annyira feltűnt, hogy Arany János Figyelőjében is megemlítette s Koszorúja dolgozó társául szólította fel.

Ezeket követték többnyire a protestáns egyházi és iskolai életből vett rajzai. Nevezetesen: „Ti piómen; — Ti fágómen”; a pataki diák életből, „Patak-banya” a baranyai népeletből, „Hová Julis” — „Hajmagágó” — „Szálka Péter” stb. mind hasonló fajta rajzok és elbeszélések, melyek protestáns folyóiratokban és naptárakban jelentek meg, s a maga körében egyre olvasottabbá tették a fiatal írókat.

1868-ban jelent meg az Akadémiától pályadíjjal jutalmazott klasszikus műfordítása: Lucanus Pharsaliája.

A Kisfaludy-Társaság a műfordításnak és a népies prózának e kitűnő mesterét 1872-ben tagjául választotta. Székét a „Választások előtt” című, a megyei korteséletből vett eleven elbeszéléssel foglalta el, mely a Kisfaludy-Társaság Évlapjai IX. kötetében van közölve. Azóta a társaság kebelében részint görög és latin remekírók fordításainak alapos bírálatával, részint felolvasásaival működik. Ez utóbbiak közül „Babet” című humoros novellája egészen elragadta a nagy közönséget, s még a legkényesebb műbírálok tetszését is megnyerte. Megjelent a Kisfaludy-Társaság Évlapjai XVIII. kötetében.

Az időközben a Vasárnapi Ujságban megjelent nagyobb elbeszélései közül nevezetesen megemlítendőek ezek: „Csudálatos történet”. — „Jobb kezem”. — „Pusztai találkozás”.

Törödékek csak, de a legnagyobb várakozásra jogosító törödékek magyar Iliasából való mutatványai. E fordítás nem úgynevezett philologiai fordítás, mely mind tartalmi, mind alakbeli hűségen alapszik, hanem a szó szoros értelmében magyar költői fordítás, mely magyar rhythmusban, törül metszett költői magyarsággal teszi az idegen remeket irodalmunk birtokává. „Az Ilias I. énekéből” megjelent a Vasárnapi Ujság 1877. 45. sz. 706 sk. lap., az Ilias XIV. 153—351. a Budapesti Szemle XI. 150—158. lap. — Egynémi rész (péld. Hektor búcsúja) még kéziratban van.

Az elmondottakból látni való, hogy Baksay megválasztását czélozó indítványommal három nyomós ítéletre támaszkodhatom: Arany Jánoséra, ki Baksayt annyira méltatta, hogy „Koszorú”-ja dolgozó társául szólította fel; a Magy. Tud. Akadémiáéra, mely a Lucanus fordítására (egy lelkes főpap ajánlatából) kitűzött (eredetileg 100, de időközben kamataival 132 aranyra felszaporodott) pályadíjt Baksay fordításának ítélte oda, s a Kisfaludy-Társaságéra, mely Baksayt írói érdemeinél fogva tagjául választotta.

Irodalmunk kinsbeli gyarapodásának tartanám, ha Akadémiánk a jeles író és műfordító tagjai közé választaná, s e kitüntetés arra buzdítaná őt, hogy élete nagy művét, a homéri költemények vagy legalább az Ilias fordítását mielőbb befejezné.

5. Pálffy Albert a Kisfaludy-Társaság tagja levelező tagul ajánlva

Gyulai Pál rend. tagtól.

Pálffy Albert negyven év óta buzgó és jeles művelője szépirodalmunknak. Már a negyvenes években feltűnt beszélyeivel, a melyeket nem sokára két regényre követett: *A magyar milliomos* 1845. és a *Fekete könyr* 1846. Beszélyei 1850-ben jelentek meg összegyűjtve *Egy földönfutó novellái* ezim alatt. Az ötvenes és hatvanas években szintén számos beszélyt és két regényt (*A fejedelem kereszt-leánya* 1856 és *Az atyai ház* 1858) bocsátott közre. Néhány évi hallgatás után,

egy pár év óta ismét néhány beszély jelent meg tőle a *Budapesti Szemlében* és a *Fővárosi Lapok*-ban. A Kisfaludy-Társaság tavaly egy kétkötetes új regényt adott ki tőle (*Esztike kisasszony professzora*), mely köztetszésben részesült; a *Budapesti Szemlé*-ben ez évben egy új regénye indult meg: *Anyu és grófné* s a Kisfaludy-Társaságnál egy harmadik új regénye van bírálat alatt. Mind e művek széleskörű világismeretről és nem közönséges leleményről tanuskodnak, de kiváló különösen Pálffy-nak előadása és stílje. Alig van valaki regényíróink között, a ki stíljében az egyszerűséget több élénkséggel s a könnyedséget több világossággal párosítaná. Minden esetre Pálffy Albert egyike jelesebb prózaíróinknak, s méltán foglalhat helyet az Akadémia I-ső osztályának tagjai között.

6. Dr. Szinnyei József a budapesti t. egyetemen a finn nyelv és irodalom magántanára levelező tagul ajánlva

a) **B u d e n z J ó z s e f** rendes tagtól.

Magyar nyelvtudományunk sikeres haladását — kivált a rokon nyelvek terén megkívántató nyomozásoknak sokféleségét és nagy terjedelmét tekintve, — számos oly munkások közreműködésétől kell várnunk, kik alapos nyelvészeti készítség és az egész tanulmánykörben való kellő tájékozottság mellett, mégis szellemi erejüket némi kizárólagossággal egyes fontosabb részletek tüzetes tanulmányozására és kifejtésére fordítják. Mint ilyen specialista fölkarolta dr. Szinnyei tüzetesb tanulmánytárgyául a f i n n n y e l v e t, a melyet az ugor nyelvek közt alakjainak aránylagos jó conserváltsága és teljessége, valamint dialekticus változatainak fejlettsége kiválóan tanulságossá tesz, úgy hogy beható ismerete az ugor összehasonlító nyelvtanulmánynak is legalkalmasabb alapvetéséül szolgál. De ő nem csak szorosan nyelvészeti irányban f i n n n i s t a, hanem a finn irodalomra is kiterjeszti figyelmét, a mely pedig tudvalevőleg nagybecsű és világhírű népköltészeti kincseivel is jeleskedik, — a mihez még azon érdekes körülmény járul, hogy folyvást tovább művelődő nyelvében csak úgy szemlélhetjük az európai cultúr-nyelvekkel való megmérkőzést, mint a magyar irodalmi nyelvben, a minnek hasonlító megfigyelése szintén sokféle tanulságot nyújt. Dr. Szinnyei a finn nyelv tüzetesb tanulása végett egy évet magában Finnországban is töltött (1879—80) s csakhamar e nyelvnek még gyakorlati tudását is annyira vitte, hogy egy magyar vígjátékot (Szigligeti „Czigányát”) finnre fordíthatott s Jalava A. finn íróval szövetekezve finn nyelvű segédkönyvet szerzett a magyar nyelv megtanulására (*Unkarin kielen oppikirja*). — Azóta több becses ismeretést közölt egyes finn dialectusokról s több rendbeli értekező és bíráló dolgozatokban mutatta be folyvást haladó nyelvészeti tanulmányát. Sőt immár nagyobb munkával is gazdagította magyar nyelvészeti szakirodalmunkat, mely épen ilyennek eddig nagyon is a hiányát érezte: nagy szakismerettel és gondos szorgalommal kidolgozott f i n n m a g y a r s z ó t á r a olyan terjedelmre készült, hogy úgy az általánosb érdekű finn irodalom, mint különösen a finn népköltészet tanulmányozásában biztos vezérről szolgál.

Meglehetős terjedelmű irodalmi munkásságából elég itt megemlítenem a következő dolgozatokat:

Rérai magyar-ugor nyelrhasonlítása (Nyelvt. Közl. XV. 1879.)

A vepsz nyelvről (Nyelvt. Közl. XVI.)

Lönnbohm: Adalék a keleti-finn tájbeszédek ismeretéhez (Nyelvt. Közl. XVI.).

Ahlquist, Suomen kielen rakennus (Bírálat: Nyelvt. Közl. 1881.).

Vámbéry: A magyarok eredete (Bírálat: Philolog. Közl. 1883.).

Niitä-näitä kielitieteen alalta (Jalava: Unkarin Albumi 1881.).

Kuuluuko Unkarin Kieli Suomalais-Ugrilaiseen Kielihaimoon? (Suometar 1883.).

A magyar irodalomtörténetírás ismertetése, 1877.

A tudomány, irodalom és művészet állapota Magyarországon Mátyás király trónraléptétől a mohácsi vészig (a magy. tud. Akadémiától 1877. jutalmazott pályamű.).

Az ezer tó országa. Finnország. Budapest 1882.

Unkarin Kielen oppikirja (a magyar nyelv tankönyve) Tohtori J. Sziny-nyeiltája A. Jalavalt, Helsingfors 1880.

Finn-magyar szótár. A magy. tud. Akadémia kiadása. Budapest 1884.

b) Barna Ferdinánd lev. tagtól.

Az újabb időben felmerült ifjabb irodalmi erők között a legtehetségesebbeknek, legalaposabban képzetteknek, legszorgalmasabbnak egyike ez idők szerint kétségkívül dr. Szinnyi József, a ki ismínd választott külön szaktudománya: az összehasonlító altaji nyelvészet terén kifejtett minden dícséretet érdemlő kítinő dolgozataival, mínd a hazai hírlapirodalomban 1873-tól kezdve vagyis 10 éven át nem kevesebb mint 109 különféle tárgyú, részint eredeti, részint németből, francziából, olaszból, angolból és finnől fordított czikkeivel egyaránt kítüntette magát.

Ezek közül csak a következő nyelvészeti tartalmu czikkeket említem meg:

1. 1. Finn állatmesék. (Ellenőr 1877.)

2. Végtére. Véghetetlen. (M. Nyelvőr 1878.)

3. Vörösmarty mint nyelvész. (Figyelő 1878.)

4. Bocsát (M. Nyelvőr 1879.)

5. Budenz. Ueber die Verzweigung der ugrischen Sprachen. (Ismertetés. Budapesti Szemle 1879.)

6. Az *aj* alapszó és családja (M. Nyelvőr 1879.)

7. Taval (M. Nyelvőr 1879.)

8. Köt és f. köyttü. (Nyelvtudom. Közl. 1879.)

9. Révai magyar-ugor összehasonlítása. (U. o. 1879.)

10. Egy finnországi dialectus ismertetése. (U. o. 1880.)

11. Niitä-näitä kielitieteen alalta. (Jalava: Unkarin-Albumi 1881.)

12. Ahlquist: Suomen kielen rakennus. (Bírálat: Ny. K. 1881.)

13. A vepsz nyelv. (U. o. 1881.)

14. Vámbéry. A magyarok eredete (Bírálat: Egyetemes Philologiai Közöny 1883.)

15. Kuuluuko Unkarin kieli Suomalais-Ugrilaiseen kielihaimoon? (Suometar 1883.)

II. Eredeti munkái (a külön lenyomatokkal együtt):

1. Irodalmunk története 1711—1772-ig. Budapest 1876.

2. A magyar irodalom-történetírás ismertetése. Budapest 1877. Második kiadás, Budapest 1878.

3. A tudomány, irodalom és művészet állapota Magyarországon Mátyás király trónraléptétől a Mohácsi vészig. (A m. tud. Akadémia által 1877-ben 60 arannyal jutalmazott pályamű. Még kiadatlan.)

4. Révay magyar-ugor nyelvhasonlítása. Külön lenyomat a Nyk-ből 1879.

5. Ukariin-kielen-oppiirja Tohtori J. Sz: Itä ja A. Jalavalta. Helsingissä 1880. 8° 303 + 20 l.

6. A vepsz nyelv. (Külön lenyomat a Nyk-ből 1881. 8° 44 l.)

7. Az ezer fő országa (Finnország) Budapest 1882. 8° VI. + 496 l.

8. A magyar nyelv rokonai. Budapest 1883. 8° IV. + 48 l.

9. A magyar nyelv eredete. Külön lenyomat a Phil. Közönyből. Budapest, 1883. 8° 67 l.

10. Suomen kielen heimolaiset. Porvoo 1883. 8° 39 l.

11. Finn-magyar szótár. A m. tud. Akadémia kiadása. Budapest, 1884. XIX. + 528 l.

12. Iskolai magyar nyelvtan. Első rész. Budapest, 1884. 8° 4 + 99 l.

13. Észrevételek Szilasi M. cikkére a magyar *van*, *ren*-ről. (Magyar Nyelvőr 1883.)

14. Huufalvy, Vámbéry's Ursprung der Magyaren. (Ismertetés: Budapesti Szemle. 1883.)

15. A magyar nyelvtudományi irodalom bibliographiája. (Magyar Könyvszemle 1883.)

16. Az ugor népek. (Buden-z Album.)

17. A finn ígéképzés-tauból. (U. o.)

18. Mássalhangzó-gyengülés a finn-nyelvben. (U. o.)

19. Adalékok az ugor nyelvek jelentés-tanához. (U. o.)

20. A *pää* (fej) szó szerepe a finn nyelvben. (U. o.)

III. Önállóan megjelent tőle 5 kötet fordítás és pedig angolból egy, németből három, francziából egy, magyarból finn-re egy, névszerint Szigligeti Czigány-ja, finnül: Mustalaiei.

Tekintve azon körülményt, hogy a Tekint. Akademia újabb időben figyelmét oda irányozta, hogy az egyes osztályokba főleg egészen megbízható munkabíró erők választassanak be tagokul: a választás méltóbbra bizonyára nem eshetnék, a mi megjelent művei fentebb fölmutatott jegyzékeiből fényesen kitéűnik.

7. Dr. Genetz Árvíd, lyceumi tanár Finnországban (Tavastehus), kültagul ajánlva

a) Budenz József rend. tagtól.

Dr. Genetz Árvíd több ezimen érdemi meg kiváló figyelmünket. Összehasonlító nyelvtudományunk neki köszüni — nemcsak a keleti finn dialektusok (karjalai, vepsz) az eddiginél bővebb és pontosabb ismeretét, hanem a lapp nyelvnek a Kóla félszigetén dívó változatainak (az úgynevezett orosz-lapp dialectus) első fölmutatását és jószámú a legnagyobb hangtani pontossággal följegyzett nyelvszövegekben való fölmutatását is. — Mint a finn nyelvtudomány-nak derék munkása, a többi rokon nyelvek felé fordulván, először a magyar nyelv tanulmányához fogott — s e czélból eljött Magyarországra, hogy közvetlen tapasztalásokat is szerezzen, s minden lehető segédeszközöket is fölhasználhasson; hogy mily eredménnyel tette ezt egy rövid év alatt — annak tanuja

volt azon akadémiai ülés (1879), a melyben saját magyar nyelvű értekezését olvasta föl. — Azóta ő hazájában folytatja a magyar tanulmányt, figyelemmel kísérvén magyar nyelvtudományi és egyéb irodalmunkat; sőt tanítván is a magyar nyelvet; s tudomásunk van róla, hogy m a g y a r - f i n n s z ó t á r készítésével is foglalkozik.

Dr. Genetz, ki a finn népköltészeti hagyományok újabb gyűjtésében is jelentékeny részt vett, költői tehetséggel is rendelkezik; egyebek közt van egy műfordítása (Arany Toldijából), melyben megmutatta, hogy lehetne a magyar eposzt a finn népeposz alakjába önteni.

Méltán megilleti őt már az I. osztálybeli kültagság — mint finn nyelvész s mint finnországi h u n g a r i s t á t !

Irodalmi munkásságából főleglitem a következőket:

Lautphysiologische Einführung in das Studium der westfinnischen Sprachen és Versuch einer karelistischen Lautlehre (tudori értekezések) Helsingfors 1877.

Orosz-lapp nyelvmutatványok. Máté evangéliuma és eredeti textusok. (Nyelvt. Közl. XV. = Ugor füzetek 1. szám.) Budapest 1879.

Orosz-lapp utazásomból. Budapest 1879.

Vepsän pohjoiset etujonkot [A vepszség északi előcsapatai]. (Kieletär I. 4. 5. füzet. Hels. 1872).

Tutkimus Venäjän Karjalan Kielestä. [Orosz-karjalai nyelv: nyelvmutatványok, szótár, nyelvtan]. Hels. 1880.

b) B a r n a F e r d i n á n d lev. tagtól.

Genetz Arvid mint finn író hazájában közelismerés szerint úgy ismeretes, mint a ki anya-nyelvét hazája művelt osztályában a legnagyobb arányokban bírja, s nyelvezete a finn remek irány mintaképének méltán tekintetik, a mit erről megjelent műveinek irálya fényesen bizonyít.

Ugyanő a múlt 70-es évek vége felé hazánkban a magyar nyelv elsajátítása végett teljes egy évig időzván, itt nyelvünket annyira elsajátítá, hogy a tek. Akadémia I-ső osztálya 1879 év tartott ülésében ily czim alatt, „Orosz-lapp utazásom” magyar nyelven egy fölolvast is tarthatott, mely az Akadémia kiadásában meg is jelent. (Érték. a Ny. és széptud. köréből VIII. k. III. sz. 1879.)

Munkái közül a nevezetesebbek a következők:

a) Kertomus Suojärven pitäjäsä, je matku stuk. Siani Siellä v. 1867. (Suomi VIII. 201—275. l.) (Szuojervi járás leírása, s ottani utazásom.)

b) Vepsän pohjoiset etujonkot. (Kieletär, IV. 3—32. és V. 3—26.) (Az északi vepsz nyelvjárások).

c) Ahlquist. Unsi suomalaisen lukemisto-jához ő készítette a finn-svéd szótárt. Helsingf. 1876.

d) Két finn népmese (Egyetemes Philologiai Közlöny 1879. 203. l.)

e) Orosz-lapp utazásom. (Érték. a ny. és széptud. köréből VIII. köt. III. sz. 1879.)

f) Orosz-lapp nyelvmutatványok. (Nyelvt. Közl. XV. 74. 287.)

g) Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä. Hels. 1880. (Az orosz karjalai [finn] nyelv vizsgálata).

h) Suomen kielan äänne-ja muoso-oppi ynnä runous. oppi. Hels. 1881. (A szuomi nyelvhang és alaktana).

i) Fordított költeményeket és elbeszéléseket magyarból finnre.

A II-dik osztály részéről.

8. Apáthy István lev. tag rendes tagul ajánlva

Tóth Lőrincz rend. tagtól.

Dr. Apáthy István, ki 1873. évi május hó, tehát 11 év óta a M. T. Akadémiának tagja, kinek 3 törvényjavaslata már országos törvényté lett, kinek „*Kereskedelmi jogát*“ az Akadémia a nagydíjjal tüntette ki, s kit a jogtudomány, codificatioé s az oktatás terén szerzett nagy érdemeiért a korona is kétszeresen, u. m. kir. tanácsosi czímmel, s rendjellel jutalmazott.

Az általam ezennel rendes tagul ajánlott jogtudós, a különféle szaklapok s napilapokban megjelent számos értekezésén, tanulmányán, polemiáján és bírálatán kívül, melyeket, rövidség okáért, felszámolni nem akarok, a következő önálló, nagy munkákat írta:

1869. Váltójogtan a közönséges német váltó-rendszabály alapján.

1870. A váltójog kézikönyve.

1871. Polgári törvénykezési rendtartás.

1872. A magyar váltóeljárás.

1872/3. A magyar kereskedelmi törvénykönyv tervezete (ezen eddig említett műveiért választatott 1873-ban a M. T. Akadémia levelező tagjává).

1873. A magyar váltótörvénykönyv tervezete.

1874. A magyar csődtörvény tervezete.

Mind három törvénytervezet terjedelmes, tudományos indokolással van ellátva.

1876. Kereskedelmi jog, tekintettel a nevezetes európai kereskedelmi törvényekre. (Szerző legnagyobb munkája, melylyel a m. t. akadémiai nagy díjat nyerte.)

1877. Anyagi és alaki váltójog.

1878. Tételes európai nemzetközi jog.

1875. A kényszeregyesség a csődeljárásban. (Akad. székfoglaló).

1882. Jelentés a tanulmányi alapról s jogi vélemény ezen alap természetéről (a Szent István-társulat kiadásában).

1882. A magyar kötelmi jog tervezete (Általános és különös rész, összesen 852 §.; kimerítő tudományos indokolással).

Végre sajtó alatt van a tisztelt írótól az anyagi és alaki váltójog teljesen átdolgozott második kiadása.

Nem hagyhatom említés nélkül azon érdemét is, melyet az írói s művészi tulajdon szabályozása iránt az országgyűlés elé terjesztett, s már törvényté is vált javaslatra vonatkozólag, mint ennek előadója, egyéb codificátori érdemei koszorújába fűzött.

Midőn valaki mellett ily terjedelmes, hasznos és általános méltánylást kivírt tudományos tevékenység, s ennek oly nagy számú jeles terméke szól: ott feleslegessé válik a phrázisos ajánlgatás, s én elégnék tartom, ha a tiz éven túl már ügyis akadémiai széken ülő érdemes tagnak elősorolt műveire egyszerűen rámutatok, s kérem a t. Akadémiát, hogy azon férfiút, kit a képviselőház a jogtudományi bizottság elnöki székére ültetni méltónak talált, maga maga rendes tagi székére ültesse.

9. Alexander Bernát levelező tagul ajánlva

Dr. Pauer Imre levelező tagtól.

Alexander Bernát, budapesti főreáliskolai rendes- és egyetemi magántanár, legjelesebb philos. íróink egyike. Rendszeresen gondolkodó, kritikus fő, a kinek műveiben a komoly tudomány a legvonzóbb előadással párosul, és a legnehezebb phil. problémák is mindenki által megérthető megoldást nyernek. Első önálló magyar műve: A philosophia történetének eszméje tekintettel a történetre általában, a phil. történetírás végcélját fejtegeti. Schopenhauer és Hartmannról írt pályaműve — A XIX. század pessimizmusa cz. — melylyel az Akadémia „Gorove“-féle jutalmát is elnyerte, nemcsak pályatársai közül volt a legjobb, de határozott irodalmi beccsel is bíró dolgozat. Az Akadémia könyvkiadó vállalatában megjelent „Kant“-ja, a mily élvezetes olvasmány, ép oly híven tárja elénk a lángeszű philosoph hülesetének kifejlődését, és alapos részletezéssel ismerteti és bírálja annak tantételeit. A „Filoz. Írók Tára“-nak szerkesztésével pedig egy olyan vállalatot kezdeményezett és folytat, mely a külföldi e nemű vállalatokkal is kiállja a versenyt.

Ezenkívül fordította és megfelelő tanulmányokkal és jegyzetekkel ellátta még Descartes két főművét; Hume egyik főmunkáját, bő tanulmányokkal az angol philosophia fejlődéséről. Kiadta: Corneille Cid-jét, Descartes Discours-ját szintén jegyzetekkel. Szerkeszti a „Magyar Tanügy“-egyetemes tanügyi folyóiratot és az „Egyetértés“-tanügyi rovatát; és tevékeny részt vesz minden paed. és didakt. kérdés megvitatásában, számos czikkel szakadatlanul és fáradhatatlanul dolgozik a philos. irodalom érdekében. Megválasztását különösen a II. osztály philos.-szak-csoportjának érdekében tartom kívánatosnak, mint a mely csoportnak munkásai amúgy is alig egy pár taggal képviselvék az Akadémiában.

10. Ballagi Aladár az újabb történelem ny. rendkívüli tanára a budapesti egyetemen, levelező tagul ajánlva

a) Henszlmann Imre rendes tagtól.

Ballagi Aladár nagyobb terjedelmű önálló művei:

1. A m. k. testőrség története 1872.
2. A m. nyomdászat történelmi fejlődése 1877.
3. Duruy világtörténelme, átdolgozva és Magyarország történetével bővíve 1880.
4. Wallenstein horvát karabélyosai 1882.
5. A m. ötvösség írott emlékei 1884.

Ballagi mindezen munkáiban a történész éber kritikája és az ilyennek útján élesen kiszemelt eredeti adatok világos előadása és felhasználása nyilatkozik. Nagy tekintet érdemel pedig az 5-ik számú munka oly időben, melyben, a lefolyt fényes kiállítás mellett, aranyműveink régi írott adatait is számba véve, a magyar műipar e kiváló osztályának tüzetes megismerése után törekszünk.

b) Pesty Frigyes rendes tagtól.

Ballagi Aladár már 12 évvel ezelőtt lépett fel önálló forrástanulmányon alapuló munkával, s azóta szakadatlanul műveli a történettudományt az irodalomban és a katedrán egyaránt. Módszere szorosan tudományos; kutatásaiban min-

dig az eredeti kútfőkhöz megy vissza. Önálló művein kívül, nagyszámú szakszerű értekezést és cikket írt, melyek közül néhány, mint például az idei Budapesti Szemlében megjelent I. Frigyes Vilmos porosz király élete és jellemrajza, egy kis kötetre menő terjedelmű.

Hivatottsága a történettudomány terén már azelőtt lévén elismerve, és a remény még további eredményes tudományos munkásságra eddigi tevékenysége által igazolva, Ballagi Aladárt rajtam kívül már Ipolyi Arnold, Tóth Lőrincz, Jakab Elek és mások is ajánlották akadémiai levelező tagnak, és én bátor vagyok ez ajánlást az 1884. évi választások alkalmával ismételni.

Ballagi Aladár önálló művei:

1. A magyar királyi testőrség története. 1872.
2. A magyar nyomdászat történeti fejlődése 1472—1877.
3. Die Kunstdenkmale Leutschaus.
4. Duruy Victor világgtörténelme, átdolgozva és Magyarország történetévé bővítve, 1880 (664 lap).
5. Wallenstein horvát karabélyosai, 1623—1626.
6. A magyar ötvösség irott emlékei.

Nagyobb értekezések:

A magyar nemes testőrség megalapítása. (Vasárnapi Ujság, 1872. 39. szám.)

Vitkovics Mihály 1778—1829. (Hazánk s a Külföld, 1872. 1. sz.)

A felső-magyarországi tót-zendülés történetéhez. (Reform, 1872. 344. sz.)

Laczkovics János. (Vasárnapi Ujság, 1872. 40. sz.)

Négy magyar huszárezred a Bourbonok szolgálatában 1635—1792. (Magyarország és a Nagyvilág, 1873. 33, 34, 35, 36. sz.)

Bessenyei György. Irodalmi tanulmány. (Reform, 1873. 292, 293. sz.)

A vallás- és közoktatásiügyi magy. kir. miniszternek a közoktatás 1870 és 1871. évi állapotáról szóló s az országgyűlés elé terjesztett jelentése. Műtörténelmi szempontból. (Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1872. 48, 49, 50, 51. sz.)

Felelet a „Budapesti Közlöny”-nek a műemlékek birálatára tett kijelentésre. (Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1873. 4. sz.)

A magyar testőrség Bécsben. (Vasárnapi Ujság, 1874. 23. sz.)

Fabó András. (Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1874. 14. sz.)

A magyar királyi koronaőrök. (Vasárnapi Ujság, 1874. 24. sz.)

Veresmarti Mihály irodalmi működése. 1611—1641. (Irodalmi Értesítő, 1874. 6, 7, 8. sz.)

Veresmarti Mihály munkái. Írta Ipolyi Arnold. (Közérdek, 1875. 140, 142, 143, 144. sz.)

Károli Gáspár bibliafordítása és a vizsolyi nyomda. (Prot. Egyh. és Isk. Lap, 43. sz.)

A magyar nőnevelésről. (Nemzeti Hírlap, 1877. 20, 24, 26, 27, 28. sz.)

Legrégibb műemlékeink a keresztyén korból. (Századok, 1877. III. füzet.)

A budapesti könyvkereskedés 1790-ben. (Figyelő, 1877. I. füzet.)

Népoktatásügyünk állapotáról. (Pesti Napló, 1878. 22, 41. sz.)

A besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítása Ipolyi Arnold besztercebányai püspök által. (Archaeologiai Értesítő, 1878. 4. sz.)

A kereszténység első százada Magyarországon. (Pesti Napló, 1878. 167, 174. sz.)

Mikes Kelemen. Irodalmi tanulmány. (Pesti Napló, 1878. 116. sz.)

Régi magyar vallásos énekek. (Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1877. 24. sz.)

Felvidéki könyvtárbúvárlatok. (Magyar Könyvszemle, 1879. 1, 2, 3. füzet.)

Ballagi Mór. Irodalmi arckép. (Prot. Naptár, 1879. évf.)

Szabó Károly régi magyar könyvtára. (Századok, 1879. VI. füzet.)

A löcsei Thurzó-féle műemlékek. (Vasárnapi Ujság, 1880. 1. sz.)

Magyar huszárok francia szolgálatban. (Vasárnapi Ujság, 1880. 33. és 34. szám.)

Révész Imre. (Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1881. 8. sz.)

A nők és a társadalom. (Magyarország, 1881. 80, 81. sz.)

Ezekon kívül számos értekezés az említett folyóiratok- és hírlapokban, valamint az Athenaeum, Ellenőr, Hon, Népmelők Lapja, Magyar Nyelvőr, Literarische Berichte, Typographia, Honvéd stb. hasábjain.

II. Bunyitay Vince a váradi püspökség könyvtárnoka levelező tagul ajánlva

a) *Henszlmann Imre* rendes tagtól.

E megtiszteltetésre érdemesíti ily című alapos munkája:

A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. Nagyvárad 1883.

Eddig megjelent az első 473 lapot számító 8-rét kötetben:

„A váradi előjárók története, a püspökség alapítása óta 1566-ig.”

A második 540 lapot számító kötetben:

„A váradi püspökség káptalanai és monostorai története 1566. évig.”

Mindkét kötetben a meglevő történeti adatok nagy szorgalommal és kritikával vannak összeállítva. E munka történelmi irodalmunkban méltó helyet foglal el.

b) *Ipolyi Arnold* rendes tagtól.

Bunyitay Vince a magyarországi egyháztörténelem egyik legtevékenyebb és legértelmesebb munkása.

Az Akadémia fölfigyva és méltányolva a magyarországi kath. egyház és a magyar állam története szoros összefüggését, a magyar egyháztörténet minden kiváló munkását megtisztelte azzal, hogy tagjai sorába fölvette.

Ezen megtiszteltetésre *Bunyitay Vince* úr több mint egy évtizeden át egy nagy földadat megoldására irányzott fáradhatatlan tevékenységében és ennek eredményében méltó jogcímmel bír.

A váradi püspökség történetének megírását tűzte ki életcélul. Kisebb előmunkálatok közreboesátása után püspökének bőkezűségéből 1883-ban megindította a „Váradi Püspökség Története” című monumentális munkáját, melyből ekkorig két kötet jelent meg, a harmadik sajtó alatt van, és még három fog közreboesáttatni.

De nem terjedelme képezi a munka fő előnyét. A mai történettudomány követeléseinek megfelelően, a szerző levéltári és könyvtári kutatásaiban gazdag anyagkészletet szerzett össze. Kiterjesztette figyelmét a művészet emlékeire is, melyek az egyházmegye területén az idők viszontagságait túlélték, és azokat sikerült rajzokban nyújtja.

Az egyházmegye történetét egész kiterjedésében felkarolja. A középkori egyházi és vallási élet érdekes képét nyerjük munkájában. Nagy súlyt helyez a kulturai állapotokra és mozgalmakra.

E mellett előadása élénk, irányá gondos és kifogástalan.

c) Pauler Gyula rendes tagtól.

Bunyitay Vince főmunkája a „Nagyváradai Püspökség Története”, melyből eddig két kötet (I. köt. 473. l.; II. köt. 540. l.) jelent meg. Az első kötet Nagyvárad püspökeit tárgyalja az alapítástól 1566-ig. A második a püspökség káptalanaiival és monostoraival foglalkozik, ugyancsak a mondott időszakban. A mű, e nemű munkáink legjobbjai közé tartozik. Szerző teljesen bírja tárgyát. Ismeri az irodalmat és nyomtatott forrásokat. Levéltári kutatásokat tett és az emlékeknek helyrajzi tanúságát localis ismereteinél fogva, képes kellőleg megérteni, sőt meg is igazítani. E mellett az anyagot fel is tudja használni. Tudja, mit kell keresnie, s a mit talált: azt el is tudja mondani. Még a legtávolabb mult leghomályosabb alakjaiba is, ha lehet, életet tud önteni, és fejtegetéseiben sohasem felejt el a kapcsolatot, mely a püspökséget és egyházi intézeteit a vázolta korszakban a nemzeti étellel oly számos pontban, összefűzte. Műve nemcsak a nagyváradai püspökségnek története, hanem már az eddigi két kötetben is fontos és nagybecsű adalék a tiszántúli vidék egy nagy részének főleg belső, culturalis történetéhez.

E munkán kívül Bunyitay úrnak még több kisebb-nagyobb dolgozata jelent meg 1873 óta, melyek mind gondolkodó főre, alapos, lelkiismeretes tudósra vallanak, és egyik vagy másik tekintetben érdekesek. E dolgozatai a következők:

1. Rogerius „pesthensis” püspöke nem pesti püspök. Századok 1873.
2. A kis-senyeyi b. Senyey család levéltára. Századok 1873.
3. Balassa Bálintra vonatkozó ismeretlen oklevelek. Toldy Ferencz értekezése mellett. U. o. 1874.
4. A nagyváradai káptalan legyilkoltatásának hagyománya. U. o. 1878., mely czikkében a káptalannak házi legendáját, hogy tagjainak legnagyobb részét a protestansok a saecularisatio alkalmával legyilkolták, czáfolja.
5. A váradai ősz székesegyház. Archaeologiai Közlemények XIII. kötet.
6. Szent László király sírja káptalanának szabályzatai. Tört. Tár. 1879.
7. A debreczeni régi öreg templom. Századok 1879.
8. A nagyváradai székesegyház története. Megjelent önállólág Nagyváradon 1880-ban.
9. Az egyedi apátság története. 1880.
10. Két elfeledett váradai püspök. Századok 1880.
11. Fenesvár története. Nagyvárad napilapban 1881.
12. A nagyváradai püspökség történetének III. kötete sajtó alatt van.

d) Szilágyi Sándor rendes tagtól.

Bunyitay Vince a magyar történeti irodalom régebbi munkásai közé tartozik. Egész a mult évig mondhatni apróbb dolgozatokkal csak előkészítette pályáját, hogy egyszerre annál meglepőbb eredménnyel lépjen fel. A Századokban és Archeologiai Értesítőben jöttek egyes apróbb tanulmányai; a Tört. Társulatban tartott több ízben felolvasást, melyek mind alapos és szorgalmas utánjárásra vallanak. Két év előtt adott ki egy nagyobb tanulmányt a Várad Regeztumról, hol már oly jártasságot árult el a források ismeretében és kritikájában, mely a szakemberek méltánylásával találkozott. A mult évben azonban igen rövid időközben egy nagy munkának két első kötete hagyta el tőle a sajtót: *A nagyváradai püspökség története*. E munka meglepte a szakembereket alaposágával s a közönséget jó irányával és gondos kidolgozásával. Látszik, hogy évek hosszú

során tett kutatásoknak, tanulmányoknak a gyümölcse. Az ország minden részéből hozta össze az okiratokat, éles kritikával osztotta be azokat, s egy minden tekintetben monumentalis munkát készített. Nemcsak azért ajánlom Bunyitay Vinczét, mert e munkája alapján valóban igényt tarthat az akadémiai tagságra, hanem mert tárgyilagos és felekezeti elfogultságtól ment felfogása is méltánylást érdemel, s főképp mert e munkája példát adott arra, hogy mikép lehet az egyes püspökségek történetét úgy feldolgozni, hogy azoknak nemcsak a szakírók vegyék hasznát, hanem a nagy közönség is élvezettel olvashassa.

12. Felméri Lajos kolozsvári egyetemi tanár levelező tagul ajánlva

Brassai Sámuel rendes tagtól.

Mind a mellett, hogy tavalyi ajánlatommal megbuktam, bátor vagyok a male informato Philippo ad uberius instructum provocando még egyszer ajánlani levelező tagnak *Felméri Lajos* egyetemi tanárt, a kinek jeles és számos munkái nem csak irodalmunkat gazdagították, hanem őt magát is ismeretessé tették mind nálunk, mind külföldön, hol a szakemberek minden bizonynyal helyesléssel és örömmel fogadnák megválasztatása hírére.

Munkái névsorát idecsatolva küldöm és ajánlottom meleg pártolását kérem.

Felméri Lajos philos. és paedagogiai dolgozatainak czímjegyzéke:

Az iskolázás jelene Angolországban, két kötet. (I. kötet: Népoktatás; II. k.: Közép és felső oktatás. Budapest 1881.)

Uti levelek Skóciából, egy kötet, Sárospatak 1870.

A deismus iránya és hatása (philos.-történelmi pályanyertes értekezés) a Ballagi Mór szekesztette „*Protestans Egyházi és Iskolai Lap*“ 1865 és 66-iki folyamában.

Mill Stuart rectori székfoglaló beszéde a st.-andrewsi egyetemen, jegyzetkkel kísérve a „*Prot. Egyh. és Isk. Lap*“ 1868-iki folyamában.

A philosophia tanítása a középiskolákban, „*Sárospataki füzetek*“ 1870-iki folyamában.

A callásos érzet és a vallás, psychol. tanulmány a „*Prot. Egyh. és Isk. Lap*“ 1873-ik folyama januári számaiban.

Ember és állat, psychol. tanulmány az „*Athenaeum*“ 1873-iki folyamában.

Bain Sándor és legújabb műre (Body and Mind), az „*Athenaeum*“ 1874-iki folyamában.

Az illusió. Psychol. tanulmány, az „*Athenaeum*“ 1874-iki folyamában.

Roussseau, psych. tanulmány az „*Erdélyi Muzeum*“ 1874-iki folyamában.

A politikai nerelésről. „*Erd. Muz.*“ 1874. nov. füzet.

A nőnevelés Amerikában, „*Erd. Muz.*“ 1875. jun. füzet.

A család mi volt és mivé lett. (A házi nevelés múltja és jelene). Az „*Ott-hon*“ 1875-iki folyamában.

Utazás a szobában (oktatás a psych. alapfogalmaiban), „*Néptanítók Lapja*“ 1875. jul.—decz. számaiban.

A középiskolai reformról, „*Erd. Muz.*“ 1876. VI-ik füzetében.

Népnevelés és néptanítók Angolországban, „*Néptanítók Lapja*“ 1877-iki folyamában.

Árny- és fényképek a népiskolázásban, „*Néptanítók Lapja*“ 1878-iki folyamában.

A philosophia és a philosophiai tudományok jelene. Erd. Muz. 1878. foly.
Apáczai Csere I., Brunswick T. és Hongrie cz. czikkek, F. Buisson
 „Dictionnaire de Pédagogie“-jében.

Utilismus a nevelésben, a „Havi Szemle“ 1879-iki folyamában.

„Austria“ és „Hungary“ cím alatt közoktatásügyi szemlék a Kiddle és
 Seheine szerkesztette „Yearbook of Education“ 1879-iki kötetében.

Heredity and Education, az „Educ. News“ 1879-iki folyamában.

Oxford és Cambridge (tanulmány), a „Budapesti Szemle“ 1881. jun. és jul.
 számaiban.

Nevelés és társadalom. Értekezés a „Középiskolai Szemle“ 1882. januári
 és februári füzetében.

Az iskolai fegyvergyakorlatok és a nemzeti nevelés. A „Középiskolai
 Szemle“ 1882. szeptemberi füzetében.

Népiszkolázás az erdélyi részekben ezelőtt száz esztendővel. A „Néptanítók
 Lapja“ 1882-iki folyamában.

A középiskolai törvényjavaslat. Két czikk a „Pesti Napló“ 1883. márcziusi
 számaiban.

Az angol középiskolák életéből. „Magyar Tanügy“ 1883-iki folyamában.

Nőnevelésünk bajai és társas életünk. Tanulmány, Kolozsvárt 1883.

Az érettségi vizsgálatok jelenleg és a jövőben. Tanulmány, a „Középiskolai
 Tanáregyesület Közlönye“ 1883. nov. és decz. füzetében.

A nők felső oktatása a földrészünkön és másutt, a „Nemzeti Nőnevelés“
 1884. febr. füzetében.

Nevelésügyi és közmívelődési *apróbb czikkek, könyvismertetések stb.* (1872
 óta) a következő folyóiratokban és lapokban: „Budapesti Szemle“, „Tanáregye-
 sületi Közlöny“, „Magyar Tanügy“, „Pesti Napló“, „Hon“, „Nemzet“, „Család és
 iskola“, „Nemzeti Nőnevelés“, „Prot. Egyh. és Iskolai Lap“, „Keresztény Magvető“
 „Néptanítók Lapja“.

Szemlék a magyar közoktatásügyről, és könyvismertetések a „Revue inter-
 nationale de l'Enseignement“ (Paris), „Revue de l'enseignement secondaire et
 supérieur“ (Paris), „Journal of Education“ (London) és az „Educational News“
 (Edinburgh) különböző évfolyamaiban.

13. Dr. Fejérpataky László egyetemi magántanár a M. N. Muzeum levéltár-
 noka, a Heraldikai Társulat titkára, levelező tagul ajánlva

a) Nagy Iván r. tagtól.

Fejérpataky László szakmájában, a diplomatikában, hazánkban egyike a
 legjelesebbeknek, a mint erről az osztály tagjai előtt is bizonyosan tudvalevő
 néhány önálló szakértekezései, és számos a szaklapokban megjelent kitűnő dol-
 gozatai kezkeskednek. Úgy, hogy ezt részletesebben ezúttal a mélyen tisztelt osz-
 taly előtt indokolni fölöslegesnek tartom.

b) Majláth Béla lev. tagtól.

Ajánlatom indokai a következők: Dr. Fejérpataky László, a diplomatiká-
 miat igen kevesek által ápolat tudományos disciplinát, s a történelem mellőzhetlen
 segédtudományát, oly szerencsés eredménnyel műveli, hogy e téren, mint szak-
 tudós, már is méltó elismerésben részesült ezen tudományágnak művelői körében
 nemesak, de azon vállalat által is, mely a „Monumenta Hungarica Vaticana“

kiadását rendezi, igénybe lett véve szaktudománya, midőn diplomatikai másolatok revisiójával, Rómában a Vatikán levéltárában megbízottat.

Megbízást nyert az Akadémiától a sz. k. városok régi számadásainak lemásolására is, mi által az ajánlottak tudományos szakképzettségét ismerte el.

A történeti irodalom terén, diplomatikai tudománya által oly vitás kérdésnek sikeres megoldása körül fáradozott, mely a magyar tudományosságot, egy majdnem évszázad óta fennálló kérdés körül tisztázta. Ez azon önálló munkája a pannonhalmi apátság alapító okleveléről, mely tisztán diplomatikai alapon, az elméleti oklevéltan szempontjából irodalmunk egyik legkitiünőbb műve nemcsak, de az oklevéltári tanulmányok legkiválóbb jelensége is.

„Irodalmunk az Árpádok korában“ című munkája mély és komoly tudományos műveltségének jelét tanúsítja. Legújabbán pedig „A német-újvári Ferencz-rendi zárda könyvtára“ című dolgozatában, egy rendkívüli érdekű magyar glossáriumot mutatott be az 1470-ik évből, mit ő maga fedezett fel, és ismertetett is széleskörű tudományos készültséggel, a „Magyar Könyvszemle“ hasábjain és önálló kiadásban is.

Ezen nevezetesebb irodalmi munkásságához csatlakozik még a tudományos egyetemi könyvtár kéziratainak szakavatott, kellő tájékozottságra valló leírása is. Nem kis szolgálatot tett történeti irodalmunknak a „Századok“-ban megjelent „Kutatások Dalmátia levéltáraiban“ című dolgozatával is, valamint sphragistikai alapos tanulmánya oklevéltani kutatásainak eredményteljes bizonyítékát nyújtja az „Archaeologiai Értesítő“ hasábjain.

Mint gyakorlott diplomatikus szakavatott műveltségével számos oklevélgyűjtemény kiadását elősegítette; s az első magyar heraldikai szaklap teremtetője s a „Turul“ szerkesztője, annak rövid fennállása óta is, a történetírás segédtudományainak igen becses szolgálatokat tett.

Számos értekezése jelent meg a Századok, Történelmi Tár, Archaeologiai Értesítő, Magyar Könyvszemle, Turul, Havi Szemle, Ludovica Akadémia Közlönye, és a Figyelő hasábjain.

Több év óta tartó folytonos irodalmi munkássága azon jogosított föltevésre késztet, hogy eddigi írói sikereit, jövőre csak tetézni fogja; kivált ha szellemi munkálkodása a tekintetes Akadémia által a megérdemelt elismerésben részesül.

14. Dr. Hampel József a budapesti egyetemen az ókori történelem ny. rk. tanára, a M. N. Muzeum régiségtárának őre, levelező tagul ajánlva

a) Nagy Iván r. tagtól

Dr. Hampel az archaeologiai tudományoknak nemcsak hazánkban, de külföldön is, előnyösen ismert, elméletileg s gyakorlatilag kitünő tudósa, a mint erről az Osztály előtt ismeretes számos jeles irodalmi dolgozatai tesznek tanúságot, melyeknél fogva megválasztása az Akadémia hasznára s díszeré szolgálna.

b) Torma Károly, r. tagtól.

Dr. Hampel József tizenhárom év óta a magyar nemzeti muzeum tisztviselője lévén, a magyarországi régészeti mozgalmakban, a régészet tudományos fejlődésében aktualis részt vett. Az 1876. ősrégészeti congressusban mint annak egyik titkára vett részt. 1878—1881-ig az Országos Régészeti és Embertani Társulat, titkára volt s annak lendületében kiváló része van. 1881-ben a főváros meg-

bízásából az ó-budai római fürdő rendszeres felásatásával tűnt fel, és méltán. Az egyetemen előbb mint a régiség- és éremtan, utóbb mint az ókori történet tanára tanított és tanít most is kitűnő eredménnyel. A hazai régészet mellett teljes színvonalán áll az európai régiség- és műtörténeti tudománynak, s ismeri Európának majdnem valamennyi kiváló muzeumát.

Munkáinak sorozata :

1. A báni méltóság, eredetétől kezdve napjainkig. Pest, 1868.
2. Aquincum történeti vázlata. Pest, 1871.
3. A szabolcsmegyei muzeum, rövid utasítással vidéki muzeumok berendezésére. Pest, 1871.
4. Antiquités préhistoriques de la Hongrie. I—II. k. 1876.
5. Catalogue de l'exposition préhistorique des musées de province et des collections particulières de la Hongrie. Budapest, 1876.
6. Archaeologisch-epigraphischer Bericht aus Ungarn 1877., a Benndorf-Hirschfeld-féle Archaeologisch-Epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-ban II. k. 1878.
7. A magyar honi régészeti leletek repertórium. I—II. közlemény. 1878. és 1880.

8. Jelentés az 1881. papföldi ásatásokról. Budapest, 1882.

Azonkívül az Archaeologiai Értesítő eddigi XVII. évfolyama majd minden füzetében kisebb-nagyobb tanulmányokat közlött; 1880—1882-ben e folyóirat jókora részét ő írta, valamint számos hazai s külföldi szaklapba dolgozott.

A Fischer-féle „Ausztria-Magyarország történeti vonatkozású helyei“ című nagy diszvállalatba Aquincumról, az Egyetértésben görögországi útjáról, ugyanott több tárezában a képzőművészeti társulat kiállításairól, s legújabbban a magyar történelmi ötvösmű kiállításról írt jeles értekezéseket s cikkeket. Végül nagyobb arányú műve „A magyarországi bronzkori emlékekről“ megjelenőben van.

15. Dr. Horvát Árpád a budapesti egyetemen az oklevéltan ny. r. tanára levelező tagul ajánlva

Szilágyi Sándor r. tagtól.

Horvát István születésének évszázados fordulóját ünnepeljük ez évben. Fia, Horvát Árpád, számos év óta tanára az egyetemen ugyanazon tanszéknek, melyen azelőtt atyja működött: a diplomatikainak. Alig van hazánkban nemcsak a fiatalabb, hanem a középkorú nemzedék között is, a ki Horvát Árpád tanítványa ne lett volna.

Azonban ő az utóbbi időig szoros értelemben vett irodalmi dolgokkal keveset foglalkozott, s így az Akadémia ismereteit és tehetségét másképp nem érvényesíthette, mint hogy a Történelmi Bizottságba beválasztotta, a melynek egész újabb szervezetéig állandó tagja is volt.

Egyes kutatások és apróbb cikkek, sőt egy pár rüpirat is jelent meg tőle a korábbi időben. De a mi a legfőbb figyelmet és méltánylást érdemi, közelebbről megkezdte „Oklevéltani Jegyzetek“ cz. a. egy 5 kötetre tervezett hiányt pótló nagyobb munkának az írását, melyből eddigelé már 3 kötet jelent meg. u. m.: 1. Bevezetés a magyar oklevéltanba; 2. A diplomatikai írástan alapvonalai (Palaeographia); 3. kortan (Chronologia). Gazdag irodalmi ismerettel és appa-

tussal, a tudomány európai állásának teljes ismeretével és a hazai viszonyokra czélszerű alkalmazással írott munka, a mely jóval több tankönyvnél, igazi méltánylást érdemlő kitiűő szakmunka.

Ezenkívűl megjegyzem, hogy Horvát Árpádnak ezen munkái rég érzet. hiányt pótolnak szakirodalmunkban. Fél század elműt azóta, hogy Perger kiadta a maga Diplomatikáját, s e fél század óta nagyot haladt — különösen az utolsó évtizedek alatt — a világ. Horvát Árpád érdeme, hogy a külföldi szakirodalom óriási fejlődését „Jegyzetei”-ben az érdeklődők előtt teljes szakismerettel tárja fűl s ösztönöz és vezérfonalat nyűjt arra, hogy nálunk is elmélet és gyakorlat karöltve miként haladjanak a történelem e legfontosb segédtudományának, úgyis mint önálló disciplinának mívelésében és alkalmazásában. Bő olvasottságnak, abszolút szakképzettségnek s e nehéz szaktudomány legminutiosabb részleteiben való teljes tájékozottságnak, a külföldi e nemű összes irodalom detaillirt ismeretének bizonyossága e Jegyzetek minden lapja. S ha ezekhez hozzá- vesszűk, hogy a specialis magyar oklevéltn alig mívelt s már is elparlagosodott szántőfűldjének veti ekevasát e Jegyzetek tudós szerzője : át kell látni, hogy a munka, mint a kívánt mértéket teljesen megűtő tudományos termék, mint az egyetlen „átalános tárgyi” szakmű, mely e disciplina terén nálunk fél század óta megjelent, az elismerés adóját szerzője részére méltán megkivánhatja.

16. Dr. Kovács Gyula a budapesti kir. ítélőtáblánál bíró, levelező tagul ajánlvá

a) Hajnik Imre rendes tagtól.

Önálló munkái a következők :

1. Írói és művészi tulajdonjog. Budapest 1879.
2. Házassági törvényjavaslat indokolással. Budapest 1881.
3. Mi a jogunk és milyen legyen a törvényűnk az írói és művészi munka védelmében. Budapest 1882.
4. A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint. Közönséges egyházi és hazai kűtfők nyomán. Budapest 1883.
5. A házassági javaslat a törvényhozás előtt. Budapest, 1884.

Dr. Kovács Gyula úr ezen munkáiban, valamint több rendbeli folyóiratokban megjelent kisebb dolgozataiban éles jogász felfogásának, alapos tudományának és a külföldi jogirodalom ügyes értékesítésének kitiűő jeleit adta. Különösen pedig *A házasságkötésről Magyarországon* írt nagyobb munkája e fontos jogintézményt, egészen új szempontokból és eddig még fel nem használt kűtfők segítségével, történeti fejlődése minden szakain át oly terjedelemben és alapos- sággal tárgyalja, hogy újabb hazai jogirodalmunk egyik kiválóbb termékét képezi. Dolgozatai irály tekintetében sem kifogásolhatók.

b) Tóth Lőrincz rendes tagtól.

Dr. Kovács Gyula urnak önálló s nagybecsű munkái a házassági jog- és az írói s művészi tulajdonjogra vonatkoznak és a következők :

1. Házassági törvényjavaslat, indokolással (1881).
2. A házasságkötés Magyarországon egyházi s polgári jog szerint, közönséges egyházi és hazai kűtfők nyomán (1883).
3. A házassági javaslat a törvényhozás előtt (1884).

4. Írói és művészi tulajdonjog (1879).

Mi a jogunk, és milyen legyen a törvényünk az írói és művészi munka védelmében? (1882).

Ezen önálló nagyobb munkákon kívül, melyek során a házsságkötésről írt terjedelmes munkája, még fel nem használt források alapján, s egészen új és eredeti szempontokból tárgyalja e fontos jogintézmény fejlődését, — a szaklapokban és folyóiratokban számos, egyenkint becses és eredeti felfogású kisebb dolgozatokat s polemiákat is tett közzé, s mindezekben éles és önálló jogászai felfogásnak, nagy eruditióknak és olvasottságnak, és az akadémia figyelmét s méltánylását minden tekintetben megérdemlő szellemi munkásságnak adta kitünő jeleit, s egyszersmind zálogát azon reménynek, hogy a férfikor legjobb erejében levő tudós írótól még sok és becses adatokat várhatunk a hazai jogtudomány részére.

17. Dr. Marczali Henrik egyetemi magántanár levelező tagul ajánlva

S z i l á g y i S á n d o r rendes tagtól.

Már két év előtt ajánlotta őt Ipolyi Arnold, de akkor a többséget nem nyerte meg. Attól fogva is oly jelentékeny irodalmi működést fejtett ki, hogy indokoltnak találok ajánlását újabban szóba hozni. Első nagyobb munkája, mely nemcsak hazánk határain belül, hanem a külföld előtt is ismertté tette nevét: A magyar történet kútfői az Árpádok korában, az Akadémia által Vitéz-díjjal jutalmazott pályamunka. 1882-ben ez német fordításban is megjelent, s ezáltal is a magyar történeti források ismertetésének a külföldön is hasznos szolgálatokat tett. Azután megjelent tőle a Regesták a külföldi levéltárakból, a berlini, dresdai, londoni, edinburghi és más levéltárakból gyűjtött magyar vonatkozású levelezések, diplomatikai iratok és kútfők kivonatai. Nagy szorgalommal, tárgyismerettel szerkesztett collectió, mely igen használható és becses anyagot tartalmaz. A Ribáry által kezdett Világtörténet 3-ik részét, az újkort, Marczali írta, ebből eddig egy kötet és több füzet jelent meg. Kútfők felhasználásával, önálló kritikával és teljes tárgyismerettel készült munka. Legnagyobb munkája Marczalinak II. József kora, melyet hasonlóképpen az Akadémia adott ki, s melynek II. kötete sajtó alatt van. Megjelenésekor nagy elismeréssel találkozott a sajtó s a közönség részéről s nemcsak azért a szorgalomért, melylyel írója az összes tárgyra vonatkozó levéltári anyagot is összegyűjtötte, hanem magáért a feldolgozásért is, melylyel e munkát élvezhetővé és olvashatóvá tette, elismeréssel szólhatunk róla. Marczali éles kritikai fő, boncsolja a forrásokat, s ügyesen tud feldolgozni. Megválasztását az a körülmény is indokolja, hogy legnagyobb munkáit az Akadémia körében adta ki.

18. B. Orbán Balázs országgyűlési képviselő levelező tagul ajánlva

T h a l y K á l m á n rendes tagtól.

Ajánlom a „*Székelyszöld Leírása*“ című, öt kötetes, önálló, sokoldalú eredeti tanulmányok alapján írt nagybecsű népismertető, történelmi és régészeti munka szerzőjét, az egyéb műveiről is jól ismert *B. Orbán Balázs* országgyűlési képviselőt; kinek mostani újra ajánlatba-hozatalát Erdély egy másik érdemes régibb írójának, Kőváry Lászlónak a múlt évben történt megválasztatása mintegy természetszerűleg idézi föl, — remélvén, hogy a Tek. Akadémia kitüntető mál-

tánylatát ezen, nehéz feladata megoldásáért oly nemes buzgalommal fáradozott írótl sem vonandja meg.

Orbán Balázs munkái:

Utazás Keleten. 6 kötet.

Kelet Tündér-Világa vagy *Szuif Züliázán Szultán.* Arab rege, Ali bey után fordította. 2 kötet.

A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból. Írta Orbán Balázs. I. kötet: Udvarhelyszék. II. k. Csíkszék. III. k. Háromszék. IV. k. Marosszék. V. k. Aranyosszék. VI. A Barezaság.

Maros-Vásárhely szab. kir. város leírása. (Külön lenyomat a Székelyföld IV. kötetéből.)

Torockó és völgyének ismertetése történelmi, régészeti, természetrajzi és népismei szempontból (külön lenyomat a Székelyföld V. kötetéből).

Brassó szab. kir. város leírása történelmi, népismei, régészeti és természetrajzi szempontból. (Külön lenyomat a VI. kötetből).

A barezasági tíz magyar falu leírása történelmi, régészeti, népismei és természetrajzi szempontból. (Külön lenyomat a VI. kötetből.)

Orbán Balázs országgyűlési beszédei (1871–1884.) 8-adrét. 5 kötet.

Székely regék és Krisztus mondák gyűjteménye. A Kisfaludi-társaság „*Magyar népköltési gyűjteménye*” című munka I. és II. kötetében.

Emlékiratok az „Ellenzék” tárczájában egy nagy kötetre való.

19. Plósz Sándor jogtudor, a m. kir. budapesti egyetemen a polgári törvénykezés nyilv. r. és a váltó-keresk. jog jogosított tanára, levelező tagul ajánlva

Tóth Lőrincz rendes tagtól.

Plósz Sándor a jogtudomány mezején már ekkor is, 38 éves koráig, annyit s oly alaposan dolgozott, hogy a munkálkodás e tömege s annak sikeres eredményei sokkal hosszabb életpályát is nagy mérvben diszíténének. Annyival inkább remélhető, hogy e férfiú, ki már ifjú korában ily gyümölcsöző munkásságot bizonyított, jogirodalmunkat jövőre is nagy haszonnal s dicsőséggel fogja szolgálni. Munkáit mélyreható alaposság, s a szaktudományabeli irodalom és codificatio bő és széles ismerete teszik a szakemberek előtt nagybecsűekké. Elméleti buvárlatait sokoldalú gyakorlati tapasztalás egészíti ki, mert 1868 óta, midőn jogtudorra avattatott, s köz- és váltóügyvédi oklevelet nyert, a joggyakorlat különféle terein, a pénzügyi ügyészségnél, a pestvárosi járásbírság s törvényszéknél, mint jegyző, később mint bíró szerzett gyakorlati ismereteket. 1872-ben a Kolozsvárt felállított új egyetemhez neveztetett ki a polgári törvénykezési eljárás s váltó és kereskedelmi jog nyilvános rendes tanárává, honnét 1881. júl. 19-én, kitűnősége elismeréséül, a budapesti kir. egyetemhez tétetett át, hol 1882/3. évben a jogi kar dékánja volt. A magyar jogászgyűlés állandó bizottságának több év óta tagja, s 1884. évre az ügyvédvizsgáló bizottságnak is egyik tagja. — 1880. év folytán, az igazságügyminiszter megbízásából három hónapot töltött Németországban a szóbeli, közvetlen peres eljárás tanulmányozása céljából, s ő van megbízva a miniszter által, hogy dr. Emmer Kornél kir. táblai bíróval együtt, a szóbeliség s közvetlenség alapján álló polgári törvénykezési eljárás tervezetét kidolgozza.

Irodalmi önálló munkái :

1. *A magyar váltó jog kézikönyve.* Budapest 1877. Zilahinál nagy 8. rét. 333 lap.

2. *Beitrag zur Theorie des Klagerechts.* Leipzig 1880. 8-adrét. 173 lap.

E munka magyar nyelven már előbb kiadott, s a Magyar Igazságügyben közlött értekezésekből van összeállítva, s a gazdag német irodalomban elismerő fogadtatásra talált, és szerzőjének, németországi tanulmányi útja közben, nagy becsületet s tekintélyt szerzett. A „*Kritische Vierteljahrsschrift*“ terjedelmes bírálatot hozva e nagy figyelmet gerjesztett munkáról, kiemeli, hogy szerző érvelései és fejtegetései folytonosan rámutatnak a római, középkori s mai törvénykezési eljárásra, s kétségen kívül teszik, hogy a szerző a polgári perrel foglalkodó leg tudós s gondolkodóbb írók közé tartozik.

A mit szerző e művében a németek számára elmond, azt honfitársai s magyar tanítványai részére már előbb közzé tette a „*Magyar Igazságügy*“ jogtudományi folyóirat V-ik s X-ik köteteiben, s kiadta különlenyomatban (1876. Budapest, 8r. 50 lap).

Ugyanezen folyóiratban találjuk nagybecsű értekezéseinek nagyobb részét, úgy mint :

1. *Váltóüggekben van-e az illetőségtől eltérésnek helye?* (1874.)

2. *A polgári törvénykezési rendtartás módosítása 1874-ben.*

3. *A polgári törvénykezési rendtartás módosítása 1877-ben.*

4. *Tartoznak-e az ingatlan bérletből eredő keresetek is a kereskedelmi bíróságok hatásköréhez?* (1878.)

5. *Új bizonyítékokra alapított perújítási kereset.* (1878.)

6. *A váltó lejárata és a fűadás elmarasztaltatása után vállalt váltókezes-ség.* (1879.)

7. *A kezes elleni váltókereset elévülése.* (1879.)

8. *Zlinszky Imre „Jogorvoslatok rendszerének“ bírálat.* (1880.)

9. *Schreier Jakab hasonlartgyú munkájának bírálat.* (1880.)

10. *Néhány szó a polgári törvénykezési rendtartás ideiglenes módosítása tárgyában.* (1881.)

A magyar jogászgyűlés Évkönyveiben foglaltatnak :

1. Véleménye a munkabérek lefoglaltatása tárgyában tett indítvány felett. (3-ik jogászgy. Évkönyveinek I. kötete, 242—257. lap).

2. Vélemény és indítvány azon kérdés felett : a közvetlen szóbeli eljárásban minő jogorvoslatok engedendők meg? (5-ik jogászgy. Évk. I. köt. 224—254. l.)

A Magyar Jogászegylet értekezéseinek 1883 s 1884-ben megjelent 15 s 17. füzetében találhatók nagybecsű felolvasásai „a polgári peres eljárás reformjáról.“

A Jogtudományi Közlönyben szintén több kitűnő értekezése s bírálat a gazdagította ezen szaklap tartalmát, nevezetesen : 1871-ben : Tanulmány a polg. törv. rendtartás 95-ik §-ának értelmezéséhez ; 1873-ban : A halál általi hitelesítésről ; s 1873 és 1874 folytán 12 közlemény „A kereskedelmi törvény tervezetének bírálatához“ ; 1875-ben : „Lehetnek-e nem gyakori ügyvédek is az ügyvédi kamara tagjai?“ s a t.

Az általam ajánlott egyetemi jogtanár úr ezen felmutatott, nemcsak mennyiség, hanem főleg minőség tekintetében kitűnő munkássága, eléggé indokolja megválasztása végezt tett javaslatomnak jogosultságát.

20. Dr. Pisztóry Mór pozsonyi kir. akad. ny. r. jogtanár, levelező tagul ajánlva
Keleti Károly r. tagtól.

I. Eredeti önálló művei :

1. A tanügyi reformról. Pest, 1870. Aignernél, nagy 8-rét. 72 lap.
2. Államismerettan. Pest, 1872. Kiadja Aigner, nagy 8-rét 122 lap.
3. Az osztrák-magyar Monarchia statisztikája. Budapest. Eggenberger kiadása, 1874. kis 8-adrét 510 lap.
4. Bevezetés az államtudományokba. Budapest, Eggenberger kiadása, 1876. nagy 8-ad rét 222 lap.
5. Az osztrák-magyar Monarchia statisztikája. II. kiadás Pozsony 1884.

II. Önálló füzethen megjelent fölulcasásai :

1. A nő-emancipáció. 8-adrét 14 lap, Győr 1873.
2. A lakviszonyok befolyása a társadalomra. Győr 1874. 21 lap.
3. Emlékbeszéd Deák Ferencz fölött. Pozsony 1876. nagy 4-edrét 11 lap. a pozsonyi jogakadémia kiadása.
4. Pozsonyváros emlékirata a III. egyetem érdekében. Pozsony 1880.

III. Tudományos folyóiratok ragy gyűjteményes munkákban megjelent értekezései :

1. „Győrráros gabna-forgalma és gabna-kereskedése.“ A m. t. Akadémia által kiadott statisztikai és nemzetgazdasági közleményekben. VIII. kötet 36—58. lapon.
2. „Állam és társadalom.“ Jog- és államtudományi folyóirat. Szerkeszté Hoffmann Pál I. évf. 4. füzet 317—350. lapon.
3. „A jogtanodák szervezete és állapota Franciaországban.“ Jogtudományi Közlöny 1876. évf. 31. és 32. sz.
4. „A budapesti IX. nemzetközi statisztikai congressus és a polgári és kereskedelmi jogszolgáltatás nemzetközi statisztikája.“ Jogtudományi Közlöny 1876. évf. 46, 47, 48 és 49. sz.
5. „Az állami és társadalmi intézmények befolyása az emberi életre.“ Budapesti Szemle 1877. évf. 29. sz. 19—69. lapon.
6. Győrmegye és város egyetemes leírásában következő fejezeteket írta : „Győrmegye és város ragyon állapota és keresetmódja.“ — „Szegényügy és humanisztikai intézmények.“ — „Ipar és kereskedelem.“ 1874. 177—189. és 317. — 331. lap.
7. „Egy statisztikai emlék a gőz jubileuma alkalmából.“ Nemzetgazdasági Szemle V. évf. 1881. 4. füzet 74—109. l.

IV. Politikai lapokban tudományos tárgyú ragy irányú dolgozatok :

1. „Egy ragy több kir. tábla kérdéséhez.“ Századunk. 1868. 221 és 222. sz.
2. „A jogakadémiák rendezéséről.“ 2 czikk. Pesti Napló 1870. nov. 5 és 6-ki számai.
3. „A jogtanodák legújabb szervezéséről.“ 3 czikk. Pesti Napló 1874. jun. 20-án jul. 4-én és 18-án.

4. „*A jogakadémiák reformja.*“ 3 cikk. Pesti Napló 1872. november 9. 16 és 23-án.

5. „*A politikai tudományok kézikönyve.*“ Tanulmány „Kautz műve fölött“. Hon 1876. évf. jul. 12. és 14. sz.

6. „*A jog- és államtudományok tanulmányi és vizsgálati rendszerének reformjához.*“ Jogtudományi Közlöny 1879. évf. 5. és 6. sz.

7. „*Megemlékezés dr. Konek Sándorra.*“ Hon 1882. aug. 10-iki szám hosszabb tárczacikke.

8. *Az Ellenőrben*, mint munkatárs több czikk.

V. Lapszerkesztés:

1. A „*Pozsonyvidéki Lapok*“ politikai és közg. napilap 1877, 1878 és 1879. évfolyam szerkesztése.

21. Dr. Schnierer Aladár a budapesti egyetemen a büntetőjog nyilv. rendes tanára, levelező tagul ajánlva

A p á t h y I s t v á n levelező tagtól.

A nevezett tanár Pauler Tivadar mellett hazánkban a büntetőjognak legjelentékenyebb képviselője, a ki a büntetőjogi irodalmat dolgozataival és maradandó becsű önálló munkáival gazdagította, miért is teljesen érdemes arra, hogy a m. tud. Akadémia tagjai közé fűlvéssék.

Az ajánlott dolgozatai és munkái közül a következők érdemelnek különös figyelmet:

„*A bűnrészesség tana*“ (büntetőjogi tanulmány), Hoffmann Pál Jog- és államtudományi folyóiratában 1871.

„*A büntetőjog általános tanai.*“ Pest 1873. (18 iv). Ugyanannak az 1878: V. és 1879: XL. t.-cz. alapján átdolgozott második kiadása. Budapest 1882.

„*A büntettek és azok büntetései.*“ (A büntetőjog különös része). Budapest 1876. (23 iv).

„*Bírálatok a magy. büntetőtörvénykönyv tervezetéről.*“ (Különlenyomat a Jogtudományi Közlönyből) 1876.

„*A büntettekéről és vétségekről szóló magy. büntetőtörvénykönyv magyarázata.*“ Budapest 1881. (40 iv).

Ugyanannak második, tetemesen bővített kiadása sajtó alatt.

22. Strausz Adolf, levelező tagul ajánlva

G y ö r g y E n d r e levelező tagtól.

Strausz Adolf urat, a ki „*Bosnyák föld és népe*“ című művében az okkupált tartományok viszonyait, s különösen e műnek II. kötetében azok közigazdasági viszonyait közvetlen szemlélet után helyes belátással, behatóan tárgyalta, — s e tekintetben nemcsak a hazai, de az összes irodalomban úttörő volt, tisztelettel ajánlom levelező tagúl.

22. 23. Bartolomaeo Capasso és Cesare Guasti olasz történetírók kültagokúl ajánlva

Szilágyi Sándor r. tagtól.

Kültagjai megválasztásánál az Akadémia különös tekintettel szokott lenni azon férfiakra, a kik tudományos jelentőségök mellett hazánk iránt rokonszenvőket bebizonyítják, és a hazai tudományosság ügyének szolgálatokat tettek a múltban, tehetnek a jövőben.

Ezen szempontból szerencsém van ajánlani a II. osztályban kültagnak

1. *Bartolomeo Capasso* olasz történetbúvárt, a nápolyi állami levéltár igazgatóját.

2. *Cesare Guasti* olasz történetbúvárt, a florenczi állami levéltár igazgatóját.

Nagykiterjedésű tudományos tevékenységeket megismerteti önálló munkáik, forráskiadványaik és történeti értekezéseik ide csatolt jegyzéke.

Ezen munkák sok becses anyagot tartalmaznak hazánk középkori történetéhez.

E mellett a vezetésök alatt álló levéltár kincseit mindig a legnagyobb előzekenységgel teszik hozzáférhetőkké a magyar történetbúvároknak, a kik közül többet hálára köteleztek.

Capasso munkái:

1. Topografia storico-archeologica della penisola Sorrentina, e Raccolta di antiche iscrizioni alla medesima appartenenti. Napoli 1846.

2. Memorie storiche della chiesa Sorrentina. Napoli 1854.

3. Sull'antico sito di Napoli e Palepoli, dubbii e conghietture. Napoli 1855.

4. La crouaca napoletana di Ubaldo edita dal Pratilli nel 1751, ora stampata nuovamente e dimostrata un impostura del secolo scorso. Napoli 1855.

5. Sul vero cognome del cariteo antico Pontaniano. 1857.

6. Nuova interpretazione di alcuni luoghi oscuri e difficili dei latini scrittori tentata collo aiuto del dialetto e dei costumi napoletani. 1858.

7. Breve nota alla Memoria letta del prof. Lattes nell'Accademia delle scienze di Torino sopra un punto dell'antica legislazione penale del cessato reame di Napoli. 1861.

8. Sulla iscrizione sorrentina dedicata a Fausta, nuove osservazioni. 1862.

9. Il Tasso e la sua famiglia a Sorrento. Ricerche e narrazioni storiche. Napoli 1866.

10. Notizie di alcune iscrizioni abruzzesi inedite e nuova spiegazione del vocabolo majorarius. 1866.

11. Novella di Ruggieriore di Sicilia e di Puglia promulgata in greco ne, 1150, ed ora per la prima volta edita dai codd. delle biblioteche di S. Marco in Venezia e Vaticana di Roma con la traduzione latina ed alcune osservazioni. Napoli 1867.

12. La piazza del Mercato di Napoli e la casa di Masaniello. Rimebranze storiche. Napoli 1868.

13. Sul catalogo dei feudatarii delle province Napolitane sotto i Normanni. Napoli 1870.

14. Sulla storia esterna delle Costituzioni del regno di Sicilia promulgate da Federico II. Napoli 1869.

15. Sui diurnali di Matteo da Giovenazzo. Napoli 1872.

16. Historia diplomatica regni Siciliae inde ab. a. 1250 ad an. 1266. Monumenta undique conguessit, edita breviavit, inedita integre protulit, omnia ordine chronologico digessit etc. B. C. Napoli 1874.

17. Le fonti della storia delle province Napolitane del 568 al 1500. *Archivio storico per le province Napolitane*.

18. La famiglia di Masaniello. Episodio della storia Napolitana nel secolo XVII narrato ed illustrato con note e documenti. Napoli 1875.

19. L'epitaffio de Cesario console di Napoli. 1879.

20. La fontana dei Quattro del Molo di Napoli. Ricordi storici. 1880.

21. Sull'epoca della morte di S. Benedetto e sull'era benedettina di alcune cronache Napoletane dei mezzi tempi.

22. Sulla spogliazione delle biblioteche Napoletane nel 1718. Notizie e documenti. Sull'aneddoto riguardante gli affreschi del cav. Calabrese nelle porte di Napoli. 1878.

23. Due scritture riguardanti la storia Napoletana nella 2a metà del sec. XIV. 1881.

24. Appunti per la storia delle arti in Napoli. Sull'autenticità del testamento di S. Amato Vescovo di Marco (1093) 1881.

25. Monumenta ad Neapolitani ducatus historiam pertinentia, quae partim nunc primum, partim iterum typis vulgantur t. I Neapoli 1881.

26. Camillo Minieri Riccio. Necrologia. 1882.

27. Commemorazione di Scipione Volpicella, 1882.

28. Sulla circoscrizione civile ed ecclesiastica e sulla popolazione della città di Napoli dalla fine del sec. XIII fino al 1809. Notizie e Documenti. Nap. 1883.

Guasti munkái:

1. *Tasso*. Le Lettere di Torquato Tasso disposte per ordine di tempo ed illustrate. Firenze, Le Monnier, 1852—55. 5 kötet.

I. Dialoghi di T. Tasso. Firenze, Le Monnier 1858—59. 3 kötet.

Le Prose diverse di T. Tasso nuovamente raccolte ed emendate. Firenze, Successori Le Monnier, 1875. 3 kötet.

2. Le Metamorfosi d' Ovidio volgarizzate da ser Arrigo Simitendi da Prato. Prato, Guasti, 1846—50. 3 kötet.

3. Scritti vari di Lorenzo Panciatichi accademico della Crusca. Firenze, Le Monnier, 1856.

4. Le Lettere spirituali e familiari di Santa Caterina de Riccio fiorentina, raccolte e illustrate. Prato, Guasti, 1861.

5. Le Rime di Michelangiolo Buonarroti pittore scultore e architetto cavate dagli autografi. Firenze, Le Monnier, 1864.

6. Rime di Stefano Vai pratese del secolo XVII. Bologna, Romagnoli, 1863.

7. Capitoli della Compagnia della Madonna dell' Impuneta scritte nel buon secolo della lingua e citate dagli Accademici della Crusca. Firenze, Galileiana, 1866.

8. Commissioni di Rinaldo degli Albizzi per il Comune di Firenze di 1399. al 1433. Firenze, Galileiana, 1867. 3 kötet.

9. Colossi di Montecavallo, Lettera di monsig. Ottavio Falconieri a Carlo Roberto dati. Roma 1869.

10. Alessandra Macinghi negli Strozzi. Lettere d'una Gentildonna Fiorentina del sec. XV ai Figliuoli esuli. Firenze, Sansoni, 1869.

11. Ser Lapo Mazzei. Lettere d'uno Notaro a un Mercante del sec. XIV; con altre Lettere e documenti. Firenze, Success. Le Monnier, 1880.

12. *Savonarola*. L'ufficio proprio per fra Girolamo Savonarola e i suoi Compagni scritto nel sec. XVI, e ora per la prima volta pubblicato con un Proemio. Prato. Guasti, 1860.

Poesie di fra Girolamo Savonarola tratte dall' autografo. Firenze, Galileiana, 1862.

Visione d'un Piagnone (1534). Firenze, Dolli, 1868.

Il Savonarola e i Lucchesi, Nuovi documenti. Firenze, Galileiana.

Il Savonarola e i Pratesi. Firenze, Carnesecchi, 1876.

G. Savonarola e la Statua di Lutero a Worms, per il P. Pio Maria Rouard de Card provinciale de Predicatori a Lovanio. Traduzione con Prefazione.

Il Savonarola giudicato da G. Capponi. Firenze. 1880.

13. *A Giornale Storico degli Archivi Toscani che si pubblica dalla Soprintendenza generale agli Archivi del Granducato* (Firenze, Galileiana, 1857—63. kötetekben megjelent értekezések :

Lorenzo Magalotti diplomatico, con un saggio de Carteggi del medesimo.

Inventario della Libreria Urbinate compilato nel sec. XV da Federigo Veterano bibliotecario di Federigo I. da Montefeltro duca d'Urbino.

Alcuni fatti della prima giovinezza di Cosimo I. de Medici granduca di Toscana illustrati con documenti contemporanei.

Di un Trattato di nozze tra la casa di Savonia e i Reali d'Inghilterra, supplemento a una Memoria del conte Federigo Sclopis.

14. *A toskánai levéltárak hivatalos közleményeiben :*

I Capitoli del Commune di Firenze, Inventario e Regesto. T. I. Firenze, Galileiana. 1866.

Gli Archivi di Stati Toscani all' Esposizione di Vienna. Firenze, 1872.

I Manoscritti Torrigiani donati al R. Archivi di Stato di Firenze. Descrizione e saggio. Firenze, Galileiana, 1878.

15. Sul riordinamento degli Archivi di Stato. Relazione della Commissione istituita dai Ministri dell' Interno e della Pubblica Istruzione con decreto del 15 marzo 1870.

16. *Műtörténeti munkák*: Opuscoli concernenti alle Arti del Disegno e ad alcuni Artefici. Firenze, Le Monnier 1859.

La Cupola di S. Maria del Fiore illustrata con documenti dell' Archivio dell' Opera secolare. Saggio d'una compiuta illustrazione dell' Opera Secolare e del Tempio di S. Maria del Fiore, Firenze, Barbera, 1857.

Andrea Guazzalotti, scultore pratese, Memoria del dott. Julius Friedländer Berlino, con un Appendice di Documenti. Prato, Guasti 1862.

Del Concorso per la Facciata di S. Maria del Fiore. Rapporto fatto allad Commissione giudicante alla Deputazione promotrice. Firenze, Galileiana, 1863.

Arnolfo, quando è morto? Nella Rassegna Nazionale di Firenze, 1881.

Arnolfo, è l'Architetto di S. Maria del Fiore? 1882.

I Sigilli Pratesi editi e inediti. 1873.

24. Dr. Krones Ferencz gráci egy. tanár s több t. akad. tagja, kültagul ajánlva

Szilágyi Sándor r. tagtól.

Krones nagy gondal tanulmányozta a magyar történeti kútföket, elsajátítván nyelvünket is. A magyar históriai forrásokat minden korábbi dolgozatában is felhasználta; az utolsó években kiadott munkáival azonban a magyar történetírásnak is igen hasznos szolgálatokat tett. Jelesül: *Zur Geschichte Ungarn's im Zeitalter Franz Rákoczi's II., I. II. Abtheilung* (Bécs 1870) továbbá: *Zur Geschichte des deutschen Volksthum's im Karpatenlande. Mit besonderer Rücksicht auf die Zips und ihr Nachbargebiet.* (Graz 1878), továbbá: *Ungarn unter Maria Theresia und Joseph II.* (Graz 1871) egyenesen a magyar történetbe vágó dolgozatok.

„*Handbuch der Geschichte Oesterreichs*“ cz. 5 kötetes munkájában a magyar történetet elfogúlatlanúl és velünk rokonszenvező szempontból tárgyalta. „*Grundriss der Oesterr. Geschichte mit besonderer Rücksicht auf Quellen und Literaturkunde*“ cz. munkájában pedig a magyar történeti forrásokat valóban meglepő szakismerettel és gondal állította össze. A legújabban kiadott „*Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli*“ oly német forrásnak kiadása, mely a magyar történetbe legszorosabban beleillik.

Mindezek felett Krones a magyar történeti munkákat a Sybel-féle *Hist. Zeitschrift*-ben folytonosan nemcsak igazságszeretettel, hanem a magyar történet iránt előszeretettel tárgyalja, s e közleményei sokat tesznek arra, hogy Németországon a magyar történeti kutatásokkal megismerkedjenek. Ő az utóbbi évek alatt oly nagy és fontos szolgálatokat tett a magyar történetírásnak, hogy méltán megérdemli, hogy működésének elismerését Akadémiánk külföldi taggá választásával kimutassa.

A. III. osztály részéről.

25. Konkoly Thege Miklós lev. tag

a) tiszteleti tagul ajánlva

Szily Kálmán rendes tagtól.

Konkoly Miklós Akadémiánk legszorgalmasabb, legbuzgóbb levelező tagjai közé tartozik. Alig 7—8 év alatt nem kevesebb mint 35 nagyterjedelmű csillagászati dolgozatot tett közé az Akadémia „*Mathematikai Ertekezései*“ sorozatában (III. k. 2. füzet: V. kötet 8., 9., 10. füzet; VI. kötet 1., 2., 8., 9., 10. füzet; VII. kötet 1., 2., 3., 4., 7., 11., 12., 13., 14. füzet; VIII. kötet 1., 2., 4., 5., 6., 7. füzet; IX. kötet 1., 4., 5., 6., 7., 8. füzet és a 3 utolsó sajtó alatt.)

Konkoly kizárólag a szemléleti vagyis empirikus astronomiára és a gyakorlati műszertanra tömöríti össze egész munkásságát. Mint rendkívül ügyes észlelő és a műszertan egyik legalaposabb ismerője, Európaszerte ismeretes.

De mindezeknél nagyobbak Konkolynak azon érdemei, melyeket a hazai tudományosság körül szerzett magának. Ő a mult évtized elején, mikor Magyarországon egyetlenegy csillagvizsgáló hely sem volt, már mikor a régiek elpusztulva vagy elnéptelenedve álltak, saját birtokán, saját költségén egy derék astrophysikai observatoriu-mot állított, és felszerelte azt igen ügyesen összeválasztott, nagyértékű műszerekkel, tudományosra emelendő példát, és a fiatal buvároknak észlelések tételére alkalmat adva. És mi több, az ó-gyallai observatoriu-mot az országnak aján-

lotta föl. Nagylelkű adománya hivatva van lehetővé tenni, a mit az állam eddig újra meg újra kénytelen volt elhalasztani, hogy ifjaink, kik a csillagászathoz kedvet éreznek, az első gyakorlati bevezetésben, hazánk fővárosában is részesülhessenek.

b) Rendes tagul ajánlva

Dr. T ö r ö k J ó z s e f r. tagtól.

A mult 1883-ik évben nyomtatásban megjelent s az Akadémia tagjai között kiosztott tagajánlásokból köztudomásúvá lett, miszerint Konkoly Thege Miklós

1. A csillagászatnak hazánkban legfáradhatatlanabb művelője s úgyszólván egyedüli képviselője.

2. Hogy az általa saját költségén Ó-Gyallán épített s a kor igényeinek megfelelőleg felszerelt csillagdában tett észleletei mintegy 40 értekezésben az akadémiai kiadványokban láttak napvilágot.

3. Hogy észleletei angol, francia és német folyóiratokban is folytonosan közzé tételnek.

4. Hogy észleleteiről évkönyveket szerkeszt, melyek „Beobachtungen, angestellt am astrophysikalischen Observatorium in Ó-Gyalla“ cím alatt már eddigelé 4 vaskos kötetben jelentek meg Halleban.

5. Hogy 1883-ban 57 ívre terjedő s 345 ábrával ellátott nagy munkája jelent meg ily cím alatt „Praktische Anleitung zur Ausstellung astronomischer Beobachtungen. Vieweg & Sohn. Braunschweig.

6. Hogy ezen munkássága folytán az Angol Astronomical Society, az Astronomische Gesellschaft, a Militärisch-Wissenschaftlicher Verein, tiszteletbeli tagjává választotta.

7. Hogy a góthai nagyherczeg által, a góthai csillagda igazgatói állomására is meghívást nyert.

Ezen kimagasló tudományos érdemei s irodalmi munkásságánál fogva őt az osztály, illetőleg az Akadémia méltánylásába újlag a legmelegebben ajánlani kötelességemnek ismertem.

26. Mihalkovics Géza. rendes tagul ajánlva

a) Dr. T ö r ö k J ó z s e f, r. tagtól.

Mihalkovics Géza egyetemi r. tanár egy új tudománynak, a fejlődéstannak első megalapítója s fáradhatatlan művelője hazánkban. A fejlődéstán körébe vágó dolgozatai mind hazánkban, mind külföldi szaklapokban közölsémet vívtak ki magoknak, s az *Agy fejlődéséről* írt nagy munkája a M. Tud. Akadémia által a nagy jutalommal koszorúztatott; a Balassa-féle díjat pedig már két ízben nyerte el.

Nyomtatásban megjelent munkái közül a nevezetesebbek a következők:

1. Adatok a madárszem fésűjének (pecten oculi) szerkezetéhez és fejlődéséhez. M. tud. akad. Értekezések. 1873. egy táblával.

2. Ueber den Kamm des Vogelauges. Archiv für mikroskopische Anatomie. Band IX. 1873.

3. Adatok a here boncz- és szövettanához. Orv. Hetilap 1873. egy táblával.

4. Beiträge der Anatomie und Histologie des Hodens. Arbeiten der physiologischen Anstalt zu Leipzig. 1873. Berichte der königl. sächsischen Akademie der Wissenschaften. 3 Tafeln.

5. Ein Beitrag zur ersten Anlage der Augenlinie. Archiv für mikroskopische Anatomie. Band XI. 1875. 1 Tafel.

6. Entwicklung der Zirbeldrüse. Centralblatt für die medicinischen Wissenschaften. 1874. No. 16.
7. Entwicklung des Gehirnanhangs. U. o. 1874. No. 20.
8. Észleletek a közti agy fejlődéséről. Orvosi Hetilap, 1874. 1., 4., 6. sz.
9. Vizsgálatok az agyboltozat, kérges test és átlátszó sővények fejlődéséről. Orvosi Hetilap. 1876. 33., 34. sz.
10. Entwicklung des Gehirnbalkens und des Gewölbes. Centralblatt für die med. Wissenschaften. 1876. No. 19.
11. Az agy fejlődése. Magy. Tud. Akadémia Évkönyvei. XV. köt. Bpest, 1877. 224. lap. 7 könyomatú táblával. Nagy jutalmat nyert munka.
12. Entwicklung des Gehirns. Leipzig, 1877. Mit 7 lithogr. Tafeln.
13. Vázlatok az állatok fejlődése köréből. Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye 2 tábla rajzzal. Budapest, 1879.
14. Das neue anatomische Institut in Budapest. Archiv für Anatomie und Entwicklungsgeschichte. 1879. 1 Tafel.
15. Általános Boncztan. Budapest, 1881. 740. l. 544 fametszettel.
16. Fordítás. Krause Károly: a leíró emberboncztan kézikönyve. I. kötet. Budapest, 1881. 8. r. 751 lap. II. kötet 1882. 752—1613 l. Sok fametszettel.
17. A női ivarszervek tájbonczani fekvéséről. Orv. Hetilap 1881. 22. sz.

b) B a l o g h K á l m á n, rendes tagtól.

Mihalkovicsnak az agy fejlődéséről szóló jeles munkáját, melynek kiváló tudományos becsét már levelező taggá ajánlásakor kiemeltém, a tekintetes Akadémia azóta azon kitüntetésben részesítette, hogy 1882-ben a nagy jutalmat annak odaitélte. Jelenleg azonban ajánlásom támogatására még felhozhatom Mihalkovics tanárnak „Általános boncztanát“, melyet a magyar orvosi könyvkiadó társulat 1881-ben adott ki (nagy 8° 740 lap, 544 a szöveg közé nyomott fametszetű ábrával). E munkában a szerző az idetartozó tárgyat egész összességében felöleli, s teljes irodalmi készültséggel kezeli; e mellett azonban annak összes részeiben önálló buvázkodás eredményeivel találkozunk; úgy, hogy e munkát nemcsak a feldolgozás tekintetében, hanem a benne foglalt adatoknál fogva is teljesen eredetinek kell vennünk. S nemcsak tudományos irodalmunk terén hézagpotló az, hanem általános irodalmi szempontból is el kell annak jelentőségét ismernünk, a mennyiben fejlődési alapon nyugvó boncztan és szövettani adatokban gazdag mű az, mely azonkívül, hogy az általános boncztan állásáról igen jó tájékoztatást nyújt, arra is legjobban szolgálhat, hogy egyes részeiből önálló buvárlatokra történjék kiindulás.

27. Kherndl Antal, a műegyetemen a hidépítés rendes tanára, levelező tagul ajánlva

a) Szily Kálmán r. tagtól.

Kherndl Antal, egy új tudományt, melynek ő szóval és tollal nem csak buzgó hirdetője, hanem egyszersmind nagyérdemű fejlesztője és előbbre vivője, honosított meg hazánkban — az ábrázoló statikát. Mindazok, kik épen az ő működése következtében oly gyorsan elterjedt tudományt nálunk a hid-, út- és vasút-szerkesztő irodákban mai napság gyakorlatilag alkalmazzák, az ő tanítvá-

nyai és az ő nyomdokait követik. Mint minden újabb tudományban — az ábrázoló statikában is még — a tárgyalásnak különböző módjai divatoznak; az övé, mely az elmélet legelvontabb követelményeit is gyakorlatilag alkalmazhatóvá teszi, teljesen önálló fölfogásról, az elméleti vizsgálatoknak teljes kiterjedésükben való alapos ismeretéről s kiváló gyakorlati érzékről tesz tanúságot. Tudományos értekezései magyarul a M. Mérnök és Építészegylet Közönyében, németül a Civil-Ingenieur című első rangú folyóiratban láttak napvilágot. Közülök csak a legfőbbeket sorolom el, munkássága irányának jellemzésére. Ezek a következők:

1. A pest-lipótvárosi templomnak építés közben beomlott kupolájáról (1868).
2. Vasviadukt a Meekesheim-Jagstfeldi vaspályán a hesseni nagyhercegségben (1868).
3. A Larmanjat-féle vasúti rendszerről (1869).
4. A hidanyagoknál megengedhető igénybevétel megállapításáról (1879).
5. Hosszú nyomott rudak méreetszámításáról az ismételt igénybevétel elmélete alapján (1880).
6. A statikailag határozatlan reakciójú tartók elméletéhez (1883).

A magyar nyelven kifejtett tényleges és folytonos tudományos munkásság kimutatása Akadémiánk szabályai szerint multhatatlan kelleke minden tagajánlásnak. E kelléknek a fentebbiekben eleget tévén, végeztetre megemlítek még egy tekintet, mely az Akadémia III. osztályát különösen érdekli.

Az ügyrend 1. §-a értelmében Akadémiánk feladatai közé tartozik a mérnöki tudományok művelése is, miről — hogy csak a főbbeket említsem — Vásárhelyi Pál, Beszédes József, Győry Sándor, Reitter Ferencz, Fest Vilmos taggá választása és emlékezetes munkássága is bizonyosságot tesz. A régebben taggá választott mérnökeink azonban már mind vagy kidőlték — s újak nem választottak helyökbe — vagy más terek felé sodródott munkásságok irányára, elannyira, hogy az Akadémia III. osztályában a tagok sorából már szakbizottságot sem lehet összeállítani, ha, mint nem ritkán kell, valamely mérnöki szaktudományi kérdéssről vélemény adandó. Jelen ajánlásom e rég érzett szükségén is kíván segíteni, midőn egy oly szakférfiura irányozza a t. Akadémia figyelmét, ki a mellett, hogy tudományos irodalmi működése alapján az Akadémia elismerésére teljesen méltó, széleskörű szakismereteivel jelentékeny szolgálatokat is tehet az Akadémia III. osztályának.

b) Szto czek J ó z s e f rendes tagtól.

Nevezett tanár, a technikai pálya különböző ágaiban — különösen az út-, vasút-, víz- és hidépítéseterén kifejtett elméleti és gyakorlati működése, s irodalmi dolgozatai által, kétségtelen jelelt adta annak, hogy a magy. tud. Akadémia érdekeit, épen azon a téren, mely Akadémiánkban jelenleg egyáltalában nincs képviselve, kiváló mértékben volna képes előmozdítani.

Tanúságot tesznek erről a következő, eddigi működésére vonatkozó adatok:

Külföldön (a badeni nagyhercegségben és Zürichben) nagyobb vashidak, vízvezetési és csatornázási hálózatok tervezetével foglalkozott.

Tevékeny részt vett a budapesti Margithíd, a szegedi új Tisza-híd, a budapesti csatornázás pálya-tervei megbíráására kiküldött jury, és a Margit-híd próbatelherelésének végrehajtására kiküldött bizottság munkálataiban.

A kir. biztos felszólítására véleményt adott a szegedi új Tisza-híd, és a

feljárók vasszerkezetének szilárdságáról; és részt vett azon bizottságban, melyet a magy. kir. közmunka- és közlekedési miniszterium a Szegeden épülő rakodó par-
toknál mutatkozó nehézségek ügyében kiküldött.

Tagja volt azon bizottságnak is, melyet a magy. kir. közmunka- és köz-
lekedési miniszterium a Duna budapesti szakasza szabályozási ügyében, a kül-
földi szakértők meghívása után, kiküldött.

Megjelent irodalmi dolgozatai a következők:

1. Vélemény a lipótvárosi templom katasztrófája ügyében (Magy. Mérn. Egy. Közlönye, 1868).
  2. Vasviadukt a meckesheimi vaspályán (Magy. Mérn. Egy. Közl. 1868).
  3. A Larmanjat-féle vasuti rendszerről (Magy. Mérn. Egy. Közl. 1869).
  4. A hidanyagoknál megengedhető legnagyobb igénybevétel meghatározá-
sáról. (Magy. Mérn. Egy. Közl. 1879).
  5. Bestimmung der Dimensionen, und der zulässigen Inanspruchnahme mit
Rücksicht auf die wiederholte Beanspruchung. (Civ.-Ingenieur 1879).
  6. Hídlépítési szemle (Magy. Mérn. Egy. Közl. 1879 és 1880).
  7. Értekezés az 1880-ki árvíz alkalmából (Építési Ipar, 1880). Ugyanaz
németül a „Pester Lloyd“-ban. — Megküldve a külföldi szakértőknek is.
  8. Hosszú nyomott rudak méret-számításáról, az ismételt igénybevétel elmé-
lete alapján. (Magy. Mérn. Épít. Egyt. Közl. 1880).
  9. A statikailag határozatlan reakciójú tartók elméletéről szóló terjedel-
mesebb munkából az első közlemény (Magy. Mérn. Épít. Egyt. Közl. 1883).
- Ezek alapján ismételve ajánlom Kherndl Antal tanár urat a tisztelt osztály
szíves figyelmébe.

28. Dr. Korányi Frigyes a budapesti egyetemen ny. r. tanár, levelező tagu
ajánlva

Fodor József r. tagtól.

Dr. Korányi Frigyes harminczhat éve működik a tudomány és a közügy
terén. Tudományos munkásságáról tanuskodik írói tevékenysége, a mely nem esu-
pán terjedelmes volta, hanem az által is kiváló, hogy Magyarországon úgy, mint
a külföldön, mindenütt a hol az orvosi tudományt művelik, elismerésben és tisz-
teletben részesül; arról tanuskodik az is, hogy orvosi iskolája a jeles orvosoknak
egész sorát képezte ki. Korányi érdemeiről a közügy terén, áldásos tevékeny-
ségéről társadalmunkban nem kell szólanom; azok ismereteseek.

Korányi Frigyes méltó tagja lenne az Akadémiának, — díszbe a harmadik
osztálynak.

Irodalmi munkássága:

1857. Adalékok a lép helyváltoztatása tanához. Orvosi Hetilap.
1858. Tárcaezikkek ugyanazon szaklapban.
1859. Tanulmány a bujasenyvtan köréből. U. o.
Tudományos utazásáról leírások. U. o.
1860. Válasz dr. Lyachovics úr „Utóhang“-jára. U. o.
Eszmék a haza egészségügyének szervezése körül. U. o.
1861. Eszmék közegészségügyeink rendezése körül. U. o.
A szabolicsmegyei egészségügyi bizottmány javaslata. U. o.

1862. Önkényt és önkénytelenül kopogó szellemek. Adat a hangzó izom-rángások tanához. U. o.
1863. A hólyagesás tüdőlégdagról. U. o.
1864. Idegkórtani esetek. U. o.
A hólyagesás tüdőlégdág gyógyítása. U. o.
1865. Idegkórtani esetek a gyakorlatból. U. o.
Közlemények a Szt. Rókus kórház idegkórosztályáról. U. o.
Értekezés az idegességről. U. o.
1866. Az ízlési érzék tanához. U. o.
Közlemények a Szt. Rókus kórház idegkórosztályáról. U. o.
1867. A weimari cholera-értekezlet. U. o.
A felhasi lüktetés. U. o.
Croupos tüdőlob, régibb mellhártyalob maradványaival. U. o.
További közlemények az idegkórtan köréből. U. o.
Baloldali mellhártyaizsadmány, gümös mellhártyalobbal. U. o.
Gyűjtöttagatás egy esete. Törvényszéki orvosi vélemény. U. o.
1869. Vélemény a kórházak országos rendezése tárgyában. U. o.
1870. A pokolvar. U. o.
1872. Adatok a bélrák történetének ismeretéhez. U. o.
Törvényszéki vélemény. U. o.
1873. A derme egy esete. U. o.
A himlőoltásnál állítólag az életbiztosság ellen elkövetett vétség. U. o.
Az ázsiai hányszékelés. Monografia. Kiadta a magyar orvosi könyvkiadó társulat.
Gyilkosság szabad önelhatározás mellett vagy a nélkül. U. o.
1874. A betegnek gutaütéses állapota milyen befolyással volt annak rendelkező képességére? Orvosi Hetilap.
Sérülések; halál. U. o.
1875. Közlemények a jaborandi hatásáról. U. o.
1876. Adatok a májburkony kór- és gyógytanához. U. o.
1877. Beszéd a belgyógytani kóroda építése tárgyában. U. o.
Néhány szó a hagymáz gyógykezelésének mai álláspontja felől. U. o.
Ugyanezen értekezést a francia, olasz és orosz szaklapok egész terjedelmében átvették.
Újabb adatok a májburkony kór- és gyógytanához. U. o.
1878. További adatok a májburkony kór- és gyógytanához. U. o.
Emlékbeszéd Wunderlich tanár fölött. Orvosegyleti Évk.
1880. A szívbillentyűk viszonylagos elégtelenségéről. Orv. Hetil.
Az újabtkori kór- és gyógytan módszereiről. Népszerű előadás. Kiadta a k. m. Term.-tud. Társulat.
1882. Emlékbeszéd Skoda József tanár felett. Orv. Hetil.
1883. A májlüktetés egy ritka esetéről. U. o.
A rothadó hörgőlnak higanybelégzések után gyógyulása. U. o.
1884. Adatok a rostonyás tüdőlob kórtanához. U. o.

Német nyelven megjelent külön munkái:

A Billroth és Pitha-féle sebészeti tankönyvben szerző a pokolvarról és a takonykórról szóló fejezeteket írta.

Az Eulenburg-féle „Realencyclopädie der gesammten Heilkunde” című munkában e következő fejezeteket írta: a tüdőlobról, a tüdővészről, a tüdő-atelektasiáról, a tüdőlégdagról, a véres tüdőtömlőletről, a tüdővízenyről, a tüdőtüszőről.

E kimutatásba nincsenek felvéve a szerzőnek nagyszámú bíráló, ismertető, vitatkozó apróbb közleményei; úgyszintén nincsenek bennük megemlítve azok a számos tudományos értekezések, a melyeket az oldala mellett működő tanítványai az ő vezetése alatt dolgoztak ki és tettek közzé.

29. Mocsáry Sándor a M. N. Múzeum állattani osztályának segédőre, levelező tagul ajánlva

a) Frivaldszky János rendes tagtól.

Már az 1882-ik évben szerencsém volt Mocsáry Sándor urat, az állattani tudományok, jelesen pedig a hártaröpű rovarok (Hymenoptera) rendjének buzgó s úgyszólván hazánkban egyedüli művelőjét, a tek. Akadémiának levelező tagul ajánlani. Ez alkalommal tőle 55 kisebb-nagyobb, részint specialis, részint pedig általános érdekű közleményt soroltam fel, melyek között több, önálló kutatás és beható tanulmány alapján írott munka van, melyek a művelt külföld figyelmét is magukra vonták. Ezek között különösen kiemelendők a következők:

1. *Jellemző adatok Budapest környékének hártaröpű faunájához.* (Budapest és környéke természetrajzi, orvosi és közművelődési leírása. I. köt. 1879. 364—386 lap), mely számos, igen becses új adatot tartalmaz a Budapest környékén élő méhek és darázsok életére, megjelenési idejére s az általuk látogatott virágokat illetőleg, vagy más egyéb biológiai jelenségekre vonatkozólag.

2. *Újabb adatok Temesmegye hártaröpű faunájához.* (M. Tud. Akadémia mathemat. és természettudományi Közlemények. XVI. köt. 1879, 1—70. lap), melyben 9 új fajon kívül, számos olyan, hazánk faunáját kiválóan jellemző méhfaj van magyar és latin nyelven leírva, melyek eddig vagy csak kevéssé, vagy tévesen voltak ismerve, synonymjaik először összeállítva és biológiailag is megfigyelve.

3. *A magyar fauna másnéjű darásai.* (Heterogynidae faunae Hungaricae). (M. Tud. Akadémia mathem. és természettud. Közlemények. XVII. Köt. 1880. 1—96. lap), mely az első magánrajz a hártaröpűekről, s a külföldön szíves fogadtatásra talált, miután részben latin nyelven is van írva.

Mocsáry ezóta ismét több jeles munkával gyarapította a hazai s külföldi irodalmat. Így 1882-ben „*A magyar fauna fémadarásai.*” (Chrysididae faunae Hungaricae) című pályaművével megnyerte a M. Tudom. Akadémia által kitűzött Vitéz-féle jutalmat, s más két társa dícsérettel lett kitüntetve. E munkája mint a M. Tud. Akad. III. osztályának külön kiadványa jelent meg, s a külföldön igen szép fogadtatásban részesült a szakbuvárok részéről, mert — mint több évi szorgalmas kutatás és önálló tanulmány eredménye — számos tévedést igazít helyre, összeállítja gondosan a szerföltött bonyolult synonymiát, melyet ezeknél még ki sem kísérelt meg; e magánrajz e végből ez érdekes családra nézve elsőrangú forrásnak tekintendő. Ugyanez évben jelent meg tőle a Nemzeti Múzeum által kiadott Természetrajzi Füzetek VI-ik kötetének 1—122 lapjain s külön kia-

dásban is „*Literatura Hymenopterorum*“ című munkája, mely a hártyaröpi rovarok világirodalmát foglalja magában, latin bevezetéssel, rég érzett hiányt pótol s nélkülözhetlen segédkönyv e szakmával foglalkozó szakbuvároknak. — 1883-ban megjelentek tőle: 1. *Aus der Geschichte der Literatur der Goldwespen* és *Zur geographischen Verbreitung der Goldwespen*, (Entomol. Nachrichten. IX. 1883.) — 2. *A dongó méhek életéről* (Természettud. Közöny. 172-ik szám. 1883.) — 3. *Hymenoptera nova europaea et exotica. Európai és másföldi új hártyaröpiék*. (Értekezések a természettudományok köréből. Kiadja a M. Tud. Akadémia. XIII. köt. 11. szám. 1883. 1—72 lap), mely 84 új fajnak latin, a magyarországiaknak magyar leírását is foglalja magában négy világrészből. E munka is igen szíves fogadtatásra talált.

Mocsáry tehát első ajánlatom óta is folytonos irodalmi tevékenységet s nem mindennapi szorgalmat fejtett ki. A M. Tud. Akadémia kiadásában eddig 9 terjedelmesebb dolgozata látott napvilágot, a 10-ik (Jellemző adatok Erdély hártyaröpi rovarainak faunájához) most van sajtó alatt. Eddig több mint 200 új s mintegy 60 más kevésbé vagy tévesen ismert fajt írt le latin nyelven négy világrészből; melyek a tudomány közkincsévé váltak, s a világirodalomba fölvétettek. Összeköttetésben és levelezésben áll csaknem az összes kiválóbb szakbuvárokkal, kik bizonyos családokra nézve gyakran fordulnak hozzá véleményének kikérése végett, s küldenek be különféle fajokat meghatározás végett, s napjainkban már alig jelenik meg nagyobb munka Európában a Hymenopterákról, melyekben Mocsáry nevével s tudományos munkálkodásának eredményével ne találkozánk, mint ezt André franczia, Kirby angol, Schmiedeknecht latin-német, Kohl német, Gribodo olasz nagy munkái bizonyítják.

Ily sikeres, a külföld által is méltányolt eredménydús tevékenység méltán megérdemli a tek. Akadémia elismerését; miért is Mocsáry Sándor urat levelező tagul ajánlani ujjolag bátorodom.

b) Dr. T ö r ö k J ó z s e f r. tagtól.

Mocsáry Sándor muzeumi segédőr irodalmi működése már a múlt évi tagajánlásokból ismeretes levén, itt újjolag a külföld által is méltányolt dolgozatai felsorolásába bocsátkoznom felesleges volna, s így csak összegezve hozom köz tudomásra, miszerint 16 évi irodalmi munkássága folytán 60 kisebb nagyobb dolgozata jelent meg, s ezek közül 10 terjedelmesebb az akadémia kiadványaiban. Ő a természetrajznak egy eddigelé kevés figyelemre méltatott részét, t. i. a Hártyaröpiék rendjét tette tanulmányai kiváló tárggyául s e téren európai elismerést vívott ki magának. Eddigelé ugyanis 260 új s 60 kevésbé ismert Hymenopterát írt le négy világrészből. Minélfogva őt az osztály figyelmébe újjolag a legmelegebben ajánlani kötelességemnek ismertem.

30. Dr. Henle Jakab, a güttingai egyetem boncztnai tanára, titkos tanácsos, kültagul ajánlva

a) Lenhossek József r. tagtól.

Dr. Henle Jakab, jelenleg a világ leghiresebb boncztnaúra, kinek nemcsak emberi, de összehasonlító boncztnai és szövettani felfedezései örök becsüek és irodalmi téren szerzett érdemei is az egész világon el vannak ismerve, nevezetesen „*Handbuch der systematischen Anatomie*“ című műve már több kiadást is ért.

Azonkívül Dr. Henle Jakab tanár a berlini, bécsi, párisi, londoni, edinburgi, müncheni, würzburgi, pétervári, stockholmi, brüsseli, uppsalai, amsterdami, koppenhágai, prágai, zürichi, florenczi, philadelphiai, bostoni stb. akademiáknak s kis részt tudós társaságoknak igen kevés kivétellel, tiszteleti tagja.

Nevezetesebb nagyobb munkái közt csak a következőket emlitem fel:

1. *De membrana pupillari aliisque oculi membranis pellucidibus.* Bonnae, 1832. 4-ed rétbén.

2. *Ueber Narcine, einer neuen Gattung electrischer Rochen nebst einer Synopsis der electrischen Rochen.* Berlin, 1834. 4-ed rétbén.

3. *Symbolae ad anatomiam villorum intestinalium, imprimis eorum epithelii et rasorum lacteorum.* 1837. Berolini, 4-ed rétbén.

4. *Ueber die Schleim- und Eiterbildung und ihr Verhältniss zur Oberhaut* Berlin, 1838.

5. *Vergleichende anatomische Beschreibung des Kehlkopfes mit besonderer Berücksichtigung des Kehlkopfes der Reptilien.* Leipzig, 1839. 4-ed rétbén.

6. *Pathologische Untersuchungen.* Berlin, 1840.

7. *South's Knochenlehre,* deutsch bearbeitet. Berlin, 1840.

8. *Allgemeine Anatomie-Lehre von den Mischungs- und Formbestandtheilen des menschlichen Körpers.* Leipzig, 1841.

9. *Handbuch der rationellen Pathologie.* Braunschweig, 1846.

10. *Handbuch der systematischen Anatomie.* Braunschweig, 1855. 2 kötet.

11. *Handbuch der systematischen Anatomie des Menschen.* 2. Auflage. 1868. 3 kötetben.

12. *Anatomischer Handatlas zum Gebrauche im Sezirsale.* Braunschweig, 1874.

13. *Anthropologische Vorträge.* Heft I. und II. Braunschweig, 1876—1880.

14. *Grundriss der Anatomie des Menschen.* Braunschweig, 1880.

Értekezések s számtalan czikkek a „Berliner medicinische Encyclopaedie“, a „Müller's Archiv, in Zeitschrift für rationelle Medicin és a Camstadt Jahresberichte“-ben, 1836-tól egész a jelen korig.

b) Mihalkovics Géza, lev. tagtól.

Dr. Henle Jakab, jelenleg a világ leghíresebb boncztanára, kinek nemcsak boncztani és szövettani felfedezései örök becstiek, de irodalmi téren szerzett érdemei is az egész világon el vannak ismerve, s különösen „Handbuch der systematischen Anatomie“ czimű műve már több kiadást ért.

Azonkívül Henle Jakab a berlini, bécsi, párisi, londoni, edinburgi, müncheni, würzburgi, pétervári, stockholmi, brüsseli, uppsalai, amsterdami, koppenhágai, prágai, zürichi, florenczi, philadelphiai, bostoni stb. akademiáknak s kis részt tudós társaságoknak igen kevés kivétellel tiszteleti tagja.

A

MAGYAR TUDOM. AKADEÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Huszdik akadémiái ülés.

Az I. osztály ötödik ülése.

1884. május 5-én.

Zichy Antal t. t. helyettes elnök elnöklése alatt.

125. *Ballaqi Mór* r. t. „A nyelvfejlődés történelmi fontossága és a *Nyelvrör*“
ezímmű értekezését olvassa föl.

Bírálatra adatik.

126. *P. Theurewk Emil* l. t. „Anakreonról“ értekezik.

Bírálatra adatik.

Huszzonegyedik akadémiái ülés.

A II. osztály ötödik ülése.

1884. május 12.

Ipolyi Arnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

128. *Henszlmann Imre* r. t. bemutatja *Mysskovszky Viktor* l. t. értekezését
„A sárospataki vár építéséről“ a hozzá való rajzokkal együtt.

Tudomásul vétetik.

129. *Dr. Marczali Henrik* mint vendég olvassa következő cz. értekezését:
„Gróf Pálffy Miklós emlékiratai Magyarország kormányzatáról.“

Tudomásul vétetik.

*Huszonkettődik akadémiái ülés.**A III. osztály ötödik ülése.**1884. május 19.*

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

131. *Hantken Miksa* l. t. felolvassa ily című értekezését: „Új adatok a budakovácsii hegység és az esztergomi vidék geológiai és palaeológiai ismeretéhez.“

132. *Mihalkovics Géza* l. t. bemutatja „A Müller-féle és az ivarmirigyek fejlődése, magasabb gerinceseknél. II. Közlemény: A gerinces állatok kiválasztó és ivarszerveiről cz. dolgozatát.“

133. *Konkolj Miklós* l. t. jelentést tesz „Előleges kísérleteiről, a szénhydrogén gázok spectromaival.“ Kivonatban így:

További felvilágosításokat az üstökösök természettani tulajdonságairól a spectral analysis csak úgy adhat, ha azon gázokat, melyekből ezen égi testek állanak, a legkülönbözőbb körülmények alatt vizsgáljuk. A vizsgálatok, eltekintve ezen gyakorlati haszontól, azonban önmagokban is felette érdekesek.

Ezen munkát, melynek befejezése roppant fáradságba és időbe fog kerülni, az ó-gyallai csillagda már megkezdte, s az eddig nyert előleges eredményeket az Akadémiának terjeszti be. A gázokat spectroscoppal és spectralphotometerrel észlelték; az eredmények tehát a fellépő sávok pontos fekvését és egymáshoz viszonyított intenzitását adják. Megfigyelve voltak eddig: Benzin, alcohol, aether, terpentin, petroleum, aethylen, világító gáz, cyangáz és szénéleg atmosphaerikus nyomás alatt, tehát elégsőknél; továbbá Geissler-féle csövekben különböző nyomás alatt a következők: Methan, világító gáz, szénsav, szén-oxid, Aethan.

A lángok spectrumai majdnem teljesen azonosak egymás között, még a sávok fényerejét tekintve is; kivételt csak a szénoxid, meg a cyan tesz; előbbi tökéletesen plynos spectrumot ad, utóbbi pedig egy számos sávokból álló oszlapszerű szinképet.

Különböző nyomások mellett azonban mind fényerőre, mind alkatra, a spectrumok különböznek egymástól. A négy jellemző sáv ugyan a legkisebb nyomás mellett is élesen látszik, de a spectrum inkább vonalakból áll. Nagyobbodó nyomás mellett a finom vonalak mindinkább eltűnnek, s a jellemző sávok egyoldalúlag határoltakká válnak. Ha a nyomás egy bizonyos, vagy 40—50 milliméteren felül fekvő határt elért, a szénhydrogengázok spectrumában csupán három sáv marad,

melyek az üstökös spectrumaiban észlelt vonalakkal helyzetre és fényerőre is elég jól egyeznek.

A spectralphotometerrel való vizsgálatok azt mutatták, hogy az egyes vonalak relatív fényereje nagyobbodó nyomás mellett fogy.

Az észleletek részben az ó-gyallai csillagvizsgáló vegytani laboratóriumában történtek, részben pedig a budapesti egyetem vegytani intézetében, melyet dr. Than Károly és dr. Lengyel Béla a legnagyobb előzékenységgel nem csak szabad rendelkezésünkre adtak, hanem a legnagyobb szíveséggel állították elő lehetőleg tisztán azon gázokat is, melyekre szükségünk volt észleleteinkben.

134. *Than Károly* r. t. „a) Közlemények a budapesti egyetem chemiai intézetéből, saját maga, nem különben *Muraközy* és *Molnár* urak részéről. b) *Hankó Vilmos* dévai tanár részéről előleges jelentést tesz: 1. A carbonil-sulphid és mercaptan képződéséről az aethyl-disulpho-szénsavak száraz lepárlásánál. 2. A propyl-butyl-amyl-disulpho szénsavas caliumról.“ E két utóbbinak kivonata ez:

I. A carbonylsulphid és mercaptan képződéséről az aethyldisulpho szénsavak száraz lepárlásánál — szólott a tud. Akadémiának 1883. évi február 19-ikén tartott ülésén előterjesztett jelentésem.

Ugyanazon alkalommal hangsúlyoztam, hogy a calium, natrium és ólomok lepárlása más és más eredményeket szolgáltat, a szerint, a mint teljesen száraz, vagy vizet tartalmazó söt vetünk alá a lepárlási műveletnek.

Míg ugyanis a tökéletesen megszáritott calium, natriumok lepárlási termékei: a szénsulphid, aethylsulphid, aethyldisulphid, carbonylsulphid, addig a vizet tartalmazóké: alkohol, aethylkéneg, aethyldikéneg, szénsulphid, mercaptan, kénhidrogén, szénsav. A felsorolt vegyületek azonosságát — részben egy korábbi alkalommal midőn először kezdtem e tárggyal foglalkozni, részben most — miután e folyó terményeket fractionálás által állandó forrponttal bíró folyadékokra különítettem, quantitativ elemzés által constatáltam.

1. A szénsulphidot alcoholicus clival xanthogensavas caliummá alakítottam, s ebben meghatároztam a caliumot.

2. Az aethylkénegben és dikénegben meghatároztam a szén, hidrogén és kén mennyiségét. Ámbár a talált elemzési eredményeknek az elméletiekkel kielégítő összevágása megnyugtathatott afelől, hogy aethylkéneggel illetőleg aethyldikéneggel van dolgom; mégis, hogy e következtetésem teljesen igazolva legyen, e két testnek gőzsűrűségét is meghatároztam; sőt azoknak higany és platín kettős-sóit is előállítottam.

3. A carbonylsulphidot lehetőleg megtisztítván, alcoholicus caliba

vezettem. A keletkezett aethylmonosulpho szénsavas caliumnak meghatároztam kalium tartalmát.

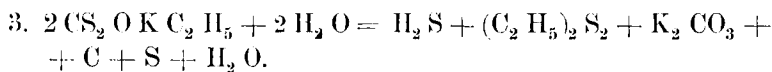
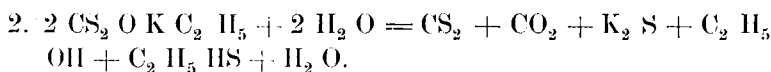
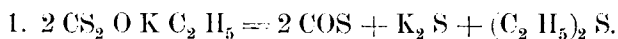
4. Az aethylalcoholra annak idejében csak külső tulajdonságai után következtettem; a hézagot az alcoholnak alcoholicus — majd xanthogensavas calivá alakítása és annak elemzése által most töltöttem ki.

5. A kénhydrogént barytvízbe vezettem; s a keletkezett bariumsulphatot elemeztem.

6. A mercaptant higanymercaptiddá alakítottam, s ennek meghatároztam higanytartalmát.

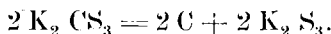
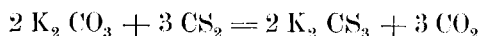
A mi a szilárd alkotó részek meghatározását illeti: az csak részben sikerült, jóllehet legközelebb ez volt törekvésem fő tárgya; ezen körülményt azonban annak vagyok hajlandó tulajdonítani, hogy a maradék soha sincs teljesen elbontva. A szilárd maradékot vízben feloldva szűrőpapíroson, majd állati szénrétegen keresztül szűrve, kifejezítettem. A sulphidok elvonása ezt megelőzőleg alcoholal történt. A kifejezés által nyert szép nagy monoclinicus jegeceket elemzés alá vetvén, illetőleg meghatározván fémtartalmukat, azokban szénsavas caliumot, illetőleg szénsavas natriumot találtam. A szűrőn maradt tömeg legnagyobb része szabad kén, s mindenek felett szén, a mit a leszűrés előtt a calium — illetőleg a natrium sulphidok egy egész sora tisztátlanított.

A sók elbomlásánál a fontosabb bomlási termékek képződése a következő vegyi egyenletek szerint értelmezhető:

A fentebbiekben kimutatott lejárati termékek közül — igen lehetséges — nem mindenik közvetlen termék. Több lehet közülök — az uralkodó magas hőmérsékletnél — a közvetlen termékek egymásra hatásának is az eredménye. Nem valószínűtlen például, hogy a caliumsulphid az oxgyén és szénsav hatására alakul caliumcarbonattá és caliumthiosulpháttá, miközben a szabaddá váló kénhydrogén vízre és kénre bomlik, a mi megint a monosulphiddal magasabb rendű sulphidok alkotására lép kapcsolatba.

A caliumcarbonat a szénsulphid hatására könnyen alakulhat át szénsavra és sulphoszénsavas caliumra, ez meg az adott feltételek alatt könnyen bomolhat széure és caliumtrisulphidre.

Az aethyldisulpho szénsavsók száraz lepárlását felhasználtam a merecaptannak nagyobb mennyiségben (20 gramm) való előállítására. E körülmény alkalmat ad újból hangsúlyoznom és kiemelnem a merecaptan ezen előállításmódjának előnyös és ajánlatos voltát. Összehasonlítás czéljából előállítottam a merecaptant a Regnault- és Kekulé által ajánlott eljárások szerint is. Mondhatom, ha igen jól záró és jól lehűtött készülékekkel dolgozunk, kevesebb fáradsággal, idővesztéssel, költséggel juthatunk a vizet tartalmazó xanthogensavsók száraz lepárlása által, kielégítő eredményhez.

E lepárlási eljárás igen előnyösnek látszik az aethylkéneg előállítására is.

II. Az aethyldisulpho szénsavsók előállításával foglalkozván, érdekelt tudnom, hogy — mint ezek, meg a Dumas és Peligot által előállított methylvgyület — vajjon a propyl-, butyl-, amyldisulphoszénsavsók is oly könnyen előállíthatók-e?

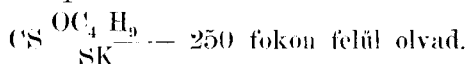
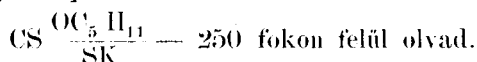
E vegyületek előállításánál — lehetőleg tisztított alcoholokat alkalmazván, — teljesen azon utasítás szerint jártam el, melyet Sacc az aethylvegyületek készítésére előír.

A szénsulphid a propyl-, butyl-, amylalcoholok caliumhydroxid oldatára sokkal erélyesebben hat, mint az aethyl-, de különösen a methylalcoholéra, úgy hogy a folyadék erős lehűtése és folytonos keverése szükségesé vált.

Azon föltevésennek igazolására, hogy a minden esetben képződött jegeczes testben csakugyan propyl-, butyl-, illetőleg amyldisulphoszénsavas caliummal van dolgom, meghatároztam azok calium tartalmát. Az elemzés eredményei igazat adtak föltevésennek.

1. A propyldisulphoszénsavas calium

$CS \frac{OC_3H_7}{SK}$ — sárgásfehér, selyemfényű, tűlaku jegeczeket képez. Ize erősen keserű. Vízben jól, alcoholban elég könnyen oldódik. 175 foknál megbarnul, 202 foknál olvad.

2. *A butyldisulphoszénsavas calium*3. *Az amyldisulphoszénsavas calium*

Tulajdonságai is a propyl vegyületével megegyezők. A keletkezésnél mindenik szép narancssárga. Réz-sója mindenkinek ugyanilyen színű. A xanthogensavsó elnevezés tehát e vegyületek egész sorozatára kiterjeszthető volna.

Az aethylidisulphoszénsavas réznek és e vegyületnek száraz lepárlási terményei fogják közelebbi vizsgálatom tárgyát képezni.

135. *Erős G.* részéről (Párisból) „A külső hőmérsék befolyása a csecsemő szervezetére“ bemutatja Fodor József r. t.

136. *Krenner József* l. t. előterjesztette az ülés alatt az osztályértesítő számára a következő cz. közleményt: „A freibergi bányász-akadémia gyűjteményének manganoalcitja.“

Mindezen értekezések rendeltetése fölött az értekezlet fog határozni.

Huszonharmadik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1884. május 26.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

138. Gróf *Szécsen Antal* l. t. felolvassa emlékbeszédét Mailáth György 1883. márczius 29-én elhunyt tiszteleti tag fölött.

Az Emlékbeszédek során közrebocsátattik.

139. Helyettes főtítkár felolvassa Vitkovics Gábor úrnak Nándorfehérvárott f. évi május 2-án kelt levelét, a mely szerint a M. T. Akadémiának beküldi egy érdekes történeti emlék másolatát Mátyás király idejéből. Az eredeti a másolatnak megfelelő nagyságú s 2" vastag fatáblára rajzolt ármálisa a Deszkojevics családnak, melyen a nagy király, szerb nyelven, és pedig cyrill-betűkkel bizonyítja e nemes család származását. E történeti emléket hét év előtt küldötte be az említett nemes család most élő képviselője a szerb tudós társaságnak, Seny (Zeng) magyar tengermelléki városból. A táblára írt felirat magyar fordításban így hangzik:

„Igazhivő (orthodoxus) Mátyás király bizonyítja, hogy e nemes családból eredő nemes vajvoda Deszkoje leszámazik egy szerbföldi családból, Vuk deszpota és Vranity Vukovics s István deszpota idejéig, — a mint ez az uszori levélben

(diplomában) található; és Deszkoje teteme eltemetett a Gyurgyevi Stupi (György oszlopa) nevű templomban; fiai az ú. n. Uszoriaiak Likába költözködtek, Nesztor és Misztor pedig Zabolmia, Herczegovina Riszony városába.“

Beküldő egyszersmind felajánlja szolgálatát az Akadémiának, arra nézve, hogy szorosabb tudományos érintkezésbe hozhassa e két, ezredéves szomszéd nemzet tudományos társulatait.

Az elnökség fölkérte, hogy a beküldőnek levélben tolmácsolja az Akadémia köszönetét; a küldemény pedig, a kísérőlevéllel együtt áttétetik a II osztályhoz.

140. Spasiozu Vazul, közös hadseregbeli főhadnagy Nagy-Beeskerekéről, f. évi május 13-án kelt levele kíséretében egy kis értekezést küld be az Akadémiához „Die Dreitheilung des Winkels“ ezim alatt.

Áttétetik a III. osztályhoz.

141. Dr. Karádi Bertalan budapesti ügyvéd f. évi május 21-én kelt levelében arról értesíti az Akadémiát, hogy néhai Fogarasi János akad. r. t. egy zeneelméleti művének birtokába jutott, az elhunyt hagyatéka árverezésekor. A kéziratot az Akadémiának ajánlja föl megvizsgálás és esetleg kiadás végett.

Áttétetik az I. osztályhoz.

142. A helyettes főtitkár jelenti, hogy az Edl Kálmán és Holeczer Miklós-féle ösztöndíjpályázatra május 24-ig, a pályázat határidőjáig, öt fölszerelt folyóirat érkezett be: négy az Edl-, egy pedig a Holeczer-ösztöndíjra.

Áttétetik az e czélra kinevezett állandó bizottsághoz.

143. A helyettes főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta testületektől-magánosoktól és nyomdaktól beérkezett ajándék-, csere- és köteles könyvpéldányokat, valamint az Akadémia kiadásában ez idő alatt megjelent műveket, így rendben:

I. T e s t ü l e t e k t ő l.

<i>Baltimore.</i>	Hopkins-féle tud. egyetem. <i>a)</i> VIII. Annual report. <i>b)</i> Circulars. Vol. III. No. 29. <i>c)</i> Studies. Vol. III. No. 1. <i>d)</i> Journal of Mathem. Vol. VI. No. 3. <i>e)</i> Journal of Philology. Vol. IV. No. 4.
<i>Basel.</i>	Naturforschende Gesellschaft. <i>a)</i> Verhandlungen. VII. Th. 2. II <i>b)</i> Anhang zum VII. Th.
<i>Bordeaux.</i>	Société des Sciences. Mémoires. Tom. V. Cah. 2. 3. és Appendice au Tom. V.
<i>Boroszló.</i>	Verein für Gesch. u. Alterth. Schlesiens. Scriptorum rer. Siles. XII. B.
<i>Dijon.</i>	Académie des Sciences. Mémoires. Tom. II. III.
<i>Kopenhága.</i>	Société R. des Antiquaires du Nord. Arbøger. 1883. 1884. I. II.
<i>Lipsee.</i>	Deutsche Morgenl. Gesellschaft. Zeitschrift. XXXVIII. B. I. II.
<i>London.</i>	R. Geogr. Society. Proceedings. Vol. VI. No. 5.
<i>Montpellier.</i>	Académie des Sciences et lettres. Mémoires. Médic. Tom. V. Fasc. 1. 2. Lettres. Tom. VII. Fasc. 1. Sciences. Tom. X. Fasc. 1. 2.
<i>München.</i>	K. Bayer. Akademie. Sitzungsberichte. Philos. Philol. u. Hist. Cl. 1884. I. II.

<i>Namur.</i>	Société Arch. Bibliographie Namuroise. P. I. Livr. 1.
<i>Páris.</i>	Franciaia kormány. Lettres du Cardinal Mazarin. III.
<i>Róma.</i>	Accademia dei Lincei. Atti. Transunti. Vol. VIII. Fasc. 10.
<i>San Francisco.</i>	Academy of Sciences. Bulletin. 1884. No. 1.
<i>Stockholm.</i>	Institut géologique de la Suède. <i>a)</i> Sveriges. Ser. Aa. No. 89—90. Ser. Bb. No. 3. Ser. C. No. 53—60. <i>b)</i> 3 db. geol. térkép.
<i>Szent-Pétervár.</i>	Orosz földrajzi társaság. Iszvesztija. Tom. XX. V. 1.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1884. Nr. 8.
 Museum Francisco-Carolinum. Lincz. Einundvierzigster Bericht.
 K. k. Geograph. Gesellschaft. Bécs. Mittheilungen. XXVI. B.
 Alterthumsverein. Bécs. Monatsblatt. 1884. Nr. 5.
 K. k. Statist. Central-Commission. Bécs. Österr. Statistik. V. P. 1. H.
 M. k. földtani intézet. Budapest. *a)* Évkönyv. VIII. k. 1. sz. *b)* Magyarország földtani térképe. F. 13.
 M. k. belügyminiszt. Budapest. Sbíerska kr. Zákonov. 1884. 1. Sv.
 Felső-Magyarországi múzeumegylet. Kassa. Évkönyv. V. évf.

II. M a g á n o s o k t ó l.

Kánitz Ágost. I. t. Kolozsvár. Noch einmal über Josef v. Lerchenfeld und dessen botanischen Nachlass.
 Márki József. Budapest. Horáth levelei, a költészettannal.
 Hyrtl József k. t. Perchtoldsdorf. Die alten deutschen Kunstworte der Anatomie.
 Dr. Knoth. New-York. V. Heft der aufgeklärten Mosaischen Archi-Geschichte.
 Dr. Wasseige Ad. Liège. *a)* Kyste de l'ovaire. *b)* Retrecissement du B.
 Mandello Károly. Budapest. Rückblicke auf die Entwicklung der ungar. Volkswirtschaft in 1883.
 Patrick G. Edinburg. A re-statement of the cell theory.
 Göndöcs Benedek. B.-Gyula. Művészeti kiállítás kézikönyve. 1883.

III. N y o m d á k t ó l.

Athenaeum nyomdája. Budapest. *a)* Magyarország áruforgalma. 1883. 10. 11. 12. füz. 1884. 1. füz. *b)* Magyar stat. évkönyv. 1882. 1. 4. 6. f. *c)* Ugyanczok németül is. *d)* Magyar tanügy. Új folyam. II. év. 1. 2—3. 4. 5. 6. f. *e)* Schulhof: Az érvényben levő m. büntető törvények gyűjteménye. I. II. k. *f)* Magyar-zsidó szemle. 1884. 1. 2. 3. 4. sz. *g)* Paedagogiai encyclopaedia. 2. 3. 4. füz. *h)* Molière vígjátékai. XII. k. és a második kiadás IV. V. VI. k. *i)* Csiky Gergely színművei VI. VII. VIII. *k)* Tájékoztó. 1883. 12. sz. 1884. 1. 2. 3. 4. sz. *l)* Századok. 1883. 10. füz. 1884. 1. 2. 3. 4. 5. füz. *m)* Történelmi Tár. 1884. 1. 2. f. *n)* Fanglme: Az életből. I. II. *o)* 1876. évi XIV. t. ez. 1878. évi V. t. ez. 1883. évi országgyűlési t. cikkek. *p)* Homoród: Az utolsó remete. *q)* Malchus: Pénzügytan. *r)* Dengi: Olvasmányok. *s)* Feichtinger: A harmadoszt. görbe vonalakról. *t)* Hunfalvy: Kis földleírás. *u)* Tormay: Kalauz a lópatkólásban. *x)* Káplány: Milyen legyen a telekkönyvi reform. *y)* Qu. Horatius Fl.

szatiráinak két könyve. *z*) Delectus seminum in 1883. collectorum. *j*) Nagy Képes Naptár 1884. *r*) Platz: Az ember eredése. *w*) A Sz. István társulat naptára 1884. *aa*) A magyar nemzet kultúrhivatása. *bb*) Hunfalvy János: Egyetemes földrajz I. k. *cc*) Nagy: A m. keresk. jog kézikönyve. *dd*) Zola: Az élet öröme. *ee*) Molière két zsenge vígjátéka. *ff*) Vad virág és kerti virág. *gg*) Beniczkyné: Ruth. *hh*) M. T. Ciceronis pro S. Sestio oratio. *ii*) Purjesz: Gyógyászati vényszsebkönyv. *kk*) Seidel: Kísérleti természettan. *ll*) Horváth: Közjegyzői intézményünk. *mm*) Mihaszna András naptára 1884. *nn*) Az orsz. casino jelentése 1883-ról. *oo*) Nemz. casinokönyv. *pp*) Lotze: Logika. *qq*) Bartal: Latin gyakorlókönyv. *rr*) Szily: Műegyetemünk elhelyezésének kérdése. *ss*) Képes állatkönyv. *tt*) Szabadelyű-párti Naptár 1884. *uu*) Fraknoi: Váradi Péter élete. *xx*) Marczali: Világtörténelem. I. k. *yy*) Thallóczy: Oroszország és hazánk. *zz*) Kohn: A zsidók története Magyarországon. I. k.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a*) Névkönyv az erdélyi ref. egyházkerület számára 1883. *b*) Sieracki: Kézikönyv a katonai ügyek kezeléséhez. *c*) Az investitura kérdése. *d*) Orvost. Értesítő. VIII. évf. 3. füz. IX. évf. 1. füz. II. 8. évfoly. 3. f. III. 8. évf. 4. 5. f.

Ref. főiskola nyomdája. S.-Patak. Természettan népiskolák számára.

Ziegler K. nyomdája. Komárom. Nagy: Hitelemzés példákban. I. k. 1. 2. R.

Pleitz F. nyomdája. N.-Beeskerek. Eisler: Geogr. Gesch. und Verfassung von Ungarn.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a*) Történettud. Értekezések. XI. k. 5. 6. sz.
- b*) Emlékbeszéddek. II. k. 2. sz.
- c*) Értesítő. 1884. 2. sz.
- d*) Nyelvt. Érték. XI. k. 10. sz.
- e*) Természettud. Értekezések. XIV. k. 2. sz.

A M. TUD. AKADÉMIA XLIV. NAGYGYŰLÉSE.

Első nap.

1884. június 4-én.

Gr. Lónyay Menyhért és Pauler Tivadar akad. elnök urak együttes elnöklése alatt.

1. Olvassatik a június 8-án tartandó ünnepélyes közülés programja, mely a következő módon állapítatik meg:

- 1. Elnöki megnyitó beszéd gróf Lónyay Menyhértől.
  - 2. Jelentés a M. T. Akadémia munkásságáról az 1883—84 esztendőben. Fraknoi Vilmos főtitkártól.
  - 3. Emlékbeszéd Arany János igazg. és tiszt. tag fölött. Szász Károlytól
  - 4. Magyarország a világforgalomban. Keleti Károly r. tagtól.
- Tudomásúl szolgál.

2. Olvastatik a II. osztály jelentése, mely szerint az akadémiai nagy jutalmat, a melyre az 1877—83 évkörben megjelent philosophiai munkák pályáznak, Felméri Lajos: „Az iskolázás jelene Angolországban“ című munkájának; a Marczibányi-jutalmat pedig Alexander Bernátnak, általában munkásságáért a philosophiai tudományok terén, de különösen Kant-jáért javasolja kiadatni.

A nagygyűlés a nagy jutalmat Felméri Lajosnak, a Marczibányi-jutalmat Alexander Bernátnak ítéli oda.

3. Olvastatik az I. osztály jelentése a Nádasy-pályázatról. Az osztály a jutalom ki nem adását javasolja.

Javaslat elfogadtatik.

4. Olvastatik az I. osztály jelentése, mely szerint az 1883-ra szóló Sámuel-díjjal, Munkácsi Bernátnak „Votják tanulmányok“ című, a Nyelvtudományi Közlemények XVIII. kötetében megjelent értekezését ajánlja jutalmaztatni, és egyúttal dícsérettel említi meg a következő értekezéseket: a) Körösi Sándortól: Elő meg elavult képzők (Nyelvőr 1883); Kunos Ignácztól: Népetymologia a természet országában (Nyelvőr 1883), és Népetymologia a tulajdonnevekben; végre c) Halász Ignácztól: A visszahódított magyar szók (Nyelvőr 1883).

A nagygyűlés az I. osztály javaslatát egész kiterjedésében elfogadja.

5. Olvastatik az I. osztály jelentése a Lévay-jutalomról. Az osztály ajánlja, hogy a beérkezett egy pályaműnek a jutalom ne adassék ki, és hogy az Ügyrend 119. §-a értelmében a ki nem adott díj esatoltassék a következő jutalomhoz, s tüzessék ki újra ugyanazon pályakérdésre (Kölcsey élete).

A javaslat elfogadtatik.

6. Olvastatik az Athenaeum adományából a magyar hirlapirodalom történetének megírására hirdetett nyílt pályázatról az I. osztály jelentése. Az osztály új határidő kitűzését és a pályakérdéshez a következő magyarázat esatolását ajánlja: „Tervrajz alatt az Akadémia uemesak a megírandó mű történelmének vázlatát érti, hanem az író tárgyára vonatkozó nézeteinek, munkája főbb szempontja s irányának behatóbb és világosabb fejtegetését s legalább nevezetesebb forrásainak kijelölését.“ Ajánlja az osztály, hogy a pályázók, a tervrajzhoz, okvetetlenül mutatványt esatoljanak.

Az osztály javaslata elfogadtatik, s a pályázatra új határidőül 1885. szept. 30-ka tűzetik ki.

7. Olvastatik az I. osztály jelentése a Lukács-alapítványból hirdetett nyílt pályázatra (Kazinczy életrajza). Az osztály új határidő kitűzését és az előbbi pontban foglalt záradéknak a pályakérdéshez toldását ajánlja.

Elfogadtatik, s újabb határidőül 1885. szept. 30-ka tűzetik ki.

8. Olvastatik az I. osztály jelentése a Göröve-pályázatról (A modern realismus a szépirodalomban). Az osztály a jutalom ki nem adását ajánlja; de az I. sz. pályamunkát, tekintettel jó oldalaira, kiadásra méltónak tartja.

A jutalom ki nem adása határoztatik.

9. Olvastatik a II. osztály jelentése a Szilágyi István-féle 1200 frt jutalomról, melyért az utóbbi tíz év alatt megjelent magyar történelmi munkák versenyeztek. Az osztály e jutalmat dr. Szalay József: *A magyar nemzet története* című munkája II.—IV. kötetének ajánlja odaítélni.

A II. osztály javaslata elfogadtatik.

10. Olvastatik a II. osztály jelentése a Sztrokay-pályázatról (Pénztartozá-

sok). Ajánlja, hogy a pályadíj a III. sz. „Érezvaluta“ jeligéjű pályamunkának ítéltsék oda.

Elfogadtatik s a 100 arany pályadíj a III. sz. „Érezvaluta“ jeligéjű pályaműnek odaitéltetik. A jeligés levél felbontatván, abból

Dr. Katona Mór

győri jogakadémiai tanár neve tünt elő.

11. Olvastatik a II. osztály jelentése a Sztrókay jogtudományi pályázatról (Bűneselekvény és bűnkísérlet.) Az osztály ajánlja, hogy a jutalom az I. sz. „In rebus quibuscunque etc.“ jeligéjű pályaműnek adassék ki; a II. és III. sz. pályaművek pedig dicsérettel említettessenek meg.

Elfogadtatik s a jutalom az I. sz. „In rebus quibuscunque etc.“ jeligéjű pályaműnek odaitéltetik. A jeligés levél felbontatván, abból

Dr. Wlassics Gyula

budapesti kir. aligysz. neve tünt elő. A II. és III. sz. pályamunkák dicsérettel említettnek meg.

12. Olvastatik a II. osztály jelentése az Első magyar általános biztosító társaság alapítványából kitűzött 500 frt jutalomról, mely az 1883—1884 megjelent nemzetgazdasági munkának volt odaitéltendő. Az osztály ajánlja, hogy a jutalom Eeseri Lajos: *A munkássegélyezés Magyarországon* és dr. Jekelfalussy József: *A községi pénzügy főbb eredményei hazánkban* című munkáik közt osztassék meg.

A nagygyűlés a II. osztály javaslatát elfogadja.

13. Olvastatik a III. osztály jelentése a Bézsin-pályázatról (Differential-egyenletek), a mely szerint a jutalmat az I. sz. „J'ai posé stb.“ jeligéjű pályamunkának javasolja odaitélni.

Elfogadtatik, s az 1200 arany frt jutalom az I. sz. „J'ai posé stb.“ jeligéjű pályaműnek kiadatni határoztatik. A jeligés levél felbontása után

Dr. König Gyula l. t.

műegyetemi tanár neve tünt elő.

14. Olvastatik a III. osztály jelentése egy Névtelen mérnök adományából kitűzött 1000 frtos pályázatról (Csekély esésű folyók szabályozása). Az osztály ajánlja, hogy a beérkezett három pályamű közül, a jutalom egyiknek se adassék ki, hanem a pályakérdés tűzessék ki újra.

Elfogadtatik, s újabb hatánapúl 1886. decz. 31. tűzetik ki.

15. Olvastatik a III. osztály jelentése a Fáy-alapítványból rendelkezésre álló 1800 frt jutalomról, mely az 1877—1883. évkörben megjelent legkitűnőbb természettudományi munkának ítélendő oda. Az osztály ajánlja, hogy a jutalommal dr. Balogh Kálmánnak: *A magyar gyógyszerkönyv kommentárja* című munkája tüntetessék ki.

Elfogadtatik, s a Pesti hazai első takarékpénztár-egyesület fölkéretik az 1800 frt jutalom kiutaltványozására.

16. Akadémiai elnök úr, a pályadíjat nem nyert pályaművek jeligés leveleinek elégetésére fölkéri Jedlik Ányos t. és Brassai Sámuel r. tagokat.

A kiküldött tagok még az ülés folyamában jelentik, hogy megbízatásukban eljárak.

17. Olvastatnak az I. és II. osztály átiratai, a melyek szerint az osztályok a pályamunkák beküldési határidejének deczember végéről az akadémiai szűnődő

végére áthelyezését ajánlják. Ellenben a III. osztály, saját pályázataira nézve, az eddigi gyakorlat föntartását kéri.

A nagygyűlés az osztályok javaslatait elfogadja.

18. Az I. osztály ajánlja, hogy a Teleki-jutalomra (100 arany) 1884-ben vígjátéki pályázat hirdetendő, 1884. decz. 31-ki határral.

Elfogadtatik.

19. Az I. osztály jelenti, hogy a Karátsonyi-jutalom (200 arany) 1885-re már most hirdetendő, vígjátékra. Az idén ki nem adott Karátsonyi-jutalom (200 arany) a következőhöz esatolandó.

Elfogadtatik.

20. Az I. osztály ajánlja, hogy a Nádasdy-jutalom (100 arany) 1885-re már most hirdetendő.

Elfogadtatik.

21. Az I. osztály ajánlja, hogy a Marczibányi-alapítványból 40 arany jutalom tűzendő ki, a következő nyelvtudományi kérdésre: „Kivántatik Faludy Ferencz munkáiból, különösen a *Nemes ember*, *Nemes asszony* s *Nemes úrfi* címűekből, a nevezetesebb mondat- és jelentéstani mozzanatoknak rendszeres tárgyalása. Tüzetesen s a mai irodalmi használat kritikai egybevetésével tárgyalandók: 1. A szó- és mondat szerkezetek (Levelét szolgálja, szolgáljától vagy szolgálja által küldötte el? Az ellenség kiűzését a lovasággal vagy lovasság által hajtotta végre? A tanácstól vagy tanács által megszabott vagy megszabott, vagy a tanács megszabta föltételek? Gondolkodik rajta, róla, vagy fölötte? Ez ünnepi napon minden rokonát jelen lemmi óhajtotta, vagy óhajtotta, hogy, mikép, miszerint ez ünnepen minden rokona jelen legyen, vagy jelen lenne stb.)? 2. A szokatlanabb képes kifejezések, nevezetesen, mennyiben használta föl a meglevő analógiákat új fordulatok alkotására. 3. A segéd és módosító igék (*van, lesz, fog, kell, akar, tud, bír, talál* stb.) helyzete a mondatban. 4. Fedezhetők-e föl e sajátosságok alkalmazásában valamely idegen példakép hatásának nyomai?

Elfogadtatik.

22. Az I. osztály jelenti, hogy a Farkas-Raskó-alapítványból a 100 frt jutalom, hazafias költeményre, ez évben is hirdetendő.

Elfogadtatik.

23. Az I. osztály javasolja, hogy a Péczely drámai pályázat 1884—85. évkörre 1886. márczius 31. határral már most hirdetendő.

Elfogadtatik.

24. A II. osztály ajánlja, hogy a Lukács-jutalomra a következő pályakérdés tűzessék ki: „Magyarország egyes területei megszerzésének, elvesztésének és visszakapcsolásának története.“ Határidő 1886. szeptember 30.

Elfogadtatik.

25. A II. osztály ajánlja, hogy a Gorove-alapból 100 arany tűzessék ki a következő erkölestudományi kérdésre: „Az ethikai determinismus elmélete, tudományos jogosultsága és alkalmazása a philosophiai erkölestanban.“ Határidő 1885. szeptember 30.

Elfogadtatik.

26. A II. osztály javasolja, hogy a Vitéz-alapból kifizendő 40 arany a

következő pályakérdésre hirdetessék: „Adassék elő a honfoglalás története.“
Határnap 1885. szept. 30.

Elfogadtatik.

27. A Lévy 500 forint jutalomra a II. osztály a következő kérdést ajánlja: „Bíráltassanak és ismertessenek meg az Anjoukor és Vegyesházi korszak magyar történeti forrásai.“ Határnap 1885. szept. 30.

Elfogadtatik.

28. A II. osztály ajánlja, hogy a Czartoryski-alapból 1000 forint tűzessék ki a következő kérdésre: „Adassék elő a lengyel és magyar közjog fejlődése, összehasonlítva és kölcsönhatásában, Nagy Lajostól a XVII. század végeig.“ Határnap 1886. szept. 30.

Elfogadtatik.

29. A II. osztály a Dora-jutalomra a következő pályakérdés hirdetését javasolja a Nemzetgazdasági bizottság ajánlatára: „Adassanak elő kereskedőink teendői, az alduiai piacok megtartása és kiterjesztése érdekében.“ Határnap 1885. szept. 30.

Elfogadtatik.

30. A II. osztály ajánlja, hogy Ullmann Károly alapítványából 300 forint tűzessék ki a következő kérdésre: „Szükséges-e a kisebb királyi haszonvételek megváltása; és ha igen, mi módon eszközölhető az legezélszerűbben, mind nemzetgazdasági, mind pénzügyi szempontból?“ Határnap 1885. szept. 30.

Elfogadtatik.

31. A II. osztály a Sztrokay-alapból a következő jogtudományi pályakérdés kitűzését ajánlja: „Fejtsék ki a bérleti és haszonbérleti szerződés jogi és közgazdasági szempontból, tekintettel a hazai törvényhozás feladatára.“ Határnap 1885. szept. 30.

Elfogadtatik.

32. A III. osztály ajánlja, hogy a Bézsán-alapítványból 1200 arany forint jutalom hirdetessék a következő feladatra: „Az electrodynamometer mechanikája mind- eddig nincsen szigorúan megállapítva, a minek oka az, hogy a lineár vezetőkben indukált electromos áramnak simultán-differentiál-egyenletei eddigelé csak néhány egyszerű esetben nyertek megoldást. Kivántatik ezen egyenletek oly általánosabb alakjainak integrálása, melyek a dynamometer szigorú elméletét adják. Az elméleti eredmények igazolására szolgáló netalán kísérleti összehasonlítások és mérések kívánatosak ugyan, de a díj tisztán elméleti pályamunkának is odaitélhető.“ Határnap 1886. decz. 31.

Elfogadtatik.

33. Olvastatnak az osztályok tagajánlásai.

Az I. osztály részéről.

Rendes tagoknak:

Beöthy Zsolt I. t.

Szarvas Gábor I. t.

Ponori Thewrewk Emil I. t.

Levelező tagoknak:

Baksay Sándor, a Kisfaludy-társaság tagja.

Pálffy Albert, a Kisfaludy-társaság tagja.

Hj. Szimyei József, egyetemi magántanár.

Kültagnak:

Genetz Árvíd, lyceumi tanár Finnországban.

A II. osztály részéről.

Rendes tagnak:

Apáthy István l. t.

Levelező tagoknak:

Kovács Gyula, k. ítélő táblai pótbíró.

Dr. Fehérpataky László, egyetemi magántanár, a M. N. Múzeum levéltárnoka.

Bunyitay Vince, a váradi püspökség levéltárnoka.

Dr. Hampel József, egyetemi rendkívüli tanár, a M. N. Múzeum őre.

Dr. Ballagi Aladár, egyetemi rendkívüli tanár.

Dr. Plósz Sándor, egyetemi rendes tanár.

Dr. Horvát Árpád, egyetemi rendes tanár.

Kültagoknak:

Capasso Bertalan, a nápolyi állami levéltár igazgatója.

Guasti Caesar, a flórenczi állami levéltár igazgatója.

A III. osztály részéről.

Tiszteleti tagnak:

Kunkoly Thege Miklós l. t.

Rendes tagnak:

Mihálkovics Géza l. t.

Levelező tagoknak:

Kherndl Antal, műegyetemi r. tanár, mérnök.

Dr. Korányi Frigyes, egyetemi r. tanár.

Mocsáry Sándor, a M. N. Múzeum segédőre

Kültagnak:

Dr. Henle Jakab, a göttingai egyetemen a boncztan tanára.

Mind ezen ajánlatok tudomásul vétetvén, az ajánlottakra való titkos szavazás a holnapi nagygyűlés napirendjére tüzetik ki.

34. A II. osztály jelenti, hogy a június 3-án tartott nagygyűlési osztályértekezleten Szilágyi Sándor r. t. az Alapszabályok 20. §-ára hivatkozva, indítványt tett, hogy a székfoglalót meg nem tartott levelező tagok, a tagválasztás alkalmával szavazati jogot ne gyakorolhassanak; az osztály, mivel az indítvány közvetlenül a választások megejtése előtt adatott be: az eddigi szokástól, a mely szerint a levelező tagok különség nélkül gyakorolják a szavazati jogot, nem akart eltérni; mindazáltal az Akadémiát fölkéri, hogy az Alapszabályok e czikkének megtartása érdekében a három osztályra egyaránt kötelező határozatot hozzon.

Mivel az Alapszabályok 20. §-ának szövegéből világosan következik, hogy az akadémiai tagok az Alapszabályokban részükre biztosított összes jogokat, következősképen a szavazati jogot is csak a székfoglaló értekezés megtartása után gyakorolhatják: a nagygyűlés felhívja az osztályok elnökeit, hogy jövőre az Alapszabályok ez intézkedésének érvényben tartása iránt gondosan őrködjének; egyúttal elhatározza, hogy a három osztály küldötteiből alakítandó bizottság oly intézkedéseket hozzon javaslatba, a melyek az Alapszabályoknak, a székfoglaló megtartása időpontját illető inteniója valósulását, jövőre biztosítani alkalmasak.

Második nap.

1884. június 5-én.

36. A II. osztály pártolólág terjeszti elő Schwarcz Gyula l. t. kérelmét az iránt, hogy a III. osztályból a II. osztályba helyeztessék át, minthogy évek óta a II. osztály köréhez tartozó tudományszakok művelését tűzte ki feladatául.

A nagygyűlés Schwarcz Gyula l. t.-nak a II. osztályba áthelyezését helybenhagyja.

37. Akadémiai elnök úr, sorshuzás útján megállapítván az osztályok sorrendjét, felhívja a tiszteleti s rendes tagokat, az osztályok által ajánlottakra titkos szavazatok beadására.

A mi megtörténvén, a szavazás eredménye a következő lett. Megválasztottak :

A II. osztályba.

Rendes tagúl :	Apáthy István.....	30 szavazattal	3 ellen
Levelező tagokúl:	Kovács Gyula	29 "	6 "
	Fejérpataky László	27 "	11 "
	Bunyitay Vince	33 "	5 "
	Hampel József.....	27 "	12 "
	Ballagi Aladár.....	35 "	4 "
	Plósz Sándor	36 "	2 "
	Horvát Árpád	33 "	6 "
Kültagokúl :	Capasso Bertalan.....	27 "	10 "
	Gnasti Caesar	29 "	10 "

A III. osztályba.

Tiszteleti tagnak:	Konkoly Miklós.....	34 "	4 "
Rendes tagnak :	Miháلكovics Géza	31 "	6 "
Levelező tagoknak:	Kherndl Antal.....	30 "	8 "
	Korányi Frigyes	29 "	10 "
	Mocsáry Sándor.....	33 "	5 "
Kültagnak :	Henne Jakab.....	35 "	3 "

Az I. osztályba.

Rendes tagoknak :	Beöthy Zsolt.....	32 "	6 "
	Szarvas Gábor	31 "	8 "
	P. Thewrewk Emil.....	35 "	2 "
Levelező tagoknak:	Baksay Sándor	24 "	11 "
	Pálffy Albert	32 "	3 "
	Uj. Szimyei József	30 "	2 "
Kültagnak :	Genetz Árvíd	28 "	0 "

III. Igazgatósági ülés.

1884. június 7-én

Gr. Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

46. Elnök bemutatja az Akadémia 188³/₄-ik évi munkálódásáról és vagyoni állásáról szóló, a nagygyűlés elé terjesztett jelentést, valamint a holtapi közülés előrajzát.

Tudomásul vétetik.

47. Olvastatik az akad. ügyész jelentése a Zsivora-hagyaték tárgyában.

Zsivora György végrendeletében a M. T. Akadémiának százezer forintot hagyományozott, azon kötelezettséggel, hogy általános örökösévé tett testvérének, Zsivora Józsefnek, míg él, az Akadémia negyedévi 1000 frt részletekben 4000 frt évi járadékot fizessen. A hagyaték leltározása után kitűnt, hogy a végrendelet alkotása óta amnyi activ követelés vált behajthatatlanná, hogy a végrendeletileg tett hagyományok reductiója kétségtelenné vált. Az általános örökös elárgott, tehetetlen ember lévén, másrészt bizonyossá válván, hogy ő a hagyaték-ból, mint örökös, amúgy sem kap semmit: Görgey István végrendeleti végrehajtó megpendítette az eszmét, hogy az általános örökös összes jogait és kötelezettségeit ruházza át a M. T. Akadémiára. Zsivora József úr, közjegyzői okiratban az átengedést már meg is tette, oly föltétel alatt, ha az Akadémia részére a 4000 frt életjáradékot azonnal és egészen folyóvá teszi. Az ügyész szívesen magáévé teszi ez eszmét, mert ez úton az Akadémia érdekeit minden körülmény közt biztosítva látja, s a mi fő, ebből az Akadémiára csak haszon, de kár egyáltalában nem hárulhat.

Két lehetőség áll az Akadémia előtt, t. i. vagy kiegyezik előre az összes hagyományosokkal, vagy nem. Az első esetben, a hagyományosokkal csak is az ez idő szerint tisztának mutatkozó hagyatéki tömeg szem előtt tartásával egyezkedhetik. A ma tisztának mutatkozó hagyatéki összeg pedig változást fog szenvedni, az által, hogy a passivák okvetetlen apadni fognak; másrészt a kétesek közé vett activák közt több van, mely behajtható lesz, ha az adósoknak fizetési haladék engedtetik. A második esetben az Akadémia, mint az általános örökös jogutódja, disponálván a hagyaték fölött, az az egy biztossága mindig meg lesz, hogy a tényleg realisálható hagyatékból, a reductio folytán reá eső hányadot biztosan megkapja. Zsivora György két legnagyobb hagyományosának képviselője egyezkedési ajánlatot már is tett. Az ügyész ajánlja, hogy az egyenkint hagyományozott 60.000 frt helyett, egyenkint 45.000 frtot ajánljon föl az Akadémia.

Az Igazgató Tanács azon egyezségi ajánlatot, melyet neki Zsivora József úr, mint néhai Zsivora György végrendeleti általános örököse, a Budapesten 1884. június 3. Görgey István kir. közjegyző által hivatalosan fölvevett hagyatéki tárgyalási jegyzőkönyv alakjában tett, s az utóbbinak hivatalos, kísérő irata mellett, elfogadás végett előterjesztett, egészben és változtatás nélkül — örökhagyónak 1879. július 24. kelt végrendeletéből, az örököszt megillető jogokkal és terhekkal — elfogadja: a mi által ezen ajánlat kétoldalú egyezmény erejére emelkedik.

Ebből folyólag az Akadémia, mint a szóban forgó hagyatéknak most már engedményes, általános örököse is, a Zsivora József úrnak, mint egyszersmind hagyományosnak, a míg él, évenkinti 4000 frt erejéig rendelt életjáradékot, úgy

a mint a fönnírt végrendelet 20. pontjában rendelve van, ő neki hiány nélkül kiszolgáltatja, s annak az örökhatározó halála napjától számított évnegyedes lejáratok szerinti negyedévi részleteit kifizeti; a budapesti kir. törvényszék előtt Zsivora József úr ellen 1884. évi. sz. a. 100.000 forint végrendeleti hagyomány és járulékaik iránt indított rendes pertől ezennel eláll, és alperesnek eddigi perbeli költségeit s díját kifizetni magára vállalja.

Mindezek kapcsán utasíttatik az akad. ügyész, hogy a hagyatéki tömeg átadása s általában a hagyaték rendezése tekintetében szükségesnek mutatkozó mindennemű lépést tegyen meg, eljárásáról való jelentése időnkint elváratván.

Egyszersmind az akad. elnökség felhatalmaztatik, hogy néhai Zsivora György hagyományosaival, a ma tisztának mutatkozó hagyatéki tömeg figyelembe vételével, a hagyományok összegének 75 % maximális értéke alapján, barátságos egyességet hozzon létre.

48. Akadémiai elnök úr bejelenti, hogy az Igazgató Tanácstól nyert felhatalmazás alapján, a Román-hagyatékhoz tartozó kisdobronyi birtokrészt, előnyös föltételek mellett, Weisz Farkas bérlőnek eladni sikerült; a mennyiben az 1285 forint becsült birtok vételára 2000 forintban állapítottatott meg, melynek fele részét a vevő az Akadémia pénztárának már le is fizette.

Az Igazgató Tanács ez eladást jóváhagyja.

49. Bemutattatik b. Sennyey Pál ajánlata, a Kazinezy-alapítványhoz tartozó széplalmi birtok tárgyában. A birtokért 21.000 forintot ajánl, melyet négy év alatt egyenlő részletekben fizetne le, a le nem törlesztett tőke után 5 % kamatot fizetvén. Ugyanezen birtokért id. Madsár Imre s.-a.-új helyi földbirtokos szintén ajánlatot nyújt be, olyképp, hogy a birtokért, ha a regále-jog is vele jár, 22.000 forintot, regále-jog nélkül pedig 21.500 forintot ajánl. A vételárból 5000 forintot a szerződés megkötésekor fizetne le, s a hátraléknak öt év alatti lefizetésére kötelezné magát, és a le nem fizetett összegért 6 % kamatot fizetne.

Az Igazgató Tanács, tekintettel arra, hogy a jelenlegi alacsony hasznosbér 21.000 forint tőkének felel meg, a regále pedig 150—160 forint jövedelmezett az Akadémiának: a vételár 24.000 forintban állapítja meg, és b. Sennyey Pál úrnak, a mennyiben e vételár megadására hajlandó, elsőbbséget enged.

50. Akadémiai elnök úr bejelenti, hogy az Igazgató Tanácstól nyert felhatalmazás alapján, a Hamernyik-féle hagyatékból az Akadémiára szállott takarékpénztári részvények eladása érdekében, a takarékpénztár igazgatóságával érintkezésbe lépett, a mely az eladás közvetítésére készséggel ajánlkozott, olyképp, hogy az eladási ár részvényenkint 5300 forintnál kisebb ne legyen.

Tudomásul vétetik.

51. Akadémiai elnök úr jelenti, hogy a fővárosi vízvezetéki igazgatóság a M. T. Akadémia bérházában, a II-ik emeletnek 11 utcái szobáját, a mellék-helyiségekkel együtt, 1884. nov. 1-től számítva, hat évre irodai ezélokra bérlé-venni ajánlkozott, olyképp, hogy a lakbér évenként 3000 forintot fog tenni, s ezenkívül a főváros a lakbérkrajczárt, szemétkihordási és vízvezetéki díjat fogja fizetni. Ez ajánlatot, mely a jelenlegi lakbérösszeget mintegy 30 %-kal meghaladja, az Akadémiára nézve több tekintetben előnyösnek látván, a főváros Tanácsával a szerződést megkötötte, a melynek utólagos helybenhagyását kéri.

Az Igazgató Tanács a szerződést jóváhagyja.

52. Akadémiai elnök úr bejelenti Ring Adorján nyugdíjazott akad. irnok halálát és bemutatja özvegyének kérvényét kegydíj utalványozása iránt.

Az Igazgató Tanács, tekintettel az elhunyt irnoknak 36 éven át az Akadémiának tett lelkiismeretes szolgálatára, minden jövőre vonható következtetés kizárásával, az özvegynek évi háromszáz forint kegydíjat utalványoz, a mely utólagos havi részletekben az akadémiai pénztárnál fog kifizettetni.

53. Bemutattatik az akad. főkönyvtárnok előterjesztése, a melyben előadja, hogy az akadémiai olvasóterem alig 40 olvasót képes befogadni, és így az évről-évre szaporodó olvasóknak elég helyet nem nyújthat; ellenben, ha a szükségtelemül széles s hosszú egy asztal helyett kettő készítenék, legalább is 60 olvasó férne el. E változás egyszersmind a gázvilágítás megváltoztatását és a gázlámpák szaporítását követelné, mely átalakítások mintegy 500 frt költséget igényelnek. E mellett szükségesnek mutatkozik az olvasó teremben ventilatio eszközlése is.

Az Igazgató Tanács az asztalok és a világítás czélszerűbb berendezésére az elnökséget felhatalmazza, egyszersmind fölkéri, hogy a ventilatióra nézve Zellerin vállalkozó által tervet és költségvetést készíttessen.

54. Bemutattatik Deák Lőrinczné szül. Varga Szeréna újabb kérvénye, a melyben mint Kazinczy Ferencz unokája, a Kazinczy-alapból évdíj utalványozását kéri.

Az Igazgató Tanács, e tárgyban hozott korábbi határozatához ragaszkodik, és az alapítvány szabályai értelmében, az évdíj utalványozását meg nem engedhetőnek tartja.

55. Olvastatik Bulyovszky Aladár belügyminiszteri fogalmazó levele, melyben jelenti, hogy az édes atyja, Bulyovszky Gyula által a M. T. Akadémiának hagyományozott 2000 frtot az Akadémia pénztárába befizette, oly czélból, hogy ezen tőkének kamata, a végrendelet értelmében, évről-évre díjúl tüzessék ki, s oly ódaköltemény jutalmazására fordíttassék, melynek tárgyát lehetőleg a 48—49-iki függetlenségi harcz eseményeivel kapcsolatos dolgok képezzék.

Az Igazgató Tanács köszönettel veszi tudomásul az alapítvány befizetését; egyszersmind az Akadémiát a szabályzat föltételeinek formulázására újból fölkéri.

56. Bemutattatnak özvegy Pauliczky Antalné és Girinyi János nagymihályi lakosok kérvényei, melyekben előadják, hogy az 1882-ben elhunyt Kazinczy István, összes vagyonát testvéröcsésére, Kazinczy Jánosra hagyta, azon föltétellel, hogy nevezett kérvényezők eddigi fizetését élethosszig pontosan fizesse, s őket eddigi ellátásukban részesítse, — „ellenkező esetre ezen hagyományozott örökségtől örököse eszik, és ezen esetben általános örökösének a M. T. Akadémiát rendeli, a mely a végrendeleti pontokat szorgosan teljesítve, a hagyomány jövedelmét a magyar nyelv terjesztésére, művelésére fordítani, magyar hazafiúi hivatásának ismerendi“. — Kérvényezők továbbá előadják, hogy az említett örökös, a végrendeletben kijelölt kötelezettségének meg nem felelt, a miért is ellene a törvényes lépéseket megtették. Egyúttal fölhívják az Akadémiát, hogy a végrendeletben megjelölt eset bekövetkeztén, jogait érvényesítse.

Az Igazgató Tanács felhívja az Akadémia ügyészét, hogy a kérvényezők által indított pert figyelemmel kísérje, és a maga idején jogai érvényesítése érdekében a szükséges intézkedéseket tegye meg.

57. Olvastatik a M. Földhitelintézet levele, a melyben jelenti, hogy Szalazar Károly örökösei nevében, 200 frt alapítvány után, b. Wasmer Adolf 180 frtot fizetett be 1866. júl. 1-től 1884. júl. 1-ig 5% kamat fejében.

Tudomásul vétetik s egyúttal a M. Földhitelintézet fölkéretik, hogy az akad. ügyésznél levő végrendelet alapján, a Szalazár Károly-féle 200 frt tőkét az alapítványok sorába iktassa.

58. Főtitkár jelenti, hogy az Igazgató Tanács, az 1884. költségvetésbe is, mint a megelőző években, 800 frtot vett föl a Revue Hongroise segélyezésére, oly czélből, hogy az Akadémia irodalmi munkásságát a külfölddel megismeresse. Minthogy azonban az Akadémia az átalakított Gazette de Hongrie cz. lappal, melynek a Revue Hongroise egyik részét képezte, a jelen év elején megszüntette összeköttetését, az Akadémia könyvtári bizottsága érintkezésbe lépett a florenzei Revue International szerkesztőségével, és ezzel olyan megállapodásra jutott, hogy a szerkesztőség évenként húsz ívet bocsát az Akadémia rendelkezésére, s az ezen húsz íven közreboesátott akadémiai munkálatokat s jelentéseket 150 példány különnyomatban fogja kiállítani, ily czím alatt: „Bulletin de l'Académie Hongroise“; viszont az Akadémia húsz ívnyi franczia kéziratot saját költségén készített, és a 150 példány különnyomatért évenként 900 francot fizet, a mely költség az előirányzott 800 frtnak megfelelő.

Tudomásul vétetik.

59. Akadémiai elnök úr fölkéri a jelenlevő tagokat, a gr. Cziráky János igazgató tag elhúnytával megüresedett s az Igazgató Tanács által betöltendő helynek, titkos szavazás útján betöltésére.

A titkos szavazatok beadatván, kitünt, hogy az Igazgató Tanács Szilágy József koronaórt és val. b. titkos tanácsost, az Igazgató Tanács tagjává egyhangulag megválasztotta.

60. Szász Károly ig. tag indítványozza, hogy valahányszor az Igazgató Tanács üresedésben van, a betöltendő helyekre írásban és indokolva törtéjék az ajánlás.

Határoztatik, hogy valahányszor az Igazgató Tanácsban megüresedett helyek betöltendők, egyik ülésből a másikra tüzessék ki a választás határideje, és a meghívó levelekben az ülésnek ezen tárgya különösen jelöltessék meg.

Huszonnegyedik akadémiai ülés.

Az I. osztály hatodik ülése.

1884. június 9-én.

Hunfalvy Pál r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

14. Beöthy Zsolt újonnan választott rendes tag felolvassa „Természeti törvény a tragikumban“ czímű székfoglaló értekezését.

Rendes tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

15. Gyulai Pál r. t. felolvassa dr. Nagy Sándornak mint vendégnek a „Szombatos codexek“ czímű értekezését.

Kivonata ez:

Irodalomtörténeti kutatásaim közben a M. Nemz. Múzeum kéz- irattárában három papircodex akadt kezembe, melyek — a mint első

pillantásra meggyőződtem felőle — a már enyészetnek indúlt szombatos felekezet vallásos könyvei közül valók, s egyházi imákat és énekeket foglalnak magokban.

E három darabhoz nemsokára még más négy szombatos codex került, melyek közül kettő dr. Kohn Sámuel, budapesti főrabbi birtokában, a másik kettő pedig néhai Dux Adolf hagyatékában található.

E hét becses codexre vagyok bátor a t. Akadémia s általában szakembereink szíves figyelmét felhívni.

Természetes, hogy e codexek nem egy időben készültek s nem is egy kéz munkái. A legrégibb, mely a M. Nemz. Múzeum könyvtára tulajdona, 1720-ban íratott össze. Ehhez időszerint legközelebb áll a Dux hagyatékához tartozó codexek egyike, mely Nagy-Ernyén 1789. esztendőben készült. Dux másik codexe, valamint a dr. Kohn birtokában levők is, szintén a XVIII. század végéről s részben a jelen század elejéről származnak, — mert meg kell jegyeznünk, hogy nem egységes szerkezetűek, hanem több külön töredék colligatumai. A M. Nemz. Múzeum másik codexe, mint a benne található jegyzések mutatják, 1824—1839. készült, de vannak hozzátoldva még későbbi keletű levelek is. Legújabb a hét codex közt a M. Nemz. Múzeum harmadik codexe, melynek papírja és írása a közelmúlt évtizedekre vall.

A másoló vagy tulajdonos neve csak kivételesen található meg egyikben másikkban. Az 1720-ki gyűjteményt *Pál An.* (Antal? András?), az 1789-ki pedig *Sárosy Mihály* állította össze. A legifjabb codexnek (egyik?) tulajdonosa *Péter András* nevű szentistvánfalvi szombatos volt.

Az írás általában nagyon változatos. Mindenik codex két-három másolóra vall, s viszont ugyanazon kéz jegyeivel két-három codexben is találkozunk. Terjedelem tekintetében nem kevesebbé különböznek egymástól. A Nemz. Múzeum második codexe közel harmadfél-száz levélből áll, míg a Sárosy-féle gyűjtemény csak 41 levélre terjed. Mindnyájan nyolezadrét alakúak, többé-kevesebbé megrongált állapotban.

Tartalmukhoz képest két csoportba sorozhatók: némelyek ugyanis tisztán egyházi imákat s prózai fordítású zsoltárokat, — mások pedig himnuszokat, rimes versekbe szedett vallásos énekeket foglalnak magokban. Amazok szombatos szertartásos könyvek, emezek szombatos himnariummok; amazok száma három, emezeké négy.

A szertartásos könyvekben foglalt imák nem eredetiek, hanem a zsidó imakönyvből vannak átvéve; de találunk köztök olyan darabokat is, melyek a zsidó vallás legmysticusabb tanait foglalják magokban s a cabbalisticus könyvekből vannak kiválogatva. Ezen imák fordítója

— véleményem szerint — nem lehet más, mint a szombatos felekezet legkitünőbb tagja, *Péchy Simon*, Bethlen Gábor cancellárja, ki már ifjúkorában kezdett egyet-mást fordítani héberből, s egyebek közt Szent Dávid zsoltárait is lefordította szabatos prózában egészen. Az imák közé szőtt zsoltárok épen e művéből vannak kiszedegetve. Valószínűleg neki tulajdonítandó az az egyetlen eredetinek látszó ima is *Fegyver ellen*, melynek fölfogása és hangulata teljesen megegyezik azon korbeli hazafias lyránkéval.

Sokkal becsesebbek e fordításoknál a hymnariumokban foglalt énekek, melyek míg egyfelől a szombatos felekezet énekköltészetének kiegészítésére szolgálnak, addig másfelől összes XVI—XVII. századbeli egyházi költészetünkhöz is valóban becses adalékok gyanánt járulnak. Számuk összesen 96-ra rúg, de ezeknek mintegy fele megtalálható az eddig ismert szombatos énekgyűjteményekben is, úgy hogy codexeink esupán 49 ismeretlen darabbal szaporítják szombatos énekeink számát.

A szerzők nevét az énekek alatt följegyezve nem találjuk, de egyik-másik hymnusnál kiolvashatjuk — a versfejekből. Ilyen énekszerzők codexeinkben: *Bökéni János*, *Tolnai István*, *Maggyari Péter*, *Sinka György*, *Sándor János* és *Gergely*, kinek másik neve nem említetik. (Ezek közül eddig csak *Bökéni János* neve volt ismeretes.) Vannak hymnusaink közt olyanok is, melyeknek versfőiből egyes aphoristicus mondások kerekednek ki, pl. „*A szombatnak főszerző ura az Isten, a kit a jöendő boldogságnak példájára adott.*“

Keletkezésüket, természetesen, nem lehet megannyi évszámhoz kötni; annyi azonban tüstént kitetszik, hogy a XVI. század végén s a XVII. század első felében készültek, bár vannak köztök olyanok is, melyek újabb keltűeknek látszanak. Tárgyaik ugyanazok, melyekről az eddig ismert hymnusok is zengenek: vannak *ünnepi* — és vannak *közönséges énekek*.

A kor lyrájának általános jellemvonásai első tekintetre fölismerhetők rajtok. A lyrai ömlengést a dogmaticus fejtegetés vagy a polemicus bizonyítgatás meglehetősen háttérbe szorítja, úgy hogy tiszta lyrai hangokkal többnyire csak a befejező versszakokban találkozunk; ellenben a felekezet összes hit- és erkölestana befoglaltatik e hymnusokban. De — kivált a későbbiekben — a hang mindinkább tisztul és emelkedik; s ezek legremekebb darabjai nemesak a szombatos felekezet, hanem az egész korszak vallásos lyrájának. Borongó fájdalom, rajongó vallásosság s tisztult erkölesi felfogás nyilatkozik bennök megragadó bensőséggel. De az az egy húr, melynek hangja a prot. fele-

kezetek vallásos lyrájában folyton fülünkbe cseng, s melyet költőink minden korban leggyakrabban pendítettek meg, — a hazafias érzés húrja a szombatos énekköltészetben egészen érintetlenül marad; a szombatos hymnusokban semmi legesekélyebb hazafias vonatkozást nem találunk, mintha e felekezet tagjai ama mennyei hazáért megvetették volna e földi hazát, mely különben is oly mostoha volt hozzájuk.

Rendkívül emeli e hymnusok becsét az a körülmény is, hogy csaknem kivétel nélkül eredeti szombatos termékek, alig akad köztök három-négy olyan, a melyeket a hazai calvinisták, illetve unitáriusok énekes könyveiből vettek át, természetesen, a szükséges változtatásokkal. Van egy pár héberből fordított verses hymnus is, melyeknek szerzője bizonyára szintén *Péchy Simon*.

Van azonban ezen énekeknek — véleményem szerint — más különös érdekök is. Azt hiszem ugyanis, ezekkel a szombatfelekezeti költői irodalma ki van merítve; s az a körülmény, hogy már a codexcinkben foglalt anyag is fele részben ismeretes hymnusokat tartalmaz, megerősít e hitemben. Ezzel tehát az anyaggyűjtést befejezettnek tekinthetjük: ideje, hogy hozzálássunk a tulajdonképi föladat megoldásához, a készletben levő anyag rendszeres feldolgozásához.

Bírálatra adatik.

Huszonötödik akadémiai ülés.

A II. osztály hatodik ülése.

1884. június 16-án.

Tóth Lőrincz r. t. elnöklése alatt.

17. Knauz Nándor r. t. felolvassa „Drégely vár története“ című székfoglaló értekezését.

Tudomásul vétetik s az értekezések során kiadatik.

18. Szentkláray Jenő l. t. székfoglalóul felolvassa „A királynaszádások Magyarországon, tekintettel a dunai hajóhadak régebbi multjára“ című értekezését.

Az Ügyrend értelmében el fog intéztetni.

Huszonhatodik akadémiái ülés.

A III. osztály hatodik ülése.

1884. június 23-án.

Dr. Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

151. Hantken Miksa r. t. felolvassa következő című értekezését: „Magyarországi mész- és szarukövek microscopi alkata“.

152. Perényi Sándor kis-czelli vasúti mérnök részéről: „Az elektromos vezetők hőkibocsátó képességéről és hőmérsékéről“, bemutatja Frölich Izor l. t.

153. Téglás Gábor dévai reáliskolai igazgató részéről: „Ujabb barlangi medve leletek hazánkából“ megismerteti Szabó József r. t.

Mindezen értekezésekről az értekezlet fog intézkedni.

Huszonhetedik akadémai ülés.

Összes ülés.

1884. június 30-án.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

154. Bemutattatik dr. Katona Mór győri jogakadémiai tanár levele, a melyben jelenti, hogy a nagygyűlés a Sztrokay-jutalmat azon föltétel alatt ítélvén neki oda, hogy munkájában pótlólag az értékpapirokat tárgyaló fejezetet vegyen föl, ezen föltételnek készséggel meg fog felelni.

Tudomásul vétetik, és a jutalomdíj kifizetése határoztatik.

56. Főtitkár jelenti, hogy a Sztrokay-pályázatnál díszérettel kitüntetett II. és III. számú pályamunkák szerzői dr. Baumgartner Izidor budapesti ügyvéd és Batthay Imre kir. ügyész Kalocsán jelentkeztek, és magokat azon pályamunkák szerzői gyanánt igazolták.

Örvendetes tudomásul szolgál.

157. A Holczér-féle ösztöndíj tárgyában kiküldött állandó bizottság jelenti, hogy az ösztöndíjért egy pályázó versenyez, Kerekes Béla műegyetemi hallgató, a ki a pályázat igényeinek teljesen megfelel, minélfogva az ösztöndíjat részére megajánlani javasolja.

A 300 frtnyi évi ösztöndíj az 188⁴/₅ és 188⁵/₆-iki tanévekre, az Ügyrendben megállapított feltételek alatt, Kerekes Béla műegyetemi hallgatónak adományoztatik.

158. Az Edl-féle ösztöndíj tárgyában kiküldött állandó bizottság jelenti, hogy az ösztöndíjért négy pályázó versenyez, a kik közül Muraközy Kálmán orvosnövendék felel meg leginkább a pályázat igényeinek, minélfogva az ösztöndíjat részére javasolja megajánlani.

A 300 frtnyi évi ösztöndíj az 188⁴/₅- és 188⁵/₆-iki tanévekre, az Ügyrendben megállapított föltételek alatt. Muraközy Kálmán orvosnövendéknek adományoztatik.

159. Olvastatik az I. osztály előterjesztése a Fekésházy-alapítvány tárgyában. Minthogy a vallás- és közoktatási minisztérium kezelése alatt álló alapítvány évi jövedelme most már az 1000 frtot meghaladja, és ebből csak 500 frt használtatik föl jutalom-könyvek vásárlására, 100 frt pedig minden öt évben kihirdetett 500 frtos jutalomdíj kifizetésére, az alapítólevél pedig az alapítvány évi jövedelmének gyarapodásával a jutalomdíj emelését vagy több jutalom kifizetését kívánja, az osztály a jutalomdíj ügyét beható tanácskozás tárgyává tette, és a következő javaslatokban állapodott meg:

a) Az eddigi utólagos jutalmazás minden tekintetben czélszerűtlen, mivel egészen a véletlentől teszi függővé, akad-e jutalmazásra érdemes munka. Sokkal helyesebb volna, ha az Akadémia maga a viszonyok érdemleges megfontolása után tízné ki az elérendő czélt, illetőleg meghatározná a nemzetiségi szempontból szükséges vagy kívánatos munkát, melylyel az alapító nemes czélját előmozdítani gondolja. Azért az osztály a nyílt pályázat vagy megbízás módját tartja legczélszerűbbnek.

b) Az osztály nem tekinti az alapító czélját elértnek, ha az Akadémia valamely munkát csak megjutalmaz, hanem igen szükségesnek tartja, hogy a megjutalmazott munka jól kiadva, olesó áron, mielőbb könyvpiacra s illetőleg azon nemzetiségi körökbe jusson, a melynek szánva van. E czélt az osztály úgy véli elérhetőnek, ha a Fekésházy-alapból készült munkákat maga az állam adja ki és árulhatja, természetesen az alapítvány jövedelmeiből.

c) Az eljárásra nézve az osztály legtermészetesebbnek találhá, ha a kormány az Akadémiának évenként jelentést tenne az alapítványról, kimutatva annak kiadásait és a kamatokból és kiadványokból származó bevételeit, s az Akadémia a kimutatás alapján, a rendelkezésre álló összeg erejéig, tenne javaslatot a vallás- és közoktatásiügyi miniszternek.

d) Az osztály azt is javasolja, hogy a fentebbi pályázati módosítás már a legközelebbi alkalommal is foganatosíttassék, sőt a mennyiben a jutalom a lefolyt öt évre vonatkozólag kiadható nem volna, az így rendelkezés alá eső 500 frt jutalomösszegre alkalmaztassék.

Az összes ülés a javaslatot elfogadván, a vallás- és közoktatásiügyi miniszterhez való fölterjesztését határozza.

160. Az I. osztály előterjeszti a Bulyovszky Gyula alapítványából kihirdetendő pályázat következő formulázását:

„Néhai Bulyovszky Gyula végrendeletileg 2000 forint alapítványt tett az Akadémia részére, azzal a rendelkezéssel, hogy annak kamataiból két évenként 200 frt jutalom tűzessék ki ódai költeményre, megemlítettván, hogy az alapító végrendeletileg kifejezett óhajtaása értelmében kívánatos, hogy az óda tárgya lehetőleg a magyar nemzet hazafias küzdelmeinek érzelem- és eszmeköréből vétessék.

Ehhez képest az Akadémia két évenként a nagygyűlésen tűzi ki a 200 frt pályadíjt. A jutalom csak önálló becsű műnek adatik ki. Ha ily mű a pályázók között nem volna, a jutalom a következő évre ismét kifizetetik, s ha akkor sem akadna jutalomra érdemes munka, a következő évben esedékessé váló 200 frthoz csatoltatik s 400 forint pályadíj tűzetik ki. Ha a pályázat akkor is sikertelen volna, a jutalom az Akadémia szabad rendelkezésére marad.

Az Akadémia a jutalmat esetleg szorosabban meghatározott tárgyú ódai pályázatra is kifizetheti, ha annak tárgya a fentebb meghatározott körbe sorozható.”

A javaslat elfogadtatik és a formulázott czikk az Igazgató Tanácsesal közöltetik.

161. A Nemzetgazdasági és statisztikai bizottság jelenti, hogy Heltai Ferencz urat a bizottság kültagjává megválasztotta.

Az összes ülés a választást helybenhagyja.

162. Olvastatik a vallás- és közoktatási miniszter leirata, melyben az Akadémiát felhívja, hogy mivel a hirlapoknak a közönyvtárakban való összegyűjtése és megőrzése iránt június 30-án d. u. 6 órakor értekezletet kíván tartani, az Akadémia két tagja által képviseltesse magát az értekezleten.

Az Akadémia Szabó József és Fraknói Vilmos r. tagokat bízta meg, hogy az Akadémiát a miniszteri értekezleten képviseljék.

163. Olvastatik Budapest főváros tanácsának leirata, a melyben előadja, hogy a főváros történelmi jelentőségű helyeit emléktáblákkal megjelölni kívánja, a helyek meghatározása és az emlékkövek szövegének megállapítása czéljából bizottságot küldött ki, fölkérvén az Akadémiát, hogy ezen bizottságba néhány tagot küldjön ki.

A Történelmi bizottság felhivatik, hogy a maga köréből néhány tag kiküldése iránt javaslatot terjeszsen elő.

164. Bemutattatik a magyar orvosok és természetvizsgálók Temesvárott tartandó XXIII. vándorgyűlése előkészítő bizottságának meghívó levele.

Az Akadémia azon tagjai, a kik a vándorgyűlésen megjelennek, fölkértenek, hogy egyszersmind az Akadémiát is képviseljék.

165. Olvastatik a sár-szentlőrinci Petőfy-bizottság levele, melyben az Akadémiát meghívja az aug. 10-én tartandó ünnepélyre, a mikor a sár-szentlőrinci gymnasium épülete, a melyben Petőfi a gymnasiumi I. osztályt látogatta, és a ház, mely lakhelyéül szolgált, emlékkövel fog megjelöltetni.

Lehr Albert l. t. kéri, hogy az Akadémiát az ünnepélyen képviselje.

166. Olvastatik Duka Tivadar l. t. levele, melyben az Akadémiát értesíti, hogy dr. Malan angol lelkész, ki egykor Körösi Csoma Sándorhoz benső baráti viszonyban állott, az ettől 1839-ben Calcuttában ajándékol kapott tibeti nyomtatványokat és kéziratokat (összesen 30 darabot) az Akadémiának ajánlja föl.

Az Akadémia ezen nagybecsű adományért, mely halhatatlan emlékü hazánk-fia tudományos hagyományát képezi, úgy dr. Malannak, ki azt félszázadon át kegyeletesen őrizte, mint Duka Tivadarnak, ki lelkes közbenjárása által az adományozó figyelmét az Akadémiára irányozta, meleg köszönetét levélben fogja kifejezni.

167. A pozsonyi kir. Akadémia, a fűmállásának százados évfordulója alkalmából közrebocsátott emlékkönyvet (Száz év egy hazai főiskola történetéből. Irta Ortway Tivadar) tizenegy példányban küldi meg a M. T. Akadémiának.

Egy példány a könyvtárban helyeztetik el; 5—5 példány az Irodalomtörténeti és Történelmi bizottságoknak rendelkezésére bocsátatik.

168. Bemutattatik Pettkó Béla tanárjelölt folyamodása, melyben kéri, hogy miután az Akadémia közbenjárására a vallás- és közoktatási miniszter állami ösztöndíjat engedélyezett, hogy Bécsben az „Institut für österreichische Geschichtsforschung“ czímű intézetben magát kiképezze, és ő ezen intézetben az első évi tanfolyamot a mellékelt bizonyítvány tanúsága szerint dícséretes eredménnyel

végezte, az Akadémia az állami ösztöndíjnak s második évre kiutalványozását eszközölje ki.

A vallás- és közoktatási miniszterhez föl fog terjesztetni.

169. Párisban bizottság alakult, mely Dumas hírneves vegytudós emlékére szülővárosában szobor létesítését tűzte ki feladatául, és e czélból gyűjtést rendez. A bizottság elnöke egy gyűjtőívet küld az Akadémiához, melynek Dumas kültagja volt.

Áttétetik a III. osztályhoz.

170. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta beküldött munkák és megjelent akadémiai kiadványok így rendben:

I. Testületektől:

Amsterdam. Académie R. des Sciences. *a)* Verhandelingen. Afd. Letterkunde. D. XIV. Afd. Natuurk. D. XXIII. *b)* Verslagen en Mededeelingen. Afd. Letterk. D. XII. Afd. Natuurk. D. XVIII. *c)* Jaarboek 1882. *d)* Naam-en Zaakregister, of de Verslagen en Meded. Afd. Letterk. D. I—XII. *e)* Processen-Verbaal 1882¹/₃.

Berlin. Kön. Preuss. Akademie der Wiss. *a)* Abhandlungen. 1883. *b)* Sitzungsberichte. 1884. I—XVII. *c)* Commentaria in Aristotelem graeca. Vol. II. P. 1.

„ Gesellschaft für Erdkunde. *a)* Zeitschrift. XIX. B. 1. 2. II. *b)* Verhandlungen. XI. B. Nr. 2. 3.

Boroszló. Verein für Geschichte u. Alterth. Schlesiens. *a)* Regesten. 4. Lieferung. *b)* Neuling: Schlesiens ältere Kirchen. *c)* Zeitschrift. XVIII. B.

Brüsszel. Société R. de numismatique. Revue Belge. 1884. Livr. 3.

Bukarest. Român Akadémia. *a)* Istoria de Titu Liviu. Tom. I. *b)* Analele. Ser. II. Tom. V. *c)* Extrasu din Ser. II. Tom. IV. V.

Drezda. Naturwiss. Gesellsch. Isis. Sitzungsberichte und Abhandlungen. 1883. Juli—December.

Glasgow. Observatorium. Catalogue of 6115 stars.

Helsingfors. Bureau Statistique de Finlande. Suomenmaan Virallinen Tilasto. VI.

Kiel. Gesellsch. f. Schlesw.-Holstein-Launburg. Gesch. *a)* Zeitschrift. III. B. *b)* Wetzel: Die Lübecker Briefe des Kieler Stadtarchivs.

Kopenhága. Kir. Akadémia. *a)* Mémoires. Cl. des Lettres. Vol. V. No. 3. *b)* Bulletin. 1883. No. 3. 1884. No. 1.

London. Angol kormány. Annual statement for 1883.

„ R. Geograph. Society. Proceedings. Vol. VI. No. 6.

„ Society of Antiquaries. Proceedings. Vol. IX. No. 3.

„ R. Microscop. Society. Journal. Vol. IV. P. 3.

Moszkva. Société Impér. des Naturalistes. Bulletin. 1883. No. 23.

München. Kön. Bayer. Akademie d. Wiss. *a)* Almanach für 1884. *b)* Sitzungsberichte. Philos. Philol. u. Hist. Cl. 1883. 3. H.

New-York. Amer. Geogr. Society. Bulletin. 1883. No. 5. 1884. No. 1.

Philadelphia. Academy of Nat. Sciences. Proceedings. 1884. P. I.

Riga. Gesellsch. für die Gesch. der Ostseeprovinzen. Sitzungsberichte 1877—1881.

Róma. Olasz kormány. a) Statistica dell' istruzione secondaria e superiore per 1881 $\frac{1}{2}$. b) Movimento dello stato civile. 1882.

Szent-Pétervár. Physik. Centr. Observatorium. Annalen. Jahrg. 1882. 11. Th.

„ Académie Imp. des Sciences. a) Bulletin. Tom. XXIX. No. 2. Két példány.

K. k. Geol. Reichsanstalt. Bécs. a) Jahrbuch. XXXIV. B. No. 2. b) Verhandlungen. 1884. No. 9. 10.

Museum Carolino-Augustaeum. Jahresbericht für 1883.

Società Adriatica. Triest. Bollettino. Vol. VIII. Két péld.

K. k. Statist. Centralcommission. Bécs. a) Statist. Jahrbuch 1881. 6. 10. 11. b) Statistik des Sanitätswesens für 1881.

Alterthumsverein. Bécs. Berichte und Mittheilungen. XXI. XXII. B.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1884. No. 10. 11. 12. 13. 14.

Magyar jogászegylet. Budapest. a) Új irányok a magánjogban. b) A polgári eljárás reformja.

Orsz. statiszt. hivatal. Budapest. Magy. statiszt. Évkönyv. 1884. 1. füz. és 4. füz.

Magy. kir. meteorol. és földdel. intézet. Budapest. Évkönyv. XI. k.

Magy. kir. Belügyminiszt. Budapest. a) Az 1884. évi törvények gyűjteménye. 2.

b) Magyarország. rendeletek tára. 1884. 4—5. füz. c) Landesgesetz-Sammlung. 1884. 2. II. d) Collectiuna legilor din 1884. Fasc. 1.

Siebenbürg. Verein für Naturw. N.-Szeben. Verhandlungen und Mittheilungen XXXIV. Jahrg.

Természettud. egytl. Trecsén. Évkönyv. VI. évf.

Állami f. leányiskola igazg. Budapest. Isk. Értesítő. 1884 $\frac{1}{4}$ -ről.

II. Magánosoktól.

Pataky Miklós. S.-A.-Ujhely. A községi pótdó kulcsai. I. és II. kiadás.

Halász Mihály. Budapest. Drezda.

Dubay Miklós —?— Ujabb jelentés a metallotherapia jelen állásáról.

Stossich Mihály. Trieszt. a) Prospetto della Fauna del mare Adriatico. b) Brani di elmintologia Terestina.

Pancsics József. Belgrád. Additamenta ad floram principatus Serbiae.

de Linas Károly. k. t. Arras. Gourde antique en bronze émaillé.

Rakodezay Pál —?— a) Színpadi tanulmányok. b) A színészet rendszere.

Newlands A. R. János —?— On the discovery of the periodic law. 2 péld.

B. Borch Lipót. Innsbruck. Das literarische Centralblatt für Deutschland und

Dr. Harnack's Kurfürsten-Collegium.

Bászeli Aurél. Fehértemplom Horatius életbölcsélete.

III. Nyomdákától.

Ref. főiskola nyomdája. S.-Patak. Dezső. Számítási feladatok.

Ref. főiskola nyomdája. Pápa. A tévelgyők útmutatója. I. k. 3. f.

Egyházmegyei nyomda. Arad. Florile intinei.

Magy. kir. Egyetem nyomdája. Budapest. a) Ortva: Száz év egy hazai főiskola

életéből. *b)* Kath. theologiai folyóirat. II. évf. 1. f. *c)* A m. kir. technol. iparmúzeum közleményei. II. évf. 1. sz. *d)* Das ungar. Unterrichtswesen in 188¹/₂ und 188²/₃. *e)* Széll: Életmentés. *f)* Herald: De tribunis plebis. *g)* Pólya: Az újabb agrármozgalom. *h)* Telekkönyv és kataszter. *i)* A budapesti orsz. rabbi-képző intézet Értesítője 188²/₃-ról. *k)* Ugyanaz németül. *l)* A magyar alkotmánytan. *m)* Fellner: A vasúti tarifák reformálásának kérdéséhez. *n)* Nemzetgazd. Szemle. VIII. évf. 3. 4. 5. füz. *o)* Sbornik. 1883. Br. 1—33. *p)* A meteor. és földdel. m. kir. központi intézet Évkönyve. XI. k. *q)* (Gyógyászat. 1884. 8—21. sz. *r)* Néptanítók lapja. 1884. 8—17. sz.

IV. Akadémiai kiadványok.

- a)* Term. Ért. XIII. k. 14. sz. XIV. k. 3. 4. sz.
  - b)* Math. Érték. XI. k. 1. 2. 4. 5. sz.
  - c)* Nyelvemléktár. XI. köt.
  - d)* Emlékbeszédek. II. k. 3. sz.
  - e)* Math. és Term. Ért. Ért. Ért. Ért. Ért. II. k. 7. sz.
  - f)* Nemzetgazd. Évkönyv. II. évf.
  - g)* Ért. Ért. 1884. 3. 4. sz.
  - h)* Tört. Érték. XI. k. 7. sz.
-

TUDNIVALÓK.

1. Az Akadémia ÉRTESÍTŐ-je oly folyóirat, mely az ülésein történt előadásokat s tárgyalásokat hozza, amazokat kivonatban, ezeket a jegyző-könyv szerint.

2. Minden, ki az Akadémiában előadást tart, végzésileg fel van híva, hogy annak előre elkészített kivonatát, még azon ülés folytán kézbesítse a titkári hivatalnak.

3. Az Értesítő tartalmát teszik :

a) Az osztály-ülésekben előadott minden értekezés kivonata. Egy-egy kivonat *legfeljebb* 8 nyomtatott lapra terjedhet. Továbbá az ülésen felolvasott könyvismertetések, bemutatások, kisebb előterjesztések, melyek önálló tudományos értekezésnek nem tekinthetők.

b) A közülésben felolvasott értekezések kivonata, ha szintén maga az értekezés az Évkönyvekben jelenik is meg.

c) Kisebb emlékbeszédek, necrologok s effélék, melyek t. i. nem az Évkönyvekbe valók. Évkönyvbe szánt emlékbeszéd kivonata csak úgy, ha belőle alkalmas kivonatot lehet készíteni.

d) Az Akadémia mindennemű (osztály-, összes, és igazgatósági) üléseinek és nagygyűléseinek tárgyalásai ; csupán a közönség elé nem való dolgok elhagyásával. E szerint

e) A tisztán személyt érdeklő ügyek mellőztével minden egyéb, a tagokat és a közönséget érdeklő dolgok.

f) Általánosb érdeklő bíró indítványok ; melyeket az indítványozó még az ülés folytán, írásban is köteles beadni az Értesítő számára.

g) A kiadás végett benyújtott művek és értekezések fölötti bírálatok vagy egészben, vagy tartalmas kivonatban. El nem fogadott munkák általánosb irodalmi becsű bírálatai is közöltetnek : de a bírálók nevei ilyenkor nem.

h) Pályaművek bírálatai, akár osztályok, akár bizottságok vagy bizottsági előadók által nyújtatnak be. Összesített vélemény vagy előadói jelentés létében az egyes bírálók véleményei nem közöltetnek.

i) Az Akadémiának ajándékozott, vagy más intézetek által cserébe küldött könyvek jegyzéke.

k) Minden ülés előtt kitétetik az elnöklő neve; de a jelenvoltak névsora nem. Az indítványt, jelentést tevők neve sem hallgattatik el; ha pedig valamely tag értekezést ajánl, vagy olvas nem-tagtól, annak neve mindig kiteendő, s az köteles a felolvasott értekezés kivonatát kézbesíteni.

l) Minden kivonat, indítvány, jelentés stb. még ülés folytán írásban beadandó az illető titkárnak, hogy az **Értesítő** szerkesztése késedelmet ne szenvedjen.

4. Ha nem-tag valamely akad. tag által kíván értekezést olvastatni fel osztály-ülésekben: dolgozatát jó előre be kell adnia az illető titkárnak, ki azt az osztályértekezlethez átteszi, mely egy tagjával a munkát átnézetvén, ennek jelentése folytán dönti el, felolvastassék-e az osztály-ülésben vagy ne; első esetben valakit a felolvasással is megbízáván.

5. Ha nem-tag személyesen előadást akar tartani, erre, a munka előleges beküldésével, minden egyes esetben az Akadémia engedélyét kell kikérnie. Ilyenkor az Akadémia a beadott munkát szintén az illető osztályértekezlethez teszi át, s annak véleménye alapján engedi vagy tagadja meg a felolvasást.

MAGYAR TUDOM. AKADEMIA

É R T E S Í T Ő J E.

IV. Igazgatósági ülés.

1884. szeptember 28.

Gróf Ló n y a y M e n y h é r t akad. elnök ú r elnöklése alatt.

62. Akadémiai elnök ú r előadja, hogy folyó évi augusztus 9-én az osztrák birodalmi tanács képviselőházának elnökétől átiratot vett, a melyben fölkéri, hogy az osztrák delegáció október havában megnyitandó ülései czéljára az Akadémia helyiségeit engedje át; mire azt a választ adta, hogy az ügyet az Igazgató Tanács elé fogja terjeszteni. Majd augusztus 24-én az osztrák miniszterelnök hasonló megkeresésére kijelenté, hogy az Igazgató Tanács kedvező elhatározására csak azon föltétel alatt nyújthat kilátást, ha az Akadémiát a magyar kormány fogja a helyiségek átengedésére fölkérni, és az osztrák kormány határozottan kinyilatkoztatja, hogy jövőben az Akadémiához ily megkereséssel fordulni nem fog. Az ügy ezen állásáról értesíté a magyar miniszterelnököt is, a ki az Akadémia álláspontját méltányolván, az osztrák kormány elnökével közlé, hogy az Akadémia előtt csak azon esetben hajlandó az osztrák delegáció kérését támogatni, ha a kívánt biztosítást a jövőre nézve megadhatja. Mire a magyar miniszterelnök ú r az Akadémia elnökéhez szeptember 15-én levelet intézett. Ebben hangsúlyozza, hogy „méltányolja azon indokokat, melyek a M. T. Akadémia Igazgató Tanácsát arra indították, hogy az akadémiai helyiségeknek átengedését megtagadja“; mindazáltal „tekintve azon körülményt, hogy a delegációk összeüléseig még hátralevő rövid idő alatt más megfelelő helyiséget az osztrák delegáció számára megszerezni már nem volna lehető: különösen pedig tekintve az osztrák miniszterelnök átiratának azon kifejezését, mely szerint csak „még egyszer“ kéri az Akadémia helyiségeit átengedni, a mi kétségtelenül azon ígéretet tartalmazza, hogy ama helyiségek ezúttal utólszor fognának az osztrák delegáció részéről igénybe vétetni“: ama kéressel fordul az akadémiai elnökhöz, eszközölje ki az Igazgató Tanácsnál, hogy az akadémiai helyiségek „még ezen egy alkalommal a delegáció számára átengedessenek.“

Az Igazgató Tanács megnyugtatta a magyar miniszterelnök átiratában foglalt azon biztosítás által, mely szerint az osztrák delegáció jövőben az Akadémia helyiségeit igénybe venni nem fogja, még ezen egy ízben az Akadémia helyiségeit az osztrák delegáció rendelkezésére bocsátja.

63. Bemutattatik az akadémiai ügyész jelentése Zsivora György hagyatéka tárgyában. E szerint jelenti, hogy a budapesti kir. törvényszék által hozott átdó végzés jogerőre emelkedett; minek következtében Görgei István kir. közjegyzőtől a számadásokat és irományokat átvette; továbbá hírlapilag felhívta mindazokat, kik a hagyaték ellen követelést formálhatni vélnek, hogy igényeiket írásban jelentsék be. A hagyományosokkal megindított tárgyalásokból azon meggyőződésre jutott, hogy a legtöbbször 70 % kifizetése mellett ki lehet egyezni, a mi az Akadémiára nézve határozott előnyt nyújt, minthogy a hagyaték tömege már most is a hagyományok 72 %-ára fedezetet biztosít. Javasolja tehát, hogy

a) az Igazgató Tanács hatalmazza fel a hagyományoknak 70 %-a erejéig egyességet tenni; továbbá kéri, hogy a Földhitelintézet pénzügyi osztálya utasítsa Zsivora György hagyatéki tömegének az Akadémia javára való átvételére, egyszersmind a 4953 frt hagyatéki illetéknek a hagyaték alapjából kifizetésére, olyképp, hogy ezen illeték megfelelő arányban a hagyományok kifizetése alkalmával az illetőknek beszámíttassék;

b) hogy Görgei István kir. közjegyzőnek, mint végrendeleti végrehajtónak a végrendeletben megállapított 2000 frt tiszteletdíja fizetessék ki; mivel pedig ugyanazon közjegyző úr mint bírói biztos is működött és a hagyaték ügyében az Akadémiának jelentékeny szolgálatot tett, részére 1000 forint tiszteletdíj, segédekének pedig 150 frt jutalom utalványoztassék.

c) Kölber testvérek, budapesti kocsigyárosok 265 forint 40 kr. számlabeli követelése kiegyenlítették;

d) Márkus Ignác üveggyáros 11747 frt tőkével és ennek 1876 május 1-től járó 6 % kamataival levén a hagyatéki tömegnek adósa, és ellene a többi hitelezők által az Akadémia hozzájárulásával árverés levén kifizetve, mivel a m. kir. földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium egy consortium létesítésén fáradozik, mely a gyárat átvegye, az árverés félére való elhalasztásához az Akadémia adja megegyezését;

e) végül jelenti, hogy az elhunytak két rokona Horváth Sándorné és Varga Zsuzsanna az Akadémia ajánlatát 70 % erejéig való egyesség tárgyában nem fogadták el, sőt az illényi ingatlan fele részére is mint rokonok igényt emeltek; ennek következtében ajánlja, hogy az Akadémia e két ügyben a hagyományosok által megindítandó bírói lépéseket várja be, és az ügy eldöntését törvényre bizza.

Az Igazgató Tanács

a) a Magyar Földhitelintézetet fülkéri, hogy néhai Zsivora Györgynek hagyatéka, törvényszéki ítélet erejénél fogva a M. T. Akadémiának mint általános örökösnek átadatván, az elhunytak az intézetnél őrzött értékpapirjait az Akadémia letétjébe Zsivora-hagyaték külön cím alatt átvegye, folyószámlabeli tartozásait kamataival együtt a Zsivora-hagyaték terhére kiegyenlítse, az értékpapírok szelvényeiből és egyéb befizetésekből befolyó összegeket ezen hagyaték javára az e címen utalványozott és utalványozandó kiadásokat, ide értve az ügyész által már fölvetett 4953 frt illetéket, a hagyaték terhére vezesse.

b) Az Igazgató Tanács az Akadémia ügyészét felhatalmazza, hogy a hagyományosoknak 70 % erejéig egyességi ajánlatot tehesen.

c) Görgei István kir. közjegyzőnek a végrendeletben megállapított 2000 frt tiszteletdíjon felül bírói biztos minőségben tett fáradozásaiért 1000 frt tiszteletdíjat és segédjeinek 150 frt honorariumot szavaz meg.

d) A Külber testvérek számlájának kiegyenlítését határozza.

e) Márkus Ignác ügyében a félévi halasztást engedélyezi.

f) Horváth Sándorné és Varga Zsuzsanna követelései tárgyában a pert elfogadja.

64. Főtitkár bejelenti, hogy néhai Hamernyik János jelenlegi sírja fölé az Akadémia által készítettett s már a vácsi temetőben levő díszes sírkő felállítása elháríthatatlan akadályokba ütközik, minőlfogva a tetemnek fölvétele s más sírba helyezése mutatkozik szükségesnek. Az erre megkívántató költségek összege, melyben az új sírhely ára, a sír további gondozásának tőkéje s a tetemek áthelyezése foglaltatik, 230 frtot tesz.

Az Igazgató Tanács a síremlék haladéktalan felállítását elrendeli s a 230 forint költséget megszavazza.

65. Bemutattatik az akadémiai olvasókör f. é. június 17-én tartott közgyűlésének átirata, melyben jelenti, hogy a kör feloszlását elhatározta s egész vagyonát alapszabályai értelmében az Akadémiára ruhazza, a mely vagyon nemcsak az 1200 forint házbér-tartozást fedezi, hanem 12 frt 58 kr. készpénz és a kör butorzata marad az Akadémia rendelkezésére. Egyszersmind azon óhaját fejezi ki a közgyűlés, hogy az Akadémia által berendezendő olvasó termet a fűlöszlott kör azon tagjai is használhassák, a kik az Akadémiának nem tagjai.

Az Igazgató Tanács a kör feloszlását és vagyonának átruházását tudomásul veszi: azonban a feloszlott kör közgyűlésének óhaját, tekintettel az új olvasóterem szűk voltára, nem teljesítheti.

66. Olvastatik Szlávy József igazgató-tag levele, melyben az Igazgató Tanács tagjává történt megválasztásáért köszönetét fejezi ki.

Tudomásul vétetik.

67. Bejelentetik mult évi augusztus 5-én elhunyt Mihalovich István torontalmegyei földbirtokos 200 frtos hagyománya, valamint a hallei magyar egyletnek ez ideig 108 márkára felszaporodott alapítványa, mely az esetben, ha a hallei magyarság két év lefolyása alatt szerves kört nem alakítana, a M. T. Akadémia birtokába megy át.

Tudomásul vétetik.

68. Bemutattatik Berecz Károly akadémiai javítnok kérvénye, melyben lakbérének fölemelését kéri, minthogy az ezen lakbér fejében élvezett akadémiai szállását a bérház második emeletének a vízvezeték igazgatóságának bérbeadása által elvesztette.

Az Igazgató Tanács, tekintettel a rendkívüli körülményre, kivételesen 250 forintra emeli föl a lakbér-illetményt.

Huszonnyolczadik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1884. október 6.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

172. Akadémiai másodelnök úr üdvözlí a szünnidő után egybegyűlt tagokat.

173. Főtitkár bejelenti Frankenburg Adolf l. t. július 3-án, Vandrák András l. t. szeptember 14-én, Pompéry János l. t. szeptember 28-án és Lichner Pál l. t. október 4-én bekövetkezett elhúnyát.

Az Akadémia fájdalmas részvétellel veszi tudomásul e nagyérdemű tagjai elvesztését, és föl hívja az I. illetőleg a II. osztályt, hogy emlékezetük megünnepléséről gondoskodjék.

174. Gyulai Pál r. t. felolvassa jelentését az 1882/3-ki Péczely drámai pályázatról, a mely a jutalom ki nem adását ajánlja. A jelentés így szól:

Tisztelt Akadémia! Van szerencsém jelentést tenni az 1882—3-iki Péczely drámai pályázatról a bíráló bizottság nevében, a mely Szász Károly, Gyulai Pál r. és Csiky Gergely l. tagokból állott.

Az Ügyrend 123. §-a következőket rendeli: „a) A Péczely-pályadíjra csak tisztán a magyar történelemből vett színművek pályázhatnak, úgy tragédiák mint középjajú drámák, akár kötött nyelven, akár prózában írva. b) Pályaműveknek tekintetnek minden oly magyar történelmi színművek, a melyek a kijelölendő két évben megjelentek nyomtatásban, vagy ha nyomtatásban nem jelentek is meg, valamely színpadon előadattak s kéziratban az akadémiához beküldettek, az utolsó két évet követő év márczius hó utolsó napjáig.“

Ily, az 1882—3. évkörré eső kézirati színművek nem küldetvén be az akadémiához, a bíráló bizottság csak a nyomtatásban megjelent színműveket vehette tekintetbe s ezek között is csak két történelmi színművet talált: Dóczy Lajos *Utolsó szerelem* című történelmi vígjátékát négy felvonásban (1883.) és Bartók Lajos *Kendi Margit* című történelmi drámáját öt felvonásban (1883.). Ennélfogva az 1882—3-iki évkörré csak e két mű tekinthető pályaműnek.

Mínthogy a pályadíj tisztán történelmi, még pedig a magyar történelemből vett drámára tüzetett ki, a bíráló bizottság szükségesnek tartotta megvitatni azon elveket, a melyek szerint a történelmi dráma megítélendő, annyival inkább, mert a történelmi dráma fogalmát majd igen szoros, majd igen széles értelemben szokták venni költők és műbírák egyaránt.

Kétségtelen, hogy a történelmi dráma eszménye az, a midőn a költő történelmi személyt vesz hűsül, történelmi eseményekből szövi meséjét és cselekvényének bonyodalma és kifejlése a legfőbb pontokban megegyezik a történelemmel. A költő főczélja a művészeti szép levén, természetesen bizonyos szabadsággal dolgozza fel tárgyát. E nélkül nem lehetne költő. Már Aristoteles megjegyezte, hogy nagy különbség van a költő és történelemíró között, s hogy a költészet bölcselmibb, mint a történelem. Valóban a történelemíró csak addig mehet a meddig adatai terjednek s nem magyarázhat meg mindent: a költőnek mindent meg kell magyaráznia. A történelemíró ritkán fedheti föl egészen az egyén bensejét: a költőnek éppen ez legfőbb czélja. A történelem úgy a mint van soha sem művészi egész: a drámának mindig annak kell lenni. Ennélfogva a költőnek joga van kiegészíteni, élesebben kiemelni az eseményekben nyilatkozó eszmét, az egyénekben küzdő szenvedélyt; az okokat és következményeket szorosabban fűzheti egymásba; a fejleményeknek drámaibb clevenséget adhat; a drámaiság és egység kedvéért fölvehet költött személyeket is; a történelmi kritika helyett a mondára is támaszkodhatik, sőt kizáróan csak erre, ha régibb, homályba vesző kort választ tárgyul. Azonban e szabadságot csak a történelem és monda szellemében használhatja, nem pedig ellenére. A történelmi hűség éltető eleme a történelmi költeménynek. Eötvös ezt a költő erkölcsi kötelességének is tekinti. „A hír — úgymond — melyet a történelmi személyiségek magoknak kivívtak, a tulajdon leghszentebb nemét képezi s a dicsőség vagy gyalázat, a mely a hajdankorból

reánk maradt egyes neveket környez, egy nemzet jutalma vagy büntetése; ha a költő az utókor ítéletét hibásnak tartja, törekedjék elősegíteni annak kijavítását, de az igazságot öntudattal elferdíteni megbocsáthatatlan véték.“ Eötvös erkölcsi indokát nagy súlylyal támogatja az aesthetikai indok, a mely a történelmi hűséget tisztán a művészet érdekében követeli. Minden költői mű legfőbb czélja a látszat, az illusio fölkeltése. Hogyan teheti ezt a költő, ha ellenkezésbe jő a köztudalommal, hogyan fog hitetni, hatni történelmi költeményével, ha a történelmi valószínűséget lábbal tapodja?

Azonban vannak oly történelmi tárgyak is, a melyek az ily körű költői szabadság igénybe vételével sem dolgozhatók fel drámává, a költőt mégis vonzza a kor, s azért még nagyobb szabadságot vesz igénybe a nélkül, hogy megsértene a történelmi hűséget. Egy egészen költött mesét választ műve központjául, azt hozza kapcsolatba a történelmi eseményekkel és személyekkel, a történelem úgy szólva csak háttére lesz egy tragikai vagy comikai cselekvénynek, de a történelmi kapcsolat, a hű korrajz, a mely a történelemből kölesönzött színt és szellemet, többé-kevésbé történelmi drámává emeli az ily művet is. Valóban e szabadságot sem lehet megtagadni a drámaköltőtől, kivált a vigjáték-írótól, a ki különben sem igen nyulhat a történelmi nagy eseményekhez.

A bíráló bizottság így fogván föl a történelmi drámát, a történelmi hűség és költői szabadság ellentéteit mintegy kibékíteni törekedett, s ép oly kevéssé tartja azt a történelmi események szolgáló feldolgozásának, mint a történelmi személyek és események meghamisításának költői czélok kedvéért. Ily szempontból kiindulva, a bizottság többsége sajnálattal kénytelen jelenteni, hogy mindkét pályamű nem igen vette figyelembe a történelmi hűség követelményeit, bár az költői czéljokkal épen nem ellenkezett.

Az „*Utolsó szerelem*“ című vigjáték I. Lajos, magyar király korát veszi háttérül, egy költött cselekvényt hozva kapcsolatba történelmi személyekkel, a minők Lajos király, Laczfí István erdélyi vajda; és történelmi eseményekkel, a minők Carrara herezeg háborítja a velenceiekkel, a kinek Lajos Laczfít küldötte tizenkétezer lovassal, a kiből ezer Laczfival együtt fogságba esett s Velence a békeföltételek között még azt is követelte Carrarától, hogy fia Velenczébe jöjjön s térden állva kövesse meg a tanácsot. Mindez ellen nem emelhetni kifogást, a vigjátékíró még csekélyebb történelmi alappal is beérheti, s a történelmi események keretébe költött mese teljes jogához tartozik. De más kérdés: vajjon a költött mese jellemző-e a korra nézve, van-e a vigjátékban némi korrajz vagy általában a magyar élet festésének kísérlete? E kérdésre a legjobb akarattal sem felelhetni igenlőleg. Ha a neveket megváltoztatjuk, igen csekély módosítással akár Spanyol- vagy Franciaországban játszhatik a cselekvény, sőt magát a középkort is könnyen mellőzhetni. Lajos koráról ugyan nem maradt reánk annyi adat, mint a későbbi királyokéről, de a mi maradt, elég arra, hogy a költő némi jellemző színt kölesönözhesse művének.

Az olasz műveltség hatása, a magyar erkölcsök ellentétei, Lajos köz- és magánjogi reformjai, mind oly anyag, a melyet a vigjátékíró is használhatott volna czéljaira. E mellett a magyar jellem typicus vonásai, a századok árjába merítve, szintén magyarabbá tehetnék volna e művet. Nem csak a korrajz hiányzik benne, hanem a személyek jellemrajza is többé-kevésbé ellenkezésben van a korral. Laczfí, az erdélyi vajda, inkább egy ujkori szeles és kicsapongó apród hatását

teszi ránk, mint egy oly férfiúét, a ki nagy szerepet játszik a középkori Magyarország diplomatai és hadi ügyeiben. Lajos király híres lovagiasságának se derült, se komoly vonásait nem igen villantja fel s inkább a szerző elmésségének és bülcsekedésének képviselője, mint saját királyi szellemének. Mária abstract udvarhölgy, a ki bármely korszakba beillik; Bubek nádor szegényes cselszövő; Laczfí fegyverhordozója meglehetősen székelytelen székely. Az olasz hercegefi és leány még leginkább beillenek a korba, a mennyiben némi középkori regényes máz van rajtuk, de specificeus olasz jellemvonás ezekben sincs.

A korrajz e hiányaért kevés kárpótlást nyújt a vigjátéknak tisztán költői becse. Már a kiinduló pont igen önkényes. Laczfí a vajda és Drugeth Mária, a királyné gyámleánya, nem igen kedvelik egymást, sőt lépten-nyomon éreztetik egymással ellenszenvöket. Laczfí azonfelül még meg is sérti Máriát: egy este poharazás közben, a midőn Máriáról van szó, valaki azzal faggatta Laczfít, hogy nem merné megkérni Mária kezét, s ez azt felelte reá: csakugyan nem merné, mert félne, hogy nyakán marad. Bubek nádor, Mária vén udvarlója, ezt besugja a királynénak és Mária s az egész udvar megtudja. Laczfí ezért úgy akar elégtételt adni a megsértett hölgynek, hogy az egész udvar előtt megkéri kezét, térdre borul előtte s kijelenti, hogy ha kosarat kap, lemond hivataláról, minden világi reményről és örömről, mint közvitéz hagyja el az udvart s elbujdosik a nagy világba. Mária ház nem szereti, megszanja a megalázott lovagot, neki igéri kezét, a király pedig kinevezi a hadsereg fővezérévé, a mely Carrara segítségére indul.

Természetes és komikai megindítása-e ez a bonyodalomnak? Bizonyára nem, pedig a bonyodalom megindításától mind a tragédiában, mind a vigjátékban igen sok függ. Ha a költő természetes viszonyokat rajzol, a jellemekből fejleszti az összeütközést, gyorsan felkölti az érdeklődést, önkéntelen magával ragadja a néző vagy olvasó képzelmet, annyira, hogy a bonyodalom némely merészebb, kevesebb valószínű fordulatait is könnyen elhitei vele. De hogyan higyjünk itt akár Laczfiban, akár Máriában? Nem elég elégtétel-e az Laczfítól, hogy megkéri Mária kezét, s kiteszi magát a visszautasításnak, mi szükség, a visszautasítás esetére, magára oly nagy büntetést szabnia? És ugyan mi készítheti Máriát, hogy egy olyanak adja kezét, a kit nem szeret s a kit megszeretni sem remél? Mária megszanja szegényt s e azánalom teljesen megbénítja mindkét részről a komikai érdeket. Valóban e vigjáték nem is vigjáték, hanem valami közép az érzékeny színmű és vigjáték között. — Laczfí és Mária meg akarják tartani szavokat szívök ellenére, szenvednek miatta, mert mindkettő másba szeretett belé s már-már feláldozná életboldogságukat, ha a király és királyné észre nem venné a dolgot s fel nem oldaná őket adott szavok alól. Hol itt a comicei eszme, hol vannak a comiceai személyek, ha mindjárt a fensőbb komikum értelmében is? Az egész cselekvény komolyabb bonyodalmu, mintsem komikailag hasson reánk, de nem elég komoly arra, hogy mélyebb érzelmeket keltsen fel.

Ide járul még, hogy a mű hajlik a novellai szerkezet felé. Az egész második felvonás, a midőn Laczfí Olaszországban bele szeret a fiúruhába ültözött Catherinába, fogságba esik, kiszabadul, haza tér Visegrádra, titkon kísérve kedvesétől: mind novellai részlet, s csak a harmadik felvonásban válik drámaibbá és leleményesebbé a mű. Általában a szerző nem sokat gondol se a cselekvénynyel, se a jellemrajzzal, s főgondját az elmés párbeszédre s a lyrai ömledezésre fordítja. S e szempontból leginkább is méltányolható műve, bár nem mindentit

ment az erőltetéstől és affectatiótól. Azonban a lyrai gazdagság nem egyszersmind drámai gazdagság, az elmésségek özöne pedig nem pótolhatja a comikai cselekvény és jellemrajz hiányait, sőt nem alaptalan az az állítás, hogy a retorika épen úgy meg szokta rontani a pathos, mint az élez a komikumot. De ha még kétszer becsesebbek volnának is e mű elmés és lyrai párbeszédei, élvezetüket gyakran megzavarná az erőltetett nyelv s némely kifejezések magyartalansága. Szerző vagy nem bírja eléggé a nyelvet, vagy öntudatosan oly soloecismusokat használ, a minőket még magyar költő nem merészelt. A legtöbbekből ide jegyzünk egy pár példát:

A 20. l.: Ha félnék, tennék ellene.

Csak egy szavamba volna. E helyett: kerülne.

A 25. l. Eszemben sincs gáncot keresni rajtok. E helyett: valamit gáncsolni rajtok vagy gáncsolni őket.

A 40. l. Hát nézze ember. E helyett: nézze meg az ember. Ezt csak így mondhatni.

Az 51. l.: Döngi a lég, hogy baj van az urammal. E helyett: Uramnak baja van. Hogy valakinek baja van valakivel, az egészen más.

A 87. l.: Oh tűzd rám, kérlek nyájasan szép szemed. E helyett: Oh nézz reám nyájasan szép szemeddel. Szemet tűzni valakire nem magyar kifejezés.

A 92. l.: Úgy szólsz, mintha haragba volnál. E helyett: haragunál.

109. l.: Te pedig, dicső magyar király

Vezére, kibén tiszteljük urát.

Szabad vagy.

E helyett: uradat.

A 126. l.: Kisasszonyom, üzeni a király,

Hogy ébredj, jön a mátkapárod. E helyett: mátkád.

130. l. Csatak verője, szívek hóditója. E helyett hadak verője. A had tulajdonkép sereget jelent, azt lehet verni, de a csatát nem.

A 202. l.: Atyád helyett kiadhatok-e rajtad. E helyett: kiadhatlak-e, tudniillik, mint férjhez menendő leányt.

De elég. Térjünk át a második pályaműre, *Kendi Margitra*, a mely ugyan szerényen dráma címet visel, de tulajdonkép tragédia. Ez már egészen történeti költemény, a mennyiben főszemélyei mind történelmiek, mint Báthori Zsigmond, erdélyi fejedelem, Báthori Boldizsár és neje, Carigli Alfonz, Kendi Sándor s más erdélyi főurak s általában a történelmi események szolgálnak a cselekvény anyagául. Az 1594-ik évben játszik, a midőn Báthori Zsigmond meg akarja változtatni s Erdély politikáját, elszakadni a portától, a nyugati szövetséghez csatlakozni, egy nagy confoederatio élére állani, a mely Erdélyen kívül Moldvát és Havasal földet is magába foglalta volna. De ez irány mind a fejedelmi tanácsban, mind az országgyűlésen heves ellenzésre talál s a török is megsejtvén a dolgot, tatárokat küld az országra. Zsigmond, hogy a vést lecsillapítsa, ideiglenesen lemond a fejedelemségről, Báthori Boldizsárt állítja a kormány élére s maga Kővárra vonul. Azonban Zsigmond tettét hívei nem helyeselték s midőn a veszély nagyja, a mitől leginkább tartott, elvonult, s az egy pár kisebb csatában megvert tatárok elvonultak, maga is megbánta lemondását. Hozzá érkeztek Boescai Nagyváradról, Kornis Gáspár Husztáról, Geszti Ferencz Déváról, s még néhányan Erdély főurai közül kisebb és nagyobb csapatokkal s mindnyájan a visszatérésre buzdították Zsigmondot. Ez

vissza is indult feles számú sereggel, de előre küldötte Kornis Gáspárt Kolozsvárra, a ki az odagyűlt megyei és székely csapatokat megnyerte a fejedelemnek, sőt sokakat az országgyűlés tagjai közül is. A fejedelem követve a váradi őrségtől, fényes bevonulást tartott Kolozsvárra. Mintha semmi sem történt volna, előzékeny bánt a régi ellenzékkel s aggodalomra, rettegésre senkinek sem adott semmi okot. A régi országgyűlést eloszlatta s újat hívott össze s ezzel ki is mondatta a törököktől való elszakadást, bár a török párt főbbjei még egyszer szót emeltek s figyelmeztették a rendeket e lépés veszélyeire. Zsigmondot felbűszítették az ellentmondások és régibb sérelmei, elfogatta a török párt főbbjeit: Kendi Sándort, Báthori Boldizsárt s másokat és kivégeztette őket.

E történelmi tényekből átvessz egyet-mást a költő, de semmit sem világít meg kellően. A pártok céljairól és erejéről nem tájékozza olvasóit. Halljuk a német és török párt emlegetését, de hogy voltaképp mit akarnak, nem tudjuk. Zsigmond úgy van feltüntetve, mint a kinek semmi politikai eszméje nincs, csak pusztá kéjencz és zsarnok, pedig politikai törekvése emberibb tenné s nem ellenkeznek a költő céljával. E mellett a drámában Zsigmondnak úgy szólva pártja sincs, egyetlen főúr sem ragaszkodik hozzá, egész Erdély ellene van, az országgyűlés, a nép, a hadsereg; csak testőrségből és zsoldosaiból állanak hívei, mégis mindenben győz. Így hatalma éppen oly érthetlenné válik, mint a török párt bukása. Boldizsár a történelem szerint szenvedélyes férfiú, fenhéjázó, fejedelmi rokonával versengő, a ki, ha fényesebb udvart nem is, de több testőrt tartott. Politikája hiúságánál és szenvedélyeinél fogva ingadozó, olykor hajlott Zsigmondhoz, majd erős török párti. Mind e jellemvonásokat céljai szerint kiképezhette, sőt bizonyos pontig módosíthatta volna a költő, de arra nem volt joga, hogy történelmi jellemével éppen ellenkezőnek fesse. A drámában Boldizsár nyugodt, mindent megfontoló ember, hiúság és nagyravágás nélkül, a ki Zsigmondnak politikáját nem pártolja ugyan, de különben feltétlen híve s csak akkor fordul ellene, a midőn ez nejét el akarja csábítani. Carigli Alfouz a történelem szerint Zsigmond politikájának éltető lelke, mégis a műben unokahuga kedvéért egy pillanatban Boldizsárhoz csatlakozik Zsigmond ellen, őt akarja a trónra segíteni a nélkül, hogy ettől biztosítást nyerne török párti politikája megtagadására nézve. Zsigmond udvarát sem festi a költő híven a korhoz, csak az olasz színészeket emeli ki s igen is előtérbe tolja őket, mintha ott kívülök senki sem játszott volna fontosabb szerepet.

Báthori Boldizsár neje, Kendi Zsuzsánna, a költő szerint Margit, a történelemben is nagyravágó nő, s ez az egyedüli személy, a ki a drámában is hű maradt történelmi jelleméhez. Tulajdonkép ő a dráma hőse s az ő tragikai küzdelmében összpontosul a mű költői érdeke. E nő Erdély trónján szeretné látni férjét, ösztönzi is rá, de minthogy sikeretlenül, elhatározza, hogy kacérkodni fog Zsigmonddal, a ki belé szerelmes s így férje féltékenységét felköltve, majd Zsigmond ellen ingerli őt és a trón elfoglalására. Azonban a megindított bonyodalom ellene fordul, férjét a vérpadra juttatja s magát gyalázatba keverve, öngyilkossá válik. E tragikai conceptio nem eshetik kifogás alá, sőt a mű egyetlen dicséretes oldala. Azonban az eszme sehogy sem tud megtestesülni, a költő oly eszközöket használ, a melyek azt teljesen megsemmisítik. Az eszme és idom belső ellenkezése lehetetlenné teszi egy szerves mű fejlődését. Margit elhatározása szerint kacérkodik Zsigmonddal, sőt tőle elfogad egy gyűrűt is, mint szerelme zálogát. S ekkor

a czélját félig elért nő vajjon mit tesz? Értesíti-e férjét arról, hogy Zsigmond szerelmével üldözi, felmutatja-e a bizonyítékot, ingerli-e ellene?

Teljességgel nem, még esze ágában sincs, pedig elég alkalma volna rá. Zsigmond, férjét a csatatérre küldötte, sőt orgyilkosokat is küldött utána. Margit ezt megtudva, futárokat indított hozzá; vajjon ha a merénnyről tudósíthatta Boldizsárt, nem tudósíthatta volna Zsigmond szerelmi üldözéséről is, hisz e két hír együtt még inkább felingerelte volna őt Zsigmond ellen, vagy mehetett volna akár maga is, hogy szóval mondjon el mindent körülményesebben. Mindezt nem tette, pedig jelleméből, czéljából folyt volna. Boldizsár mástól értesül Zsigmondnak nevével szőtt szerelmi viszonyáról s haza jövőn, féltékeny dühében a kolozsvári piacon, egy durva jelenetben, meggyalázza Zsigmondot, meg nejét, a kit hűtelennek hisz. S mindezt az a nyugodt, mindent megfontoló ember teszi, a kiből semmi féltékenységgel nincs. E hirtelen oly dühössé vált ember aztán csak zajong és semmit sem tesz. A helyett, hogy kitűzné a lázadás zászlaját, tanúkat hallgat ki neje hűtlensége ügyében, a mit a piaci jelenet előtt kellett volna tennie, s el engedi magát fogatni, pedig a mű szerint vele tart a nép és hadsereg.

Boldizsár, épen oly elhibázott jellem, mint Margit, s minthogy rajtok fordul meg a dráma, az egész mű elhibázott. Általában a cselekvény és jellemrajz éles meg hasonlításban vannak egymással. A szerző egész önkényesen rángatja személyeit hol ide, hol oda, s minthogy nincs biztos támpontja, az indokok összezavarodnak, a szenvedélyek eltorzulnak, úgy, hogy csak nagy fáradtsággal érthetni meg a drámát s vehetni ki a szerző czélzatait. Még legjobban vannak festve az udvari színészek, a sivár kedély bizonyos nyers humora nyilatkozik bennök s a maga nemében legjobban sikerült a bohóc Sicilia halála; kár, hogy reminiscencia Shakspeare Mercutio halálára, a mű vége felé történik s a fontosabb fejleményektől elvonja a figyelmet. Ide járul még a mű egyhangú, keresett s nem egyszer dagályos nyelve, a mely nemcsak fárasztóvá teszi a művet, hanem homályossá is. Bizonyára vannak a műben többé-kevésbbé sikerültebben irt jelenetek is, de a retorikai és lyrai ömledésekből sehol sem válik ki némi tisztultabb drámai nyelv.

Mindezeknél fogva a bíráló bizottság többsége se történelmi hűség, se költői becs tekintetében nem találja olyannak a két pályaművet, hogy közülök bármelyik megjutalmaztassék. A bírálók egyike a „*Kendi Margit*“ című drámát érdemesnek találja a jutalomra: „mert az erdélyi pártok feltüntetésében, a fejedelmi udvar rajzában élénken és hiven festi a kort, Zsigmond és Boldizsár alakjait, a történelmileg megadott alapon rajzolja. A nemzeti színházban nagy sikerrel került színre és folyvást játékrenden van. Az alapító inteniója az volt, hogy az írókat történelmi drámák írására buzdítsa, a jó eredmény már is mutatkozik, a pályadíj kifizetésének második esztendejében, midőn egy év alatt két oly történelmi színmű jelent meg, melyeknek mindegyike irodalmi színvonalon áll és sikerrel adható a színpadon; ha azonban ezeknek egyike sem nyer jutalmat, félni lehet, hogy az írók munkakedve ismét elfordul a történelmi dráma rítkán művelt területétől s az alapító nemes inteniója egészen meghiusul.“

A többség, a fennebbieknél fogva, nem osztozván e nézetben, a Péczely-díj ki nem adását javasolja az akadémiának.

A bírálók javaslata elfogadtatván, a pályadíjnak ki nem adása és az Ügy-

rend 125. §. 3. d) pontja értelmében a Nemzeti színház alapja javára kifizetése határozatlik.

175. Főtitkár jelenti, hogy a Sár-Szent-Lőrinczen augusztus 10-én tartott Petőfi-emlékünnepen Lehr Albert l. t., a Baján szept. 21-én tartott Tóth Kálmán emlékünnepen Vadnai Károly l. t., a Maros-Vásárhelyen szept. 26-án tartott Bolyai Farkas-emlékünnepen Martin Lajos l. t. s ugyanott a szept. 28-án tartott Petőfi-emlékünnepen Deák Farkas l. t. képviselték az Akadémiát.

Tudomásul vétetik.

176. Bemutattatnak a jelen évi nagygyűlésen megválasztott levelező és külső tagok köszönő levelei.

Tudomásul szolgál.

177. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter július 15-én kelt leiratában értesíti az Akadémiát, hogy ajánlatára Petkó Béla tanárjelöltnek az 1885-ik évre másodizben 1200 frt ösztöndíjat utalványozott, oly czélból, hogy történeti tanulmányait a bécsi „Institut für österreichische Geschichtsforschung“ című intézetben befejezhesse.

Köszönettel tudomásul vétetik.

178. Bemutattatik a Magyar Iskolaegyesület felügyelő bizottságának irata, melyben az egyesület megalakulását bejelenti, az egyesület céljait az Akadémia pártfogásába ajánlja, egyszersmind fölkéri az Akadémiát, hogy szervezzon kebelében vagy legalább köllőleg segélyezzen egy oly bizottságot, melynek feladata volna népszerű, hazafias irányú művek szerkesztése és terjesztése.

A Magyar Iskolaegyesület kérvénye, véleményadás végett, az I. és II. osztályhoz tétetik át.

179. Vitkovics Gábor belgrádi tanár jelentést tesz a hazánkat illető történelmi emlékekről, melyeket gyűjteménye tartalmaz, és felhasználás végett az Akadémiának följárul.

Áttétetik a Történelmi bizottsághoz.

180. Dr. Sulutiu Aurél magyar-román Zsebszótár kidolgozására ajánlkozik s kéri az Akadémia megbízását.

Áttétetik az I. osztályhoz.

181. Olvastatik a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter szept. 26-án kelt irata, melyben fölkéri az Akadémiát, hogy a londoni Magyar egyesületnek küldje meg kiadványait.

A Könyvtári bizottsághoz tétetik át.

182. Bemutattatnak a selmeczbányai ág. ev. lyceum, a löcsei állami felsőbb leányiskola és a párisi Magyar egyesület kérvényei, melyekben az Akadémia kiadványainak megküldéseért folyamodnak.

Áttétetnek a Könyvtári bizottsághoz.

183. Főtitkár jelenti, hogy az akadémiai Olvasókör feloszlása után, az Igazgató Tanács határozatából a nagyterem mellett levő helyiség olvasó- és társalgó teremmel rendeztetett be, a mely a délutáni órákban (3—9) az Akadémia tagjainak nyitva fog állani.

Örvendetes tudomásul szolgál.

184. Bemutattatnak a szüenidő alatt beérkezett ajándék-, csere- és köteles könyvpéldányok, valamint az Akadémia kiadásában megjelent munkák, ily rendben:

I. Testületektől.

- Berlin.* Kön. Preuss. Akademie der Wiss. *a)* Commentaria in Aristotelem graeca. Vol. XXIII. P. III.—IV. *b)* Sitzungsberichte. 1884. XVIII—XXXIX.
- Bombay.* Angol kormány. *a)* Report on the search for sanskrit Mss. 188²/₈. *b)* Early History of the Dekkan.
- Brüssel.* Société R. de Numismatique. Revue Belge. 1884. 4. Livr.
- Bukarest.* Academia Romana. *a)* Extrasu. 4 db. *b)* Analele. Ser. II. Tom. IV. *c)* Lege, Statute. 1884. *d)* Serviciulu Meteor. in Europa.
- Calcutta.* Angol kormány. *a)* Sketch of the dynasties of Southern India. *b)* Archaeol. Survey of India. Vol. XVI.
- „ R. Asiatic Society. *a)* Transactions. Vol. VIII. IX. XVII. XIX. XX. *b)* Journal 1843. 1847. 1852. 1863. 1872. 1878. *c)* Proceedings 1872.
- Cambridge.* Museum of Compar. Zoölogy. *a)* Bulletin. Vol. XI. No. 10. *b)* Memoirs. Vol. VIII. No. 3.
- Catania.* Accademia Gioenia. Atti. Ser. 3. Tom. XVI.
- Dorpat.* Meteor. intézet. Meteor. Beobachtungen in 1877—1880.
- Florenz.* Società Ital. di Antropol. Archivio. Vol. XIV. Fasc. 1
- Frankfurt.* Physikal. Verein. Jahresbericht für 188²/₈.
- Harlem.* Société des Sciences. Archives Néerlandaises. Tom. XIV. Livr. 2.
- Helsingfors.* Societas pro fauna et flora fenn. Meddelanden. H. 9. 10.
- „ Bureau Statist. de Finlande. Annuaire Statistique. 1884.
- Kopenhága.* Société des Antiquaires du Nord. Aarboger. 1884. H. 2.
- Leoben.* K. k. Bergakademie. Programm für 188²/₈.
- Lipsee.* Deutsche Morgenländ. Gesellschaft. Zeitschrift. XXXVII. B.
- London.* Angol kormány. *a)* Annual statement for 1883. *b)* Stat. Abstract. No. 31.
- „ R. Geograph. Society. Proceedings. Vol. VI. No. 7. 8. 9.
- „ Society of Antiquaries. List, on the 12. June. 1884.
- „ R. Microscop. Society. Journal. Vol. IV. P. 4.
- Manchester.* Liter. and Philos. Society. *a)* Memoirs. Vol. VII. IX. *b)* Proceedings. Vol. XX. XXI. XXII,
- Montreal.* Académie commerciale cath. *a)* Année acad. 187°/₇. *b)* Puissance du Canada. *c)* Le Nord-Ouest.
- „ Royal Society of Canada. Proc. and Transactions. Vol. I.
- Moszkva.* Société Impér. des Naturalistes. Bulletin. 1883. No. 4.
- München.* Kön. Bayer. Akademie der Wiss. *a)* Abhandlungen. Math. Phys. Cl. XIV. B. 3. Abth. XV. B. 1. Abth. *b)* Sitzungsbericht. Math. Phys. Cl. 1884. 1. H. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1884. 2. H. *c)* Monumenta Tridentina. 1. H. *d)* Ueber die Methode in der botanischen Systematik. *e)* Haushofer: Franz von Kobell. *f)* Kupffer: Gedächtnissrede auf Theodor von Bischoff.
- New-York.* Amer. Geogr. Society. Bulletin. 1883. No. 6. 1884. No. 2.
- Paris.* Bureau intern. des poids et mesures. Travaux et Mémoires. Tom. III.
- „ Académie des Sciences. Ouvres complètes d'Augustin Cauchy I. Ser. IV. Tom.
- Philadelphia.* Amer. Philosoph. Soc. *a)* Transactions. Vol. XVI. P. 1. *b)* Proc. Vol. XX. No. 113.
- Röma.* Olasz kormány. *a)* Statistica della emigrazione Italiana. 1883. *b)* Statistica dell' istruzione elementare per 188¹/₂.

Róma Accademia dei Lincei. Atti. Transunti. Vol. VIII. Fasc. 11. 12. 13. 14. 15.
Washington. Smithon. Institution. Annual report for 1879.

„ Északamerikai kormány. a) Bulletin of the Fish commission. 1882.
Vol. II. b) Geol. Survey: Second annual report. c) Monographs. II. d) Bulletin
1883. No. 1. e) Twelfth annual report. P. I. II. f) Maps and Panoramas.
1878. g) Atlas 1882.

Keresk. Akadémia. Budapest. Isk. Értesítő. 1883/4.

Siebenb. Karpathen-Verein. Nagy-Szeben. Jahrbuch. IV. Jahrg.

Szegény-gyermekórházegylet. Budapest. Évkönyv. 1883-ról.

Orsz. rabbiképző intézet. Budapest. a) Isk. Értesítő. 1883/4. b) Ugyanaz németül.
Horvát arch. társaság. Zágráb. Viestnik. God. VI. Br. 3.

Verein für Gesch. der Deutschen in Böhmen. a) Mittheilungen. XXII. Jahrg. Nr.
I. II. III. IV. b) Einundzwanzigster Jahresbericht.

Kath. főgymn. igazgatósága. Löcse. Isk. Értesítő. 1883/4-ről.

Orsz. stat. hivatal. Budapest. Magyarország áruforgalma. III. évf. és 1884. 2. 3. f.

Verein für Siebenb. Landeskunde. Nagyszeben. Archiv. XIX. B. 2. H. 2 péld.

M. k. belügyminiszt. Budapest. a) Az 1884. törvények gyűjteménye. 3. füz. b) Sbierka
kr. Zakanov. 1884. 2. sv. c) Collectiunea legilor. 1884. Fasc. 2. d) Landes-
gesetz-Sammlung. 1884. 3. H. e) Magyarorsz. rendeletek tára. 1884. 6 füz.

Orsz. m. gazd. egyesület. Budapest. a) A parasztbirtok állapota Borsodmegyében.
b) Ugyanaz Zemplénmegyében. c) A szövetségbe lépett gazd. egyletek szer-
vezete. d) A Gazdakör hitelügyi bizottságának emlékirata. e) A Gazdakör IV.
nagygyűlésének jegyzőkönyve. f) Az agárdi ekeverseny. g) Eszmecserék
a jószágrendezés tárgyában. h) A roszkosi gyűmöléstelep. i) A magyar
orsz. állattenyésztők kalauza. k) Emlékkönyv. 4 füz.

Direction d. Kriegsarchivs. Bécs. Oesterr. Statistik. v. B. 3. H. VI. B. 2. H. VII.
B. 4. II.

K. Akademie d. Wiss. Bécs. Anzeiger. 1884. Nr. 15. 16. 17. 18. 19.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. a) Jahrbuch. XXXIV. B. 3. H. b) Verhand-
lungen. 1884. Nr. 11.

Dunamelléki ref. egyházkerület. Budapest. 1884. jún. havi gyűlésének jegyző-
könyve. 2 péld.

M. k. közokt. miniszt. Budapest. Zeitschrift des k. Sächsischen statist. Bureaus.
XXIX. Jahrg. 3—4. H.

Ferdinandum. Innsbruck. Zeitschrift. 3. Folge. XXVIII. B.

Déli szláv Akadémia. Zágráb. a) Flora fossilis Susedana. b) Rječnik. Sv. 5. c)
Rad. Knj. LXIX. LXX. d) Stari Pisci Hrvatski. Knj. XIV.

Alterthumsverein. Bécs. Monatsblatt. 1884. Nr. 8.

Érseki joglyceum. Eger. Évkönyv. IV. évf. 2 példány.

M. k. földm. miniszt. Budapest. a) Jelentés az 1883. évben föllépett kártékony
rovarokról. b) Jelentés a phylloxeraüggy állásáról. c) Borászati törzskönyv. 1884.

M. k. közlek. miniszt. Budapest. Az állami és vasúti távírdák statisztikája 1883-ról.

Budapesti Szemle szerkeszt. Budapest. a) Geol. Survey: Second annual report.
b) Monographs. II. c) Bulletin. 1883. No. 1. d) Twelfth annual report. P. I. II.
e) Maps and panoramas. 1878. f) Atlas. 1882.

Magyarorsz. Kárpátgyűlés. Igló. Évkönyv. XI. évf. 2. füz.

M. k. egyetem. Kolozsvár. *a)* Acta ai 1883/4. Fasc. II. *b)* Tanrend az 1884/5. tanév első felére. *c)* Almanach 1883/4-re.

Jogakad. igazg. Pozsony. Ünnepi beszéd a százados évtorduló alkalmából.

M. k. közokt. miniszt. Budapest. A m. kir. orsz. levéltárra vonatkozó, máig érvényes törvények és rendeletek.

Jogakadémia. Nagyvárad. Almanach 1883/4.

Kir. Józsefmű-egyetem. Budapest. Programm 1884/5-re.

M. kir. Term. Tud. Társulat. Budapest. *a)* Henry: A növények élete. *b)* Kossutányi: Magyarország jellemzőbb dohányainak vizsgálata. II. III. R. *c)* Schenzl: Útmutatás földmágnességi helymeghatározásokra. *d)* Gruber: Útmutatás földrajzi helymeghatározásokra. *e)* Daday: A m. állattani irodalom ismertetése. *f)* Búza: Kultivált növényeink betegségei. *g)* Hazslinszky: A m. birod. zúzmóflórája. *h)* Népszerű term. tud. előadások gyűjteménye. V. k. 34. 35 36. füz. 1882. 1. 2. f. 1883. 1. 2. 3—4. f. 1884. 1. 2—3. f. *i)* Czöglér: A fizika története I. II. R. *k)* Darwin: Az ember származása és az ivari kiválás.

Histor. Verein f. Steiermark. Gratz. *a)* Beiträge. 20. Jahrg. *b)* Mittheil. 32. H. Ref. főiskola igazg. S. Patak. Kovácsy: Keresztyén egyháztörténet.

Orsz. stat. hivatal. Budapest. *a)* Magyarország áruforgalma 1884. 4. 5. f. *b)* Magyar stat. Évkönyv. 1882. 7. f. 1883. 10. f. 1884. 3. f.

Délmagyarországi termész. tudom. Társaság. Temesvár. Természettud. füzetek. VIII. k. 1. f.

Verein für Siebenb. Landeskunde. Nagyszeben. Jahresbericht für 1883/4.

Cs. kir. közös hadügyminiszt. Bécs. Militär-statist. Jahrbuch. 1878. I. Th. 1879. II. Th.

Iskolai Értesítők 1883/4-ről: a budapesti keresk. akadémia; veszprémi nagygymn.; pécsi állami főreáliskola; selmeczbányai kath. nagygymn.; eperjesi ev. collegium; temesvári főreáliskola; nagyszebeni áll. főgymn.; nagyváradi áll. főreáliskola; m.-óvári algymn.; dévai áll. főreáliskola; n.-becskereki főgymn.; kassai áll. főreálisk.; aradi kir. főgymn.; budapesti II. ker. áll. főreálisk.; temesvári kath. főgymn.; n.-károlyi kath. nagygymn.; pozsonyi kath. főgymn.; fehértemplomi áll. főgymn.; révkomáromi kath. kisgymn.; egri kath. főgymn.; nyiregyházi ev. gymn.; trencsényi kath. főgymn.; brassói kath. főgymn.; pápai ref. főiskola; löcsei kir. főgymn.; székelyudvarhelyi ref. collegium; csurgói ref. főgymn.; sepsi-szentgyörgyi ref. coll.; szarvasi ev. főgymn.; kolozsvári unitárius főtanoda; nagyszalontai nagygymn.; nagykőrösi ref. főgymn.; szászrégeni ev. gymn.; segesvári ev. gymn.; miskolci ref. főgymnas.; marosvásárhelyi ref. colleg.; debreczeni ref. főiskola akadémiai szaka; nagyenyedi ref. főiskola; kisujszállási ref. gymn.; zilahi áll. tanítóképző; balázsfalvi főgymn.; szolnoki kath. nagygygm.; felsőlövői ev. tanintézet — részéről.

II. Magánosoktól.

Pesty Frigyes r. t. Budapest. Krassó vármegye története. II. k. I. rész.

Szikszy Lajos. Zilah. Hadadi b. Wesselényi Miklós emléke.

Daday Jenő. Kolozsvár. Ueber eine Polytomie der Kochsalztümpel bei Déva.

Levasseur Emil Paris. De l'importance de la géographie physique etc.

- Jakab Elek. Budapest. Aranka György és az erdélyi nyelvművelő társaság.
 Meissner György. Budapest. Biblia eller den Heliga Skrift.
 Sersawy Victor. Pausram. Die Integration der partiellen Differentialgleichungen.
 Scacchi Arcangelo. k. t. Nápoly. Nuove ricerche sulle forme di Ammonio e di Potassio.
 Capasso Bertalan. k. t. Nápoly. *a)* Historia diplom. regni Siciliae. *b)* Novella di Ruggiero. *c)* L' Accademia in Montecassino. *d)* Indicazione delle fonti d. prov. Napolitane. *e)* La famiglia di Masaniello. *f)* La cronaca Napolitana. *g)* Sull' antico sito di Napoli. *h)* Il Tasso e la sua Famiglia. *i)* Sulla iscrizione Sorrentina. *k)* Sulla circoscrizione civile ed ecclesiastica. *l)* Sulla Storia esterna d. costituzioni di Federico II.
 Körösy László. Esztergom. Vallásos költészetünk.
 José de Amaral de Toro. Vizeu. Dictionario de Numismatica Portug. 10. Cad.
 Brissi A. Assisi. Saggio di alcuni principi di estetica applicata. 2 péld.
 Vitkovics Gábor. Belgrád. Iszvesztai nap. 1733. Maxim Radkovics.
 Telbisz János. Beiträge zur Kenntniss der Sebacinsäure.
 Baum L. Lobosic. Moses, sein Leben, Streben und Wirken. I. B.
 Szelestey Károly. Szombathely. Katonai iránytani jegyzetek.
 Öreg János. Nagykőrös. Tapasztalati lélektan.
 Cs. M. Társadalomtudomány.
 Valenta Alajos. Laibach. *a)* Die catheterisatio uteri. *b)* 5 db. különlenyomat.
 Stier Theopl k. t. Zerst. *a)* Seria mixta jocis. *b)* Zur Begrüssung der XXXVII. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner.
 Schröter Pál. Dorpat. Anthropol. Untersuchungen am Becken lebender Menschen.
 Mutschenbacher Victor. Pécs. A keresk. jogtudomány elemei.
 Br. Borch L. Innsbruck. Das Höchste Wergeld im Frankenreiche.
 Wiedemann F. I. k. t. Sz.-Pétersvár. Grammatik der syrjänischen Sprache.

III. Nyomdák tó l.

- Alexi. Brassó. *a)* Lánczy: Hasznos tudnivalók. *b)* Beju, woia, domn. Br. 1. 2.
 Athenaeum. Budapest. *a)* Magyar-zsidó szemle. 1884. 5. 6. 7. sz. *b)* Paedag. Encyclopaedia. 1884. 6. 7. f. *c)* Századok. 1884. 6. f. *d)* Tájékozt. 1884. 5. 6. 7. 8. sz. *e)* Statiszt. Évkönyv. 1883. 3. f. *f)* Ugyanaz németül. *g)* Magyarország áruforgalma. 1884. 2. 3. 4. 5. *h)* Magyarország áruforgalma Ausztriával. III. évf. *i)* Beöthy Zsigm. Emléklapok. *k)* Gyarmathy Zsigáné: A regényes feleség. *l)* Csiky: Plautus vígjátékai. *m)* Id. Szinyei: Hirlapirodalmunk. *n)* T. T. Milyen legyen nálunk a telekkönyvi kényszer. *o)* Fodor: Püstyéni iszapfürdő. *p)* Gyógyszerárszabvány. 1884. III. kiad. *q)* Beke: A gyulafelhérvári levéltár czímjegyzéke. *r)* Beke: Kimutatás. *s)* József-műegyetemi órarend. *t)* Kriesch: A természetrajz elemei. II. *u)* József-műegyetem programja. 1884/5. *v)* A közjogi alap bukása. *w)* Kandra: A sárvári várispánság. *x)* Erdélyi: Hosiah Israel. *y)* Die europ. Friedenliga. *z)* Seidel: A magyarok története. *aa)* Legera: Technologia. *bb)* Brózik és Paszlavszky: Földrajz. I. II. III. *cc)* Zák: Földrajz. *dd)* Kozma: Földrajz I. II. *ee)* Orbók: Földrajz. *ff)* Heller: Phisikai földrajz. *gg)* Az új ipartörvény. *hh)* Zichy A. Programbeszéde. *ii)* Simonyi: Kis magyar nyelvtan. *kk)* Dengi: Magyar verstan. *ll)* Tóth: Hevenyfertőző betegségek. *mm)* Császár: Geometriai

alaktan. *nn*) Oldal : Német nyelvtan. *oo*) Bodnár és Iványi : Magyar Olvasókönyv. *pp*) Bartal és Malmosi : Latin alaktan. *qq*) Baráth : Magyar Olvasókönyv. *rr*) Tóth : Magyar irodalomtörténet. *ss*) Tóth : Olvasókönyv. *tt*) Név : Olvasmányok. *uu*) Alexander : Magyar tanügy. *vv*) Név : Poetika. *ww*) Történelmi Tár. 1884. 3. f. *xx*) Pesty : Krassó vármegye tört. *yy*) 1884 : XVII. törv.-czikk. *zz*) A M. N. Múzeum képcsarnokának lajstroma. *aaa*) Ugyanaz németül. *bbb*) Fuchs : Zweites Lesebuch. *ccc*) Bárány : Drittes Lesebuch. *ddd*) Stat. Évkönyv. 1882. 7. f. *eee*) Ugyanaz németül.

Bittermann. Zombor. A zombori állami főgymn. Értesítője 1883/4-ről.

Egyházmegye. Arad. Aritmetica generale si speciala.

Filtsch S. N.-Szeben. *a*) Programm des ev. Gymn. zu Mediasch. 1883/4. *b*) Histor. Festzug zur Feier der Einwanderung der Sachsen. *c*) Jahresbericht des Vereins für sieb. Landeskunde f. 1883/4. *d*) Freiherr von Bruckenthal'sches Museum in Hermannstadt.

Fischel Fülöp. Nagykanizsa. *a*) A jó gazdasszonykodás alapelvei. *b*) Paedagogiai kérdések. I.

Franklin-Társulat. Budapest. *a*) Hintner : Görög gyakorlókönyv. *b*) Kont : A görög tragédia Euripides után. *c*) Göndöcs : Országgy. beszédek. *d*) Népszerű term. tud. előadások. 1884. 1. f. *e*) Igazságügyminiszt. rendeletek. 1871—83 *f*) Földtani közlöny. XIV. k. 1—3. *g*) Finály : A latin nyelv szótára. 11—12. f. *h*) A m. tört. ötvös-műkiállítás lajstroma. 1. f. *i*) A m. k. földtani intézet évi jelentése 1883-ból. *k*) Pulszky F. Die Kupferzeit in Ungarn. *l*) Jókai : A m. nemzet története. II. *m*) Szirmai : Magyar olv.- és nyelvképző könyv. *n*) Utazások könyvtára. IV. *o*) A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XVIII. *p*) Darwin : Az ember származása és az ivari kiválás. I. k. *q*) Harrach : Német Olvasókönyv. III. k. *r*) Eperjessy : Ábrázoló mértan. 2. füz. *s*) Filozófiai írók tára. V. *t*) Herezegh : Magy. csödtörvény. II. R. *u*) Fayer : Bünvádi eljárásunk reformjához. *v*) Veress : A kamatos kamat. *w*) Zoltány : Guzmics J. életrajza. *x*) A hogyan megtörtént. I. *y*) Hazslinszky : A m. birodalom zuzmóflórája. *z*) Bartók : Kendi Margit. *j*) Döntvénytár. Új folyam. VII. k. *aa*) Dessewffy : A házasság élet. *bb*) Ábrányi : Teréz és kisebb költemények, *cc*) Olcsó könyvtár. 175—181. *dd*) Egyet. philol. közlöny. 1884. 3—4. 5. 6. f. *ee*) Természetrizsi füzetek. VIII. 1. 2. *ff*) Nemzeti nőnevelés. 1884. 3. 4. 5. f. *gg*) Ifjúsági iratok tára. I. II. III. IV. *hh*) Ezeregy éjszaka. 1. 2. f. *ii*) Turul. 1884. 1. 2. f.

Gyulai J. nyomdája. Arad. Német olvasó- és nyelvkönyv. 1. füz.

Hornvánszky V. Budapest. A m. távirdák statisztikája. 1883.

Jóba Elek. Nyiregyháza. Kmethy : A m. helyesírás rendszerének alapvonalai.

Ref. főiskola. Maros-Vásárhely. *a*) Vásárhelyi : Költemények. *b*) Göldner : Német nyelvtan. I. R.

Ref. főiskola. Kolozsvár. *a*) Orvos-term. Értesítő. I. sz. 1884. 2. füz. II. sz. 1884. 1. 2. III. sz. 1884. 2. 3. *b*) Gr. Csáky : Az eczetsavas aetherek bomlása. *c*) Sárffy : A tulajdonról. *d*) A kolozsvári ref. coll. Értesítője. 1883/4. 2 p. *e*) Szelestey : Katonai iránytani jegyzetek. *f*) Az erd. ref. egyházker. 1884. jún. közgyűlésének jegyzőkönyve.

Reissenberger. Nagyszeben. Die ev. Pfarckirche A. B. in Hermannstadt.

Réthy L. Arad. Az aradi keresk. és iparkamara jelentése 1883-ról :

Römer és Kammer. Brassó. Zur Gesch. der Sanitätsverhältnisse in Kronstadt. Seminarium. Balázsfalva. Legendariu romanescu.

Skarnitzel J. Szakolcza. Narodni kalendar na 1885.

Stampfel. Pozsony. *a)* Szefer szabath. *b)* Magyar Helikon. 25. 26. 27. 28—30. 31. 32—33. 34—40. *c)* Pávay: Pozsony és a harmadik egyetem. *d)* Feigler: Das Rettungshaus. *e)* Saulus: Neue Epistel an die Ebräer. *f)* Feuerweh-zeitung. 1884. Nr. 1. 2. 3. 4—8. *g)* Tóth: Die Vertheidigung der Ungarn. *h)* Liptó megye földrajza. *i)* Magyar Pantheon. *k)* Pozsony megye földrajza. *l)* Tanítók naptára 1884/5. *m)* A pozsonyi kath. főgymn. Értesítője. *n)* Ugyanaz a felsőbb leányiskoláról. *o)* Ejury: Feleletek közérdekű kérdésekre. *p)* Geogr. des Pressburger Comitates. *q)* Tanulók könyvtára. 21. 22. 23. füz.

Wigand F. K. Pozsony. *a)* Hübner: Séta a világ körül. 4. 5. 6. 7. 8. füz. *b)* Ev. egyház és iskola. 1884. 1—14. 15—36. *c)* 1884. országgy. t.-czikkek. I. II. f. *d)* Simonyi: Szabadság. *e)* A legnevezetesebb fölfedezések könyve. 1. 2. 3. 4. f. *f)* A modern alkotmánytan tévedései.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a)* Math. és Term. Közlemények. XVIII. k.
- b)* Emlékbeszéddek. II. k. 4. 5. 6. sz.
- c)* Erdélyi országgy. Emlékek. IX. k.
- d)* Math. és Term. Értesítő. II. k. 4—5. 6. 7. 8—9. füz.
- e)* Nyelvtud. Értek. XI. k. 11. 12. sz.
- f)* Math. Értek. XI. k. 3. 8. sz.
- g)* Tört. Értek. XI. k. 8. sz.
- h)* Évkönyv. XVII. k. 2. db.
- i)* Értesítő. 1884. 5. sz.
- k)* Marczali: II. József kora. II. k.

Huszonkilenczedik akadémiái ülés.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály hetedik ülése.

1884. október 6.

Zichy Antal t. t. helyettes elnök elnöklése alatt.

186. Század Béla l. t. felolvassa *A reflexiv és vallásos elem a költészetben s Longfellow ezínni székfoglaló értekezését.* Kivonatban így:

Az értekező hálásan megköszönvén taggá-választását, abból a tényből indul ki, hogy a positiv tudományok előjogot követelnek a vallásos és aesthetikai megismeréssel szemben, — holott ők is csak subjectiv képzeteket ismernek meg, és arra a hypothesisre szorulnak, hogy képzeiteik valóban a tárgyakról adnak tudósítást. A positiv tudományok, azon felül, magok mondják, hogy csak a tünemények és nem a lényeg felől adnak fölvilágosítást, az értekező pedig, e mellett még

arra a tényre is rámutat, hogy valamennyi képzetünkre rányomják bélyegöket nem csak a megismerés formái, hanem az érzelmi és akarati hatók és tényezők is. Mind a pozitív tudományok, mind a vallás-erkölcsi és aesthetikai megismerés képzeteket foglalnak rendszerbe, csak hogy amazok a természet érzéki tüneményeinek képzeteit, emezek pedig az érzelmi és akarati tünemények képzeteit — sőt emezek annyival fölöttök állanak amazoknak, hogy megismerésök tárgyához való jutásuk végett nem szorulnak semmi hypothesisre. Igaz, a legtöbb emberre nézve tisztábbak és evidensebbek az érzéki, mint a psychikai jelenségek képzetei, de azért mégis az általános megismerési elvek, ellenmondás esetén, meggyőzőbbek, mint az érzéki felfogás tanuságtételei. És igaz, hogy, mint Dowden Eduard „Studies in Literature 1789—1877” című könyve egyik értekezésében kimutatja, a pozitív tudományok megismerése módosítja vallás-erkölcsi és aesthetikai érzelmeink fölfogását, de ez sem kisebb befolyással van ama megismerésünkre és világnézetbe foglalására. Az értelem, az érzelem és akarat műveleteinek hatása, tehát, kölcsönös egymásra, a mint hogy ez elméletben megkülönböztetett három irányu psychikai műveletek egy közös gyökérnek a hajtásai.

A szépérzeti alkotás, a művészet, tehát szintén e kölcsönhatás alatt áll, s a képzelem nem csak kizárólag az ő körében, hanem a pozitív tudományokban is érvényesül, a képzelem levén az az egységesítő forma, a mely az egyenkinti alkotó elemeket egy egészbe — az egységes világnézetbe foglalja össze.

A phantasia részleteket egybe foglaló hatása legerősebb a művészetekben — mint az értekező az egyes művészetekre nézve kimutatja — de legkivált a költészetben; sehol azonban egybefoglalt tartalom nélkül el nem lehet, s e tartalmat a természet vagy gondolat-világ képzetei adják, nem a durva realismus, sem az elbigitott idealismus, hanem a realis valóságot idealis igazsággá formáló alakban, mint azt legteljesebben a művészet szolgáltatja.

S legkivált a költészet, mely az egész lét és élet tartalmát formálja képpé, felölelve a pozitív tudományok által kitisztázott megismerést is, és segítvén annak az egységes világnézetnek megalkotását, melyet csak a pozitív tudományok megadni nem bírnak, s mely egység nélkül az egész létben semmi értelem fölfogható nem volna. *Ezzel* hatalmasabb a költészet minden tudománynál.

De épen a tartalomnak és formának ez elmaradhatatlan viszonyánál fogva a költészet türes e reflexiv és vallás-erkölcsi elemek nélkül

s minél hatalmasabb a költő phantasiája ennek a tartalomnak egységes föltüntetésére, alkotása annál tökéletesebb.

A képzelem erejének fölsorolt példái után az értekező kivonja a következtetést, hogy míg a pozitív tudományok az értelemmel, a vallás-erkölcsi világnézet a hittel, addig a művészetek, s első sorban a költészet, a phantasiával egyazon tárgyat: a létet és életet próbálják megfogni, sőt a költés segít a magában erőtelen pozitív megismerésen, valamint viszont tartalmazza és valódi művészetté a költészetet épen a vallás-erkölcsi és reflexiv elemek teszik.

Attérve, aztán, Longfellow költészetére, példákkal mutatja ki az értekező ez elemeket Longfellow néhány költeményében, főleg programkép adott Előhangjában az Éj szavaihoz; majd az idevágó kiválóbb darabok rendjén rámutat arra, hogy Longfellow a költőt isten küldöttjének tekinti, a ki magasra mért erkölcs-vallási világnézetével kibékíteni törekszik az élet és lét ellenmondásait, s a hirdetett általános szeretet által ép úgy emel, mint a böles tudományával és a propheta vallásával.

Az értekező tanulmánya egy kötetre terjedő fordításon alapszik Longfellow műveiből, melyek közül a Sandalphon címűt be is mutatta.

Tagsági oklevélének kiadása határoztatik.

187. Budenz József r. t. bemutatja és ismerteti a *Nyelvtudományi Közlemények* XVIII. kötetét.

Tudomásul vétetik.

Harminczadik akadémiái ülés.

A II. osztály hetedik ülése.

1884. október 13.

189. Hampel József I. tag következő cz. értekezéssel tartja székfoglalóját: *Adalékok Pannónia történetéhez Antonínus Pius korában.*

Szokott módon elintéztetik.

190. Jakab Elek I. t. felolvassa *Erdély katonai védereje a XVIII. században* cz. értekezését.

Tudomásul vétetik.

191. A Magyar iskolai-egyesület bejelenti az Akadémiának megalakulását, és céljait pártfogásába ajánlja; egyszersmind fölkéri az Akadémiát, hogy kebelében bizottságot szervezzon, melynek célja lenne részint az egyesület segélyezése, részint hazafias irányú művek szerkesztése és terjesztése.

Az összes ülés e jelentést, illetőleg kérelmet, a II. osztályhoz teszi át.

A II. osztály azt határozza, hogy a M. iskolai-egyesület célja kitelhetőleg támogattassék. Bizottságul a maga kebléből: Pulszky Ferencz, Fraknoi Vilmos,

Hunfalvy János és Pesty Frigyes urakat nevezi ki; határozza, hogy erről az I. osztályt értesítvén, ezt arra kéri föl, hogy a két osztály bizottsági tagjait közös tanácskozássra hívja össze.

Harminczegyedik akadémiai ülés.

A III. osztály hetedik ülése.

1884. október 20.

193. Szily Kálmán r. t. *Adatok Bolyai Farkas életrajzához* cz. értekezését olvassa föl.

194. Mihálkovics Géza r. t. székfoglalóját tartja *Az ivarmirigyek alakj és bonczai értelmezése* cz. értekezésével.

195. Hantken Miksa r. t. *A budakeszi márga microscopi faunájáról* értekezik.

196. Margó Tivadar r. t. bemutatja a következő dolgozatokat a kir. magyar tudományegyetem állattani intézetéből: a) Szigethy Józseftől: *A folyami rák zöld mirigyeinek boncz-, szövet- és élettana.* b) Ifj. Apáthy Istvántól: *Tanulmány a Najadeák szövetтанáról.*

197. Krenmer J. Sándor egy közleményét teljesíti elő az Osztály-értesítő számára, ily cízzel: *Adalék az Allaktit optikai viszonyainak ismeretéhez.*

Mindezen értekezések iránt az osztály-értekezlet fog határozni.

Harminczkettedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1884. október 27.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t és P a u l e r T i v a d a r elnök urak együttes elnöklése alatt.

199. Haynald Lajos t. t. felolvassa emlékbeszédét Fenzl Ede 1879. szeptember 29-én elhunyt kültag fölött. Kivonata ez:

A felolvasó Fenzl életét (született 1808. február 15-én, meghalt 1879-ik szeptember 29-én), tanulmányait, viselt hivatalait, ezeknek betöltésében jelességét, a reá bízott intézeteknek, gyűjteményeknek s kertnek igazgatása alatt való gyarapodását vázolván, kimutatja, hogy ő a növénytani tudomány terjesztésére s előbbvitelére nézve kiváló érdemeket szerzett magának nemcsak hivatali kötelességei teljesítésével, hanem a szaktudománya művelésére buzgón keresett, nyert, vezetett s fölhasznált egyéni igyekezetek termékenyítésével,

a hasonló irányú erőknél és törekvéseknek tömörítésével az általa ápolt, segített és előmozdított egyletekben és társulatokban,

különösen érdeklődvén a kertészetnek terjesztése — és éppen azért a bécsi kertészeti társulatnak támogatása, ismertetése és céljaira minél több erőknél fölhasználása iránt.

Ez irányban nagyobb lendületet kívánván a kertészetnek adni, nemcsak

kertészeti kiállításokat óhajt rendezni, hanem a kertészet elemeinek és legfőbb gyakorlati fogásainak a népiskolákban való elsajátítását kívánja lehetővé tenni. Fenzlnek ezen utóbbi óhaja s illetőleg annak teljesítési módja s mértéke fölött, különösen hazai viszonyainkra való tekintettel, bővebben nyilatkozott a fülölvásó.

Fenzl irodalmi munkásságának méltánylásában, ez irányú kiváló érdemeit kiemeli az ismertető; jeles kritikai eszét, diagnostikus éles látását s a rendszer szolgálatjában tisztázó eljárását dicséri; a ki mások irodalmi törekvései iránt is, hol becsületos igyekezeteket szerénységgel párosulva látott, elismeréssel viseltetett, szívesen segédkezett nekik, bátorította, buzdította őket; míg az irodalmi pöffeszkedés és tolakodás ellenében éles irányú szigorúságot tanusított. Egész, kedves, szeretetre méltó jellemében és magaviseletében egyik főbb tulajdonakép tünt ki mindenkor nagy igazságérzete; ezt a hatalmasokkal szemben szintűgy, mint az általa különben tisztelt és ünnepelt tudományos jelességek fogyatkozásaival szemben tanúsította, a jót érdem szerint dicsérni buzogván, de a megrovandó dolgokat még az általa dicsőített barátjaiban is több-kevesebb — mert az érdemnek megfelelő — kiméletességgel vagy kiméletlenséggel megítélván.

Rajzolja tovább az előadó Fenzlnek nemcsak a botanika, hanem más tudományok mezején is buzgó érdeklődéssel és segédkező munkássággal szerzett érdemeit, kiemelvén e tekintetben különösen azon nagy buzgósággal tett törekvéseit, melyekkel a Venus bolygónak a nap korongján való 1875-iki átmenete észlelésére az indiai tengerben alkalmas hely keresését s e végre az osztrák és magyar minisztériumnak segedelmével egy hajóexpeditio kiindítását szorgalmazta.

Egész előadásában újra s újra odamutat az előadó, több mint 40 éven keresztül ápolott és gyakori levelezésben is nyilvánuló szorosabb viszonyára az ünnepelthez és azon érintkezési pontokra, melyekben ennek működése magyar hazánk tudományos életével is találkozott.

Vége oda mutat életének alkonyára és lezáródott sírjára, oda kesergő díszes családjára, jelezvén a dicsőült érdemeinek sok megtiszteltetését mind a világ egyes tudósainak hódolatában, tudós társulatainak és egyleteinek feléje forduló kitüntetéseiben, mind a föld hatalmas fejedelmei díszes rendjeleik adományozása által tanusított kegyelmében, s végre az önmagának állított legdicsőbb emléken, mely az emlékiratban elősorolt körülbelül hatvan-hetven kisebb-nagyobb értekezéseiből, munkáiból áll.

Az emlékbeszédek során közrebocsáttatik.

200. Olvastatik az I. és II. osztály által kiküldött bizottság jelentése a Magyar Iskola-egyesület kérvénye tárgyában. E szerint az Akadémia alapszabályai, melyek „a tudomány és irodalom magyar nyelven való művelését és terjesztését” tűzik ki céljául, nem engedik meg azt a magyarázatot, hogy a szó szoros értelmében vett népies művek és az elemi iskolák használatára szolgáló tankönyvek kiadása az Akadémia feladatát képezze. De másrésről az Alapszabályok és az Akadémia eddigi gyakorlata kétségkívül megengedik, hogy oly társulatot, mely népies művek és tankönyvek kiadását tekinti feladatául, erkölcsi és anyagi támogatásban részesítsen; és így oda hasson, hogy a népies művek és tankönyvek irodalmi színvonalon álljanak, tartalmuk és formájuk által — a nemzeti érzés ápolása mellett — a tudományos ismeretek és jóízűs terjesztésére is alkalmasak legyenek.

Ha tehát az Iskolaegyesület, a maga kebelében könyvkiadó bizottságot

alakít, és ennek szervezete s működése az Akadémia jelzett igényeinek megfelel, az Akadémia több módon részesíthetné támogatásában. Ugymint :

- a) Az Akadémia néhány tagja által képviseltetheti magát a bizottságban.
- b) Evi segélyösszeggel járulhat költségeihez,
- c) Kiadványaiból, melyeket az Iskolaegyesület használhat (p. o. a helyesírási szabályokból) nagyobb számú példányokat ajánlhat föl terjesztés végett.
- d) Lépéseket tehet a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnál, hogy a Fekesházi-alapítvány (melynek feladata, az idegen. nemzetiségek közt a magyar nyelv és irodalom ismeretét terjesztetni) az Iskolaegyesület céljaira használtassék föl.

Mivel pedig az ország különböző részeiben több társulat létezik, a melynek az Iskolaegyesülettel rokon rendeltetése van, a bizottság kívánatosnak tartja, hogy az Akadémia anyagi és erkölcsi támogatásának előnyei azokra is kiterjedjenek, és azt az óhajátását fejezi ki, hogy az Iskolaegyesület igyekezzék az említett társulatokkal kapcsolatba lépni, s az ugyanazon cél szolgálatában álló összes tényezőknek együttes, összhangzó működését magának biztosítani.

Az összes ülés a bizottság javaslatát elfogadja.

201. A Történelmi bizottság javaslatára :

a Budapest főváros tanácsa által a főváros történelmi emlékei helyei megjelölésére alakított bizottságba az Akadémia Wenzel Gusztáv és Salamon Ferencz r. tagokat küldi ki.

202. Olvassatik az I. osztály jelentése Révész Samu vasúti szótáráról, mely a bíráló véleménye szerint, nyelvbéli helyességre és jó magyarságra való buzgó és sikeres törekvéseért kiváló dicséretet érdemel.

A jelentés a magyar államvasutak igazgatóságával közöltetik.

203. A könyvtári bizottság javaslatára :

a párisi és londoni magyar egyesületek könyvtárai részére, a könyvkiadó vállalat kiadványainak és az akadémiai értekezéseknek ; a mosonmegyei történelmi és régészeti egyesületnek az Archaeologiai Értesítő és a Történelmi Értekezések megküldése határoztatik.

204. Miletz János budapesti főiskolai tanár „Katona József családja, élete és ismeretlen munkái“ című dolgozatát kiadás végett az Akadémiának felajánlja.

Az Irodalomtörténeti bizottsághoz tétetik át.

205. Szentesy Béla budapesti tanár felkéri az Akadémiát, hogy orvosokból juryt alakítson, e kérdés eldöntésére : „A zenében minő legyen a leghelyesebb kéztartás, hogy az ujjak a legnagyobb ügyességre s gyorsaságra képesek legyenek.“ Áttétetik a III. osztályhoz.

206. Bemutatattik a cschországi tud. akadémia meghívó levele, a főnállása első évszázadának betöltése alkalmából decz. 6. tartandó ünnepies ülésre.

Az Akadémiához üdvözlő irat fog intéztetni.

207. Főtitkár felhívja az Akadémia figyelmét arra, hogy Horváth Cyrill t. tag, nov. 8-án ünnepi akadémiai taggá választatása ötvenedik évfordulóját.

Az elnökség fölkéri, hogy az Akadémia szerencsekívánatait levélben tolmácsolja.

208. Bemutatattak az utolsó összes ülés óta testületektől, magánosoktól és nyomdaktól beérkezett ajándék-, csere- és köteles példányok, valamint az Akadémia kiadásában ez idő alatt megjelent munkák, így rendben:

I. Testületektől.

- Berlin.* Gesellschaft für Erdkunde. a) Zeitschrift. XIX. B. 4—5. II. b) Verhandlungen. XI. B. 6—7. H.
- Bern.* Naturforsch. Gesellschaft. Mittheilungen. 1884. 2 H. 1884. 1 H.
- Cambridge.* Museum of Compar. Zoölogy. Memoirs. Vol. XII. XIII.
- Drezda.* Naturwiss. Gesellschaft, Isis. Sitzungsberichte und Abhandlungen. 1884. Jan.—Juni.
- Dublin.* Roy. Dublin Society. a) Scientific Transactions. Vol. I. P. XXV. 1882 1 füz. 1883. négy füz. 1884. két füz. b) Scientific Proceedings. Vol. III. P. 6. Vol. IV. P. 1. 2. 3. 4.
- London.* R. Geograph. Society. Proceedings. Vol. VI. No. 10
- München.* Histor. Verein für Oberbayern. a) Archiv. XL. B. 2. H. b) Sammlungen 3. Heft.
- Namur.* Société Archéol. a) Annales. Tom. XVI. Livr. 2. b) Rapport en 1883. c) Bibliographie.
- Róma.* Annali di Statistica. Ser. 3. Vol. 9. 11.
- Zürich.* Schweiz. Naturforsch. Gesellschaft. Verhandlungen. 1883.

- K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1884. No. 13. 14.
- K. k. Militär Geogr. Institut. Bécs. Mittheilungen. IV. B.
- K. k. Statist. Centralcomission. Bécs. Österreich. Statistik. VII. B. 3. II.
- Historisch Statist. Section der M. Schles. Ges. Brünn. a) Schriften. XXVI. B. b) Beiträge zur Gesch. des Vormundtschaftrechts. c) Monumenta rerum Boh.-Moravicarum. L. II. III.
- M. k. Földtani intézet. Budapest. a) Könyv- és képtár czímjegyzék. b) Földtani Közlöny. XIV. k. 4—8. füz. c) Magyarország földtani térképe. k. 15.
- Fővárosi Statist. hivatal. Budapest. Statist. közlemények. XVI. XVII.
- M. k. Belügymin. Budapest. Collectiunea legilor. 1884. Fasc. III.
- Apátság. Zircz. A rend névtára 1884/5.

II. Magánosoktól.

- Kenedi G. Budapest. A Quarnero, Fiume és Abbazia.
- Király Pál. Budapest. Horváth J. Elek munkái, kézirat I. II. III. k.
- Dr. Nagy Sándor. Budapest. Hazai tanodai drámák a Nemz. Muz. könyvtárában.

III. Nyomdaktól.

- Alexi nyomdája. Brassó. Noul Calindar pe 1885.
- Egyházmegyei nyomda. Arad. Compendiu de Geografia.
- Gyulai J. nyomdája. Arad. Vertán: Hagyatékom fiaimnak.
- Krafft nyomdája. Nagy-Szeben. Adressbuch der Stadt Hermanstadt. III. Jahrg.
- Seminarium nyomdája. Balázsfalva. Esercitie practice p. limbei magiare.

VI. Saját kiadásbeli munkák.

- a) Erdélyi országgyűlési Emlékek. X. köt.
- b) Term. tud. Érték. XIV. k. 6. sz.
- c) Mathem. Érték. XI. k. 6. 7. sz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADEÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Harminczharmadik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály *nyolczadik* ülése.

1884. november 3.

Hunfalvy Pál r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

211. *Vámbéry Ármin* r. t. felolvassa: „A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. II.“ című értekezését.

Bírálatra adatik.

212. *Simonyi Zsigmond* l. t. „Nyelvtörténeti közlések“ cím alatt a Nyelvtörténeti Szótárról tesz újabb jelentést, s több régi magyar szóról értekezik. A jelentés így szól:

A nyelvtörténeti szótár, vagy mint pontosabban nevezhetnők, „a régi magyarság szótára“ egyenletes gyorsasággal halad előre, úgy, hogy másfél vagy legfőlebb két év múlva minden esetre sajtó alá kerülhet. A szótárnak éppen munkában levő betűiből kívánom ezúttal az érdekesebb kifejezéseket ismertetni, s azután egyes nyelv- és irodalomtörténeti eszleleteket közölni, melyekre a szótári munkálatok közben jutottam.

Eddig vagy teljesen vagy majdnem ismeretlen szók voltak a következők: (a *h* és *k* betűkből):

hagymán (úgy látszik, valami nyereg mellé való lószerszám), *hallomatos* (hallható, hangos), *halmocs* (halmoeska), *ki-harsad*, *kiharsag* és *kiharsan* a tűz (Döbr. cod.), *harzsol* (a. m. küzd, harezol, Heltainál), *hátrábság* és *elsőbbség* (a. m. a mai hátrány és előny), *hátrulsó*, *házaskodik* (gyakran előfordul, a. m. házasodik), *hirzet* (egyes codexben a. m. hirdet), *hódoltani* (hódoltat, hódít), *hógyagoz* (fondorkodik), *kalafa* (kaloda), meg sem *kamalítja* (rá sem hederít), *elkampadott* (elvajudott, elkényszeredett), *kárhotni* (kárt tenni, ártani), *ked* (kedv, leggyakrabban a Jord. és Erdy codexekben), *kaja-baja* (kiabálás), *keverít*, has-*kér* (haskéreg, v. ö. agy-kér), *királyoz* (királylyá tesz), *kiváncsik* (kivánság), *kobzol* (lantol), *kobzi* (préda, kapzsi), *koportyú* (kofa), *megkorozik* v.

megkorodzik (korosodik), *kordul* (megkottyán, korog), *kóstolít* (izelit), *kozár* (úgy látszik a. m. kószál), *könnyelő* szem, *köntike* (köntöske), *körösként* (körösleg, köröskörül) *kötelezik*, *köteledzik*, *kucsmány* (kucsma); *kuntat*, úgy látszik a. m. áztat, ámit, *elkundász*: elbódul? *kunadalom*: bódulás? (mind a három Medgyesinél).

A Nemetujvári Glosszában, azon becses nyelvemlékben, melyet csak az imént fedezett föl és tett közzé Fejérpataky László, szintén voltak olyan szók, melyeket szótáraink nem ismertek eddig, s melyeket azért az érdemes kiadó itt-ott nem is tudott helyesen olvasni. Így pl. az *iené*, *ienéség* szókat, melyek négyszer fordulnak elő (156. 292. 293. 355.), s a melyekre szótárunk a legkielégítőbb megfejtést adja, mert ismételve előfordulnak a Keszthelyi és Kulcsár codexekben: *ienő*, *ijenő* és *ijenetes* a. m. ijesztő, borzasztó, rettenetes (*rettenő* Kesz. c. 181. szintén a. m. rettentő). — Ugyanazon glosszában *vanalat*, *vanalatus* a. m. siker, sikeres; ezeket megerősíti a Münchener codexnek egy szava, mely, igaz, egyetlen egyszer fordul elő, s azért a maga részéről is rá volt szornlva a megerősítésre: *megvanal*: bene habet, meggyógyul, felüődül. — Egészen hasonló eset a következő. Az Ehrenfeld c.-ben háromszor fordul elő ez a különös szó: *leuzat*, *lewzat* (l. Ny. I. 224.), jelentése: scandalum. A Glosszák közt most azt olvassuk: *lewsag*, *abprobrum*, azaz *opprobrium*, gyalázat. A két szó tehát majdnem egy jelentésű, s nyilván így olvasandók: *lévzat*, *lévság*; talán összefüggnek a *le* szócskával, mely eredetileg *levé* lehetett, mint *ki*: *kivé*.

Megemlítem itt még a *fial* szót, melyre a szótári munkálatok közben újra ráakadtam. Nyirkállai Tamásnál fordul elő „privignus“ mostohafi értelmében (l. Akad. Értesítő 1847. 323.). A Münchener codexben kétszer fordul elő e szó, ilyen alakban: *fialim* s ez ott csak a. m. fiaim. Ezzel is támogatta Budenz a fiaim, házaim alakra vonatkozó magyarázatát, de ez a bizonyíték most elesik, mert íme, megvan ragtalanul is a *fial* szó. Ugyanesak Nyirkállainál fordul elő az *ara* szó is, ilyen kapcsolatban: „avunculus: anyád ara“, tehát nagybátyát jelent. E szerint Molnár A. 1621-iki kiadásában, a hol Nyirkállai után először leljük e szót, még pedig ilyen fordítással: *sororis frater*, ezen érthetetlen fordítás helyett nyilván ez olvasandó: *matris frater*. Tehát az *ara* eredetileg férfi volt s a nőnemű jelentés csak későbbi szótáraink félreértéseim alapszik. De azért nem kívánhatjuk, hogy mai költői nyelvünk feláldozza a bájos arát a nyelvtörténet száraz tényeinek.

Sokszor érdekes az is, mit nem találunk a régibb nyelvben, illetőleg, hogy milyen későn lép föl irodalmunkban egyik vagy másik

szó. Csak néhány példát említek erre nézve. Nincs meg a régi nyelvben ez a szó: *haránt*; csak *haránték*, *harántékon*, *harántékos*. Hasztalan keressük a *hasztalan* szót, csak ezeket találjuk: *haszontalan*, *hasznatlan*, *használatlan*. Nincsenek meg a *hinta* és *hintál* szók, s a hintázás is ritka; ezek helyett ugyanilyen értelemben *hintózás* és *hintókázás* volt használatban, s ez azt bizonyítja, hogy *hinta* és *hintó* egy eredetű szók; hisz az utóbbit régebben *hintó kocsinak*, azaz *hintáló kocsinak* hitták. — Érdekes, hogy a *kegy* a múlt század végeig csak szótárakban fordul elő. A *hangzik* ige csak Sándor István Szókönyvében lép föl, Molnár Albertnél csak *hangzó-t* találunk; az előtt ezeket használták: *hangoslik*, *hangoskodik*. A *halmoz* és *képzél* szókat először Faludinál találjuk; az utóbbit az előtt csak így fejezték ki: *képzeni*. A *költemény* koholmány értelmében már a XVII. században dívott, de *poéma* helyett csak Oreczy L. báró kezdte használni; a *poéta* azonban mint *költő* már Comenius Januájában előfordul. (XVII. sz.)

Legyen szabad most néhány példát idéznem, melyekben szótárunk egyes kifejezéseknek etymológiájára nézve nyújt felvilágosítást. A *hát*, *tehát* szót eddig a codexeinkben előforduló *tahát*-ból magyaráztuk, pedig most a szótár azt bizonyítja, hogy a *tehát* ép oly régi, sőt eredetileg így hangzott: *téhát*. Viszont megerősíti szótárunk az összehasonlító nyelvészet nézetét a *hím* (männchen) szóra nézve. Ezt ugyanis a vogul *kajm* szóval állították össze; s most kislát, hogy a magyar *hím*-et is így ragozták azelőtt: *hímot*, *hímja*. A mai *hasonló* szó történetére nézve tanulságos, hogy a *hasonl* ige codexeinkben a. m. *hasonlóvá* tesz, analogus Pápai latin szótárában így van fordítva: *összehasonló*, és viszont: *elhasonl* a. m. *elválaszt*, *elhasonlik* a. m. *elválík*, *elpártol*; a *hasonlás*-nak pedig két merőben különböző jelentése volt: *similitudo* és *defectio*. Különös a *kaland* szó története. Ez a régiségben nem fordul elő s a *kalandozás* is csak a XVII-ik század óta található, s jelentése járkálás, esatangelés. Ellenben már nagyon régi a *kalandos* szó, mely társat, kalandos-társat jelent, de még régebben egyenesen társaságot. Ez a *kalandos* pedig nem egyéb, mint a latin *kalendae accusativusa*: *kalendas*. Kalendáknak nevezték ugyanis nem csak hazánkban, hanem Franciaországban, Németországban s egyebütt is bizonyos vallásos czélú társulatokat, melyek minden hónap elsején (a kalendákon) összegyűltek lakomázni. Innen Németországban *kalendarndern* néhol ma is a. m. *koreshmázni*, *lakomázni*, mint a régi *kalandbruder*-ek. S így a mai *kaland* szavunk története nevezetes műveltség-történeti részletet tár elénk. — A *kóvályog* ige régebben így is hangzott:

kavalyog és kavarog, s ez olyan fejlődésre mutat, minő a *csavarog* szóé (v. ö. még *csavar:csóvál*). — Az áll-*kapeza* nem hibás olvasáson alapszik, mint egynémely tudákos állította. Ellenkezőleg az áll-*kapocs*-nak nincs semmi nyelvtörténeti alapja, mert a régieknél mindig csak ilyen alakokat olvasunk: áll-*kapezák*, áll-*kaptza* stb. Hogy aztán a *kapeza*, hogy kerül e szóba, az már más kérdés. A szlávtságban, a honnan kaptuk, ez a szó a *kapta* kiesinyítője, ez pedig tulajdonkép patát jelent s ilyen értelemben a mi régi irodalmunkban is előfordúl (a ló *kaptája*). Az állkapeza tehát, úgy látszik, az állnak kaptaformájára czélzó tréfás elnevezés, minő pl. a fejre a *kobak* vagy a *fr. boule* (golyó) vagy az olasz *testa* (eserép, csanak) stb.

Szótárunk dolgozása közben, természetes, folyvást kritikai szemmel kell nézegetnünk eddigi szótárainkat, kivált a régiebbeket, s e közben alkalmunk van sokszor érdekes észleleteket tenni szótáraink egymáshoz való viszonyát illetőleg. Szótár-irodalmunknak fő folyamata Calepinus tizenegy-nyelvű szótarából indul ki, mely a magyar szókkal bővítve először 1590-ben jelent meg; és az irodalomtörténetet hálára kötelezné az, a ki földeritené, ki volt „Calepinus magyarázója“ (mint Kresznerics nevezi). Molnár Albert Calepinust vette alapúl, s úgy szedte aztán a magyar szókat betűrendbe, s szerkesztett a latin-magyar szótár mellé egy magyar-latin részt. Szókincse tehát nagyjából azonos a Calepinuséval, s csak bővítve van itt-ott. Ezen bővítésekre úgy látszik fölhasználta Molnár Albert Szikszai Fabricius XVI. századbéli kis *Dictionarium*át vagy „Neveskönyvét“. Például *barritus* Calepinusnál „elefánt-ordítás“, M. A.-nál már *barczugás* s ez Szikszai Fabriciusból van véve. Így M. A. későbbi kiadásaiiban *roponcz*, *Eradony* (Eridanus, a Pó folyó) stb. Molnár A. nemzette „Párizpápaít“, Pápai Páriz Ferencz nemzette az újabb szótárakat. Megjegyzendő, hogy a német fordítás, melylyel M. A. későbbi kiadásai bővültek, teljesen hasznavehetetlen, mert csak a latin szót fordítja, úgy, hogy legtöbbször elűt a magyar szó jelentésétől. — Ezen irodalomnak egy másik ága majdnem egykorú a magyarított Calepinussal, és Veranesics Faustus szótarából indul ki. Ennek rossz kivonata Baldi Bernardinnak kis magyar-olasz szótára, és Loderecker szótára is csak Veranesics szókincsét foglalja magában, a legszarvasabb sajtóhibákkal együtt. — Egészben véve azonban sokkal régiebb a mi szótárirodalmunk akár Calepinusnál, akár Verantiusnál. Az idén lett éppen négyszáz éves, a mennyiben 1484-re teszik azt a kis, hetven szóból álló szógyűjteményt, mely Nyirkállai Tamás mestertől, Mátyás király kancelláriai tisztviselőjétől, maradt fön, s melynek az előbb

már két nevezetes adatát idéztem. Szótárirodalmunk történetéről Szilágyi István értekezett 1847. (az Akad. Értesítőben: „A m. szótár-irodalom szemléje“). Kár, hogy ezen sokat ígérő kezdetnek elmaradt a folytatása, s még nagyobb kár, hogy azóta más sem vállalkozott rá, hogy evvel az érdekes tárggyal tüzetesen foglalkozzék.

Vannak azonban még jelentősebb irodalomtörténeti adatok, melyeket a szótárunkkal való foglalkozás nyújt. A szótári anyagnak legnagyobb része nem egyéb, mint az úgynevezett párhuzamos helyek tárháza. Munka közben minduntalan részben vagy egészen egyező idézetekre akadunk. Ezek néha feltünőbb tartalmi találkozásuknál fogva egyes nyelvmélekek tartalmi, sőt néha szószerinti egyezését sejtetik velünk. Így p. lépten-nyomon olyan adatokra bukkanunk, melyek azt mutatják, hogy Kisviczai a régibb Decsit, Pethő krónikája a régibb Heltaiét másolja. De ez úttal csak az írott nyelvmélekekre szorítkozom, mert ezeknek egyezései nemcsak irodalomtörténeti, hanem nyelvészeti tekintetben is fontosak. Ha két codex szó szerint egyez, még akkor is van rendesen számos apró eltérés, s ezek a legérdekesebb nyelvtörténeti változásokra vethetnek világot. Még tanulságosabb az egybevetés, ha két régi magyar szöveg egy és ugyanazon latin szövegnek külön-külön fordítása. Hogy a tartalom megértése is mennyit nyer az ilyen egybevetésekből, arra legjobb példát mutatnak Sziládi Áron jegyzetei a Régi Magyar Költők Tárában.

Csak röviden sorolom el az én észleleteimet, s csak egyről, a legfontosabbikról, kívánok részletesebben számot adni.

A Debreczeni codexre nézve már Toldy észrevette, hogy az ötödik része nem csak ugyanazon kéz írása, melynek a Nádor codexet köszönjük, hanem hogy sz. Apalin élete a kettőben szóról szóra azonos (ezt a Debr. cod. kiadójának meg kellett volna említeni). De nem volt eddig tudva, hogy a Debr. codexnek két terjedelmes része szóról szóra megvan a Nagyszombati codexben: egyik az alázatosság dicsérete (576—595. = Nagysz. 249—271.), a másik a békességes türestről szólt (595—602. = Nagysz. 240—249.). Ez különösen a Nagyszomb. codexre nézve fontos, mely azonfölül, hogy ügyetlen másolat, nem is nagyon mintaszerű kiadásban részesült. — Érdekes továbbá, hogy a Debreczeni codexnek egy nagyobb részlete (251—264.) és a Wespriemi codex megfelelő része (135—148.) ugyanazon latin szöveg fordítása: szent Bonaventura tanítása az alázatosságról.

A Nádor codex írója másolta a töredékes Simor codexet is, melynek kiegészítését Mátrai Gábor annak idején hiába fürkészte.

Most megmondhatjuk, hogy a Simor codex szövegét mindenestül magában foglalja a Virginia codex, csakhogy éppen ez a teljesebb szöveg mind helyesírására, mind nyelvére nézve silányabb ama töredéknél. — A Virginia codexnek egy másik része (40—45. l.) ugyanazon latin szöveg fordítása, melyet az Ehrenfeld codex 30—49. lapjain olvasunk, legalább fél századdal régiebb fordításban; s itt kíváncsú segédeszközt nyertünk, hogy a fontos Ehrenfeld codexre nézve kényelmes nyelvtörténeti összehasonlítást tehesünk.

Ismét szó szerint egyező szöveg van előttünk a Keszthelyi és Kulesár codex magyar zsoltárkönyvében. Az utóbbi tizenhét évvel újabb és már egyes régiségeket elhanyagoló másolat, s így kérdés, érdemes volt-e egyáltalán külön kiadni. — Ezekkel érdekes viszonyban áll a Döbrentey codex zsoltárfordítása, a mennyiben a kettő közül valamelyik, úgy látszik, a másiknak átdolgozása.

Egyebeket mellőzve áttérek most egy oly kapcsolat kimutatására, mely az eddigieknél sokkal fontosabb, mert a legrégibb fő maradt magyar bibliát illeti. Ennek két nagy töredékét birtuk már a Bécsi és Müncheni codexekben. Harmadik töredékét most az Apocodexben találtam meg.

Az Apocodex három kéz írása, de a második s harmadik kézé a codexnek csak utolsó negyedrésze, s egészen más a helyesírása s nyelve, mint az első fő részé, mely a 134. lapig terjed, és csekély kivétellel zsoltárfok fordítását tartalmazza. Minket itt csak emez érdekel, mert kétséget kizáró módon magán viseli a Bécsi és Müncheni codex jellemző vonásait.

A bizonyítékok közül először is a teljesen egyező szókincset említem, mert ennek észlelése vezetett rá az egész kapcsolat fölismerésére. Legnyomósabb e tekintetben az a körülmény, hogy a ritka szóknak hosszú sorát idézhetjük, melyek az Apocodexen kívül összes régi irodalmunkban nem fordulnak elő, csak a Bécsi és Müncheni codexekben. Ilyenek: beléndezkedés (máshol csak: beléndezés, beléndesség; Apoc. 27.), csajva (74.), császárlat (42.), gonoszbit (61.), gonoszbólat (74. stb.), gördölet (mennydörgés 33.), himlet (elhintés, elszórás), elhimletik, hirtelenkedet (hirtelenkedés), könyvezet (könyvezés 99, B. c. könyvezetes), lelemés (74., 76.), el-metvé (= elmetszé; meggyen is e. h. messen, ezen három codexen kívül csak a Döbr. c.-ben fordul elő), midenem (42., a. m. nemde; más codexekben csak minem és minemde), monnal (quasi, tamquam 7., 22., 26. stb. l. „A m. kötőszók“ III.), patvaroz (calumniatur), pusztólat (27.), rüttet (extasis), tévehedni, vára-

dalm (várás), viusz (viasz 3.), záp (zápfog 2.). — Az idézett szóknak egy része a bibliafordító vidékére szorítkozott tájszó lehetett, másik részök azonban megint a három codexnek egyik közös jellemvonására utal: hogy t. i. egy codexünkben sem találunk annyi merészen alkotott nyilvánvaló neologizmust, mint éppen ebben a háromban. Az idézett császárlat-hoz p. még egészen hasonló a B. c.-ben ezimerlet: titulus s az Apor c.-ben (78.) sósolat: salsugo. Ilyenek p. a B. c.-ben ezerlő: tribunus, a M. c.-ben negyedlő: tetrarcha, az Apor c.-ben bölcsejt, lángasejt, megalázatusejt e h. bölcsesé tesz stb., vizetlen: kietlen stb. — Azonkívül vannak még egyes ritka szók, melyek e három nyelvemlékben egyezők, csak hogy még egy-két codexben előfordúlnak: es: juramentum és es: pluvia, fösztat, mennyi e h. mennyei, porejt e h. pirit, venerék: ital, valál: birtok, forbátl: megtorol, álnokodik stb.

A helyesírás nem oly pontos e másolatban mint a másik kettőben, de azért még felismerhető benne amazok helyesírása, mint már Volf Gy. megjegyezte kiadása előszavában. Jellemző p. az *ö* hangnak állandó egyszerű jegye, a *j*-nek *ih*-val írása szó végén: akarih, iarih, urozih, a pontos zárt *é* némely nyomai (vérés e h. veres 72., 73. stb.) s más effélék.

A hangtanban a B. és M. codexek legjellemzőbb sajátosságai mind megvannak az Apor codexben is. P. hogy a *lesz*, *tesz*, *vesz* igéknek éppen csak a perfectumban van *ö* hangjok: lött, tött, vött stb.; hogy a szóvégi *e* *ö*-re változik, ha az előtte való szótagban *ö* vagy *ü* hang van: öszvő, töttö, töllő, bűnő, elűztő stb.; a gyakori *-ek* végzet e h. *-ik*: eszek, haraguszek stb.; fedelm e h. fejedelem.

Az alaktanból érdekes egyezést mutatnak az *-ó* *-ő* képzős melléknevek *v*-hangú tőalakjai: adandovól, jövendövöl, dicsövejt stb. (az Apor c. többnyire hibásan *n*-et ír az *u* = *v* helyett: a kiadás hibája?) Ilyen vonások még az *-at* *-et* főnévképző állandó használata *-ás* *-és* helyett (futát, beszéllet, tudakozat stb.), és a *-nyi* képzős mellékneveknek ilyen alakjai: mennyéjet, annyéjat, mennyéjek.

A mondattani egyezések közül legnevezetesebb az *írvám*, *írvád*-féle alakok előfordulása, mert ezek tudtomra csakis ebben a három codexben találhatók. Ide tartozik még némely szórendi különösség (p. „nemde istennek alásztatott lészen én lelkem-e?“ 7. v. ö. A m. költőszók II. 187.), az infinitivusnak ilyen helyettesítése: koldúltomat átalom stb. Még némely latinos szerkezetekben is találkoznak egymással: jól mondjatok úrnak = benedicite domino; ese tüzet: pluit ignem (M.) = esett ő nekik mannát (A.).

Végre, ha mindezek után maradna még valami kétség, ezt elosz-

latja az a körülmény, melyet magam is csak akkor fődöztem föl, mikor már végigbetűztem a codexet. Ugyanis a kolostori ezélokra oda csatolt függelékben Lukács evangelistából találunk néhány kis szakaszt (több egy nyomtatott lapnál, a cod. 126—128. lapja) s ezek szóról szóra a Müncheni codexből vannak kiírva!

Az Apor codex e szerint támogatja azt a sejtelmet, hogy a Bécsi és Müncheni codexben fönmaradt fordítás valamikor teljes volt, azaz kiterjedt a bibliának valamennyi könyvére. Szent Pál levelei p. nincsenek meg a Münch. codexben, mégis lihető, hogy ezt érti Komjáthy sz. Pál leveleinek azon régi „fordojtása“ alatt, melyet mikoron ő látott volna, ő neki „nem tetővék, hogy jól magyarázták volna; kinek nem csak az értelme, de még az olvasása is nehéznek tetszik vala.“ Már Döbrentei megjegyezte, hogy a lélek mellett használt szellet szót a B. és M. codexekből tanulhatta Komjáthy. Ellenben kétségbe kell vonnom — bármily tetszetős okokkal volt erősítve — Döbrenteinek azt a combinációját, mely szerint a Szlavoniából menekült két husszita pap fordította volna ezt a bibliát. A nyelvi sajátságok ugyanis nagyobb részt *Erdélyre* mutatnak. A szókincsnek vannak olyan elemei, melyek vagy kizárólag vagy kiválólag Erdélyben használatosak. Például a *forbátl* szó e három codexen kívül csak Heltainál és Székely Istvánnál fordul elő; *pislen* (M. c., püslen A. c. = csirke) csak erdélyi íróknál s a székely népnyelvben van meg; *sárog* e h. sárga (B. c.) székely szó; *séndik, sindik* (sínlik, elcsevenesz) erdélyieken kívül talán csak Pázmán-nál olvasható; s így tovább. — Vannak egyes alakok is, melyek határozottan erdélyiek. P. mü, tü, küs, küsded e h. mi, ti, kis, tudtomra a székelységen kívül nem kelendők. A könyvet a B. és M. codex (így a Jord. c., Ozorai s mások is) *könyö*-nek mondja, s a székely népnyelvben maiglan megmaradt ez a könyti. (Ny. IX : 40.) Az *állattam, állattad* alakok e h. „engem állva“ (lát, lel stb.) csak az erdélyi álmottam, álmottad alakokban lelik párjokat, melyeket szintén ilyen jelentésben használnak : álmodva, álmomban. Az *állvám, állvád, állvája*-féle alakokat állítólag ma is használják még Erdélyben, de erre nézve biztosabb értesülésre volna szükségünk. Egyelőre azonban megelégedhetünk ennyi egyezéssel. Többi nyelvjárásunk közül egyikhez sem közeledik ennyire a Bécsi, Müncheni és Apor codex nyelve. S már ennyi egyezésből is joggal következtethetjük, hogy Erdély nemesak e biblia fordításának, hanem magoknak a fordítóknak is szülőhelye.

213. *Volf György* l. t. bemutatja a „Nyelvemléktár“ XI—XII-ik köteteit. Tudomásúl vétetik.

Harmincznegyedik akadémiai ülés.

Rendkívüli ülés.

1884. november 4.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

214. Akadémiai másodelnök úr a megilletődés hangján bejelenti az Akadémia elnökének, gr. Lónyay Menyhért ig. és tisztt. tagnak, a tegnapi napon, d. u. öt órakor váratlanul bekövetkezett elhúnytát, következő szavakkal:

T. Akadémia! A szomorú megdöbbentő gyászeset, mely a jelen ülésnek okául és alkalmául szolgált, mindnyájunk előtt ismeretes: szeretve tisztelt elnökünk, gróf Lónyay Menyhért váratlanul bekövetkezett halála.

Negyedszázadon át Akadémiánknak buzgó és munkás tagja, 18 évig másodelnöke, illetőleg elnöke, intézetünknek anyagi és szellemi ügyei előmozdítása körül fényes, maradandó érdemeket szerzett.

De nemcsak Akadémiánk körül érdemesült: az uralkodónak és a hazának nehéz körülmények közt döntő fontosságú tárgyalásoknál teljesített kiváló és sikeres szolgálata, egyházának ügyei körül, nemzetünk anyagi és szellemi fejlesztésére irányzott intézetek létesítésénél kifejtett alkotó és szervező tevékenysége által nevének állandó emléket biztosított, nemcsak Akadémiánknak, hanem saját egyházának, hazánk politikai, közgazdasági és irodalmi történetének évtapjain.

Kiváló érdemei méltatásának itt és most sem helye, sem ideje; gondoskodni fog arról az Akadémia, hogy méltó módon megtörténjék. Egyedüli feladatunk jelenleg az, hogy a végtisztességről oly módon intézkedjünk, a mint azt az elhúnytának érdemei és állása megkívánják. A multnak előzményeiből merített indítványait az Akadémia főtitkára elő fogja terjeszteni.

Az Akadémia mély fájdalommal veszi tudomásul a gyászos jelentést, és áthatva bár azon meggyőződéstől, hogy a veszteség nagyságával szemben az érzelmei kifejezésére szolgáló eszközök mind eltörpülnek, fájdalmának és az elhúnyt iránti kegyeletének kifejezésére a következőkben állapodik meg:

a) Az Akadémia másodelnökének az Akadémia fájdalmát tolmácsoló meleg szózata, a mai rendkívüli ülés jegyzőkönyvébe fölvetetik.

b) A másodelnök eljárását, a mely szerint a ravatal felállítása és a gyászünnepély megtartása céljából az akadémiai palota oszlopcsarnokát a családnak felajánlotta, és a csarnok méltó feldíszítéséről rendelkezett, az Akadémia jóváhagyja.

c) Az Akadémia, külön kibocsátandó gyászjelentésben, összes tagjait a november 6-ikán, csütörtökön d. u. 3 órakor tartandó gyászünnepélyre meghívja.

d) A ravatalra koszorút helyez.

e) Részvétíratot intéz az elhunyt családjához, és azt a holnapi napon a másodelnök vezetése alatt az osztályok elnökeiből és titkáraiból álló küldöttség nyújtja át az özvegynek.

f) A Tuzséron, november 8-ikán tartandó temetésen, az Akadémiát küldöttség fogja képviselni.

g) A legközelebbi ünnepélyes közülsen, a II. osztály által fölkérendő tag, emlékbeszéddel fogja az elhunyt emlékezetét ünnepelni.

h) A jelen ülésből indítvány terjesztetik a nagygyűlés elé, az elhunyt mellszobrának az ülésterem, és arcképének a képesterem számára elkészítése iránt.

215. Olvastatik Smolka Ferencznek, az osztrák delegáció elnökének levele, melyben az Akadémiát ért súlyos gyászset fölött őszinte részvétét fejezi ki.

A részvét e nyilatkozata köszönettel vétetik tudomásul.

V. Igazgatósági ülés.

1884. nov. 4.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

70. Akadémiai másodelnök úr bejelenti az Akadémia nagyérdemű elnökének, gr. Lónyay Menyhértnek elhunytát és azon intézkedéseket, melyeket az Akadémia, kegyeletének tanúsítása végett, a mai rendkívüli összehíváson megállapított.

Az Igazgató Tanács a maga részéről is mély fájdalomát fejezi ki nagyérdemű elnökének elhunytja fölött; csatlakozik a kegyelet és tisztelet mindazon nyilatkozataihoz, a melyeket az Akadémia megállapítani jónak látott; egyszersmind az Akadémia palotája csarnokának a gyászünnepély alkalmából kidíszítésére megkívántató költséget készséggel utalványozza.

Harminczötödik akadémiai ülés.

A II. osztály nyolczadik ülése.

1884. november 10.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

217. Majláth Béla l. t. „A szőnyi békekötés“ című nagyobb munkájából egyes részleteket olvas föl.

Tudomásul szolgál.

218. Szentkláray Jenő l. t. fölolvassa Kuncz Ignác jogakadémiai tanárnak, mint vendégnek, küvetkező értekezését „A democratia eszméje és szervezete“.

Tudomásul vétetik.

Harminczhatodik akadémiái ülés.

A III. osztály nyolczadik ülése.

1884. november 17.

Dr. Sztoczek József osztályelnök elnöklése alatt.

220. Högyes Endre l. t. székét foglal ily című értekezésével: „Az associaló szemmozgások idegmechanismusáról. Harmadik közlemény. III. Rész. A szemmozgás associaló idegmechanismus részletes berendezéséről. Egy fametszettel, több táblázattal és egy színes körrajzzal.“

221. Fialovszky Lajos munkáját: „Mélius Péter Herbariuma. Kútfőtanulmány a magyar füvészet történetéhez“ bemutatja, mint a math. és természettudományi bizottság előadója Eötvös Loránd, és indítványozza, hogy adassék át véleményezés végett, philologiai szempontból, az I. osztálynak.

222. Téglás Gábor dévai reáliskolai igazgató részéről: „Az erdőfalvi barlangok és a szomszédos sziklák ősembertani leletei“. Hét táblarajzzal és egy alaprajzzal. Bemutatja Szabó József s indítványozza, hogy az archaeologiai rész szempontjából tétessék át a II. osztályhoz.

Elnök kimondja: hogy Fialovszky műve az I., Téglásé a II. osztályhoz teendő át.

Harminczhetedik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1884. november 24.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

224. Tóth Lőrincz r. t. felolvassa emlékbeszédét Zsivora György l. t. († 1883. nov. 30.) fölött.

Az Emlékbeszédek során közrebocsáttatik.

225. Főtitkár bejelenti Horváth Cyrill tiszt. tagnak f. évi november 5-én bekövetkezett elhúnyatát.

Az Akadémia fájdalmas részvétellel veszi tudomásul e nagyérdemű tagjának elvesztését, a ki hosszú életpályáján a nemzeti irodalom fejlesztése, a bölcsélet tudomány művelése és a tanszéken kifejtett szolgálatai által a hazai tudományoság körül nagy érdemeket szerzett. Az összes ülés egyszersmind felhívja a II. osztályt, hogy az emlékbeszéd megtartása iránt intézkedjék.

226. Főtitkár jelentést tesz a gr. Lónyay Menyhért akad. elnök elhúnyta alkalmából, nov. 4-én tartott rendk. összes ülés határozatainak foganatosítása felől. Jelenti, hogy az Igazgató Tanács, a palota oszlopcsarnokának a gyászravatal felállítására és a gyászünnepély megtartása céljából megfelelő feldíszítéséről intézkedett; az Akadémia másodelnöke, küldöttség élén, átnyújtotta az Akadémia részvétirátát az elhunyt özvegyének, és az Akadémia koszorúját letette a rava-

talra; a nov. 6-án tartott gyászünnepélyen az Akadémia minden rendű tagjai nagy számban megjelentek, és a főtitkár, az Akadémia tagjai nevében búcsúbeszédet tartott; november 8-án Zichy Antal t. t. vezetése alatt, hat tagból álló akadémiái küldöttség kísérte az elhunytat, a tuzséri családi sírkertben örök nyugalma helyére; a II. osztály, a jövő évi ünnepélyes közülésre kitűzött emlékbeszéd megtartására Trefort Ágoston tiszt. tagot kérte föl, a ki ezen megbízást kegyeletes készséggel elfogadta.

Tudomásúl szolgál.

227. Zichy Antal t. t. bejelenti, hogy Szász Károly, Gyulai Pál, Keleti Károly rendes, György Endre és Chyzer Kornél lev. tagokkal, gr. Lónyay Menyhért akadémiái elnöknek Tuzséron tartott temetésén képviselte az Akadémiát, és ennek nevében az elhunyt érdemét méltató beszédet tartott. Megemlíti, hogy a m. k. közlek. miniszter úr a küldöttségnek különvonatot bocsátott rendelkezésére, és indítványozza, hogy ezért az Akadémia a miniszter úrnak levélben fejezze ki köszönetét.

Az Akadémia, úgy a küldöttségnek, mint a m. k. közlekedésügyi miniszter úrnak köszönetet szavaz.

228. Olvastatik a Zsivora György emlékének megörökítése tárgyában kiküldött bizottság jelentése.

A bizottság javaslatára az összes ülés a következőket határozza:

a) Fölkéri az Igazgató Tanácsot, hogy az Akadémia vagyonát ekkor legnagyobbat alapítvánnyal gyarapító Zsivora György emléke iránt az Akadémia, hálás kegyelete kifejezésére, az elhunynak a budapesti sírkertben levő sírboltja fölé, méltó emlék felállítása iránt intézkedjék.

b) Azon időtől fogva, a mikor az alapítvány jövedelme, melyet jelenleg az elhunyt testvére részére fizetendő életjáradék vesz igénybe, az Akadémia rendelkezésére fog állani, évenként felváltva a három osztály által közrebocsátandó önálló munkák egyike e jelzést viselje: „Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Zsivora György alapítványából“.

229. Olvastatik Tisza Kálmán m. k. miniszterelnök és gr. Szapáry Gyula m. k. pénzügyminiszter urak november 12-én kelt levelök, melyben az Akadémiát értesítik, hogy néhai Bujanovics Jánosné, szül. Koppy Mária, végrendeletében 150,000 forintot hagyományozott hazafiúi, közjótékony és emberbaráti célokra, s ezen célok megválasztását rájuk bízván, a M. T. Akadémiának 10,000 forintot adományoznak, a mely összeg, mint néhai Bujanovics Jánosné, szül. Koppy Mária alapítvány külön kezeltessék, és évi kamatai a M. T. Akadémia Igazgatóságának rendelése szerint valamely, az Akadémia Igazgatósága által meghatározandó tudományos vagy közmívelődési cél előmozdítására fordíttassanak.

Az összes ülés, az adományozóknak, az Akadémia működése iránt elismerő érdeklődésük által sugalmazott elhatározásukért, köszönetet mond.

230. Bemutattatik a Fáy-alapítvány szabályzatának revisiója végett, az Akadémia és a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület Igazgatósága által kiküldött vegyes bizottság következő munkálata:

A Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület Fáy András nevére tett alapítványának szabályzata.

1. A Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület, alkotója Fáy András érdekei kegyeletes elismeréséül, nevére alapítványt tett, melynek állaga egyszer min-

denkorra változhatatlanul húszezer forintban, osztr. értékben, évi kamata pedig minden levonás, de viszont a kamatok kamatozása nélkül oszt. ért. ezer forintban állapítatott meg. Az alább következő határozmányok szerint ki nem adott díjak szintén kamatoztatás, de egyszersmind levonás nélkül is, jelen szabályzat értelmében leendő felhasználásukig az alapító takarékpénztárnál maradnak és kezeltetnek. Ezen alapítvány kezelését a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület magának tartotta fenn; a jutalmak kihirdetését és odaítélését a M. T. Akadémia gyakorolja.

2. A Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület ezen alapítvány kamataiból 1886. évtől kezdve minden három évben pályázat útján 3000 forint jutalmat tíz ki, magyar nyelven írt oly szaktudományos munkák jutalmazására, melyek az illető szaktudomány európai színvonalát emelik, vagy legalább fölérik, s a hazai tudományosságnak hasznos szolgálatot tesznek.

3. Azon szaktudományt, melyben a pályakérdés kitűzendő, a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület jelöli ki, azonban az ekkép kijelölt szaktudomány köréből a pályakérdést az Akadémia állapítja meg, formulázza és hirdeti ki.

4. A pályamunkák bírálatát az Akadémia, szabályai értelmében, eszközli, s a jutalmat a 2. pontban körülírt kellékeknek megfelelő munkának, az Akadémia nagygyűlése ítéli oda.

5. Szépirodalmi, szépművészeti feladatok e jutalom tárgyai nem lehetnek. Fordított munkák nem pályázhatnak.

6. Ha a pályázat útján kiírt jutalom megfelelő pályamunka hiányában kiadható nem volna, úgy az akkép lesz felhasználandó, hogy abból két, és pedig egy 2000 forint és egy 1000 forintos díj alkottatik, és újabb nyilvános pályázat mellőzésével egyes szakférfiak megbízandók lesznek, hogy ezen díjakért külön külön, egy-egy munkát készítsenek azon szaktudományi körből vagy kérdésről, mely nekik kitűzetik.

7. Azon szaktudományi körök, melyekből a megbízás útján megoldandó kérdések veendők, a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület által jelöltetnek ki, a kérdéseket az Akadémia állapítja meg, formulázza, s ezek megoldására a megbízásokat egyes hazai szakférfiaknak szintén ő adja. Az ily megbízás útján készült munkák bírálatá és jutalmazása az Akadémia által szintén a jelen szabályok 2. és 4. pontja értelmében történik.

8. Ha az ily megbízás útján készült munkák a 2. pontban körülírt kellékek hiányában jutalomra nem érdemíttetnének, azon esetben a 6. pontban körülírt eljárás ismételtetik, azaz a kitűzött jutalomdíjak más, szintén a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület által kijelölendő szaktudomány körében újabb megbízások útján megírandó szakmunkák díjazására lesznek fordítandók, s ezen eljárás a 6. és 7. pont értelmében mindaddig ismételtetik, míg a jutalom a jelen szabályok értelmében kiadható lesz.

9. A 3000 forint pályadíj 3 évenként mindenkor kitűzetik, tekintet nélkül arra, hogy az azt megelőző díj vagy díjak már kiadottak-e vagy sem.

10. A 3000 forint pályadíjjal jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, köteles azonban azt egy év alatt legalább 300 példányban kinyomatni s három nyomtatott példányát a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesületnek díjtalanul átadni. A jutalom csak ezen feltételek teljesítése után fizettetik ki.

11. Ha a M. T. Akadémia az ezen szabályzat szerint reá ruházott jogok gyakorlatában bármely oknál fogva akadályozva lenne, úgy azok a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesületre visszaszállanak.

12. Ezen szabályok csak a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület beleegyezésével módosíthatók. A netalán szükséges módosítás a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület vagy a M. T. Akadémia kezdeményezésére, a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesület és a M. T. Akadémia küldötteinek együttes tanácskozmányában vétetik tárgyalás alá; ezen tanácskozmány eredménye fölött azonban a határozás egyrészről a M. T. Akadémiának, másrészről a Pesti hazai első Takarékpénztár-egyesületnek tartatik fenn.

Az összes ülés, a bizottság által kidolgozott szabályzatot elfogadja, és az Ügyrendbe iktatását elrendeli.

231. Olvastatik az Országos Magyar Daláregyesület igazgató választmányának október 28-án az Akadémiához intézett irata, melyben, a Miskolczon tartott közgyűlés határozatából, az Akadémiát fölkéri, hogy a közgyűlés által felajánlott ezer arany frank pályadíjjal, a magyar király-hymnus szövegére a pályázat kihirdetését, a pályamunkák megbírálsát és a pályadíj odaitélését vállalja el.

Az összes ülés, tekintettel a pályaföladat nemzeti jelentőségére, a pályázat kihirdetését, a pályamunkák megbírálsát, s a pályadíj odaitélését elvállalja, és az I. osztály javaslatai alapján a pályázat föltételeit a következőkben állapítja meg:

1. Kívántatik magyar király-hymnus, a mely zenére tételre alkalmas. Múlhatatlanúl szükséges, hogy a költemény nemzeti magyar versidomban és versszakos alakban legyen írva, még pedig úgy, hogy három-négynél kevesebb és hatnál több versszakot ne foglaljon magában; az egyes versszakok 6—12 szótagú verssorok közt váltakozhatnak, azonban az egyes versszakok sorai nyolcz sornál többre nem terjedhetnek.

2. Jutalma az Országos magyar daláregyesület adományából száz darab tíz frankos arany.

3. A jutalom csak önálló becsű műnek adatik ki.

4. A pályaművek beküldésének határnapja 1885. május hó utolsó napja; a bírálat eredménye június hó végén, a szünet előtti összes ülésen hirdettetik ki.

5. A pályaművek megbírálsát az I. osztály által választandó öt tagú bizottság teljesíti; három tag akadémiai tagokból választatik, kettő pedig a hazai jelesb zeneköltők közül.

6. Az Akadémia általános pályázati szabályai, e pályázatnál is teljes érvényűiek.

232. Olvastatik a könyvtári bizottság előterjesztése, az akadémiai kiadványok ajándékpéldányainak szétküldésében követett eddigi eljárás megváltoztatása tárgyában.

A bizottság javaslatai elfogadtatván, a következőkben történik megállapodás:

1. Az Akadémia összes kiadványai a belföldi tagoknak, hatóságoknak és intézeteknek, azonnal megjelenésük után, keresztkötés alatt, postán meg fognak küldetni.

2. A m. k. közlekedésügyi minisztérium fel fog kéretni az Akadémia által eddig élvezett postai díjmentessége kiterjesztésére.

3. A kiadványok szétküldése azon nyomda-intézet által fog eszközöltetni, a melynél nyomtatnak. A szétküldéssel járó költségek (minden darab után egy

krajczár) az Akadémia által megtérítettnek. A címuszalagok az Akadémia költségén nyomatnak.

4. Az összes hazai felső iskolák és főgymnasiumok az Akadémia minden kiadványát kapják.

5. A főreáltanodáknak és gazdasági Akadémiáknak: az Almanach, az Értekezések, az I. és III. osztály kiadványai, a Nemzetgazdasági és Természettudományi bizottságok kiadványai küldetnek meg.

6. Egyéb tanintézetek, a mennyiben az Akadémiához fordulnak, évenként egyszer részesülnek a rendelkezésre álló könyvkészletből ajándékküldeményekben, a melyek a szűnet alatt állítatnak össze, és a tanév kezdetén expedíaltatnak. Azon tanintézetek, melyek a 4. és 5. csoporton kívül állanak, és ekkorig az Akadémia határozatából állandóan részesültek könyvajándékokban, újabb kérvény nélkül is részesülnek ezentúl.

7. Az Akadémia összes kiadványai megküldetnek: a Magyar Nemzeti Múzeumnak két példányban, a Képviselőház, Miniszterelnökség, Cultusminisztérium, a budapesti egyetemi olvasóköri könyvtárának, a szegedi Somogyi-könyvtárnak, az alsó-kubini Csaplovics, a gyulafehérvári Batthyányi, a marosvásárhelyi Teleki és a losonezi közkönyvtárnak, a nagy-szebeni Verein für sieb. Landeskunde, az újvidéki szerb Matice, a zágrábi Akadémia és Múzeum, a bécsi Egyetem és Akadémia részére, úgyszintén a cs. k. udvari könyvtárnak.

8. A hazai történelmi, régészeti és természettudományi társulatok fölhatalmaztatnak, hogy nyomtatott kérilapok útján egyenesen az akadémiai könyvkereskedéstől ingyen szerezhessék be a körükhöz tartozó akadémiai kiadványokat.

9. A külföldi tudományos intézeteknek, melyekkel az Akadémia csereviszonyban áll, minden évben egyszer, az akadémiai szűnet folyamán, küldetnek meg az akadémiai kiadványok. Ezen intézetek három csoportba osztályoztatnak, a szerint a mint a) minden kiadványt kapnak, b) az I. és II. osztály s bizottságai, c) a III. osztály s bizottságai kiadványait kapják.

10. Az Ungarische Revue, a Naturwiss. Berichte és Bulletin de l'Académie Hongroise egyes füzetei külön küldetnek meg a külföldi intézeteknek és tagoknak.

11. A kültagokat illető egyéb kiadványok évenként egyszer küldetnek szét.

233. Bemutattatik a Magyar orvosi könyvkiadó társulat Igazgató Tanácsának kérvénye, vállalata segélyezése iránt.

Véleményadás végett a III. osztályhoz tétetik át.

234. Az I. osztály felhatalmazást kér Halász Ignác tanár részére, hogy jelentését a svéd-lappok között tett tanulmányairól, az osztály egyik ülésén személyesen felolvashassa.

Az engedély megadatik.

235. Az I. osztály jelenti, hogy Baksay Sándor I. tagot a classica-philológiai bizottság tagjai sorába választotta.

A választás jóváhagyatik.

236. Zichy Antal t. t. felhívja az Akadémia figyelmét arra, hogy a gr. Széchenyi István irodalmi hagyatéka tárgyában kiküldött bizottság, gr. Lónyay Menyhértben elnökét vesztette el.

Az összes ülés az elnöki tiszt elvállalására Pauler Tivadar másodelnököt kéri föl.

237. Bemutattatnak a legutóbbi összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere-, és köteles könyvpéldányok, valamint az Akadémia kiadásában ez idő alatt megjelent munkák, ily rendben:

I. Testületektől.

<i>Bonn.</i>	Verein von Alterthumsfreunden. Jahrbücher. LXXVII. H.
<i>Bukarest.</i>	Academia Romana. Cultulu paganu si crestinu. Tom. I.
<i>Florenz.</i>	Revue Internationale szerk. Bulletin de l'Académie Hongroise.
"	Società Ital. di Antropologia. Archivio. Vol. XIV. Fasc. 2.
<i>Helsingfors.</i>	Bureau de Statistique de Finlande. Suomenmaan Virallinen Tilasto II. 4.
<i>Kopenhága.</i>	Académie Royale. a) Mémoires. Cl. des Sciences. Vol. I. No. 9. 10. Vol. II. No. 6. b) Oversigt. 1884. No. 2.
<i>London.</i>	Royal Society. a) Philos. Transactions. Vol. 174. P. II. III. b) The R. Society, 30th Nov. 1883. c) Proceedings. No. 229. 230. 231.
"	Royal Microscop. Society. Journal. Vol. IV. P. 5.
"	Angol kormány. Agricultural returns. 1884.
"	R. Geographical Society. Proceedings. Vol. VI. Nr. 11.
"	Society of Antiquaries. Archaeologia. Vol. XLVIII.
<i>München.</i>	Kün. Bay. Akademie. Sitzungsberichte. Philos. Philol. u. Hist. Cl. 1884. 3. H. Math. Phys. Cl. 1884. 2. H.
<i>Róma.</i>	Olasz kormány. Annali di Statistica. Ser. 3. Vol. 10.
<i>Stockholm.</i>	Académie des Sciences. Handlingar. 29. Del.
<i>Szentpétervár.</i>	Académie Imp. des Sciences. Bulletin. Tom. XXIX. Nr. 3. 2 péld.

-
- K. k. Kriegsarchiv. Bécs. Mittheilungen. IV. Jahrg.
 Carl-Ferdinands-Universität. Prága. Personalstand zu Anfang des Studien-Jahres 1884/5.
 Horvát archaeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. VI. Br. 4.
 Kir. kath. Főgymnasium. Lőcse. Isk. Értesítő 1883/4-ről.
 Museum Francisco-Carolinum, Linz. 42-ster Bericht.
 M. k. Belügyminiszter. Budapest. a) Magyarorsz. rendeletek tára. 1884. 7. 8. 9. f. b) Sbíerka kraj. zákonov. 3. Sv.
 M. k. közokt. Miniszt. Budapest. György: Nemzetgazdasági Szemle. I—VII. évf.
 K. k. Statist. Centralcomission. Bécs. Österr. Statistik. VI. B. 4. H. VII. B. 2. H.
 M. k. állami számvérvőszék. Budapest. Jelentés az 1883. zárszámadáshoz. 11. dar.
 M. k. földmiv. miniszt. Budapest. Az országban létező gazdasági egyesületek létszámának áttekintése 1883. év végén. III.
 M. k. pénzügyminiszt. Budapest. Kimutatás a vámhivataloknál a be- és kivitelben vámkezelt árukrol 1883-ra. 2 péld.

II. Magánosoktól.

- Varga Bálint. Budapest. A francia nyelv és nemzet megalakulása.
 Bakody Tivadar. Budapest. a) A karyomyosis és a biologicus orvosszeri gyógytan alapelve. b) Ugyanez németül.

Docteur Gruby. Párizs. Sociétés et matériels de secours pour les blessés militaires.

Borchgrave Emil. Brüsszel. L'empereur Etienne Douchan de Serbie.

Ujfalvy Károly. Párizs. Le berceau des Aryas.

Benke István. S.-Szentgyörgy. Zwingli Ulrik élete.

Stassoff Wladimir. Sz.-Pétervár. Tableaux et compositions cachés dans les initiales des anciens Mscr. russes.

Huber Alfonz. Gratz Ludwig I. von Ungarn.

Remekházy Károly. Temesvár. a) Aradmegye térképe. b) Temesmegye térképe.

D. Knoth. Newyork. 6. Heft d. aufgeklärten Mosaischen Archi-Geschichte.

III. Nyomdától.

Skarnitzel J. nyomdája. Szakolecza. Kalendar na 1885.

Filtseh nyomdája. Nagyszeben. a) Calindar pe 1885. b) Done raporturi de prefecti di legiuni romanesci.

Gyulai I. nyomdája. Arad. Bereczki: Gyümölcsészeti vázlatok. III. k.

Alexy nyomdája. Brassó. Resunetul cul. de cantice nationale.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye.

b) Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. 1. füz.

c) Nyelvtud. Közlemények. XVIII. k. 2. 3. füz.

d) Nyelvtudományi Értekezések. XII. k. 2. sz.

e) Mathem. és Term. Közlem. XIX. köt. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. sz.

f) Term. Értek. XIV. k. 5. sz.

g) Mathem. Értek. XI. k. 7. sz.

h) Mathem. és Term. Értesítő III. k. 1. füz.

i) Almanach. 1885-re.

k) *Taine*: Az angol irodalom története. IV. köt.

l) *Larergue*: Az angol mezőgazdaság.

m) *Concha*: Újkori alkotmányok. I. köt.

n) *Thierry*: Elbeszélések a római történetből.

Zárt ülés.

238. Olvastatik az Alapszabályok 16. §-ának módosítását illetőleg beadott indítvány tárgyalására kiküldött bizottság javaslata, mely szerint:

a) A levelező tagok számának maximuma 156-ban állapíttassék meg, úgy, hogy abból az I. osztályra 36, a II. osztályra 60, a III. osztályra szintén 60 jusson.

b) Minden oly esetben, a mikor az osztályüléseken valamely ügy a szavazatok megszámlálásával döntetik el, csak annyi levelező tag szavazzon, a hány tiszteleti és rendes tag együtt véve jelen van.

A bizottság javaslata, tárgyalás végett, az osztályokkal közöltetik.

Harmincznyolczadik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály kilenczedik ülése.

1884. december 1.

Hunfalvy Pál r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

23. *Szigeti József* újonnan választott l. t. köszönetét fejezvé ki az Akadémiának taggá választatásáért, székfoglalóul felolvassa „Kolostorbúl” című egyfelvonásos vígjátékát.

Tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

24. *Dr. Halász Ignác*z, mint vendég, jelentést tesz a svédlapok között, nyelvészeti ezélből, tett utazásáról.

Bírálatra adatik.

VI. Igazgatósági Ülés.

1884. december 7.

Pauler Tivadar akad. másodelnök úr elnöklése alatt.

72. A főttkár jelentést tesz a gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök elhúnya alkalmából hozott határozatok foganatosításáról, és jelenti, hogy az Akadémia palotája oszlopesarnokának a gyászszertartás ezéljából való földlészítése 262 forintot vett igénybe.

Tudomásul szolgál.

73. Olvastatik a november 4-ikén tartott rendkívüli összes ülés azon végzése, a mely szerint a jövő nagygyűlés elé indítvány fog terjesztetni gróf Lónyay Menyhért mellszobrának és arezképének az akad. ülésterem, illetőleg a képesterem számára elkészíttetése iránt.

Az Igazgató Tanács e határozatot helyesléssel tudomásul veszi.

74. A november 24-ikén tartott összes ülés az Igazgató Tanácsot fölkéri, hogy az Akadémia vagyónát ekkorig legnagyobb alapítványnyal gyarapító Zsivora György emléke iránt az Akadémia hálás kegyete kifejezésére, az elhúnytnak a budapesti sírkertben levő sírboltja fölé méltó emlék föllállításáról gondoskodjék.

Az Igazgató Tanács készséggel hozzájárul az összes ülésnek a kegyelet által sugalmazott megállapodásához, és az elnökséget megbízza, hogy a síremlék tervrajzát és költségvetését készíttesse el. Egyszersmind azon óhaját fejezi ki, hogy úgy Zsivora Györgynek, mint a többi nagy alapítóknak emléke az Akadémia palotájában is arezkép vagy mellszobor által legyen megörökítve. Ezen ügyben részletes javaslat kidolgozására, az Akadémia másodelnökének elnöklése alatt, bizottságot küld ki, melynek tagjaivá Trefort Ágoston, Gyulai Pál és Szilávy József igazgató tagokat választja, fölkérvén az Akadémiát, hogy e bizottságba szintén három tagot válasszon.

75. Olvastatik az Akadémia ügyészének jelentése a Zsivora hagyaték állásáról. A hagyatéki bíróságnak végzése jogerőre emelkedvén, az egész hagyaték az Akadémiának átadatott. Névszerint a földhitelintézetnél letéteményezett értékpa-

pirok 165,210 forint 22 kr. értékben az Akadémia javára átvétettek, és a földhitelezet elintéztetett, hogy az értékpapírokat kellő időben és alkalmas módon a tehető legelőnyösebben becsássa áruba. Az Igazgató Tanács határozata értelmében a hagyományosoknak ajánlat tétetett, hogy a mennyiben összes jogaikat az Akadémiára ruházzák, ez kész nekik a hagyományozott összeg 70%-át azonnal készpénzben lefizetni. Ezen ajánlatot ekkorig tizenkét hagyományos elfogadta, a kiknek, a részökre hagyományozott 59000 forintért 37800 forint kifizettetett. Valószínűleg el fogják az ajánlatot fogadni a többi hagyományosok is, kettőnek kivételével. Ugyanis az elhunytnak két rokona: Varga Zsuzsánna és Varga Zsófia nemcsak ezen ajánlatot visszautasították, hanem a szükségessé vált *reductio* következtében aránylag rájuk eső részt sem hajlandók elfogadni, és a részökre hagyományozott (60000—60000 forintnyi) összeg teljes kifizetését per útján követelik. Továbbá pert indítottak ugyanazok a hagyatékhöz tartozó illinyi birtok iránt, melynek felére igényt formálnak. Végre pert indított Torkos László, a ki a hagyatéknak ellen 23674 forintnyi, az Ügyész meggyőződése szerint, teljesen alaptalan követelést támaszt. Ellenben az Ügyész folyamatba tette a következő pereket: a) dr. Arntner Kálmán ellen 5000 forintnyi tartozása kamatai iránt; b) Ugyanaz ellen 18990 forint vételár hátralék és járulékai iránt; c) Hajnik Béla ellen 500 forint tartozása iránt; d) Torkos László ellen 7540 forint tartozása iránt. Végre a következő javaslatot terjeszti elő: a) Radocza Jánosnak, a terhére fölvetett 6443 forint követelés tárgyában tett kifogásai alaposaknak fogadtatván el, tőle csak 4404 forint követeltessek, 1883. nov. 30-ikától számított 6% kamattal; b) Özv. Kapezy Tamásné 500 forint tartozása után a kamatok engedtesse el, ha a tőkét 1885. február 1-ig lefizeti; c) Eördögh Lajos azon ajánlata, hogy 3200 forintnyi tartozását 10—20—40 forintos részletekben fogja lefizetni, fogadtassék el; d) a Medveczky Béla által 2000 forintnyi tartozása fedezetéül letett 1000 forintnyi biztosítás után a biztosítási illeték fizetését az Akadémia ne vállalja magára, és igyekezzék a biztosító intézetől a befizetett illetékek egy részét a biztosítás stornírozása által, visszakapni.

Az Igazgató Tanács a jelentést tudomásul veszi, az Ügyész által tett intézkedéseket jóváhagyja és javaslatait elfogadja.

76. Bemutattatik az Akadémia Ügyészének, az akadémiai alapítványok okiratainak megvizsgálása után, hatvan alapítványról benyújtott jelentése.

Az Ügyész javaslata alapján határozatik, hogy a) a városok által tett alapítványoknak telekkönyvi biztosítása nem követelendő; b) a többi alapítványoknak jelzőlogi biztosítására az alapítók, illetőleg örököseik a másodehők úr által hozzájuk intézendő levélben újrol fölkérendők. Egyszersmind az Ügyész megbíztatik, hogy a nem biztosított alapítványokat folytonosan tartsa evidentiában, és azokról időnként tegyen jelentést.

77. Az Akadémia ügyésze bejelenti, hogy dr. Pollák Rudolf, ki az Akadémia fölmondása következtében a bérházban birt lakását elhagyni kényszerült, a lakásán tett befektetésekért 360 forintnyi kártérítést követel; és javasolja, hogy az Igazgató Tanács e czímen 200 forintot utalványozzon részére.

Az Ügyész javaslata elfogadtatik.

78. Bemutattatik Gulácsy Dezső beregszászi ügyvédnek, mint a Román-hagyatékhöz tartozó beregmegyei ingatlanok kezelőjének jelentése. E szerint 1883. május 17-étől 1884. november 17-ig, a haszonbér-jövedelem 2179 fnt 70 kr. a ki-

adás 2243 frt. (Ebből 865 forint fizetett a munkácsi 6000 frtos alapítvány kiegészítésére, a többi épületek javítására és kezelési költségekre ment.) A hátralék 740 forint, a melyből azonban csak 355 frt bevétele remélhető.

A számadások, megvizsgálás végett, az Akadémia ügyéséhez tételnek át.

79. Gulácsy Dezső előterjeszti dr. Nuszer Lajos ajánlatát, mely szerint a Román-féle hagyatékhhoz tartozó munkácsi ház 8000 forint áron megvásárolni kész, olyképen, hogy ezen összegből 4000 forintot azonnal lefizet, a hátralévő 4000 forintot pedig évenként 1000 forintos részletekben 5% kamatozás mellett törleszti.

Az ajánlat elfogadtatik, és az Akadémia ügyésze a szerződés megkötésével megbizatik.

80. Gulácsy Dezső előterjeszti Nedeczey Lajos ajánlatát, mely szerint a Román-hagyatékhhoz tartozó földeket 4000 forintért — és a badalói birtokrész bérlőjének ajánlatát, mely szerint ezen birtokrészt 120 forintért megvásárolni hajlandó.

Az ajánlatok el nem fogadtatván, a munkácsi földeknek és a badalói rész-birtoknak bírói árverés útján eladása határoztatik.

81. Bemutattatik báró Sennyey Pál levele, melyben késznek nyilatkozik a Kazinczy-alaphoz tartozó birtoknak az Igazgató Tanács által megszabott 24000 forint áron megvásárlására.

Az Akadémia ügyésze megbizatik a szerződés elkészítésével.

82. Bemutattatik a főtitkár javaslata az akadémiai iroda szervezése tárgyában, a mely szerint Takács István főtitkári segéd az iroda vezetésének teendőitől főmentetvén, kizárólag főjavítónoki teendői teljesítésére szorítkozzék; Borovszky Samu akadémiai irnokra az iroda adminisztrationalis teendői (az iktató- és kiadó-könyvek vezetése és a levéltár rendezése); Szentes Károly akadémiai irnokra pedig az akad. kiadványok kezelésével járó teendők bizassanak, úgy, hogy egyszersmind az irnok kötelességeit is teljesítse; végre a főtitkár fülhatalmaztassék egy irnoknak, a szükséghez képest, napidíjjal alkalmazására.

A javaslatok elfogadtatnak. Egyszersmind Takács István főtitkári segédnek ezen és főjavítónoki minőségében élvezett fizetése meghagyatván, Borovszky Samu akadémiai levéltárnok czímmel fizetése 700 forintról 900-ra; Szentes Károly akadémiai irodatiszt czímmel fizetése 700 forintról 800-ra emeltetik. Végül az elnökség a tisztviselőket, kötelességeiket szabályozó, utasítással látja el.

83. Bemutattatik az akadémiai tisztviselők kérvénye drágasági pótlék engedélyezése tárgyában.

Az Igazgató Tanács az 1885-ik esztendőre a drágasági pótlék megadását határozza el, ugyanazon módon, a mint abban az állami tisztviselők fognak részesítettnei.

84. A főtitkár bejelenti, hogy Deim Ferencz akadémiai irodaszolga gyógyíthatatlan betegség által teljesen munkaképtelenné lett.

Az igazgató tanács Deim Ferencz nyugdíjazását határozza el, olyképen, hogy a jövő 1885-ik év első felében teljes fizetését és lakbérét (ruházat nélkül) megtartsa; azontul pedig, tekintettel 16 évi szolgálatára, 200 forint évi nyugdíjban részesüljön.

85. Olvastatik Tisza Kálmán miniszterelnök és gróf Szapáry Gyula pénzügy-miniszter levele, melyben az Akadémiát értesítik, hogy néhai Bujanovics Jánosné szül. Koppy Mária végrendeletében 150,000 forintot hagyományozott hazafiúi, közjótékony és emberbaráti czélokra, s ezen czélok megválasztását reájok bízván, a

M. T. Akadémiának 10000 forintot adományoznak, a mely összeg, mint néhai Bujánovics Jánosné szül. Koppay Mária alapítványa, külön kezeltessék és évi kamatai a M. T. Akadémia Igazgatóságának rendelete szerint valamely, az Akadémia Igazgatósága által meghatározandó, tudományos vagy közművelődési czél előmozdítására fordíttassanak.

Az Igazgató Tanács fölkéri az elnökséget, hogy úgy Tisza Kálmán miniszterelnöknek, mint gróf Szapáry Gyula pénzügyminiszternek az Akadémia köszönetét nyilvánítsa. Az alapítvány kamatainak felhasználására nézve, a költségvetés megállapításakor fog intézkedés történni.

86. Bemutattatik Kántor Sámuel kir. tanácsos végrendelete, melyben az Akadémiának 100 frtot hagyományoz.

Az Akadémia ügyésze fölhívatik, hogy a hagyományozott összeg behajtása iránt intézkedjék.

87. Főtktár bejelenti, hogy az Országos daláregyesület az Akadémiát a királyhymnus-pályázat kihirdetésére fölkérvén, a pályadíjat, ezer francot aranyban, a földhitelintézetnél befizette.

Tudomásul vették.

88. A földhitelintézet aug. 6-án jelenti, hogy 40,000 forint 5%-os földhitelintézeti záloglevelet esatolt az Akadémia letétjéhez. Ugyanaz november 17-én jelenti, hogy öt hazai első takarékpénztári részvényt (à 5350 frt) eladott és 25,000 frt 5%-os földhitelintézeti záloglevelet esatolt az Akadémia letétjéhez.

Tudomásul vették.

89. Bemutattatik néhai Csapó Dániel akadémiai tisztviselő özvegyének kérvénye segély adományozása iránt.

Az Igazgató Tanács 50 forint utalványozását rendeli el.

90. Bemutattatik Duranti Györgynek, boldogemlékű Zsivora György házfelügyelőjének kérvénye egy évi szolgálati bér kiutalványozása végett.

Az Igazgató Tanács ezen teljesen alaprólküli kérelmet nem tartja teljesíthetőnek.

91. Bemutattatik a szabadságharczszobor-bizottság irata, melyben az Akadémiát fölkéri, hogy mint háztulajdonos, a szobor létesítésének költségeihez adománnyal járuljon.

Az Igazgató Tanács nem érezi magát följogosítva arra, hogy az Akadémia föladatai körén kívül eső czélokra fordítsa az Akadémia jövedelmeit.

92. Bemutattatik az osztrák birodalmi tanács delegatiójának irata, melyben az akadémiai helyiségek átengedéseért köszönetét nyilvánítja.

Tudomásul vették.

Harminczkilenczedik akadémiai rendes ülés.

A II. osztály kilenczedik ülése.

1884. december 9-én.

P u l s z k y F e r e n c z t. t. helyettes elnök elnöklése alatt.

219. Schwarz Gyula lev. tag olvassa következő értekezését: „Sallustios államformái és a görögök politikai irodalma.

Szokott módon közzé fog tétetni.

220. Bárány Albert l. t. bemutatja nem sokára megjelenő munkáját Magyarország címertanáról.
Tudomásul vétetik.

Negyvenedik akadémiai ülés.

A III. osztály kilencedik ülése.

1884. december 15.

Dr. Sztoeczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

246. Thanhoffer Lajos l. t. fölolvassa a következő értekezését: „Dolgozatok az állatorvosi élettani intézetből. I. Adat a központi idegrendszer vizsgálati módszeréhez. Kivonatban így:

1. Előadó a bacteriumok festési módszerét, melyet más szervek, folyadékok és váladékok vizsgálatára szelvében használnak a szövettani technikában, alkalmazta a központi idegrendszer idegsejtjeinek, azok nyulványainak s a szürke állomány u. n. neuroglájának (idegtámasztó szövet) gyors és friss állapotban való demonstrálására; készítményeit egyszersmind bemutatta s konstata, hogy se a régibb bonyodalmas, és sok időt rabló metszési, se a még nehezebb izoláló módszerrel elért eredmények, bár azok ezentúl is nélkülözhetlenek lesznek a szövettanban, nem nyujtanak oly könnyű bepillantást e nevezetes szervek sejtjeinek szerkezetét, egymáshoz való viszonyát s nyulványaikat illetőleg. Az agyban és a gerinczagyban futó véredények is szépen tanulmányozhatók ez egyszerű és mindenki által könnyen és gyorsan kivihető eljárással. Szerző most csak a módszert ismerteti, s fentartja magának ezen módszerrel elért eredményeit, melyek több téves nézetet helyreigazítanak, vagy több eddig csak egyesek által konstata,lt tényt erősíthetnek meg, sőt több tekintetben új tények ismeretére is vezettek, a M. Tud. Akadémiával későbbben közölni.

247. Réthy Mór l. t. értekezését: „Megjegyzések Fröhlich Izor l. t. véleményéhez. Kritikai megjegyzések az elhajlott fény polarizáló elméletéhez“ bemutatja Fröhlich Izor l. t.

248. Hankó Vilmos reáliskolai tanár részéről: „Az Allyldisulphoszénsavas káliumról“, előterjeszté Than Károly r. t.

249. Gothárd Jenő részéről: „A herényi astrophysikai observatorium sarkmagasságának meghatározása“ bemutatja Konkoly Miklós l. t. A kivonat így szól:

Konkoly Miklós úr 1881. évben eszközölt ideiglenes meghatározásának kiegészítésére, megkeresésem folytán, a bécsi es. k. katonai geographiai intézet igazgatósága engedélyével, a Danilevsky-Sterneck Róbert őrnagy s Netuschill Ferencz százados urak a folyó évi június 10—13-án

történt megfigyelésekből szivesek voltak a sarkmagasságot egész pontosan meghatározni.

A megfigyelésekhez a nevezett intézet nagy universal műszerét használták, mely az observatorium meridián épületében, a passage-eső oszlopán volt felállítva.

Az időmeghatározás is e műszerrel történt, az observatorium egyik órája segítségével.

A sarkmagasság meghatározása *a)* déli csillagok circummeridián-zenithtávola, *s b)* a sarkesillag zenithtávolából számíttatott ki.

A végeredmény:

$$\varphi = 47^{\circ} 15' 47'' \cdot 4102 \pm 0'' 157$$

A kiszámítást Netuschill Ferencz százados úr, Miesz Adolf tűzmester úr közreműködésével teljesítette.

250. Rados Ignác részéről: „A függvénytan egy alaptételéről“, bemutatja König Gyula l. t.

Mindezen értekezésekről az intézkedés, az ülés után tartandó értekezleten történik.

Negyvennegyedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1884. december 22-én.

Pauler Tivadar akadémiai másodelnök úr elnöklése alatt.

252. Than Károly r. tag felolvassa emlékbeszédét Saint Claire Deville, 1881. júl. 24-én elhunyt kiitág fölött.

Az Emlékbeszédek során közrebocsáttatik.

253. Bemutattatik a római Reale Accademia dei Lincei részvétfirata, gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök elhunytja alkalmából.

Kegyeletes tudomásul szolgál.

254. Olvasztatik az Igazgató Tanácsnak december 7-iki ülésében hozott határozata, mely szerint az Akadémia nagy alapítói emlékének az akadémiai palotában arczkép vagy mellszobor által megörökítése tárgyában Trefort Ágoston, Gyulai Pál és Szilágyi József igazg. tagokból álló bizottságot küldött ki, fölkérván az Akadémiát, hogy e bizottságba szintén három tagot válasszon.

Az összes ülés Budenz József, Tóth Lőrincz és Szabó József rendes tagokat választja meg.

255. A Nemzetgazdasági Bizottság jelenti, hogy a gróf Lónyay Menyhért halála következtében megüresedett elnökségre, egyhangúlag, Kautz Gyula r. tagot választotta meg.

Tudomásul vétetik.

256. A II. osztály jelenti, hogy Hajnik Imre r. tagot a Történelmi Bizottság tagjává megválasztotta.

Az összes ülés a választást helybenhagyja.

257. A II. osztály jelenti, hogy Dobóczky Ignác érmészt az Archaeologiai bizottság tagjává megválasztotta.

A választás helybenhagyatik.

258. Olvastatik Beöthy Zolt r. t. jelentése, ki a csehországi tudományos akadémiának f. évi decz. 6-ikán, alapítása százéves fordulójának alkalmából tartott jubilaris ünnepélyén a M. T. Akadémiát képviselte.

Tudomásul vétetik.

259. Az országos régészeti és embertani társulat, elnökének, Pulszky Ferencnek 50 éves írói jubileuma alkalmából f. hó 30-án emlékünnepet rendez, melyen mindazon tudományos és művészeti társulatok, melyeknek az ünnepelt tagja, küldöttségileg fognak részt venni, s fölkéri az Akadémiát, hogy ez ünnepélyen magát szintén küldöttségileg képviseltesse.

Az Akadémia örömmel csatlakozik azon tudományos és irodalmi társulatokhoz, melyek Pulszky Ferencz t. t. iránt tiszteletök és elismerésüket, írói pályájának félszázados jubileuma alkalmából, ünnepélyes módon kifejezni kívánják; egyszersmind elhatározza, hogy a decz. 30-án tartandó ünnepélyen küldöttség által képviselteti magát, melynek tagjaivá az osztályelnökök és titkárok választatnak meg.

260. Bemutattnak az osztályok és állandó bizottságok 1885. évi költségvetési előterjesztései, melyek szerint

A) I. Osztály.

I. A régi magyar költők tására	1000	frt.
II. A régi magyar nyomtatványok újból való kiadására ..	500	frt.
III. A Festus-codex kiadására	330	frt.
IV. Az osztály értekezéseire	1800	frt.
V. A nyelvtörténeti szótárra	1800	frt.
VI. A nyelvemléktárra	1500	frt.
VII. Lehr Albert Aranyszótárára	300	frt.
VIII. Körösi Csoma Sándor értekezéseire és életrajzára...	1071	frt.
IX. Dr. Kohut Sándor „Aruch completum“ ezimű szótára elő- fizetésére (5 péld.)	8451	frt.
X. A nyelvtudományi bizottság költségvetése;		
a) Előadó tiszteletdíja és kiscblb kiadások	400	frt — kr.
b) Nyelvtudom. Közlemények kiadására	1868	„ 50 „
c) Mesterműszótár szerkesztése	630	„ — „
d) Tájszótár előmunkálataira	600	„ — „
e) Munkácsi Bernát nyelvészeti tanulmány-útjára	1200	„ — „
f) A Nyelvőr és a Philol. Közöny segélyezésére	2500	„ — „
	7198	frt 50 kr.
XI. Irodalomtörténeti bizottság költségvetése:		
a) Irodalomtörténeti emlékek II. kötetére	600	frt — kr.
b) Monographiák kiadására	440	„ — „
c) Külföldi egyetemen tanult magyarok névsorára	400	„ — „
d) A „Figyelő“ segélyezésére	160	„ — „
e) Előadó tiszteletdíja	400	„ — „
f) Szabó Károly bibliographiai munkájára	1000	„ — „
g) Kazinczy F. összes művei kiadására	1000	„ — „
h) Horváth István levelei kiadására	500	„ — „
	4500	frt — kr.

XII. Classica-philologiai bizottság költségvetése :

a) Előadó tiszteletdíja.....	400	frt	—	kr.
b) A bilinguis gyűjtemény III. és IV. kötetének költségeire	1600	"	—	"
c) Pindaros kiadására	500	"	—	"
	2500	frt	—	kr.

Összeg : 22649 frt 50 kr.

B) II. Osztály.

I. Az osztály munkálataira :	frt.
1. Értekezésekre	2500
2. A magyar korona leírására	2000
3. Szinnyei Repertoriumjára	950
4. A Corpus statutorum folytatására	600
5. Wlassics Gyula pályanyertes munkájának kiadására	
I. kötet	750
	<hr/>
	6800 frt.

Segélyezésekre :

6. A magyar földrajzi társaságnak a Közlemények kiadására	600
7. Hunfalvy János egyetemes földrajzának folytatására .	600
8. Alexander Bernát (a philosophiai írók tárára) és	
9. A philosophiai Szemle számára együtt.....	1000
	<hr/>
	Összesen : 9000 frt.

II. A történelmi bizottság munkálataira :

1. Magyar országgyűlési Emlékek X. köt. első felére...	700
2. Anjoukori Okmánytár V. kötetének 20 ívnyi részére	1200
3. Szilágyi Sándor : A linezi békekötés (36 ív)	1500
4. Wenzel Gusztáv : A mezőgazdaság története	1500
5. Marczali : II. József, III. köt. első fele.....	700
6. „Városi számadások“ befejezésére.....	700
7. Bethlen Gábor és Velenceze, befejezés.....	700
8. A defterek kiadására	500
9. Thaly : A Berényi család története I. köt. 24 ív	1200
10. Majláth : A szőnyi béke okmánytára	700
11. Szentkláray : A naszádosok története.	1300
12. Árpádkori kútfők kiadására	600
13. Másolásokra	300
14. Előadói díj	400
	<hr/>
	Összesen : 12,000 frt.

III. Az archaeologiai bizottság kiadásaira :

Az archaeologiai Értesítő és a Monumenta Archaeologica

VII. kötetének kiadására, és előadói díjra.....	5000
	<hr/>
	Összesen : 5000 frt.

IV. A nemzetgazdasági bizottság munkálataira:

1. Budapesti Szemle nemzetgazdasági rovata részére ...	1800
2. Nemzetgazdasági Értekezések és Évkönyv	2000
3. A Nemzetgazdasági Szemle segélye	1000
4. Nemzetgazdasági remekírók fordítása	1500
5. Pikler Gyula „Ricardo” című tanulmányának kiadására	500
6. Előadói tiszteletdíj.....	400
	<hr/> 7200
7. Hozzá a kereskedelmi műszótárra	2100
	<hr/> Összesen : 9300 frt.
	<hr/> 35,300 frt.

C) III. Osztály.

I. Az osztály munkálataira :	frt.
1. Értekezések és Értesítő kiadására	8000
2. König Gyula : „Az Analysis elemei” és Péch Antal : „Alsó-Magyarország bányászata” II. kötete ki- adására.....	2000
3. Bolyai Farkas : „Tentamen”-je kiadására.....	2000
	<hr/> 12,000 frt.
II. A Math. és Természettudományi Bizottság céljaira :	
1. Tudományos búvárlatok segélyezésére.....	2000
2. Nyomtatványokra (Közlemények).....	2600
3. Előadó tiszteletdíja	400
	<hr/> 5000 frt.
III. A Hadtudományi Bizottság céljaira :	
1. Katonai Évkönyv.....	600
2. Hadtudományi kiadványokra.....	1380
3. Hadtudományi Szótár.....	1080
4. Előadói t. díj és kisebb kiadások.....	440
	<hr/> 3500 frt.
	<hr/> 20,500 frt.

Mindezen előterjesztések az Akadémia elnökeiből és titkáraiból álló bizottságnak adatnak ki, az akadémiai költségvetés megállapítása végett.

261. Az elektromos bizottság, a múlt években igénybe nem vett 3000 frt országos dotatióinak a jövő évre való fentartását kéri.

Az Igazgató Tanács elé fog terjesztetni.

262. A főtitkár bemutatja az Akadémia jövő évi ülésorát.

Az akad. tagoknak megküldetik.

263. Bemutattnak az utolsó összes ülés óta testületektől, magánosoktól és nyomdáktól beküldött könyvpéldányok, valamint az Akadémia kiadásában ez idő alatt megjelent munkák.

I. Testületektől.

Cambridge.
Edinburg

Museum of Comparative Zoölogy. Memoirs. Vol. IX. No. 3.
Royal Society. a) Transactions. Vol. XXX. P. II. III. Vol.
XXXII. P. I. b) Proceedings. 1881/2. 1882/3.

<i>Erfurt.</i>	Kön. Akademie der Wiss. Jahrbücher: Neue Folge XII. H.
<i>London.</i>	Angol kormány. Catalogue of Sanskrit Mss. in Mysore and Coorg.
"	R. Geographical Society. Proceedings. Vol. VI. No. 12.
<i>Moszkva.</i>	Société Imp. des Naturalistes. Bulletin 1884. No. 1.
<i>München.</i>	Kön. Bay. Akademie d. Wiss. Sitzungsberichte. Math. Phys. Cl. 1884. 3. II.
<i>Münster.</i>	Verein für Gesch. u. Alt. Westfalens. Zeitschrift. 42. B.
<i>Róma.</i>	Olasz kormány. Statistica delle cause di morte. 1883.
<i>Stockholm.</i>	Kir. Akadémia. Antiquarisk Tidskrift. VIII. 1—2. II.
<i>Bécs.</i>	Kais. Akademie der Wiss. Anzeiger. 1884 Nr. 20. 21. 22. 23.
"	K. K. Geolog. Reichsanstalt. Verhandlungen, 1884. Nr. 15.
<i>Lemberg.</i>	Ossolinsky-intézet. Sprawozdanie za 1884.

- Orsz. képviselőház elnöksége. Budapest. Jegyzőkönyv. Napló és Irományok; és Jegyzőkönyvek és Irományok tartalommutatója. 1881—84-ről.
- M. k. Belügyminisztérium. Budapest. Magyarország. rendeletek tára. 1884. 10—11. f.
- M. k. Közokt. minisztérium. Budapest. *a)* A közoktatás állapotáról szóló tizenharmadik jelentés. *b)* Az 1883. évi fogyasztási adó rendelményeknek statisztikai egybeállítása.
- Orsz. statiszt. hivatal. Budapest. *a)* Magyarország árúforgalma. 1884. 7-ik füzet *b)* Statiszt. Évkönyv. XII. 11. és XIII. 9. füzet.
- M. k. földtani-intézet. Budapest. *a)* Földtani Közlöny. XIV. köt. 9—11. füzet *b)* Magyarország földtani térképe 18Z/XXIX. R. és szöveg hozzá. *c)* Év könyv VII. köt. 2. 3. füzet.
- Dunamelléki ref. egyházkerület. Budapest. Az 1884. okt. havában tartott ülésnek jegyzőkönyve. 2 péld.
- Székelv. mív. és gazd. egyesület. Marosvásárhely. 1884. évi nagygyűlésének emlékkönyve.

II. Magánosoktól.

- Beckh-Widmanstetter Lipót. Gratz. Ein Kampf um's Recht.
- Borch, Freiherr L. v. — Innsbruck. Heinricus (II.) Romanorum invictissimus rex.
- Hugues-Latour L. A. Montreal. *a)* Annuaire de Ville-Marie. *b)* British Association (két füzet). *c)* The Grand Trunk Railway. *d)* Canada. *e)* 3 Middies ashore. *f)* Lake, mountain and seashore.
- Katona Mór. Győr. A pénztartozásokról jogi és közgazdasági alapon.
- Linas Károly k. t. Arras. *a)* Les croix apparieuses etc. *b)* Les dinandiers belges etc.
- Mihálikovics Árpád. Pécs. Julia, a második Heloise.
- Dr. Szolcsányi Hugó. Eger. Európa államainak statisztikája.

III. Nyomdákától.

- Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a)* Michelet: A francia forradalom története. *b)* Török: Magyarország történelme. *c)* Nagyenyedi naptár. *d)* Erdélyi képes naptár. *e)* Az erdélyi múzeum-egyesület kiadványai. I. köt. 2. füzet. *f)* Rendszabályok az erdélyi ref. kollégiumok számára.

Ref. főiskola nyomdája. M.-Vásárhely. *a)* A székely művelődési egyesület 1884. évi nagygyűlésének emlékkönyve. *b)* Székely naptár 1885-re.
 Drotleff nyomdája. Nagyszeben. Kalender des Siebenb. Volksfreundes für 1885.
 Seminarium nyomdája. Balázsfalva. Catechismulu religiunei crest. catolice.
 Skarnitzel nyomdája. Szakolcza. Kratky Myklad Sat.
 Südungar. Lloyd nyomdája. Temesvár. Varjassy: Vezérfonal az építési anyagok ismeretéhez.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

Telegdy M. Catechismusa.
 Nyelvtud. Érték. XII. köt. 1. sz.
 Péch: A bányaművelés története etc. I. köt.
 Vécsey Tamás: Aemilius Papinianus pályája.
 Tört. Érték. XI. köt. 9. sz.

Zárt ülés.

265. Bemutattatik a Hazslinszky Frigyes r. t. évi segély megajánlására vonatkozó kérvénye tárgyában kiküldött bizottság jelentése. A bizottság, tekintettel a nevezett rendes tagnak a III. osztály által meleg elismeréssel kiemelt tudományos érdemeire, és azon szolgálatokra, melyeket a növényteni tudomány töle várhat, ajánlja, hogy részére az összes ülés, hivatkozva az Alapszabályok 8. §-ára, évi 400 forint megszavazását kérje az Igazgató Tanácstól.

A javaslat elfogadtatik.

266. Bemutattanak az osztályok jelentései a pályamunkák bírálóinak díjazása iránt, az április 28-iki összes ülésen bemutatott bizottsági javaslat tárgyában. E szerint az I. osztály elfogadja a javaslatot, oly hozzáadással, hogy ha tiznél több pályamunka bíraltatik, a bírálói tiszteletdíj felénnyel legyen nagyobb, ha húsznál több, a t. díj kétszeresét képezze a javaslatba hozott összegeknek. A II. osztály a bírálók díjazását elvben nem fogadja el. A III. osztály a bírálók díjazását, úgy elvben, mint alkalmazásban elfogadja.

Ezen ügy érdemleges tárgyalása a január végén tartandó összes ülésre halasztatik, olyképen, hogy a meghívóban a zárt ülés ezen tárgya külön megjelöltessék.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

a M. T. Akadémia Értesítőjének XVIII. évfolyamához.

	<i>Lap.</i>
A k a d é m i a vagyoni állásáról kimutatás	10
„ vagyommérlege	17
„ palotájának Akadémia-útezai szegletén monumentalis feliratok alkalmazása iránt javaslat	19
„ palotájára kivetett kövezési s csatornázási illeték	76
„ olvasóköri ügye	19, 76
„ dotatio (országos) kifizetéséről jelentés	74
A l a p í t ó k emléke megörökítéséről javaslat kidolgozására bizottság kiadatik ki.	212, 217
A l a p í t v á n y o k (külön kezelés alatti) ügye	12
„ biztosításáról s a jogi ügyek állásáról ügyészi jelentés	74
„ okiratainak megvizsgálásáról s 60 alapítványról ügyészi jelentés	212
A l a p s z a b á l y o k 16. §-ának módosítására nézve bizottsági javaslat	211
A l e x a n d e r Bernát a Marczibányi-jutalmat nyeri	154
A p á t h y István a II. osztályba rendes tagnak választatik	159
A p á t h y István ifj. „Tanulmány a Najadeák szövettanáról“	191
A s b ó t h Oszkár „A szlávok és a magyar keresztyén terminologia“	95
A t h e n a e u m -díjára ajánlat	6
„ nyílt pályázatáról jelentés	154
A u e r Henrik „Az aethylphenol“	55
B a k s a y Sándor az I. osztályba lev. tagnak választatik	159
„ „ a classica-philol. bizottság tagjának választatik	209
B a l l a g i Mór „A nyelvfejlődés történelmi fontossága és a Nyelvőr“	145
B a l l a g i Aladár a II. osztályba lev. tagnak választatik	159
B a l l ó Mátyás a) „A glycerythrit. b) A levegő szénsavtartalmának meghatározása. c) A borhegyi ásványvíz elemzése“	55
B a l o g h Kálmán „A magyar gyógyszerkönyv commentárja“ cz. műve a Fáy-alapítványból jutalmat nyer	155
B a r n a Ferdinánd „Egy régi magyar nyelvész“	27
B a t t l a y Imre pályaműve a Sztrokay-pályázatnál dícséretet nyer	167
B a u m g a r t n e r Izidor pályaműve a Sztrokay-pályázatnál dícséretet nyer	167
B e n c z ú r Gyula a nagyterem falfestményei egyikének elkészítését elvállalja	22
B e n k ő Dániel fölött emlékbeszéd Galgóczy Károlytól	45
B e ü t h y Zsolt az I. osztályba rendes tagnak választatik	159
„ „ „Természeti törvény a tragikumban“. Székf.	163
„ „ jelentése a csehországi tud. akadémia jubilaris ünnepélyéről	218
B e r e c z Károly lakbérügye	175

	<i>Lap.</i>
Bérház II. emeletének bérbeadása	161
Bézsán-jutalomra beérkezett pályaművek	6
" pályázatról jelentés	155
" jutalomra pályakérdés	157
Bírálok díjazása tárgyában bizottság alakítása	23
" a bizottságba megválasztott tagok	46, 47
Biztosító társaság (Első magyar általános) alapítványából kitűzött jutalomért versenyző nemzetgazdasági értekezések	102
" " (Első magyar általános) alapítványából kitűzött jutalomról jelentés	155
Bogisich Mihály „Huszár Gál énekeskönyve a XVI. századból“	51
Bolyai Farkas emléktümp Maros-Vásárhelyen	182
Borovszky Samu fizetésének fölemelése	23
Braun Károly „A kalocsai csillagda geographiai husszusága“	55
Budapest főváros tanácsának átirata az emléktáblák ügyében	169
" " történelmi emlékü helyei megjelölésére bizottsági tagok	193
Budenz József ismerteti a Nyelvt. Közlemények XVIII. kötetét	190
Bujanovits Jánosné sz. Koppy Mária hagyományából adományozás	206, 214
Bulyovszky Gyula „Emlékalapítványa“	21
" " hagyománya befizettetett	162
" " alapítványából kitiizendő pályázat	168
Bunyitay Vince a II. osztályba lev. tagnak választatik	159
Capasso Bertalan a II. osztályba kültagnak választatik	159
Classica-philologiai bizottság min. dotatiója	20
Csapó Dániel özvegyének segély	215
Csehországi akadémia meghívója	193
" " jubilaemáról jelentés	218
Csiky Gergely „Jelentés a Teleki-pályázatról“	57
Csokonai Vitéz Mihály kéziratai s életére vonatkozó feljegyzések	24
Czartoriski-jutalomra pályakérdés	157
Czirák János gr. elhunytáról jelentés	45, 74
Daláregyesület (orsz. magyar) igazg. választmányának irata a m. király-hymnus szövegére pályázat kihirdetése iránt stb.	207
Darwin Károly fölött emlékbeszédet mond Margó Tivadar	68
Deák Lőrinczné sz. Varga Szeréna a Kazinczy alapból segélyt kér	22, 162
Deim Ferencz nyugdíjazása	214
Delegatio (osztrák) számára akadémiai helyiségek átengedése	173
Dobóczy Ignác az Archaeol. bizottság tagjának választatik	218
Dora-jutalomra pályakérdés	157
Drágasági pótlék engedélyezése iránt az akad. tisztviselők kérvénye	214
Duka Tivadar levele Körösi Csoma S.-féle kéziratok s nyomtatványok ügyében	169
Dumas János elhunytáról jelentés	101
" " emléksobrára gyűjtőív	170

Ecsery Lajos „A munkaségélyezés Magyarországon“ cz. műve az Első m. ált. biztosító társaság alapítványából kitűzött jutalom felét kapja	155
Edinburghi egyetem háromszázados fönnállása emlékünnepeire meghívó	47
Edl-öztündíj Muraközy Kálmánnak adományoztatik	167
„ s Holezer-féle ösztündíjpályázatra beérkezett folyamodványok	151
Elektromos bizottság, múlt évi országos dotatiójának a jövő évre föntartását kéri	220
Emich Gusztáv „A esajkó (Lethrus cephalopetes) átalakulásának története“	45
Erdős János „Az allautoim üreg keletkezéséről a gyíkféléknél“	9
Erős G. „A külső hőmérsék befolyása a csecsemő szervezetére“	150
Építési bizottság jelentése a palota és bérház tűzkár ellen biztosítása tárgyában	19
Érkövy Adolf végrendeletéről	20
„ „ fölöött emlékbeszéd Galgóczy Károlytól	105
Farkas-Raskó jutalomra beérkezett pályaművek	5
„ „ pályázatról jelentés	68
„ „ jutalomra pályázathirdetés	156
Fáy-alapítvány szabályzata	206
„ „ pályázatról jelentés	155
Fekésházi -alapítvány tárgyában az I. osztály előterjesztése	168
Fejérpataky László a II. osztályba lev. tagnak választatik	159
Felméri Lajos „Az iskolázás jelene Angolországban“ című munkájával a nagy jutalmat nyeri	154
Fenzl Ede fölöött emlékbeszédet mond Haynald Lajos	191
Festetics László gr. alapítványának kifizetése	76
Fialovszky Lajos „Mélius Péter Herbariuma“	204
Földhitelintézeti záloglevelek csatolása az Akadémia letétjéhez	215
Fraknói Vilmos „A Magyarországi pápai követek a mohácsi vész előtt“	97
Frankenburg Adolf elhunytáról jelentés	175
Fröhlich Izor „Az elhajlított fény polározásának elméletéhez“	101
Gaál Ernő Csokonai Vitéz Mihály-féle kéziratokat s a költő életére vonatkozó följegyzéseket küld be	24
Galgóczy Károly „Emlékbeszéd Benkő Dániel fölöött“	45
„ „ „Emlékbeszéd Érkövy Adolf fölöött“	105
Genetz Árvíd az I. osztályba kültagnak választatik	159
Goldziher Ignác „A mohamedán jog eredete“	7
Gorove-jutalomra beérkezett pályaművek	5
„ pályázatról jelentés	154
„ jutalomra pályakérdés	156
Gothard Jenő „A Pons-Brooks üstökös megfigyelése stb.“	101
„ „ „A herényi astrophysikai observatorium sarkmagasságának meghatározása“	216
Guasti Caesar a II. osztályba kültagnak választatik	159

G y u l a i Pál a pályaművek bírálóinak díjazását tárgyaló bizottság tagjának választatik	46
„ „ „Jelentés a Péczely drámai pályázatról“	176
H a j n i k Imre a Történelmi bizottság tagjának választatik	217
H a l á s z Ignác részére utazási segély	46
„ „ fölterjesztett kérelme iránt a közoktatásiügyi miniszt. átirata	101
„ „ „A visszahódított magyar szók“ cz. értekezése a Sámuel-díj-pályázatnál dícséretet nyer	154
„ „ „Jelentés a svédlapok közt, nyelvészeti czélból tett utazásáról	212
H a l l e i magyar egyesület alapítványa	175
H a m e r n y i k János siremléke iránt jelentés	19
„ „ hagyománya	21
„ „ takarékpénztári részvényeinek értékesítése iránt határozat	77
„ „ takarékpénztári részvények eladásának közvetítése	161
„ „ siremlékének fölállítására költség	175
H a m p e l József a II. osztályba lev. tagnak választatik	159
„ „ „Adalékok Pannónia történetéhez stb.“ Székf.	190
H a n k ó Vilmos a) „A carbonil-sulphid és mercaptan képződéséről stb.“ b) „A propylbutyl-amyldisulpho szénsavas caliumról“	147
„ „ „Az Amyldisulpho szénsavas kaliumról“	216
H a n t k e n Miksa „Új adatok a budakovácsii hegység és az esztergomi vidék geológiai s palaeológiai ismeretéhez“	146
„ „ „Magyarországi mész- és szarukövek microscopi alkata“	167
„ „ „A budakeszi márga microscopi faunájáról“	191
H a y n a l d Lajos „Emlékbeszéd Fenzl Ede fölött“	191
H a z s l i n s z k y Frigyes segélyzése vagy a fizetési r. tagok sorába fölvétele iránt előterjesztés	107
„ „ évi segélye	222
H e g e d ű s László elhunytáról jelentés	68
H e i n r i c h Gusztáv „Jelentés a gr. Karátsonyi-pályázatról“	77
H e l l e b r a n t Árpád fizetésének fölemelése	17
H e l t a i Ferencz a Nemzetgazd. bizottság kültagjának választatik	169
H e n l e Jakab a III. osztályba kültagnak választatik	159
H i r l a p - k ö n y v t á r a k felállítása ügyében miniszteri értekezletre meghívás	169
„ „ az értekezletre kiküldött képviselők	169
H o l c z e r-ö s z t ö n d í j adományozása iránt a III. osztály javaslata	23
„ „ Kerekes Bélának adományoztatik	167
H o r v á t Árpád a II. osztályba lev. tagnak választatik	159
H o r v á t István születése évszázados fordulójának ünnepélyére meghívó	70
„ „ a küldöttség tagjai	70
H o r v á t h Cyrill akad. tagságának 50-ik évfordulója	193
„ „ elhunytáról jelentés	205
H ö g y e s Endre „Adatok a hypnotismus tüneményeinek történetéhez“	34
„ „ „Az associaló szemmozgások idegmechanismusáról“ III. r.	204

I g a z g a t ó T a n á c s megüresedett helyeinek betöltése iránt Szász Károly indítványa	163
I p o l y i Arnold előterjesztése a Millenium ügyéről	32
I r o d a szervezése.	214
J a k a b Elek „Erdély katonai védereje a XVIII. században“.	190
J e k e l f a l u s y József „A községi pénzügy főbb eredményei hazánkban“ cz. műve az Első magyar általános biztosító társaság alapítványából kifizőtt jutalom felét kapja	155
K a n d r a Kabos „Szabolcsvármegye alakulása“.	32
K a r á d y Bertalan Fogarasi Jánosnak egy zeneelméleti művét küldi be	151
K a r á t s o n y i jutalomra beérkezett pályaművek	2
„ pályázatra beküldött „A határidő“ cz. pályamunka igazolása	23
„ pályázatról jelentés	77
„ jutalomra pályázat-hirdetés	156
K a t o n a M ó r a Sztrókay-pályázatnál jutalmat nyer	155
K a u t z Gyula a Nemzetgazdasági bizottság elnökének választatik	217
K a z i n e c z y-alapítványhoz tartozó széphalmi birtok megvételére ajánlatok	161
„ b. Sennyey Pál úrnak elsőbbség engedtetik	161
„ alaphoz tartozó birtok megvásárlására nézve b. Sennyey Pál ajánlata	214
„ alap ingatlanairól Mezőssy Menyhért jelentése	22
K a z i n e c z y Ferencz kiadatlan munkái közrebeocsátása	17, 46
K a z i n e c z y István-féle föltételes hagyaték ügye	162
K a z i n e c z y-mausoleum restauratiójára vonatkozó jelentés	19
K á n t o r Sámuel hagyományáról jelentés	77, 215
K e r e k e s Béla részére a Holczer-ösztöndíj adományoztatik	167
K h e r n d l Antal a III. osztályba lev. tagnak választatik	159
K i a d v á n y o k ajándékpéldányainak szétküldése tárgyában a könyvtári bizottság előterjesztése	208
K i l é n y i Béla tiszteletdíja	17
K i r á l y h y m n u s pályadíja befizettetett	215
„ „ szövegére pályázat-hirdetés	207
K l e i n Gyula megtiszteltetése külföldön	170
K n a u z Nándor „Drégely vár története“ Székf.	166
K n o l l Károly szerződése	22
K o h u t Sándor „Aruch Completum“ talmud szótára következő kötetének kiadására segélyt kér	24
„ „ „Aruch Completum“ munkájának segélyezése tárgyában jelentés	107
K o n k o l y Miklós a) „Napfoltok megfigyelése 1883. b) Hullócsillagok megfigyelése 1883. c) Astrophysikai megfigyelések 1883. 11. rész. d) 616 állócsillag spectroscopos átkutatása“	34
„ „ a III. osztályba tiszteleti tagnak választatik	159
„ „ „Csillagászati megfigyelések 1883.“	101

Konkoly Miklós „Előleges kísérletek a szénhydrogén gázok spectrumaival	461
Kovács Gyula a II. osztályba lev. tagnak választatik	159
Korányi Frigyes a III. osztályba lev. tagnak választatik	159
Költségvetés 1884-re	13, 17
Költségvetése az I. osztálynak	45
„ a II. osztálynak	46, 47
Költségvetés 1885-re (az osztályok s bizottságok előterjesztései)	218
König Gyula a Bézsán-pályázatnál jutalmat nyer	155
Könyvtár olvasó terme átalakítása	162
Könyvtárnok (fő) fizetésének fölemelése	17
Körösi Csoma S.-féle kéziratok s nyomtatványok ügyében Duka Tivadar levele	169
Körösi Sándor „Élő meg elavult képzők“ cz. értekezése a Sámuel-díjpályázatnál dicséretet nyer	154
Közülés programja	153
Krenner József „A freiberger bányász-akadémia gyűjteményének mangano-calcitja“	150
„ „ „Adalék az Allaktit optikai viszonyainak ismeretéhez“	191
Kuncz Ignác „A democratia eszméje s szervezete“	204
Kunos Ignác „Népetymologia a természet országában“ cz. értekezése a Sámuel-díj pályázatnál dicséretet nyer	154
Léva y-jutalomra beérkezett pályaművek	5
„ nyílt pályázatra (szarvasmarha istállózás) beküldött pályamunkák	6
„ jutalomról az I. osztály jelentése	154
„ jutalomra pályakérdés	157
Lichner Pál elhunytáról jelentés	175
Londoni Magyar egyesületnek kiadványok	182, 193
Lónyay Menyhért gr. elhunytáról jelentés	203
„ „ „ elhunyt alkalmából intézkedések	203
„ „ „ temetési ünnepélyéről jelentés	205
„ „ „ mellszobra s arczképe elkészíttetésére nézve hozott határozat	212
„ „ „ elhunyt alkalmából hozott határozatok foganatosításáról s az oszlopcsarnok földiszítése költségéről jelentés	212
„ „ „ Reale Accademia dei Lincei részvétirata	217
Lőcsei állami felsőbb leányiskolának kiadványok	182
Lönnot Illés elhunytáról jelentés	77
Lugossy József elhunytáról jelentés	68
Lukács-féle pályázatra (Kazinczy élete) ajánlat és tervrajz	95
„ pályázatról jelentés	154
„ jutalomra pályakérdés kitűzése	156
Magyar állam-czimer tárgyában belügyminiszteri leirat	70
„ „ „ a Történelmi bizottság előterjesztése	102

Magyar Iskola-egyesület kérvénye segélyezése iránt	182
" " " támogatása	190
" " " ügyében biz. javaslat	192
Magyar király-hymnus szövegére pályázati hirdetése	207
Mailáth György fölött emlékbeszéd gr. Szécsen Antaltól	150
Majláth Béla „A szőnyi békekötés“	204
Margó Tivadar „Emlékbeszéd Darwin Károly fölött“	68
Marczali Henrik „Gróf Pálffy Miklós emlékiratai“	145
Marczibányi-jutalom Alexander Bernátnak adatik ki	154
" " " pályázathirdetés	156
Martin Lajos „A complex-függvények partialis differentialis egyenleteiről“	9
Mezőssy Menyhért jelentése	22
Mignet Ferencz elhunytáról jelentés	101
Mihálkovics Géza, „Vizsgálatok a gerinces állatok húgy- és ivarszer- veinek fejlődéséről“ I. rész. Székf.	9
" " " „A Müller-féle és az ivarmirigyek fejlődése maga- sabb gerinceseknél“ II. Közl.	146
" " " a III. osztályba rendes tagnak választatik	159
" " " „Az ivarmirigyek alakí és bonczi értelmezése“ Székf.	191
Mihalovics István hagyománya	175
Miletz János „Katona József élete, családja stb.“ című munkáját kiadásra ajánlja	193
Millenium ügyéről előterjesztés Ipolyi Arnoltól	32
" " " a III. osztály jelentése	47
Miresse János könyvtára értékesítése tárgyában javaslat	71
Moesáry Sándor a III. osztályba lev. tagnak választatik	159
Molnár Aladár fölött emlékbeszéd Tanárky Gedeontól	23
Mosonmegyei tört. s régészeti egyesületnek kiadványok	193
Munkács város Tanácsának levele a Román Ferencz-féle hagyaték ügyében	75
Munkási Bernát „Votják tanulmányok“ című értekezésével Sámuel- díjat nyer	154
Muraközy Kálmán részére az Eötvös-töndíj adományoztatik	167
Myskovszky Viktor „A sárospataki vár építéséről“	145
Nagygyűlés határideje kitűzetik	24
Nagy jutalom Felméri Lajos „Az iskolázás jelene Angolországban“ cz. munkájának adatik ki	154
Nagy Sándor „Szombatos codexek“	163
Nádasdy-jutalomra beérkezett pályaművek	4
" " " pályázatról jelentés	154
" " " pályázat hirdetés	156
Névtelen mérnök jutalmára beérkezett pályaművek	6
" " " pályázatról jelentés	155
Nyáry Albert b. „Magyarország czimertana“	216

O lvasókör ügye	175, 182
O rszágos kiállításban részvétel	75
O rtvay Tivadar „Egy állítólagos mediterrán-út Pannóniában“	9
O rvos i könyvkiadó társulat vállalata segélyezését kéri	209
O rvosok s természetvizsgálók vándorgyűlésére meghívó	169
O verstone lord (Sámuel Lloyd) elhunytáról jelentés	101
Ó nodi Adolf „A csigolya közötti dúczok és ideggyökerek fejlődéséről“	45

P aulei Tivadar a gr. Széchenyi István irodalmi hagyatéka tárgyában ki- küldött bizottság elnökének választatik	209
P auliczky Antalné özv. és Girinyi János kérvényei a Kazinczy István- féle hagyaték ügyében	162
P álffy Albert az I. osztályba lev. tagnak választatik	159
P ályakérdések kitűzése és hirdetése a nagygyűlésen történjék	47
P ályamunkák beküldési határidejére nézve az osztályok átiratai	155
„ . . . . . bírálnak díjazása tárgyában az osztályok jelentései	222
P ályázatok határidejéről	7
P ályázati határidő áttétele	23
P ályázatok határideje s bírálatok díjazása tárgyában bizottsági javaslat	107
P árisi magyar egyesületnek kiadványok	182, 193
P erényi Sándor „Az electromos vezetők hőkibocsátó képességéről s hő- mérsékéről“	167
P etőfi-emlékünnepe Sár-Szt.-Lőrinczen	182
„ . . . . . Maros-Vásárhelyen	182
P ettykó Béla ösztöndíja	169, 182
P éczely-pályázatra beküldött pályaművek	95
„ . . . . . jutalomra pályázathirdetés	156
„ . . . . . drámai pályázatról jelentés	176
P énzügyi bizottság jelentése 1883-ról	10
P lószt Sándor a II. osztályba lev. tagnak választatik	159
P ollák Rudolf kártérítési követelése	213
P ompéry János elhunytáról jelentés	175
P ozsonyi k. Akadémia emlékkönyve	169
P rimies György „A fogarasi havasok geológiai viszonyai“	57
P ulszky Ferenc 50 éves írói jubileumára küldöttség	218

R ados Ignác „A függvénytan egy alaptételéről“	217
R evue Hongroise segélyezése	163
R éthy Mór „Megjegyzések Fröhlich Izor véleményéhez. Kritikai megjeg- yzések az elhajlott fény polarizáló elméletéhez“	216
R évész Samu vasúti szótáráról vélemény	193
R ing Adorján özvegyének kegydíj	162
R omán Ferenc síremléke iránt jelentés	19
„ . . . . . ingatlanai eladásának ügye	21
„ . . . . . Munkács város részére tett alapítványának kifizetéséről	21

Román Ferencz-féle hagyaték követeléseinek behajtása ügyében Munkács város Tanácsának levele	75
„ „ ingatlanok megvételére újabb ajánlatok	76
„ „ kisdobronyi birtokrésze Weisz Farkasnak eladatott	161
„ „ hagyatékhoz tartozó ingatlanokról Gulácsy Dezső jelentése	213
„ „ ajánlatok az ingatlanok megvételére nézve	214
„ „ a munkácsi földek s badalói birtokrésznek árverés útján való eladása határoztatik	214
Sainte Claire Deville fölött emlékbeszéd Than Károlytól	217
Salamon Ferencz „A pesti arany-bulla történetéről“	32
Sámuel-díj pályázatról jelentés	154
Sár-Szt.-Lőrinczi Petőfi emléktábla leleplezési ünnepélyére meghívó	169
„ „ „ Az akadémia képviselőit Lehr Albert kéretik föl	169
Schenzl Guido „Krakatao vulkán kitörésének hatása a budapesti légnyomásra“	55
Schvarcz Gyula a III. osztályból a II. osztályba helyeztetik át	159
„ „ „Sallustius államformái és a görögök politikai irodalma“	215
Selmeczbanyai ág. ev. lyceumnak kiadványok	182
Sigray Filöp gr. három végrendelete	20
Simon yi Zsigmond jelentése a Nyelvtörténeti Szótárról	27
„ „ „Nyelvészeti közlések“	195
Somló Sándor a Teleki-pályázatnál jutalmat nyer	68
Sólyom-Fekete Zsigmond „A húnok és avarok nyomai Ausztriában“	97
Spasiozu Vazul „Die Dreitheilung des Winkels“ czímű értekezését küldi be	151
Stumpf Antal hagyománya	21
Suluciu Aurél magyar-román zsebszótár megírására ajánlkozik	182
Szabadságharcz-szoborbizottság átirata	215
Szabó József az edinburgi egyetem emlékünnepeére képviselőül küldetik ki	47
„ „ „Jelentés az edinburgi egyetem jubilaenmáról“	101
Szalazár Károly-féle hagyaték kamatai	162
Szalay József hagyománya	21
„ „ „A magyar nemzet története“ cz. munkájának a Szilágyi-féle jutalom kiadatik	154
Szarvas Gábor az I. osztályba rendes tagnak választatik	159
Szavazati jogot csak a székfoglalót megtartott lev. tagok gyakorolhassanak	158
Számadásokat megvizsgáló bizottság jelentése	74
Szász Béla „A reflexiv és vallásos elem a költészetben s Longfellov“ Székf.	188
Szász Károly a pályaművek bírálóinak díjazását tárgyaló bizottság tagjájának választatik	46
„ „ „Jelentés a Farkas-Raskó pályázatról“	68
„ „ indítványa az Igazgató Tanács megüresedett helyeinek betöltésére vonatkozó ajánlatok iránt	163
Szentesy Béla „A zenében minő legyen a leghelyesebb kéztartás stb.“ kérdés eldöntésére jury alakítását kéri	193

Szentkláray Jenő „A királynaszádások Magyarországon”	166
Széchenyi István gr. munkái kiadása tárgyában kiküldött bizottság jelentése	47
„ „ „ levelei ügyében felhívás	47
„ „ „ leveleinek egy kötetbe foglalt gyűjteményét be- küldi Széchenyi Béla gr.	95
Szécsen Antal gr. „Emlékbeszéd Mailáth György fölött”	150
Szigeti József „Kolostorbúl” vigjáték egy felv. Székf.	212
Szigethy József „A folyami rák zöld mirigyeinek bonez-, szövet- és életana”	191
Szilágyi István-féle jutalomról jelentés	154
Szilágyi Sándor „Bethlen Gábor gyulafehérvári emléke és alapítványai” .	54
Szily Kálmán „Adatok Bolyai Farkas életrajzához”	191
Szinnyei József ifj. az I. osztályba lev. tagnak választatik	159
Szlávy József az Igazgató tanács Tagjának választatik	163
Sztrókay-jutalomra a) (pénztartozások és b) bünkisérlet) beérkezett pályaművek	6
„ pályázatokról jelentés	154, 155
„ jutalomra jogtudományi pályakérdés	157
P. Szucsics Lajos hagyatéki leltára	21
Tagajánlások az I. osztály részéről	108
„ a II. osztály részéről	117
„ a III. osztály részéről	135, 157
Tagválasztások	159
Tanárky Gedeon „Emlékbeszéd Molnár Aladár fölött”	23
Tavarnoki Stummer Ágost alapítványa iránt belügyminiszteri átirat .	20
Teleky-jutalomra beérkezett pályaművek	1
„ pályázatról jelentés	57
„ pályázatra nézve az I. osztály ajánlata	156
Téglás Gábor „A karácsonfalvi barlang őstörténelmi leletei Hunyad- megyében”	57
„ „ „Ujabb barlangi medveleletek hazánkból”	167
„ „ „Az erdőfalvi barlangok és a szomszédos sziklák ősemlék- tani leletei”	204
Than Károly „Közlemények a budapesti egyetem chemiai intézetéből stb.”	147
„ „ „Emlékbeszéd Saint Claire Deville fölött”	217
Thauhoff Lajos „Dolgozatok az állatorvosi élettani intézetből I. Adat a központi idegrendszer vizsgálati módszeréhez”	216
P. Thewrewk Emil „Anakreonról”	145
„ „ az I. osztályba rendes tagnak választatik	159
Tisza Kálmán s gr. Szapáry Gyula levele Bujanovics Jánosné sz. Koppy Mária hagyományából történt adományozásról	206
Tóth Kálmán emléktünetpe Baján	182
Tóth Lőrincz „Emlékbeszéd Zsivora György fölött”	205
Tömösvári Ödön „Egy tömegesen tenyésztő légyfaj az alsó Duna mellékéről”	10

Török Aurél „Az emberi koponya legjellemzőbb szögeiről stb.“	9
„ „ „Kiváló férfiak koponyaalakjairól“	101
Ullmann-féle jutalomra pályázat	157
Ügyész tiszteletdíja	17
„ költségjegyzéke	22
Ügyrend 125. §-ának módosítása	47
Vandrák András elhunytáról jelentés	175
Vályi Gyula „Többszö.ösen collinear háromszögek kúpszeleteknél“	45
Vámbéry Ármin „A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet“	51, 195
Vécsey Tamás „Aemilianus Papinianus római jogtudósról“	54
Vitéz-jutalomra pályakérdés	156
Vitkovics Gábor egy történeti emlék másolatát küldi be Mátyás király idejéből	150
„ „ jelentése hazai történelmi emlékekről	182
Volf György bemutatja a „Nyelvemléktár“ XI—XII-ik kötetét	202
Wenzel Gusztáv „Kritikai tanulmányok a Frangepán család történetéhez“ .	9
Wlassics Gyula a Sztrokay jogtudományi pályázatnál jutalmat nyer . . .	155
Zárszámadások	12
„ „ megvizsgálása	10
Zichy Antal jelentése gr. Lónyay Menyhértnek Tuzséron tartott temetésén az Akadémia képviselőtéről	205
Zsivora György végrendelete ügyében Görgei István átirata	20
„ „ hagyatéki ügyének állásáról	74
„ „ hagyatéka tárgyában ügyészi jelentés	160, 174, 212
„ „ hagyományaival egyesség	174
„ „ fölött emlékbeszéd Tóth Lőrincztől	205
„ „ emléke megörökítése tárgyában bizottsági jelentés	205
„ „ sirboltja fölé emlékszobor felállításáról	212
„ „ házfelügyelőjének kérvénye	215
Zsivora József kérvénye életjáradéka ügyében	75
Zsoldos Ignác naplójegyzetei az 1825/6. országgyűlésről	102

